PAVL

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

2. 6. 597.

2 S. 6

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

XL

VASQ: in
Epist. PAU

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

PARAPHRASIS, ET COMPENDIARIA EXPLICATIO AD NONNVLLAS PAVLI EPISTOLAS.

AVTORE
P. GABRIELE VAZQVEZ
BELLOMONTANO SOCIETATIS JESV
THEOLOGO, OPVS VALDE NECESSARIVM ad diſputationes Theologicas eiuſdem Autoris.

ADDITA EST BVLLA PII V. ET GREGORII XIII. CONTRA MICHAELEM BAIVM.

AD CLARISSIMVM, ET PRÆSTANTISSIMVM DOMINVM, D. FRANCISCVM BORGIAM, PRINCIPEM SCHILACEVM, COMITEM Maialdicum, è Cubiculo Philippi III. Regis, & ex equeſtri militia S. Iacobi.

ANNO M. DC. XIII.

INGOLSTADII,
Ex Typographeo ANDREÆ ANGERMARII.
Sumptibus Ioannis Hertſroi Bibliopolæ Monacenſis.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

CLARISSIMO, AC PRÆSTANTISSIMO VIRO D. FRANCISCO BORGIÆ PRINCIPI SCHILACEO, COMITI MAIALDICO, E CVBICVLO PHILIPPI III. REGIS, & ex equestri militia S. Iacobi, Alfonsus Carrillus Rector Complutensis Collegij Societatis IESV, S. P. D.

INTER alias nostri Gabrielis Vazquez lucubrationes (Princeps clarissime) quas tantus vir sibi reliquit superstites; nobis verò non magis immaturę mortis solatia, quàm fœlicis vitæ monimenta, paraphrastica expositio habetur in aliquot Pauli Epistolas, subsecivis quidem temporibus ab eo elaborata, consilio probabili, nimirum vt Theologiam ex ipsis suis fontibus accerseret; & Apostoli testimonia, quæ maxime ad Theologicam rem faciunt, non ex re nata, aut ex verborum sono (vt quibusdam mos est) sed ex instituto scri-

ptoris, ex ipſo contextu, deniq; ex vero & genuino ſenſu explicaret vbi opus eſſet, aut explicaſſe putaretur. Quapropter non longæ commentationis opus molitus eſt, expoſitionum varietate, ac multiplici eruditione coagmentatum, quo nihil facilius eſſe ſolet hinc inde omnia corradentibus; ſed germanam, mireque aptam textui paraphraſim perſecutus, præmiſſa dumtaxat compendiaria inſtituti explicatione, aut perbreui perioche, quæ ad ſingularium locorum intellectum capiendum valet plurimum: adhibitis etiam quibuſdam notulis, tum vt occurrentes alias difficultates explanaret, tum maximè vt obuias ſæpe voculas, quibus ſententiæ nectuntur, totaq; argumentorum ſtructura conſtat, commodè exponeret, ne his quaſi calculis, & offendiculis interturbata mens à recto (vt fit) ſenſu exorbitet. Denique in ipſa Scripturæ ſacræ interpretatione & Theologum agit Autor, & rem agit ſuam. Expoſui hactenus operis rationem, optime Princeps: ſed quæ me ratio in eam mentem impulit, vt tibi illud potiſſimè nuncuparem, quòd exponam, nihil

eſt;

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

est; nam quæ suppetunt multæ, & maximæ, non quasi in recessu latent sub luce maligna, sed existunt veluti in limine, & lumine ipso. Debebatur id, quidquid est officij, aut grati animi documentum, tuæ aduersus nos omnes vniuersim, nominatim aduersus nostrum Vazquez beneuolentiæ, ac beneficentiæ præcipuę: vt tuus potius, quàm noster dici possit, ac debeat: nisi ideo tuus, quia noster dicendus sit, eò quòd pro eximiis erga nostrum ordinem meritis, & nos, & nostra omnia iure quodam tuo tibi vendicas. Semper tibi in ore Societas, Vazquez semper: hæc etiam atque etiam ingeminas; vt quæ ore excidunt nunquam, altè insedisse necesse sit. Quin haustam animo opinionem, an affectionem, omnibus inhalare non desinis, patrueli in primis tuo Lermensi Duci, ipsique adeo, cui adstas, Philippo Regi Maximo, vt afflato imbuantur odore. Sed mirum non est, ita te erga nostram Societatem affici, quando illam si minus progenitam, certè nutritam quasi à teneris vnguibus constat ab illo tuo optimo auo, & nostro Generali Præposito, Francisco Borgia

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

Gandensi prius Duce, de quo in sanctorum Canonem referendo serio iam agitur: eandem verò à parente tuo Ioanne Borgia Mariæ Imperatricis, & Reginæ Margaritæ summo Regiæ, atq; Augustæ domus Præfecto omnibus cultam beneficiis. Res autem paternas, & auitas quid ni studio complectaris? ita nos existimare par est, & tanti præconij, tantarumq; laudum causam à nobis reiicere, quoad eius fieri possit, ne aliqua simul cenodoxiæ, aut iactantiæ resideat labes. Tibi verò duplici nomine obstrictos nos profitemur, & quòd illius sis nepos, qui ita fuerit de nostra Societate meritus, vt ipsius secundùm Beatum illum Ignatium Autor dici possit: illius filius, qui eandem paterno semper affectu prosecutus est (id quod satis esset, vt alia deessent omnia, ad omnem beneuolentiam conciliandam) & quòd maiorum meritis indies ipse addas maiora, illorum, quod ad studium attinet, erga nostram societatem legitimus hæres. Illæ satis idoneæ causæ censeri possunt, vt quos tibi gratos in primis fore putabam Gabrielis nostri Vazquez libros, summa vo-

lunta-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

luntate dicarem: ſed non deſunt aliæ præcipuæ, ac propriæ, cur hos maxime Commentarios in epiſtolas Pauli conſecratum vellem. Atque illa primùm occurrit, quòd in earundem epiſtolarum lectione, & commentatione aſſidue te verſari intelligam; adeoque putem, libellum hunc, non Autoris modò, ſed argumenti cauſa commendatum futurum. Nam poſt iuuenilem ætatem equorum, & armorum vſui deditam (quo in vtroque genere omnium opinione excellis) tametſi interea pietatis, & literarum ſtudia haud ſegniter colueris: vbi factus es vir, morum grauitatem, conſtantiam, fidem, prudentiam, æquitatem, religionem, cæteraſque ſummo Principe dignas virtutes miro ſtudio es conſectatus. Illas quo melius tuearis, ſacrarum literarum præſidia aſciuiſti, & quod exiſtit otium à neceſſariis Philippi Regis obſequiis, modò agitandis Theologiæ quæſtionibus, modò difficilioribus ſcripturæ locis enucleandis ſtudioſè conteris. Quis tibi paulò doctior incognitus? quæ intacta Theologiæ, aut ſcripturæ pars? vt iure mirentur omnes, pari cum laude equeſtria,

&li-

& literaria ſtudia tractare quenquam poſſe:& quæ eſſe ſolent Philoſophici pallioli, vitæq́ue priuatæ, ac tenuis ornamenta, in aulicam,& principalem conuenire, ac prope adductum illud æuum,in quo(vti ille dicebat)aut philoſopharentur Reges,aut regnarent Philoſophi, quando ſumma dignitate vir, ac Regi in primis carus,& familiaris, vel in ipſis ſacris diſciplinis eam nactus eſt facultatem, atque peritiam, vt auream iſtam clauem lateri tuo affixam, clauem ſcientiæ interpretari liceat. Verùm cum Pauli maxime Epiſtolas, ob inſignem earum difficultatem, & perutilem doctrinam lectitare ſoleas, non dubium, quin gratior tibi ſit futura,quæ in eiſdem explicandis verſatur opera: libentiusq; alienos de hoc argumento Commentarios accepturus ſis, tuos nobis aliquando fortaſſe daturus. Affinis ea quoq; ratio eſt, cur hunc tibi in primis Cōmentarium deferēdum putauerim,quòd, vt es æquus æſtimator, maioris muneris loco ſis habiturus, quàm ſpecie tenus præſeferat; quippe illum nō ex voluminis mole, vti alius fortaſſe indoctus, ſed ex rei præſtantia ſpectabis.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

bis. Accedit, quòd quæ hactenus typis datæ ſunt eiuſdem Autoris opera, prius è Cathedra dictata fuerant, adeoque vulgata iam, & trita habebantur: hoc verò vnum eſt, quòd cum illibato hucuſq; ſit flore, dignum videri munus potuit, quod in tuas primùm manus veniret, indeq; in communem omnium manaret vtilitatem: vt de Republica benemereri incipias, ad cuius gubernacula ipſæ te virtutes, ipſę populi voces iam diu vocant, breuiq; ſeſſurum quotidie nobis portendunt. Quod ſi aliena tutela poſthumo fœtui quærenda erat, à te in primis petenda videbatur, qui eodem illum, quo Autorem proſequaris amore; poſſisque non modo autoritate inſtructus, ſed ratione armatus ſartum, tectumq; præſtare: neq; alius facile inueniatur, in quo cum dignitate maxima ſummum quoq; iudicium coniunctum ſit, quod nemo valeat infringere, nemo auſit temerare. Age ergo, & tuum illum Vazquez tantopere à te decantatum in hoc libello ſpirantem, loquentemq; accipe: noſq; ſimul omnes ea, qua ſoles, humanitate complectere, &c. Vale.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

APPROBATIO.

Paraphrases, & Annotationes in octo Epistolas D. Pauli, doctissimi Patris Gabrielis Vazquez Societatis Iesu vidi, & perlegi, de mandato supremi Senatus. Eas verò dignissimas iudico quæ lucem aspiciant, tùm quòd breuiter intellectu difficilia ob oculos ponit, & mentem Apostoli aptissima sententiarum cohærentia in paucis explicat, tum etiam quia per fidei principia viam sternit, ad optima Theologiæ Scholasticæ documenta, & lucubrationes illas non satis pro dignitate laudatas: tantum abest, vt in eo opere dissonum quidpiam fidei, aut moribus oculatissimus quisque reperire queat. In Cœnobio D. Philippi Matritensis, die vicesima Iulij. Anno Domini 1610.

M. Frater Philippus de Campo.

APPRO-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

APPROBATIO.

EGo Bartholomæus Perez de Nueros, Societatis Iesu, in Prouincia Toletana Prouincialis, è facultate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre nostro Generali Claudio Aquauiua, facultatem concedo, vt typis mandentur Paraphrasis, & Annotationes in octo Epistolas B. Pauli Apostoli, ad Romanos scilicet, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, ad Thessalonicenses duas, & ad Hebræos, à P. Gabriele Vazquez Theologo Societatis nostræ, & grauium, Doctorumque hominum iudicio Patrum Francisci Rodriguez, Gaspari Sanchez, Petri Viuero, eiusdem Societatis approbatæ. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas, sigilloque nostro munitas dedimus in Collegio Complutensi die 21. Aprilis. Anno 1610.

Bartholomæus Perez de Nueros.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

SYLLABVS EPISTOLARVM, QVÆ IN HOC LIBRO EXPLICANTVR.

I. Ad Romanos.
II. Ad Galatas.
III. Ad Ephesios.
IV Ad Philippenses.
V. Ad Colossenses.
VI. Ad Thessalonicenses 1.
VII. Ad Thessalonicenses 2.
VIII. Ad Hebræos.

PARA-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

PARAPHRASIS, ET ANNOTATIONES IN EPISTOLAM B. PAVLI AD ROMANOS.

ARGVMENTVM TOTIVS EPISTOLAE.

DVo præcipuè Paulus in hac Epistola tractat, atq; idcirco totam in duas partes distribuemus. In priori parte, primum ostēdit virtutem Euangelij, quod prædicat, gratiam scilicet Christi à 1. capite vsq; ad 11. quibus continetur prior pars Epistolę: cepit verò occasionem disputandi de gratia Christi, & spiritu fidei, ex quo nostra iustificatio prouenit, ex eo, quod dixerat in procemio Epistolæ in primo capite, ea de causa se velle scribere ad Romanos, quòd nō erubesceret Euangelium, cuius

ipse erat prędicator: quia virtus Dei est, & contra impios ostendens iram, & erga bonos promouens eos ad iustitiam. Vtrumq; autem ostendit: prius quidē, quomodo sit virtus contra impios, cap. 1. & 2. Posterius autem nempe quomodo sit virtus erga bonos promouēs ad iustitiam à c. 3. vsq; ad 5. deinde dissoluit difficultates, quæ ex hac disputatione oriri videbantur, & obiici poterant, vsq; ad caput 8. In capite verò 9. vsque ad 11. occurrit Apostolus scandalo paucitatis credentium, multaq; interim explicat, quæ ad materiam Iustificationis pertinent. Et hæc in priori parte Epistolæ. In posteriori verò parte à cap. 12. vsq; in finem tradit moralia quædam præcepta.

ARGVMENTVM
CAPITIS I.

PROPOSITA salutatione initio Epistolæ, ostendit Paulus desiderium, quod semper habuit, Romam veniendi ea de causa, vt ibi Euangelium, quod aliis gentibus annunciauerat, prædicaret. Causam verò duplicē subiungit, quare ipsum non pudeat Euangelium

gelium

gelium prædicare. Altera est, quia est virtus Dei ad iustificationem: & occasione huius vberius explicat in sequẽtibus capitibus discrimen inter Euangelium, id est, gratiam, & legem, non quidem prout ceremonialia solum præcepta, sed etiam prout moralia complectitur, vt ostendemus infra. Et ita non tantum inter legem Moysis, sed etiam inter quamcunque legem, & gratiam, differentiam constituit. Altera causa est, quia manifestè ex illo probantur, & redarguuntur peccatores, qui digni sunt ira Dei, & supplicio: quam posteriorem rationem statim prosequitur, 1. & 2. capite.

EPISTOLA B. PAVLI *Apostoli ad Romanos.*

CAPVT I.

1 PAVLVS seruus Iesu Christi,
vocatus Apostolus, segrega-
2 tus in Euangelium Dei, quod an-
te promiserat per Prophetas suos
3 in Scripturis sanctis, de filio suo,
qui factus est ei ex semine Dauid
4 secundum carnem, qui prædesti-
natus est filius Dei in virtute, se-
cundum Spiritum sanctificatio-
nis ex resurrectione mortuorum
5 Iesu Christi Domini nostri, per
quem accepimus gratiam, & A-
po-

PARAPHRASIS.

CAPVT I.

PAVLVS *seruus Iesu Christi ad Apostolicum munus vocatus, segregatus in Euangelium Dei,* 1 *quod quidem anteà promiserat per Prophetas de Filio suo, qui ei, scilicet Patri, factus est homo secũdum carnem ex progenie Dauid,* 2 *& definitus, atq; declaratus est Filius Dei per virtutem, & potentiam, qua spiritum sanctificationis largitur, & à mortuis resurrexit, à quo accepimus gratiam, & Apostolatum, vt prædicatione*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

6 postolatum ad obediendũ fidei.
Jn omnibus Gentibus pro nomi-
ne eius, in quibus estis & vos vo-
7 cati Iesu Christi: omnib⁹ qui sunt
Romæ: dilectis Dei, vocatis san-
ctis. Gratia vobis, & pax à Deo
Patre nostro, & Domino Iesu
8 Christo. Primum quidem gratias
ago Deo meo per Iesum Christũ
pro omnibus vobis; quia fides ve-
stra annuntiatur in vniuerso mũ-
9 do. Testis enim mihi est Deus,
cui seruio in spiritu meo in Euan-
10 gelio Filij eius, quòd sine inter-
missione memoriam vestri facio
semper in orationibus meis, ob-
secrans si quo modo tandem ali-
quando prosperum iter habeam
in volũtate Dei veniendi ad vos.
11 Desidero enim videre vos, vt ali-
quid impertiar vobis gratię spiri-
12 tualis, ad confirmãdos vos: id est,
simul consolari in vobis, per eam
quæ inuicem est, fidem vestram,
13 atque meam. Nolo autem vos i-
gnorare fratres, quia sæpe propo-
sui venire ad vos, & (prohibitus
sum vsq; adhuc) vt aliquem fru-
ctum habeam & in vobis, sicut &
14 in cæteris gentibus. Græcis, ac
barbaris, sapientibus, & insipien-
15 tibus debitor sum: ita (quod in
me) promptum est, & vobis, qui
16 Romæ estis, euangelizare. Non
enim erubesco Euangelium. Vir-
tus enim Dei est in salutem omni
credenti, Iudæo primùm, & Græ-
17 co. Iustitia enim Dei in ęo reue-
latur

tione nostra, qui vicem eius gerimus, 3 ab omnibus Gentibus fidei obediatur, inter quos, & de quorum numero vos estis vocati ipsius Iesu Christi. Ego, inquam, Paulus omnibus, qui sunt Romæ, fidelibus, qui sancti vocantur, hanc scribo Epistolã. 4 Gratia vobis sit, & pax à Domino nostro Iesu Christo. 5 Vt hinc autem exordiar, gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis, quòd fides vestra nota est in vniuerso mundo. Testis enim mihi est Deus, quem colo mente, & spiritu in prædicatione Euangelij, semper in orationibus meis memorem me esse vestri deprecando ipsum, vt mihi contingat ad vos venire: cupio enim videre vos, vt aliquam spiritualem gratiam impertiar vobis, simulque consolationem aliquam accipere ex mutua nostra fide. Scitote autem me sæpius destinasse ad vos venire, vt prædicatio mea in vobis aliquem haberet fructum, sicut in aliis gentibus habuit: sed adhuc non potui. Omnibus quidem sine personarum acceptione, siue Græcis, siue barbaris, siue sapientibus, siue insipientibus debitorẽ me agnosco, quare & paratus sum etiam vobis, qui Romæ estis, euangelizare, neque enim me pudet Euangelicæ prædicationis in quauis orbis parte: est enim Euangelium Dei virtus, & potentia, qua iustificantur credentes, 6 primùm quidem Iudæi, tum etiam Græci: iustitia enim, qua nos Deus iustos facit fide

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

latur ex fide in fidem: sicut scri-
18 ptum est: iustus autem ex fide vi-
uit. Reuelatur enim ira Dei de
cœlo super omnem impietatem,
& iniustitiam hominum eorum
qui veritatem Dei in iniustitia de-
19 tinent: quia quod notum est Dei,
manifestum est in illis. Deus enim
20 illis manifestauit. Inuisibilia enim
ipsius, à creatura mundi, per ea,
quæ facta sunt, intellecta conspi-
ciuntur; sempiterna quoque eius
virtus, & diuinitas: ita vt sint in-
21 excusabiles. Quia cùm cogno-
uissent Deum, non sicut Deum
glorificauerunt, aut gratias ege-
runt: sed euanuerunt in cogita-
tionibus suis, & obscuratum est
22 insipiens cor eorum: dicentes e-
nim se esse sapientes, stulti facti
23 sunt. Et mutauerunt gloriam in-
corruptibilis Dei, in similitudi-
nem imaginis corruptibilis ho-
minis, & volucrum, & quadrupe-
24 dum, & serpentium. Propter
quod tradidit illos Deus in desi-
deria cordis eorum, in immundi-
tiam: vt contumeliis afficiant cor-
25 pora sua in semetipsis: quia com-
mutauerunt veritatem Dei in
mendacium; & coluerunt, & ser-
uierunt creaturæ potius, quàm
26 creatori, qui est benedictus in se-
cula. Amen. Propterea tradidit
illos Deus in passiones ignomi-
niæ. Nam fœminæ eorum im-
mutauerunt naturalem vsum,
in eum vsum qui est contra natu-
ram

fide promouente, & augescente in hoc Euangelio, manifestè ostenditur, hoc enim expreßit Abachuc 2. capite cum dixit, iustus ex fide viuit, 8 hoc est, iustificatur: 9 tum etiam non erubesco Euangelium prædicare, quod dixi virtutem esse Dei ad iustificationem credentibus, quia in eo Euangelio manifestè ostenditur ira Dei de cœlo aduersus omnem impietatem, & iniustitiam eorum hominum, qui veram 10 cognitionem, quam de Deo habent, detinent, & iniustitia quasi suffocare contendunt Dei cultum idolis iniustè tribuentes, 11 habent enim verã Dei cognitionem, quia quod 12 lumine naturali notum est de Deo, illi planè cognouerunt, cum Deus ipse hoc illis manifestauerit naturali ipsorum intellectus acumine, ex ipsis enim effectis ab ipsa 13 mundi conditione Dei inuisibilia ita hominibus nota fuerunt, diuinitas quoque, & virtus ipsius, vt excusari non poßint: 14 Cùm enim Deum (vt dictum est) cognouerint, ipsum non vt Deum coluerunt, nec ei gratias egerunt: sed gloriantes se suis ratiocinationibus Deum cognouisse, animum suum ad ipsum colendum, & ad opera pietatis non applicuerunt. Et obscuratum est insipiens cor eorũ: existimantes enim se sapientes, eò stultitiæ, & dementiæ deuenerunt, vt gloriam Dei veri, quem cognoscebant, transtulerint in idola hominum, & serpentum, quos vt Deos colebant. Qua de caussa

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

27 ram. Similiter autem, & masculi,
relicto naturali vsu fœminæ, ex-
arserunt in desideriis suis in inui-
cem, masculi in masculos turpi-
tudinem operantes, & mercedem
(quam oportuit) erroris sui in se-
28 metipsis recipientes. Et sicut non
probauerunt Deum habere in
notitia; tradidit illos Deus in re-
probum sensum, vt faciant ea,
29 quæ non conueniunt, repletos
omni iniquitate, malitia, forni-
catione, auaritia, nequitia, plenos
inuidia, homicidio, contentione,
dolo, malignitate, susurrones, de-
30 tractores, Deo odibiles, contu-
meliosos, superbos, elatos, in-
uentores malorum, parentibus
non obedientes, insipientes, in-
31 compositos, sine affectione, abs-
que fœdere, sine misericordia.
32 Qui cùm iustitiam Dei cogno-
uissent, non intellexerunt quo-
niam qui talia agunt, digni sunt
morte: & non solum qui ea faci-
unt, sed etiam qui consentiunt
facientibus.

15 tradidit Deus, hoc est, permisit in duritiam cordis incidere, vt consentirent, & sequerentur desideria immunda concupiscentiæ suæ, nempe, vt fœda libidine corpora sua dehonestarent, 16 in semetipsis, 18 qui etiam eo quòd pro vero Deo falsos Deos, & idola coluerunt: propterea permisit Deus eos labi, vt consentirent 18 ignominiosis suis concupiscentiis: nam eorum fœminæ mutato naturali vsu coëundi, contra naturam mutuò secum coibant, & masculi etiam obliti naturalis vsus coëundi cum fœminis, suæ concupiscentia libidine vehementer accensi, masculis etiam pro fœminis vtebantur. Et ita pœnam dignam erroris, & idololatriæ suæ in se 19 ipsis receperunt: & quemadmodum non curauerunt 20 habere veram Dei notitiam, vt ipsum colerẽt; 21 ita etiam permisit eos Deus mente excæcari, vt facerent ea, quæ eos dedecebãt. 22 & repleri omni vitio, 23 nẽpe studio nocendi, fornicatione 24 iniusta auaritia, 25 nequitia, 26 malignitate; 27 permisit etiam susurrones esse, detractores, Deo inuisos, 28 contumeliosos, superbos, elatos, inuentores flagitiorum, parentibus non obedientes, insipientes, 29 pacta minimè seruantes, sine 30 affectu pietatis erga propinquos, à societate, & coniunctione hominum alienos, 31 absque misericordia erga alios, qui cum 32 iustitiam Dei, quæ in lege eius posita est, cognouissent, non intellexerunt, quòd qui talia agunt, qualia ipsi, digni sunt æterna morte; nec solum, 33 qui talia delicta committunt, sed etiam illi, 34 qui quamuis ea non committant, facientibus tamen illa consentiunt.

ANNO-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ANNOTATIONES *in primum caput.*

1. Est hyperbaton vsque ad *omnibus, qui sunt Romæ.*

2. Hunc locum satis examinauimus 3. part. disp. 90. ostendit verò declaratum Filium Dei fuisse ex duobus, ex potentia remittendi peccata, & suscitandi seipsum.

3. 2. Ad Corinth. 5. legatione fungi se ait, quod hic inquit, *in nomine eius,* id est vice ipsius.

4. Pro eo, quod Latini dicunt in casu accusandi, salutem dicit, Paulus semper vtitur recto in hunc modum, *Gratia vobis, & pax.* Petrus addidit, *multiplicetur,* vel *sit vobis,* eadem forma de reliquo seruata. Sed prior illa pars, *Paulus Apostolus omnibus, qui sunt Romæ,* accipienda est absolute, sicut initio epistolæ Augustini dici solet, *Augustinus Hieronymo,* & pro titulo epistolæ deseruire potest, vt deinde sequatur, *gratia vobis, &c.* & suppleatur, *sit semper cum omnibus, &c.* Hac eadem forma vsus est Petrus in sua epistola, & Paulus in omnibus ferè aliis. nonnulli primam, & secundam periodum, ita coniungunt *Paulus, &c. his qui sunt Romæ, gratiam, & pacem à Domino deprecatur.* Et in aliis epistolis eodem modo. Mihi tamen videtur sensus extortus; & facilior multo, quem sequuti sumus in Paraphrasi. Iacobus autem alio modo incepit: nam vtrumque coniunxit hoc modo. *Iacobus Dei, & Domini nostri Iesu Christi seruus, duodecim tribubus quæ sunt in dispersione, salutem.*

5 Illa particula *primum,* hoc loco significat idem, quod *vt hinc incipiamus.*

6 Illud *primum* non significat prius aliquid temporis, aut dignitatis, quia Euangelium æque omnes respicit: sed cùm enumeraret, quibus est virtus, dixit: *Iudæo primum, & Græco,* ac si ordine enumerationis dicat, tum Iudæo, tum Græco.

7 Iis sequentibus verbis probat esse virtutem Dei Euangelium, quod proximè antea dixerat.

8 Intelligit ex fide, tanquam ex initio promouente ad iustificationem, vt ostendi 1. 2. disput. 210. cap. 9.

9 His sequentibus verbis non probat id, quod proximè præcesserat, sed id, quod priùs dixerat: *Non erubesco Euangelium. &c.* & in Græco est γὰρ quæ particula aliquando reddit causam remotioris, etiam apud prophanos Autores; hoc autem frequens est in Paulo, vt infra videbimus.

10 Id enim significat *veritatem Dei,* eo loco, vt ex sequentibus constat.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

11 Sequentibus verbis probat, duo, quæ dixit, nempe Philosophos & veram de Deo habuisse notitiam, & eam in iniustitia detinuisse.

12. Id significant verba illa: *Manifestum est in illis, &c.*

13. *A creatura mundi*, idem est, quod ab initio mundi, vel à mundi creatione, hoc est, semper.

14. Iis verbis iam probat alterum, scilicet, *in iniustitia detinent*, & simul addit causam, quare excusari non possint.

15. Illud *tradidit* denotat permissionem solum ex parte Dei, de qua multa diximus 1. part. disp. 93. cap. 2.

16. Illud *in semetipsis* Erasmus interpretatur *inter se*, vt denotet vitium sodomiæ: verùm quia posteà de hoc vitio mentionem facit, hęc expositio non placet. Alii verò interpretantur *apud se*, vt denotet vitium pollutionis contra naturam. Ego tamen existimo peccatorum contra naturam fieri posteà mentionem à numer. 21. quare illud *in seipsis*, nihil peculiare significare, sed esse repetitionem.

17. Quidam putant, hic esse repetitionem eiusdem causæ, ob quam Deus permisit Philosophos labi in alia genera peccatorum. Ego verò existimo esse ponderationem diuersæ causæ in eodem peccato idololatriæ, ob quam permisit Deus eos labi in alia diuersa genera peccatorum: nam num. 15. dixit, eo quod peccato idololatriæ gloriam immortalis Dei collocarunt in idolo corruptibili, permisisse Deum, vt pro gloria sibi indignè ablata in peccata ignominiosa inciderent, nempe fornicationis: & ibi non fecit mentionem peccatorum contra naturam, sed publicæ fornicationis, ex qua nota infamiæ contrahitur. Opposuit autem ignominiam, quam Philosophi passi sunt, ignominiæ, quam Deo intulerunt auferentes ei gloriam debiti cultus, & transferentes illam in idola. Posteà verò num. 17 ostendit eos incidisse in peccata contra ipsam naturam, quibus ipse ordo naturalis euertitur, & hac ratione falsitatem continent, nempe cum masculi masculis pro fœminis abutuntur, & inquit, permissos fuisse in hæc genera peccatorum labi propter falsitatem, qua vsi sunt in peccato idololatriæ auferentes cultum latriæ vero Deo, & tribuentes illum falsis Diis, nempe idolis. De his dicit, *qui commutauerunt veritatem in mendacium*, hoc est, cultum veri Dei in cultum falsorum Deorum.

18. *Passiones ignominiæ*, idem est, quod passiones ignominiosæ: est Hebraismus: nam Hebræi pro adiectiuis sæpe vtuntur substantiuis in genitiuo.

19. *in seipsis*, quidam exponunt in suis corporibus, quæ ignominiosa libidine fœdarunt: intelligi etiam potest *in seipsis*, hoc est, non in aliis, nam aliquando filii pro parentibus puniuntur: Philosophi autem propter sua peccata in seipsis, non in filiis puniti sunt.

20. Græ-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

20. Græci interpretantur *curauerunt.*

21. Illud *ita* ſuppleri debet, quod more Hebraico ſubticetur: nam particulæ, *ſicut*, qua vſus fuerat antea, reſpondet particula *ita.*

22. Suppleri debet iterum verbum *permiſit*, vt ſenſus ſit, permiſit eos eſſe repletos omni iniquitate, quod nos diximus, repleri omni vitio.

23. Cum dixiſſet eſſe repletos omni vitio in vniuerſum, ſpeciatim aſſignat vitia, in quæ prolapſi ſunt.

24. Græcè pro *auaritia* eſt πλεονεξία, quæ vox ſignificat iniuſtitiā, & pluris auiditatem, & vſurpationem, quare Ariſtot. lib. 5. Ethic. cap. 2. ad ſignificandum peculiare vitium iniuſtitiæ, quæ eſt in vſurpatione rei alienæ, vtitur nomine Græco πλεονέκτης, quod pluris auidum ſignificat.

25. *Nequitia* Græce eſt κακία quod videtur generale vitium ſignificare. Aliqui verò interpretantur *nequitiam*, cùm quis data opera male agit. Alii putant, nequitiam ad libidinem pertinere.

26. *Malignitate* Gręce eſt κακοηθεία, quod ſignificat malam conſuetudinem.

27. Illud *permiſit* iterum ſuppletur cum verbo *eſſe*, ex quibus omnia illa reguntur.

28. Græce pro *contumelioſos* eſt ὑβριστὰς. quod ſignificat iniurios, & conuiciatores.

29. *Incompoſitos* Græce eſt ἀσυνθέτους, quod Theophylactus interpretatur ſicut nos in paraphraſi.

30. *Sine affectu* Græce eſt ἀστόργους, στοργὴ autem ſignificat affectum pietatis erga parentes, & ſanguine coniunctos.

31. Græca vox ἀσπόνδους, ſignificat eos, qui abſque ſocietate, & coniunctione cum aliis viuunt, aut eos, qui poſtquam ſemel fuerint offenſi, reconciliari nolunt.

32. Pro iuſtitia Græce eſt δικαίωμα, quæ in Pſalmis frequenter Latinè ſignificat iuſtificationem, cùm tamen ſit aliud nomen Græcum, nempe δικαιοσύνη, quod ſignificat iuſtitiam, ſed Latinè idem omnino videtur iuſtitia, & iuſtificatio: nam iuſtitia iuſtificamur: hic autem non ſumitur pro iuſtitia Dei vindicatiua, ſed pro iuſtitia, & ſanctitate, quæ eſt in obſeruanda lege Dei.

33. Illud, *qui*, non eſt in Græcis codicibus, qui modo habentur, ſed hæc vltima periodus ad literam in illis ſic habetur. *Qui cum iuſtitiam Dei cognoſcentes, quod talia agentes digni ſunt morte, non ſolum ea faciunt, verùm etiam conſentiunt agentibus.* In quibus deeſt illud *qui*, quod eſt in num. 33. & 34. deeſt etiam verbum, *intellexerunt*, & ita videtur omnino diuerſus ſenſus, vt conſtat, quam lectionem ſequutus eſt Faber Stapulenſis in eum

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

eum locum: reprehendit autem nostram vulgatam: quia fieri non poterat, vt cognoscentes iustitiam Dei non intelligerent eos, qui talia agunt, dignos esse morte. Quare hunc locum sic interpretatur, vt Paulus reprehendat eos, qui intelligentes iustitiam Dei, nihilominus non solum malè agunt, sed etiam patrocinantur male agentibus, vt ita sit amplificatio iniquitatis eorum. Et certè hoc modo multò grauius est consentire malè agentibus, quàm malè agere. Quam lectionem, & sensum sequuntur Chrysostomus, Theophylactus, & Ecumenius. Docet autem Origenes hunc locum aliter ab aliis legi: & ipse Origenes aliter legit, ita, vt indefinita maneat sententia; & ideò coniungit priora verba sequentis capitis, vt sensus compleatur. Eius tamen lectio, & expositio planè indicat, leuius multo esse, consentire malè agentibus, quàm malè agere, cum quo sensu prior illa lectio Græca constare non potest: nam particula illa, *verumetiam*, auget malitiam, & ideò prædicti Patres, *consentire* vsurpant pro eo, quo est patrocinari. Cùm igitur antiquitùs variauerint Græca exemplaria, credendum est, nostrum interpretem habuisse meliorem aliam Græcam lectionem, quam sequutus est, & sanè Cyprianus epistola 4. primi libri, quæ est in ordine secunda, & Ambrosius in Commentariis huius loci habent duas illas voces *non crediderunt*, quas non habent modò Græca exemplaria: quare secundum hanc lectionem vulgatam, quam amplecti debemus, sensus debet ordinari, sicuti in paraphrasi, ita vt consentire leuius sit, quàm facere.

ARGVMENTVM
CAPITIS II.

CVm in præcedenti capite ostendisset Paulus, ex Euangelio redargui Gentiles prauos, & iniustos, & ostendisset, quàm digni sint Dei supplicio, & vindicta, ne videretur excipere Iudæos, qui similium peccatorum conscij essent, & illud tantum de Gentilibus intelligere, ostendit 2. cap. ob eandem rationem

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

nem dignos esse Iudæos eodem supplicio, & ira Dei, qui similia committant delicta, qualia suprà de Gentibus enumerauit, in quæ Deus eos permisit labi propter peccatũ idololatriæ. Porrò autem Paulum cum Iudæis loqui, patet ex contextu 2. cap. in illis verbis Iudæo primùm, & Græco, &c. *& iterum,* non est acceptio personarum apud Deum, &c. *& ex illis,* si autem tu Iudæus cùm sis, &c. *scribit enim in hac epistola ad Romanos, qui Romæ erant ad fidem conuersi, aut ex gentilismo, aut ex Iudaismo: ibi enim multos fuisse tunc Iudæos satis manifestum est: aut quia tunc Iudæa erat Romanorum Prouincia, aut quia Pompeius post captam Hierosolymam multos Romam deduxerat.*

CAPVT II.

1 PRopter quod inexcusabilis es ô homo omnis, qui iudicas. In quo enim iudicas alterũ, teipsum condemnas: eadem enim agis,
2 quæ iudicas. Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt.
3 Existimas autem hoc ô homo, qui iudicas eos, qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium
4 Dei? An diuitias bonitatis eius, & patien-

PARAPHRASIS eiusdem capitis.

OB eandem causam, qua dixi Gentiles excusari nõ posse, quòd cognoscentes Deum non sicut Deum ipsum coluerunt, sed multis sceleribus contaminati Dei iram in se concitauerunt, excusari non poteris, ô homo Iudæe, qui spernis Gentiles, qui talia delicta committunt, & illis ea exprobras: sic enim dum alium iudicio tuo censes dignum morte, eo ipso te etiam con-

patientiæ, & longanimitatis con-
temnis? Ignoras quoniam beni-
gnitas Dei ad pœnitentiam te ad-
5 ducit? Secundum autem duri-
tiam tuam, & impœnitens cor,
thesaurizas tibi iram in die iræ, &
6 reuelationis iusti iudicij Dei, qui
reddet vnicuique secundum ope-
7 ra eius: Iis quidem, qui secundum
patientiam boni operis, gloriam,
& honorem, & incorruptionem
8 quærunt, vitam æternam: iis au-
tem, qui sunt ex contentione, &
qui nō acquiescunt veritati, cre-
dunt autem iniquitati, ira & indi-
9 gnatio. Tribulatio & angustia in
omnem animam hominis ope-
rantis malum, Iudæi primùm, &
10 Græci: Gloria autem, & honor,
& pax omni operanti bonum, Iu-
11 dæo primum, & Græco: Non e-
nim est acceptio personarum a-
pud Deum. Quicunq; enim sine
lege peccauerunt, sine lege & per-
12 ibunt: Et quicunq; in lege pecca-
uerunt, per legem iudicabuntur.
13 Non enim auditores legis iusti
sunt apud Deum, sed factores le-
14 gis iustificabuntur. Cùm enim
Gentes, quæ legem non habent,
naturaliter ea, quæ legis sunt, fa-
ciunt, eiusmodi legem nō haben-
15 tes, ipsi sibi sunt lex: qui osten-
dunt opus legis scriptum in cor-
dibus suis, testimonium reddente
illis conscientia ipsorum, & inter
se inuicem cogitationibus accu-
santibus, aut etiam defendenti-
bus,

condemnas, & eadem pœna dignum iudicas. Deus enim rectè, & verè iudicat in omnes, qui talia committunt. Cur ergo existimas, ô Iudæe, qui talia agis, te Dei iudicium euasurum? Quod si ita existimas, quia hactenus nullas pœnas tuorum delictorum dedisti: planè eo ipso contemnis Dei bonitatem, & longanimitatem, qui tam diu tua dissimulauit peccata, benignitate sua ad pœnitentiam te inuitans: tu verò duritia cordis, & improbitate accumulans denuò peccata, dignus efficeris maximo supplicio, quod non effugies in vltimo Dei iudicio, vbi manifesta erit ira, & vindicta Dei, qui vnicuique retribuet siue Iudæo, siue Græco, secundum opus ipsius: Iis quidem, qui 1 *perseuerantes in bono opere quærunt vitam æternam, retribuet gloriam, & honorem immortalem: iis verò, qui contentiosi sunt, & quod male sentiunt, & malè agunt, defendunt, nec opere suo acquiescunt veritati, quam cognoscunt scrutantes iustitiam, sed* 2 *sequuntur iniquitatem, reddetur ira & indignationis supplicium. Tribulatio, & angustia erit omni operanti malum citra delectum, siue fuerit Iudæus, siue Græcus: non enim est acceptio personarum apud Deum. Gloria autem, honor, & pax æterna erit rectè operanti, siue Iudæus fuerit, siue Græcus.* 3 *Porrò apud Deum non esse acceptionem personarum, in pœnis infligendis patet: Græcus enim, & qui-*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

16 bus, In die cùm iudicabit Deus
occulta hominum, secundum E-
uangelium meũ, per Iesum Chri-
17 stum. Si autem tu Iudæus cogno-
minaris, & requiescis in lege, &
18 gloriaris in Deo, & nosti volunta-
tem eius, & probas vtiliora, in-
19 structus per legem, confidis te i-
psum esse ducem cæcorum, lu-
men eorum qui in tenebris sunt,
20 eruditorem insipientium, magi-
strum infantium, habentem for-
mam scientiæ, & veritatis in lege.
21 Qui ergo alium doces, teipsum
non doces: qui prædicas non fu-
randum, furaris: qui dicis non
22 mœchandum, mœcharis: qui a-
bominaris idola, sacrilegium fa-
23 cis: qui in lege gloriaris, per præ-
uaricationem legis Deum inho-
24 noras. (nomen enim Dei per vos
blasphematur inter Gentes, sicut
25 scriptum est.) Circumcisio qui-
dem prodest, si legem obserues: si
autem præuaricator legis sis, cir-
cumcisio tua preputium facta est.
26 Si igitur præputium iustitias legis
custodiat; nonne præputium illi-
us in circumcisionem reputabi-
27 tur? Et iudicabit id quod ex na-
tura est præputium, legem con-
summans, te, qui per literam, &
circumcisionem præuaricator le-
gis es? Non enim, qui in manife-
sto, Iudæus est: neq; quæ in mani-
festo, in carne est circumcisio: sed
qui in abscondito, Iudæus est: &
circumcisio cordis in spiritu, non
lite-

*& quicunque gentilis, qui peccaue-
rit non habens scriptam legem Moy-
sis, qua ostenditur, quid malum, &
quid bonum sit, etiamsi non poßit ab
ipsa lege scripta accusari, peribit. Et
Iudæus, qui post legis scriptæ noti-
tiam peccauerit, per illam iudican-
dus, & conuincendus est. Præterea
apud Deum non esse acceptionem per-
sonarum in retributione gloriæ, vt
accipiat potius personam Iudæi, qui
legem scriptam habet, quam gentilis,
qui eam non habet exterius scriptam,
sic ostendo. Non enim* 4 *satis est, vt
homo apud Deum iustificetur, habeat
legem scriptam (sicut & Iudæi se ha-
bere gloriantur) sed opus est, vt ope-
ra legis faciat, & obseruet, vt sic Dei
iudicium & sententiam effugiat, &
gloriam, & honorem à Deo conse-
quatur.* 5 *Gentes enim quæ scriptam
legem Moysis non habent, ea, quæ sunt
in lege, præcepta facientes,* naturali-
ter, *hoc est, solum instinctum natu-
ralem pro lege habentes, quæ bonum
ostendit & malum: sicut lex scripta,
& illam scriptam nullo modo haben-
tes, gratia tamen Dei, interius adiuti
sibi ipsis sunt lex: habent enim legem
scriptã in cordibus suis, hoc est, con-
scientiæ testimonium, qui & cogita-
tionibus conscientiæ accusabuntur,
& defendentur in vltimo die iudicij,
cum secreta cordis manifesta fient, &
iudicabuntur, vt soleo prædicare, &
euangelizare.* 6 *Si verò tu Iudæe,
tibi places honorifico nomine Iudæi,*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

litera: cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. *& putas habere requiem, & omne bonum in lege scripta, & gloriaris in Deo, quasi sis dilectus populus eius, qui non fecit taliter omni nationi, & instructus es per legem, & nosti, quid Deus velit, imo etiam, quæ sint præstantiora: confidis etiam per legem te esse ita instructum, vt poßis esse dux cæcorum, hoc est, doctor rudium, & ignorantium, quomodo id non præstas, quæ Gentes sine lege scripta faciunt? qui ergo alium doces, teipsum non doces? qui gloriaris, quod legem habeas, & Deum ignominia afficis, per legis transgreßionem? nomen enim Dei maledictis afficitur propter vos, dum dicunt, Deum Iudæorum non esse verum Deum, qui non habeat veros cultores sicut scriptum est Esai. 52. & Ezech. 39. Ne ergo de scripta lege tibi blandiaris, & in ea glorieris. Intellige tamen prodesse quidem tibi, esse de genere, & prosapia 7 Abrahæ circumcisi, si legem obserues: si autem legem transgrediaris, ita proderit tibi esse de genere circuncisorum, ac si esses ex populo Gentili. Si igitur ille, qui Gentilis est, præputium habens obseruet legem, erit veluti de populo circuncisorum, & ita iustus apud Deum, ac si esset de stirpe Abrahæ. Nihil igitur interest inter Iudæum, & Græcum; imò verò Gentilis, qui habens præputium perficit, quæ lege præcipiuntur, & consummat ea, condemnabit te Iudæum, 8 qui habens legem literis scriptam, & circuncisionem manu hominis factam in carne tua transgressor es legis: verè enim Iudæus & filius Abrahæ apud Deum non est, qui exterius apparet, neque vera circuncisio ea, quæ fit in carne, sed ille est verè Iudæus, qui interius apud Deum per fidem Christum confitetur, & vera circumcisio, quæ spiritualis vitiorum circuncisio est, quæ quidem non apud homines, sed apud Deum laudem habet.*

ANNOTATIONES.

1. Illa verba *patientia boni operis*, significant perseuerantiam in bono opere.
2. Vox illa *credunt* idem est, quod *sequuntur:* qui enim iniquitatem operantur, videntur quasi fidem habere iniquitati, ac si ipsa iniquitas eis persuadeat id, quod faciunt.
3. Sequentibus verbis confirmat Paulus, quod dixerat, non esse apud Deum distinctionem, & acceptionem Iudæi, & Græci in pœnis infligendis, sed omnes æquè à Deo iudicandos esse secundum opera, vt puniantur, siue legem scriptam quis habuerit, siue non.
4. Probat non esse apud Deum acceptionem personarum in præmio gloriæ distribuendo, vt potius respiciat personam Iudæi, qui legem scriptam habet, quam Gentilis, qui non habet, quia habere legem

ſcriptam, non ſatis eſt, vt quis ſit iuſtus apud Deum, & ab eo laudem & gloriam mereatur: hoc enim perinde eſt, atque eſſe auditorem, ſed oportet facere ea, quæ in lege præcipiuntur.

5. Oſtendit nihil prodeſſe ad faciendam legem, & iuſtitiam promerendam apud Deum laudem, habere præcepta ſcripta, ſicut Iudæi habebant. Siquidem Gentes non habentes hanc legem ſcriptam faciunt ea, quę ſunt legis, & ita à Deo ſine illa acceptione perſonarum laudem, & gloriam recipiunt. Hunc autem locum intelligendum eſſe de Gentibus ad fidem conuerſis, fuſius oſtendi 1.2. diſp. 190. cap. 15.

6. Probat nihil prodeſſe, auditores eſſe legis, ſicut Iudæos, qui gloriabantur habere ſcriptam legem: habere enim ſcriptam legem tantùm, idem eſt, quod audire legem.

7. Nomine *circumciſionis* non intelligitur ipſamet ceremonia, vt quidam putant referentes dictum illud Pauli ad tempus, quo ipſa alicuius momenti erat; ſed intelligitur genus circumciſorum, hoc eſt, Iudæorum. Et ſimiliter præputium ſignificat Gentilem populum.

8. Id ſignificant verba illa, qui *per literam & circumciſionem*, ſcilicet Iudæus es, aut qui habes literam legis, & circumciſionem. Non qui per literam, & circumciſionem tranſgreſſor es, quia per literam, & circumciſionem non tranſgreditur homo legem.

ARGVMENTVM
Capitis III.

IN hoc capite primùm docet, in quo ſit maior Iudæorum excellentia, quàm Gentilium, cum videatur Paulus ſuperiori capite pares in cauſa eos feciſſe. Deinde poſtquam oſtendit, in quo Iudæus Gentilem antecellat, rurſus oſtendit, parem eſſe vtriuſq; cauſam, quòd attinet ad peccatum, ita vt omnes eodem modò ſint ſub peccato, & nemo ex operibus legis, ſed à fide Ieſu Chriſti iuſtificetur.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

Capvt III.

1 QVid ergo amplius Iudęo est?
aut quæ vtilitas circumci-
2 sionis? Multum per omnem mo-
dum. Primùm quidem, quia cre-
3 dita sunt illis eloquia Dei. Quid
enim, si quidam illorum non cre-
diderunt? Nunquid increduli-
tas illorum fidem Dei euacuauit?
4 Absit. Est autem Deus verax: om-
nis autem homo mendax, sicut
scriptum est: vt iustificeris in ser-
monibus tuis, & vincas cùm iu-
5 dicaris. Si autem iniquitas nostra
iustitiam Dei commendat, quid
6 dicemus? Nunquid iniquus est
Deus, qui infert iram? (secũdum
hominem dico.) Absit. Alioquin
quomodo iudicabit Deus hunc
7 mundum? Si enim veritas Dei in
meo mendacio abundauit in glo
riam ipsius; quid adhuc & ego tan-
8 quam peccator iudicor? & non
(sicut blasphemamur, & sicut a-
iunt quidam nos dicere) faciamus
mala, vt veniant bona? quorum
9 damnatio iusta est. Quid ergo?
præcellimus eos? Nequaquam.
Causati enim sumus Iudæos, &
Græcos, omnes sub peccato esse,
10 sicut scriptum est: quia non est iu-
stus quisquam; nõ est intelligens,
11 non est requirens Deum: omnes
12 declinauerunt, simul inutiles fa-
cti sunt; nõ est qui faciat bonum,
13 non est vsque ad vnum. Sepul-
chrum patens est guttur eorum,
linguis suis dolosè agebant: Ve-
ne-

PARAPHRASIS eiusdem capitis.

SI 1 ergo quæ dixi vera sunt, vt apud Deum æqua sit sors Iudæi, & Gentilis, quidnam eximij habet Iudæus, quo Gentilem antecellat, aut quæ vtilitas est circumcisionis, si præputium in circumcisionem reputari potest? 2 Multum sanè; 3 potißimum verò, quia eloquia Dei credita, & commissa sunt populo Iudaico circumciso, quia ipsa circumcisione in populum sanctum, & electum signatus erat, eloquia inquam Dei, hoc est, non tantùm ea, in quibus verus Dei cultus docetur, sed etiam ea, in quibus promißiones factæ populo Iudaico continentur, in quo non fecit taliter omni nationi. 4 Quamuis enim quidam eorum fuerint increduli, tamen eorum incredulitas non effecit, vt Deus non præstiterit promissa sua fidelia populo illi, nec irritas fecit Dei promißiones: cùm Deus verax sit, & in promißis suis seruãdis fidelis: mendacem enim esse, & infidelem, hominis est, non Dei. Sic enim de Deo scriptum est in Psalm. 50. Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. *Vbi ideo postulauit Dauid misericordiam peccati, quod commisit dicens.* Miserere mei, &c. *Et iterum.* Quoniam iniquitatẽ meam ego cognosco, & malum coram te feci, & tibi soli peccaui: miserere, inquam, mei, vt iustificeris in sermonibus tuis. *Dum enim promißiones tuæ, quibus pœnitentibus*
ve-

nenum aspidum sub labiis eorum.
14 Quorum os maledictione, & a-
15 maritudine plenum est: Veloces
pedes eorum ad effundendum
16 sanguiné: Contritio, & infelicitas
17 in viis eorum. Et viam pacis non
18 cognouerunt: Non est timor Dei
19 ante oculos eorum. Scimus auté
quoniam quæcumque lex loqui-
tur, iis, qui in lege sunt, loquitur;
vt omne os obstruatur, & subdi-
20 tus fiat omnis mundus Deo: quia
ex operib' legis nõ iustificabitur
omnis caro coram illo. Per legem
21 enim cognitio peccati. Nunc au-
tem sine lege iustitia Dei manife-
stata est: testificata à Lege, & Pro-
22 phetis. Iustitia autem Dei per fi-
dem Iesu Christi, in omnes & su-
per omnes, qui credunt in eum,
23 non enim est distinctio: oẽs enim
peccauerunt, & egent gloria Dei:
24 iustificati gratis per gratiam ipsi-
us, per redemptionem, quæ est in
25 Christo Iesu, quem proposuit
Deus propitiationem, per fidem
in sanguine ipsius, ad ostẽsionem
iustitiæ suæ, propter remissionem
præcedentium delictorum, in su-
26 stentatione Dei, ad ostensionem
iustitiæ eius in hoc tempore: vt sit
ipse iustus, & iustificans eum, qui
27 est ex fide Iesu Christi. Vbi est er-
go gloriatio tua? Exclusa est. Per
quam legem? Factorum? Non:
28 sed per legem fidei. Arbitramur
enim iustificari hominem per fi-
dem sine operibus legis. An Iu-
dæo-

veniam promisisti, veræ inueniuntur,
iustitia tua etiam elucescit, qui pecca-
ti præbes veniam, & iudicium ho-
minum, vincis, qui putant te non di-
missurum peccata: 5 si igitur, ini-
quitas nostra commendabilem & il-
lustrem reddit Dei iustitiam, qua iu-
stus, & fidelis est in promissis, vt di-
ctum est, iniquè ipse videtur agere,
qui peccata punit, ex quibus iustitia
sua commendatur: hoc obiicio more
carnalium, & imprudentium: 6 ne-
quaquam tamen dicendum est ita, a-
liàs efficeretur Deum non iudicatu-
rum peccata. Si 7 enim quia ex meo
mendacio veritas Dei fit illustrior,
Deus non deberet punire, non essem
iudicandus de mendacio, 8 sic etiam
potius facienda essent mala, vt inde
venirent bona, sicut quidam dicunt
nos prædicare, hanc notam nobis fal-
sò inurentes: sed qui ad hunc modum
loquuntur, & suadent, digni sunt pœ-
na: consequens ergo fit Deum non esse
iniquum, qui punit peccata, etiam si
ex illis illustrior fiat eius iustitia, &
bonitas. 9 Quid ergo dicendum est,
nunquid Iudæus antecedit cæteris
gentibus, cum ei credita sint eloquia
Dei, nunquid inquam antecellit in ne-
gotio iustificationis erga Deum? ne-
quaquam. Nam paulò ante reddita
causa ostendimus, & probauimus,
cap. 1. & 2. & Iudæos, & Gentiles
pares esse sub peccato, sicut scriptum
est, &c. Quæ testimonia de Iudæis
intelligi negare nullus potest: sicut e-
nim

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

dæorum Deus tantùm? Nonne
29 & gentium? Imò & gentiũ. Quo-
niam quidem vnus est Deus, qui
30 iustificat circumcisionem ex fide,
& præputium per fidem: Legem
31 ergo destruimus per fidem? Ab-
sit: sed legem statuimus.

nim lex quæcumq; cum eis loquitur quibus datur, sic lex Moysis vobiscum, quibus data est, ô Iudæi, loquitur. Vos ergo, asserit, sub peccato esse, vt ita os claudatur asserẽtibus etiam Iudæis se sine peccato esse, & totus mundus agnoscat se Deo obnoxium, & gratiæ ipsius indigum esse, per quam solam iustificandus est, qui est in peccato, & non per opera in sola legis notitia facta, quæ ex sola legis notitia, sine Christi gratia fieri non possunt, vt ita factores legis iustificentur, & non illi, qui solùm legem habentes sunt illius quasi auditores, cum planè & Iudæi legem habeant, & in peccato sint, vt ostensum est, 10 lex enim etiamsi ex se moralia præcepta includat, non potest ad iustitiam perducere, quia illa solum præstat notitiam peccati, non autem subministrat vires. Hoc verò tempore Euangelij sine adiutorio scriptæ legis Moysis iustificatio, qua nos Deus iustos facit, 11 & quam Moyses, & Prophetæ futuram promiserunt, per Christi aduentũ, & Euangelium, manifestè propalata est, ea inquàm iustificatio, quæ nobis datur per fidem Iesu Christi; qua fide mouemur, & excitamur ad illam, manifestatur in omnes, 12 & super omnes, qui credunt in eum siue Græci, siue Iudæi sint, quia apud Deum non est distinctio: omnes enim, vt dixi, peccauerunt, & indigent Dei iustitia; qua iustificat impium gratis 13 quæ est gloria Dei, ob quam glorificatur ab omnibus, qui gratis iustificantur per ipsius gratiam soluto pretio in eorum redemptionem, quæ est per Christum, quem Deus proposuit propitiatorem, in quo totum mundum sibi reconciliaret etiam à peccatis præcedentibus, per fidem, qua credimus, & confidimus expiari virtute ipsius paßionis, vt ita Deus declaret se 14 veracem, & fidelem esse in promißis per remißionem peccatorum, quæ à principio Deus patienter tolerauit ostendendo iustitiam, & fidelitatem suam hoc nostro tempore: quo ad impleuit promissa; vt ita innotescat ipsum esse fidelem, & iustificatorem eius, qui fidem habet Christi, & quærit ex fide, non ex lege iustificari. 15 vbi est ergo Iudæe, causa gloriandi contra Gentilem? omnino sublata est, cum iam non habeas, quod ad iustitiam attinet, in quo gloriari contra Gentilem poßis, si quidem omnes sub peccato estis, vt iam ostendi, & indigetis gratia Dei, 16 sed per quid sublata est omnis causa gloriandi? nunquid quia iustitiam habes à lege? non quidem: quia cum lex ostendat tantum, quid debeas agere, nec spiritum subministret, vt id facias; si per illam tantùm iustificareris, gloriari posses: exclusa ergo est causa gloriandi per spiritum fidei, existimo enim hominem

iustifi-

iustificari per fidem non solum credendo, sed ex illius spiritu legem obseruando: quia vt cap. 2. diximus, apud Deum factores legis iustificabuntur. Existimo itaque iustificari hominem per fidem adimplendo legem sine operibus, quæ ipse faciat ex sola legis notitia, quia talia facere nequit, non tamen sine operibus factis spiritu fidei. Hoc vero & de Iudæis, qui putant se habere legem, & id sufficere, & de gentibus intelligo: Deus enim non est Iudæorum tantum, sed etiam gentium: vnus enim Deus est, qui & iustificat circumcisos Iudæos per fidem, & Gentes, quæ præputium habent etiam per fidem. Sed nunquid hoc ipso irritam facimus, & abolemus 17 *legem, vt illa iam amplius non sit? Absit, imo in hoc ostendimus, quid ipsa possit, cum sit litera tantum exterius sonans, & merito dicimus per fidem solum obseruandam eam esse, vt nos iustificet: quare & illam stabilimus per spiritum fidei, quæ absque tali spiritu obseruari non posset. Fundamentum enim legis obseruandæ, est spiritus fidei, & gratiæ, sine quo lex aliàs quasi inanis esset. Et* 18 *ita fides legem quasi nutantem stabilire videtur, dum facit eam obseruari, quæ ex se vires non posset ad sui obseruationem præstare.*

ANNOTATIONES.

1. Obiicit contra ea, quæ dixit in 1. cap.
2. Respondet sequentibus verbis obiectioni propositæ.
3. Particula *primum* non significat initium sermonis, quia non numerat Paulus alias vtilitates circumcisionis, sed significat idem, quod potissimùm. Ostendit autem, in quo populus Iudaicus præstiterit populo Gentilico, & quæ fuerit vtilitas circumcisionis, quia soli populo circumciso tradita sunt eloquia Dei, vt in paraphrasi diximus; quo sequitur nullam aliam fuisse vtilitatem circumcisionis, vt deduximus 1. 2. d. 130 c. 2. & disp. 184. c. 3.
4. Ostendit quamuis aliqui ex Iudæis fuerint increduli, scilicet in deserto, nihilominus Dei promissiones factas populo suo adimplendas esse.
5. Obiicit deinde contra id, quod modo dicebat.
6. Soluit quæstionem deducendo ad absurdum hoc modo: quia si ita verum esset; Deus non iudicaret mundum, Deus autem iudicat mundum, iusti ergo, &c.
7. Probat deinde proponens in se ipso exemplum, abutitur enim sua persona pro quauis alia.
8. Deducit ad aliud absurdum, & interrogatio illa negans, *& non potius, &c,* extorquet sensum affirmantem, vt in paraphrasi.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

9. Iterum quærit Paulus, an Iudæi Gentilibus antecellant: intelligit verò non secundum illud quod credita sunt eloquia, iam enim ostendit in hoc Iudæos præstare Gentilibus; sed quærit, an in iustificationis negotio præstent, in quo antea videbatur eos pares cum gentibus fecisse, & æquè cum illis iudicandos.

10. Quomodo lex non præbeat vires, sed potius sit occasio peccati, si desit spiritus gratiæ interius adiuuantis, ostendimus 1.2.q.109.art.4.

11. Illa verba *testificata à lege*, significant per Moysem fuisse ꝓmissam.

12. Ego crederem pro eodem vsurpari *in omnes, & super omnes:* Theodoretus explicat in omnes Iudæos, & super omnes Gentiles. Alij *in omnes, & super omnes,* quia ostenditur hæc iustificatio ad omnes esse, & super omnium vires esse: vel saltem, quod illud *super omnes* explicet magis iustificationis dominium super eos esse, qui iustificantur.

13. Propterea per Metonymiam appellauit gratiam Dei gloriam illius, quia per gratiam facit, vt sibi sit gloria, & sit in quo à nobis glorificari posfit.

14. Nomen *iustitia*, hoc loco significat veracitatem, vel significat iustitiam, quia Deus iustificat impios, vocant autem suam, vt ostendat non esse ex operibus arbitrij nostri.

15. Ex dictis colligit sublatam esse Iudæo causam gloriandi contra Gentilem, quia scilicet omnes sub peccato; & æquè egent gratia Dei.

16. Deinde speciatim magis ostendit, quomodo sublata sit talis causa gloriandi.

17. Intelligit scriptam legem Moysis præceptorum moralium, non ceremonialium, vt ostendi 1.2.q.109.art.4.q.114.art.5.

18. Aliqui ita exponunt illud, *legem statuimus*, vt sit sensus, imo ostendimus, quid possit lex, & ita illam statuimus, sic Adamus. Melior est tamen sensus paraphrasis, quem Gagneius, & Græci sequuntur, alioqui secundùm sensum priorem verè diceretur Paulus irritam facere legem, dum ostenderet nullius esse efficacitatis; dicit ergo se stabilire legem, quia ostendit, vnde perfectionem, & complementum habeat.

ARGVMENTVM
CAPITIS IV.

EXCLVSA *iam causa gloriandi Iudæis, & ostenso per fidem, qua lex adimpletur, hominem iustificari, non per legis noti-*

notitiam, in qua gloriabantur Iudæi, prosequitur in 4. cap. hoc idem exemplo Abrahami, qui non virtute operum iustificatus est, sed fide, cùm adhuc esset incircumcisus, & Gentilis. Ex quo colligit ita commune esse omnibus etiam Gentilibus iustificari apud Deum, sicut & circumcisis, cum omnes per fidem non per sua opera iustificentur. Quod dixerat cap. 2. illis verbis, præputium condemnabit circumcisionem, &c. & ita prosequitur id, quod proposuerat ca. 2. parem esse causam Iudæorum, & Gentilium in iustificatione apud Deum, nec Iudæos habere aliquid peculiare, in quo verè gloriari possent, quod ad remissionem peccatorum pertineret; & vt constabit ex discursu capitis, hic non contendit ostendere Paulus impotentiam circumcisionis sicut ostendit in epistola ad Galatas; sed Gentilem incircumcisum ita iustificari, sicut circumcisum, vt ita communis sit eorum causa. Probat autem, vt dixi, exemplo Abrahæ, qui incircumcisus iustificatus est ex fide.

CAPVT IV.

QVid ergo dicemus inueniſſe Abraham patrem nostrum

PARAPHRASIS.

SI ergo hæc ita sunt, quid dicemus peculiare Abrahamum Patrem no-

2 ſtrum ſecũdum carnem? Si enim
Abraham ex operibus iuſtifica-
tus eſt, habet gloriam, ſed non a-
3 pud Deum. Quid enim dicit Scri-
ptura? Credidit Abraham Deo: &
4 reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Ei
autem qui operatur, merces non
imputatur ſecundum gratiam,
5 ſed ſecundum debitum. Ei verò
qui non operatur, credenti au-
tẽ in eum, qui iuſtificat impium,
reputatur fides eius ad iuſtitiam
ſecundum propoſitũ gratiæ Dei.
6 Sicut & Dauid dicit beatitudi-
nem hominis, cui Deus accepto
7 fert iuſtitiam ſine operibus: Bea-
ti quorum remiſſæ ſunt iniquita-
tes, & quorum tecta ſunt pecca-
8 ta. Beatus vir, cui non imputauit
9 Dominus peccatum. Beatitudo
ergo hæc in circumciſione tan-
tum manet, an etiam in præpu-
tio? Dicimus enim quia reputa-
ta eſt Abrahæ fides ad iuſtitiam.
10 Quomodo ergo reputata eſt? in
circumciſione, an in præputio?
Non in circumciſione, ſed in
11 præputio. Et ſignum accepit cir-
cumciſionis, ſignaculum iuſtitiæ
fidei, quæ eſt in præputio: vt ſit
pater omnium credentium per
præputium, vt reputetur & illis
12 ad iuſtitiam: & ſit pater circum-
ciſionis, non iis tantùm, qui ſunt
ex circumciſione, ſed & iis qui
ſectantur veſtigia fidei, quæ eſt in
præputio patris noſtri Abrahæ.
13 Non enim per legem promiſſio
Abra-

noſtrum carnalem habuiſſe in iuſtificatione, ratione cuius potior eſſet eius cauſa, & ita etiam omnium Iudæorum ex eo deſcendentium in negocio iuſtificationis, quam Gentilium? nihil ſane. 2 Si enim 3 Abraham ex operibus factis ſolo libero arbitrio iuſtificatus eſt, & non ex gratia, haberet ex quo gloriari poſſet in ſe, & non apud Deum, nec de illo diceretur: qui gloriatur, in Domino glorietur. 4 Hoc verò manifeſtè falſum eſt, cum 5 ſcriptura oppoſitum dicat, quid autem dicit? Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam, *hoc eſt, iure optimo bonum, & iuſtitiam feciſſe iudicatus eſt, fides autem eſt donum Dei: ergo fides ei donata eſt, vt ſanctior fieret, ac proinde non habuit, in quo gloriari poſſet ex ſe, ſed tantùm ex Deo: quia ſi ex ſe magis iuſtificatus eſſet, fides non eſſet reputata ad iuſtitiam: nam iuſtitia donum Dei eſt, & ita non diceretur Abraham ex dono habuiſſe iuſtitiam, ſed ex debito, ſine donatione aliqua gratuita. Ei verò, qui 6 operatur ex ſua virtute, & arbitrio, id, quod prouenit ex operibus illius, non datur vllo modo ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum abſque vlla gratia, & donatione retribuitur: ei verò, qui 7 ex ſe non habet opera cum ſola legis notitia, credit 8 tamen in eum, qui iuſtificat impium, reputatur fides ad iuſtitiam non ſecundum debitum, ſed ſecun-*

Abrahæ.aut ſemini eius, vt heres
eſſet mundi: ſed per iuſtitiam fi-
14 dei. Si enim qui ex lege, heredes
ſunt: exinanita eſt fides, abolita
15 eſt promiſſio: Lex enim iram o-
peratur, vbi enim non eſt lex; nec
16 præuaricatio. Ideò ex fide, vt ſe-
cundum gratiam firma ſit pro-
miſſio omni ſemini, non ei qui ex
lege eſt ſolùm, ſed & ei qui ex fide
eſt Abrahæ, qui pater eſt omnium
17 noſtrum (ſicut ſcriptum eſt: quia
patrem multarum gentium poſui
te) ante Deum, cui credidiſti, qui
viuificat mortuos, & vocat ea, quę
non ſunt, tanquam ea quæ ſunt:
18 qui contra ſpem in ſpem credidit:
vt fieret pater multarum gētium,
ſecundum quod dictum eſt ei: Sic
erit ſemen tuum, ſicut ſtellæ cœli,
19 & arena maris. Et non infirmatus
eſt fide: nec conſiderauit corpus
ſuum emortuum, cùm iam ferè
centum eſſet annorum, & emor-
20 tuam vuluam Saræ. In repromiſ-
ſione etiam Dei non hæſitauit
diffidentia: ſed confortatus eſt fi-
21 de, dans gloriam Deo: pleniſſimè
ſciens quia quæcunque promiſit
22 Deus, potens eſt & facere: ideo
& reputatum eſt illi ad iuſtitiam.
23 Non eſt autem ſcriptum tantum
propter ipſum, quia reputatum
24 eſt illi ad iuſtitiam. Sed, & propter
nos, quibus reputabitur creden-
tibus in eum, qui ſuſcitauit Ieſum
Chriſtum Dominum noſtrum à
25 mortuis; qui traditus eſt propter
deli-

ſecundum propoſitum Dei gratuitum in ipſa fidei donatione, vt iuſtitiam conſequatur. Vnde & ipſa iuſtitia eiuſdem gratiæ donum eſt; non autem debitum operum: ſic enim Dauid dixit beatum eſſe hominem, cui Deus accepto fert iuſtitiam ſine operibus, hoc eſt, cui dat iuſtitiam, aut fidem, vnde iuſtitiam conſequatur: non per opera liberi ſui arbitrij, hoc verò dixit Pſalm.31. Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum. *Qua periphraſi ſignificat Dauid donatione gratiæ remiſſa peccata, non iuſtitia operum, ex ipſo arbitrio ſine vlla gratia procedentium: & ſic in remiſſione peccatorum, & iuſtificatione neceſſarium eſſe donum gratiæ; opera verò ex arbitrio nudo nihil valere. Sic igitur liquido conſtat, Abrahamum non fuiſſe ex operibus arbitrij iuſtificatum, nec gloriam habuiſſe ex ſe, ſed gloriam, quam habuit, à Deo habuiſſe. 9 Sed nunquid hæc beatitudo, quæ eſt in donatione gratiæ, & imputatione fidei, ad iuſtificationem, inuenitur tantùm in circunciſis, hoc eſt, Iudæis? 10 minime quidem, imò etiam in præputio, hoc eſt, in* Gentili*bus. 11 Hoc verò ſatis conſtat exemplo eiuſdem Abrahami: dictum enim eſt reputatam illi eſſe fidem ad iuſtitiam. Hæc verò quādo reputata fuit? nunquid cum erat circunciſus, vel dum adhuc præputium haberet? certè*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. *cum adhuc Gentilis esset, & præputium haberet.* 12 *Imo verò ipsam Circumcisionem posteà habuit in signum iustitiæ, quam habuerat ex spiritu fidei, cum adhuc præputium haberet, quo signo constitutus est pater omnium credentium, tum Gentilium, & qui habent præputium, quibus fides reputanda erat secundum gratiam ad iustitiam, & donanda erat ex gratia: tum etiam Iudæorum, & eorum, qui circuncidendi erant, & ita non Iudæorum tantum, sed etiam Gentilium, qui sectantur vestigia, & fidem, quam ipse Abraham habuit, cùm adhuc esset incircuncisus.* 13 *Nam quod promisit Deus Abrahæ, quod in semine eius benedicendæ essent gentes omnes, & hac ratione heres totius mundi futurus esset, quia in ipso totus orbis benedicendus erat; aut quòd Deus promisit semini, & filiis Abrahæ (quod idem est) non erat adimplendum in eius posteris ex sola lege, ex eo inquam solùm, quod legis essent auditores, & eam scriptam haberent, sed adimplendum erat per sanctitatem, & iustitiam fidei:* 14 *si enim qui habent legem, hoc ipso, quod eam habent, signati sunt heredes spiritualis benedictionis Abrahami Patris sui, qui fuit in vera sanctitate, & iustitia, frustra erit fides, nullius momenti, & exinanita ad consequutionem iustitiæ, quod est planè absurdum. Imò verò abolita, & irrita esset ipsamet promißio, quia sola lege, & illius notitia nullus iustificari posset, & à peccato liberari, in quo posita est benedictio promissa, ac proinde nullus consequeretur promißionem. Id quod* 15 *facile constat, quia lex non est causa benedictionis, sed potius iræ, & supplicij; quia* 16 *si lex non esset, non esset transgreßio, & peccatum, quod est causa supplicij, ipsa verò notitia sola legis non iuuat ad illius obseruationem; ergo de se potius iram, & supplicium affert, cum sit occasio transgreßionis: Est* 17 *igitur promißio obtinenda ex fidei spiritu, siquidem non ex sola notitia legis, vt probatum est, vt per gratiam Dei, quæ per fidem subministratur nobis, sit firma, & vera promißio, quia illam consequimur: quæ aliàs ex sola legis notitia esset inanis, cum eam nullo modo consequi possemus. Firma, inquam, sit promißio omnibus filiis Abrahæ, & semini eius, non illis tantum, qui ex lege sunt, hoc est, Iudæis, verum etiam illis, qui habent fidem Abrahæ, etiamsi sint Gentiles: vtrisque enim non per legem firma erit promißio benedictionis, sed per fidem Abrahæ, qui est pater omnium nostrum, tam Gentilium, quàm Iudæorum. Sic enim Scriptura Genes. 17. dicit.* Quia Patrem multarum gentium posui te, *ante* 18 *Deum, cui adhibuisti fidem, iustificatus es. Quique viuificat mortuos, & vocat ea, quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, cum homines abiectos, & nullius pretij, quales sunt Gentes alienæ à vera cognitione vocet, & faciat Abrahæ filios secundum fidem, non minus, quàm illos, qui secundum car-*

nem etiam ex illo sunt, qui 19 *contra spem, quam in natura habebat, & ex qua potius desperabat, credidit, & spem habuit diuinæ promißionis, &* 20 *meruit esse pater multarum Gentium, cùm dictum fuit illi Genes. cap. 13. & 15.* Sic erit semen tuum, sicut stellæ cœli, & arena maris. *Et non fuit eius fides imbecillis, nec vlla ratione attendit sterilitatem suam, & vxoris defectis viribus generandi, sed roboratus fide, dedit gloriam Deo, persuasum sibi habens, Deum posse præstare ei, quidquid promittit, etiam si naturæ vires superet. Et ideò quia ex fide dedit gloriam Deo, reputatum est illi ad iustitiam, quod ex dono fidei, non ex suis operibus gratiam habuisset coram Deo. Nec tantum propter ipsum, vt eius celebretur iustitia apud homines, scriptum hoc est, sed propter nos, quibus reputabitur, hoc est, donabitur fides ad iustitiam consequendam, credentibus, inquam, in eum, qui suscitauit Iesum à mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, vt merito paßionis eius, & sanguine à peccatis emundaremur, & surrexit, vt eius resurrectione ad fidem adduceremur (hæc enim inanis esset, si Christus non surrexisset) & fide ad iustificationem perueniremus.*

ANNOTATIONES.

1. Illa particula, *ergo*, illationis est ex præcedentibus, & ita concludit ex omnibus, quæ dixerat in 3. cap.
2. Illa interrogatio affirmatiua extorquet sensum negatiuum, qui sequitur ex dictis 3. cap. & exprimitur in paraphrasi.
3. Illa particula *enim* verè est causalis, & non assertiua, vt falso existimat Adamus: probat enim conclusionem, vt constat ex contextu.
4. Totum id debet subintelligi, quia ratio Apostoli deducit ad absurdum, quod Abraham haberet gloriam, hoc est, in hoc gloriaretur, & non apud Deum, id est, non in Deo, tribuendo illi, quod habebat, merito ergo subintelligitur, quod diximus.
5. Ille est sensus illorum verborum, *quod enim dicit scriptura*, & probat deinde, Abrahamum non potuisse in se, sed in Domino gloriari: quia non habuit ex operibus solius liberi arbitrii iustitiam, sed ex fide gratis collata.
6. Ostendit, quod dixerat: *reputatum*, id est, donatam esse Abrahamo iustitiam, quia donata fuit fides, non tamen fuisse ex suo arbitrio sola legis notitia iustificatum, & ita ex illa particula, reputata est fides ad iustitiam, id est, donata, colligit, quod dixerat, Abrahamum non potuisse gloriari in operibus, & ita ex se nihil habuisse peculiare, vt demonstret parem esse omnium causam in negotio iustificationis.
7. Potest etiam litera illius textus aliter ordinari, si hoc modo legatur,

tur, *non operati, creden ti autem*, vt ad literam est in Græco, vel ita, vt particula *non* postponatur participio operanti, & aliquid suppleatur hoc modo, *operanti non* (supple) *tribuitur iustitia*; quia iam non esset gratia, si operibus daretur: vel etiam si non postponatur, hoc modo, *non operanti* (supple) *tribuitur iustitia*, vt illud, *non*, cadat supra *tribuitur*, quia iam iustitia non esset secundum gratiam, quod enim imputatur operanti, secundum debitum datur, credenti autem iustitia imputatur, & datur secundum gratiam, quia etiam fides donata fuit Abrahamo, qua iustitiam consequeretur.

8. Particula *autem* hic non est continuatiua, sed aduersatiua.

9. Infert quod intenderat præcedentibus capitibus, nempe parem esse causam Iudæorum & Gentilium, circuncisionis, & præputii in negotio iustificationis.

10. Vtraque illa interrogatione indicat Paulus sensum, quem in paraphrasi expressimus; priori quidem interrogatione sensum negatiuum; cum interrogatio affirmatiua simpliciter posita hanc vim habeat, vt indicet sensum negatiuum; secunda verò interrogatione; etiam si sit affirmatiua, denotat sensum affirmatiuum, ratione illius particulæ *etiam*, quare idem est ac dicere, *imò etiam in præputio*, &c.

11. Probat reperiri etiam in præputio exemplo eiusdem Abrahæ.

12. Illa particula, &, vim habet in eo loco particulæ, *quin*, *potius*, vel *imò*, *verò*.

13. Ostendit Abrahamum futurum patrem eorum tantum, qui sectantur fidem, & opera illius, non autem illorum, qui tantum gloriantur habere legem, quales sunt Iudæi, qui solum literæ inhærent, nomine autem promissionis intelligit rem promissam iuxta illud ad Galat. 3. *Vt pollicitationem spiritus accipiamus*, & ad Hebræos 6. *hæreditabunt promissiones*, & cap. 11. ad Hebr. sæpius sic accipit.

14. Confirmat id, quod dixerat, nempe promissiones in Abrahamo factas esse fideli posteritati, non autem habenti solùm legem: tum quia sequeretur fidem nullius esse momenti: tum etiam quia potius irrita esset promissio. Illud autem *hæredes sunt*, non denotat heredes, qui iam sint consequuti hereditatem promissionis, alioquin non rectè inferret *abolita est promissio*, siquidem consequuti essent; sed denotat signatos herèdes spiritualis benedictionis, hoc est, iustitiæ: & sic rectè sequitur, si ex lege esset acquirenda hæc benedictio, abolitam fore promissionem.

15. Probat hoc posterius, nempe abolitam esse promissionem, si ex lege futuram diceremus consequutionem illius.

16. Probat legem iram operari, vbi planè loquitur de lege morali, & non solum ceremoniali, vt probaui 1. 2. quæst. 114. art. 5. & satis constat Paulum ceremoniarum nullam hactenus fecisse mentionem.

17. Illa

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

17. Illa verba *ex fide*, conclusionem continent, qua contendebat probare benedictionem futuram ex fide, & promissione.

18. Verba illa, *ante Deum*, addidit Paulus veteri Scripturæ, attendens verum sensum illius, quia Abraham futurus erat Pater spiritualis multorum, & ita futurus erat Pater eorum ante Deum.

19. Hæc verba referuntur non ad proximè præcedentia, sed ad priora, quæ de Abrahamo dixit, *cui adhibuisti fidem, qua iustificatus es*, & mutat personam, quod frequens est in scriptura, iuxta illud ad Galat. 6. *Huiusmodi instruite in spiritu lenitatis considerans teipsum, ne & tu tenteris.*

20. Particula *vt* in Græco non est τὸ ἵνα, hoc est, *vt*, sed εἰς τὸ, id est, *per hoc*, & facit sensum, quem dixi.

DVÆ ALIÆ NOTATIONES circa hoc Caput.

DVo alia supersunt notanda in hoc capite, alterum est particulam, *apud* significare *coram*, vt est illud Luc. 2. *Apud Deum, & homines*, secundum aliquorum expositionem, & alibi frequenter: Sed aliquando significat *in*, vt est illud Psalm. 35. *Apud te est fons vitæ*, hoc est in te, Psalm. 36. *Apud Dominum gressus hominis*, *& substantia mea apud te est.* Et Psalm. 129. *Apud Dominum misericordia*, Psalm. 21. *Apud te laus mea*; dicit ergo Paulus, si Abraham iustificatus est suis operibus, gloriam apud se habere, id est, in seipso, non apud Deum gloriari, hoc est, gloriam suam non esse in Dei virtute, & brachio, neque à Deo, quod deducit vt absurdum Paulus. In hunc sensum interpretatur Augustinus hunc locum in Præfatione Psalmi 31.

Alterum est de verbo *imputo*, & *reputo*, quo vtitur Paulus in hoc capite numer. 7. & in Græco est, λογίζομαι, quod supputare, aut computare, & imputare, & reputare significat; est autem sensus, quem in paraphrasi diximus in hunc modum: id, quod operanti ex se, & sua virtute respondet, non imputatur illi, aut supputatur, & numeratur inter sua ex gratuita aliqua donatione, sed verè computatur omnino secundum debitum, quasi suum ex iustitia, & merces laboris sui. Ei verò, qui ex se non habet opus, quo tale aliquid mereatur, credit tamen in eum, qui iustificat impium, imputatur, & adscribitur, non secundum debitum, hoc est, non quasi suum sit ipsum credere, & fides ad iustitiam, sed secundum gratiam, quia ex gratuita voluntate illi datur fides ad iustitiam consequendam; quare & ipsa iustitia, sicut & initium eius

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

gratis omnino ei donatur: supponit verò semper Paulus fidem esse donum Dei. Quocirca si Abraham iustificatus est, vel creuit in iustitia ex fide, quod idem est, sequitur ex dono Dei iustificatum esse. Porrò autem non loqui Paulum de imputatione gratuita superuenienti post fidem, hoc est, de acceptatione, qua Deus velit illam fidem acceptam habere, vt quæ aliàs non iustificaret, iustificare reputetur impium ex beneuolentia, & fauore Dei, vt contendunt hæretici huius temporis, constat; quia perinde esset, ac dicere hominem iustum non esse re-vera, sed acceptari ex beneuolentia Dei, ac si esset iustus: cùm ergo dixit, semper fidem reputari secundum gratiam, intelligit ex gratuita voluntate, qua donatur initium. Quod verò dixit imputari, non est quod ex acceptatione superuenienti fiat iustus, sed quia fides datur gratis ad consequendam iustitiam. Quocirca excluditur error hæreticorum huius temporis de acceptatione superueniente, qua putant hominem sola fide, sine aliquo alio, iustum à Deo reputari. Hoc etiam probatur, quia Abraham quando credidit Deo, iam erat iustus, & reputatum est illi ad iustitiam, id est, ad augmentum; constat autem ad augmentum non esse necessariam nouam imputationem superuenientem, sed quodcunque opus virtutis ex se magis sanctificare, quando fit à iusto, vt 1. 2. quæstione. 114. articulo 8. dixi, & ibidem disputatione 220. capite 5. Ex eo verò, quod fides sit augmentum iustitiæ, optimè sequitur, & initium iustificationis non esse ex operibus solius arbitrij, vt ostendi 1. 2. quæstione 114. articulo 5. sed augmentum etiam imputatur, non ex iustitia operum arbitrij, sed ex gratia in radice, qua gratis donatur bonum opus. Quare non satis est, si dicamus fidem hoc loco accipi pro fide in homine iusto per dilectionem operante, si cum hoc asseramus hanc fidem reputari, vt iustificet superaddita acceptatione, & fauore, quia hæc fides formata, & operans per charitatem, secundum debitum, & ex se iustificat sicut albedo dealbat. Dicitur ergo reputari ipsa fides formata secundum gratiam; quia initium gratis donatum fuit: quo pacto Augustinus interpretari videtur hunc locum in libro ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagij, & in tractatu 29. 72. 82. in Ioannem. Cæterùm poterat esse difficultas, quomodo Paulus adducat illud Abrahami; fides eius reputata est ad iustitiam, cùm etiam in scriptura dicatur, alia opera deputata esse ad iustitiam, vt Psalmus 105. *stetit Phinees, &c.* vere non tantum fides, sed etiam opera deputantur ad iustitiam, id est, computantur tanquam benefacta, quibus iustificetur homo apud Deum, magis ac magis.

Respon-

Respondeo, eo testimonio solum voluisse Paulum ostendere ex aliquo loco, & in aliquo casu ex dono Dei iustificari hominem, scilicet fide, quam quidem esse donum Dei non probat Paulus, sed supponit: & ad hoc adducit illud Abrahami. Cumq; scriptura non dicat hominem ex operibus factis sola legis notitia iustificari, colligitur ex dono Dei contingere iustificationem. Quando verò in Psalmo dicitur opus illud deputatum ad iustitiam, non intelligit scriptura opus factum ex sola legis notitia, & viribus arbitrij. Ita igitur intelligendum est illud Psalm. 105. *Et stetit Phinees, & placauit, & cessauit quassatio, & reputatum est ei in iustitiam in generatione, & generationem in sempiternum.* Vt datum fuerit illi ex Dei gratia, & fide illud opus facere, quod computaretur ad iustitiam. Sic autem satis ostenditur, quod contẽdit Paulus, Abrahamum non habuisse, in quo gloriari posset: quia si fides reputata est ad iustitiam, hanc accepit secundum propositum gratiæ, & donationis Dei. Aliqui volunt hîc loqui Paulum de operibus ceremonialibus, sine quibus iustificatur homo. Verùm iam ostendimus, & de moralibus intelligi, & cùm dicitur Psalm. 31. *Beati quorum, &c.* Non intelligitur sine operibus ceremonialibus, hoc est, non operanti opera ceremonialia: hoc enim falsum est, quia operans illa non ex sola notitia legis, sed ex fide iustificabatur; intelligit ergo non ex operibus ex sola notitia legis factis, quod etiam de operibus arbitrii verum est.

ARGVMENTVM
Capitis V.

CVm ostendisset iam cap. 3. & 4. radicem, & originem iustificationis tam in Gentili, quàm in Iudæo esse fidem per Christum, & non solum legis notitiam, aut scripturam illius, hoc capite ostendit fructum huius iustificationis in nobis.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

CAPVT V.

1 IVstificati ergo ex fide, pacem
habeamus ad Deum per Domi-
num nostrum Iesum Christum:
2 per quem & habemus accessum
per fidem in gratiam istam, in qua
stamus, & gloriamur, in spe glo-
3 riæ filiorum Dei. Non solùm au-
tem, sed & gloriamur in tribula-
tionibus: scientes quod tribula-
4 tio patientiam operatur. Patien-
tia autem probationem, probatio
5 verò spem. Spes autem non con-
fundit: quia charitas Dei diffusa
est in cordibus nostris per Spiri-
tum sanctum, qui datus est nobis.
6 Vt quid enim Christus, cùm ad-
huc infirmi essemus, secundum
tempus pro impiis mortuus est?
7 Vix enim pro iusto quis moritur:
nam pro bono forsitan quis au-
8 deat mori. Commendat autem
charitatem suam Deus in nobis:
quoniam cùm adhuc peccatores
essemus, secundum tempus, Chri-
9 stus pro nobis mortuus est. Mul-
tò igitur magis nunc iustificati in
sanguine ipsius, salui erimus ab
10 ira per ipsum. Si enim cùm inimi-
ci essemus, recōciliati sumus Deo
per mortem filii eius: multò ma-
gis reconciliati, salui erimus in vi-
11 ta ipsius. Non solùm autem: sed
& gloriamur in Deo per Domi-
num nostrum Iesum Christum,
per quem nunc reconciliationem
12 accepimus. Propterea sicut per v-
num hominem peccatū in hunc
mun-

PARAPHRASIS.

SIc 1 Ergo iustificati virtute fidei cùm Deo pacem retineamus, & conseruemus cum ipso per Christum Dominum nostrum, cuius merito habemus 2 fidem, qua in gratiam istam remißionis peccatorum, & reconciliationis cum Deo promouemur, in qua perseueramus, & gloriamur ex hoc, quod speramus nos tandem gloriam consequuturos Filiorum Dei. Nec tantùm in hac spe gloriamur, sed etiam gloriamur in tribulationibus: scimus enim, quod res aduersæ ad patientiam nos exercent, patientia verò probatiores nos efficit, sicut fornax aurum, ex probatione verò in ærumnis constantior spes nostra redditur, & securior, ex hac verò spe non afficiemur pudore, sicut homines, qui quod diu expectarunt, nō consequuntur. Nec enim vanam spem habemus, cum in arrhabonem huius promißionis habeamus iam Spiritum sanctum, qui nobis charitatem, in qua speramus, donauit, & cum ea seipsum. 3
Ad quid enim Christus cum adhuc 4
essemus peccatores, pro nobis impiis mortuus est tempore à Patre definito
5 *in cuius spe omnes antea iustificati sunt, 6 nisi vt in spem inde nos erigeret firmißimam, videntes illius erga nos immensam, & nunquam auditam charitatem? 7 vix enim inuenies, qui etiam pro viri iusti, & innocentis vita tuenda mori velit.* 8
Dixi vix quia forsan aliquis reperiri posset,

mundum intrauit, & per pecca-
tũ mors, & ita in omnes homines
mors pertransiit, in quo omnes
13 peccauerunt. Vsque ad legem e-
nim peccatum erat in mundo:
peccatum autem non imputaba-
14 tur, cùm lex non esset. Sed regna-
uit mors ab Adam, vsq; ad Moy-
sen, etiam in eos qui non pecca-
uerunt in similitudinem præua-
ricationis Adæ, qui est forma fu-
15 turi. Sed non sicut delictũ, ita, &
donũ; si enim vnius delicto mul-
ti mortui sunt: multò magis gra-
tia Dei, & donum, in gratia vnius
hominis Iesu Christi in plures ab-
16 undauit. Et non sicut per vnum
peccatum, ita & donum: nam iu
dicium quidem ex vno, in con-
demnationem: gratia autem ex
multis delictis, in iustificationẽ.
17 Si enim vnius delicto, mors re-
gnauit per vnum: multò magis
abundantiam gratiæ, & donatio-
nis, & iustitiæ accipientes, in vita
regnabũt per vnum Iesum Chri-
18 stum. Igitur sicut per vnius deli-
ctum, in omnes homines in con-
demnationem: sic & per vnius iu-
stitiam, in omnes homines in iu-
19 stificationem vitæ. Sicut enim
per inobedientiam vnius homi-
nis, peccatores constituti sunt
multi: ita & per vnius obeditio-
nem, iusti constituentur multi.
20 Lex autem subintrauit, vt abun-
daret delictum. Vbi autem abun-
dauit delictum, superabundauit
gra-

posset, qui pro iusto, & bono aliquo mori sustineat. 9 Declarauit verò Deus insignem fuisse vim sui amoris erga nos singularem, & inauditã; qui cùm adhuc essemus iniusti, & peccatores 10 præfinito tempore pro nobis mortuus est; potiori ergo ratione nunc in spem erigimur iam iustificati, & amici facti, cum tam insignis sit eius erga nos charitas, qua salui erimus ab ira iudicij sui, & consequemur gloriam filiorum Dei. Si enim cùm essemus Deo inimici tanta fuit erga nos charitas eius, vt reconciliaret nos sibi per mortem filij sui: multò magis sperare debemus reconciliatos iam, liberandos esse ab ira ipsius, quam merebamur. Nec tantùm speramus saluos nos fore ab ira, sed etiam speramus gloriam filiorum Dei 11 consequuturos merito, & passione Christi, quo etiam iustificati cum Deo reconciliati sumus, atque 12 ob eam causam, vt videlicet Deo reconciliaremur, sicut per vnum hominem Adamum peccatum intrauit in mundo, & cum illo mors in omnes homines, quia omnes in illo peccauerunt, & contrahendi ex illo peccato necessitatem habuerunt; 13 sic etiam per vnum hominem Christum venit iustitia in mundum, & per iustitiam vita, & ita in omnes homines vita pertransiit, qui in ipso iustificati sunt, qui solum potuit esse causa iustitiæ, & vitæ spiritualis, nec aliquid præter ipsum, etiam ipsa lex afferre nobis

21 gratia: vt sicut regnauit peccatum in mortem: ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam per Iesum Christum Dominum nostrum.

potuit contra peccatum remedium aliquod; 14 adhuc enim lege lata peccatum vim habebat. Nec illa solum aboleri potuit peccatum, aut in ea inueniri remedium; 15 sed adeò infirma lex est contra peccatum, vt potius ipsa fuerit occasio peccati, & ruinæ, ad peccatum namque non imputatur, quando non est lex id, quod lege lata incipit imputari: tantum abest, vt lex ipsa remedium afferat contra peccatum: ergo lege auferri non potuit, sed 16 potius vim suam habuit peccatum, contra humanum genus ab Adamo, & toto tempore Moysis legislatoris, & legis ipsius, vt toto hoc tempore nihil esset, quod contra peccatum remedium afferre posset; non solum adultis, qui propria voluntate peccauerunt: sed etiam infantibus, qui originale tantum habuerunt, nec adhuc peccauerant imitando præuaricationem sui primi parentis Adami, qui fuit figura noui Adami 17 futuri per dissimilitudinem tamen causæ, cùm Adamus fuerit delicto suo causa nostræ mortis, & peccati: Christus autem dono suæ gratiæ fuerit causa nostræ salutis, & vitæ. Sed adhuc in causa dispari non fuit per omnia similitudo: non enim eodem modo se habuit delictum Adæ ad inducendum peccatum, & mortem in genus humanum, 18 sicut meritum Christi ad viuificandum, & liberandum idem genus humanum à peccatis: si enim 19 vnius Adami delicto omnes ab eo propagati reatum incurrerunt, multo potentior est gratia Dei, 20 & donatio in gratiam, quam nobis fecit donando vnum hominem Christum Iesum, vt 21 in multos deriuetur ad iustificationem, & liberationem à peccato, quam fuit Adæ peccatum ad perdendum genus humanum. 22 Præterea non sicut ex vno homine dimanauit peccatum ad perdendum, ita se habuit donum, quod diximus ad saluandum, quia iudicium damnationis deriuatum est ex vno delicto, quod omnes ab Adamo traxerunt; ex multis autem, & varijs delictis, & originis, & actionis Christus gratia sua nos liberauit, & iustificauit. 23 Si enim vnius Adami delicto omnes damnationem mortis incurrerunt, multo maiori ratione per meritum vnius Christi fiet, vt abundantem gratiam & iustitiam accipientes regnent in vita spirituali liberati à morte peccati. 24 Constat igitur, quamuis sit dissimile in aliquo meritum Christi, merito, & delicto Adami, vt ostensum est, esse tamen similitudinem in eo, (quod initio dixi) vt sicut vnius Adami delicto in omnes homines peccatum peruenit, quod condemnationis, & mortis causa fuit; sic per vnius Christi iustitiam, & meritum gratia deriuata est in genus humanum, vt iustificaretur, & viueret: sicut enim merito inobedientiæ vnius hominis peccato obnoxij facti sunt omnes, qui ex ipso nati

sunt,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

sunt, sic per vnius Christi obedientiam iusti constituentur omnes, qui per spiritum fidei ex ipso renascentur. 25 *Solus ergo Christus potuit esse causa vitæ spiritualis, & remedium contra peccatum; lex vero non potuit remedium afferre,* 26 *sed potius lege lata effectum est, vt plura essent peccata; si solum literam illius attendas, & vires arbitrij: quare, & lege lata maior fuit, & noua occasio peccati, ideoq; abundantior necessaria fuit gratia, quam per Christum genus humanum contra occasionem peccati, aut commissi, aut imminentis semper habuit, vt* 27 *sicut peccatum vim suam habuit ad mortem inferendam, ita etiam, imò abundantius, & efficacius gratia destrueret peccatum, & regnaret per iustificationem in vitam æternam per Iesum Christum Dominum nostrum.*

ANNOTATIONES.

1. Habemus, legit Ambrosius in expositione 1. cap. in illud, *iustus autem ex fide viuit*, & sensus non differt, si vno, vel altero modo legamus. Vulgata emendata legit *habeamus*.

2. Variant etiam hic exemplaria, vt notat Adamus, sed parua est differentia, emendata legunt *habemus*.

3. Quidam codices legunt ἔτι γάρ, id est, *iam enim*, noster interpres legit εἰς τί, id est *ad quid*, aut *vt quid*, sed in idem recidit; his enim verbis sequentibus probat, quod dixerat, quare spes non confundatur. Id vero supra probauerat, ex eo, quod habemus arrhabonem, qui tanti valoris est, quanti ipsa beatitudo quam speramus, nunc autem probat ex voluntate, & amore illius, à quo speramus habere id, quod speramus.

4. Cum dicit *adhuc essemus infirmi*, non ideo dicit, quia antea quam passio Christi exhiberetur, nō præcesserint aliqui iusti, & post aduentum tantum fuerint, cum iusti nunquam in Ecclesia defuerint, sed quia quotquot salui facti sunt, in Christo iustificati sunt ab initio mundi, & ita Christus pro impiis, qui ex se impij erant, & essent, nisi ipse venisset, mortuus est. Particula autem *adhuc* non significat temporis durationem, sed ordinem, id est cum homines ex se adhuc essent peccatores, pro illis mortuus est.

5. Illud *secundum tempus* denotat terminum à Patre præfixum solutioni, in cuius spe ab initio temporis iustificauit, quotquot iustificati sunt.

6. Totum illud positum sub num. 6. supplendum est, quod præcedens interrogatio implicitum habet.

7. Probat, quod dixerat firmissimam esse nostram spē, ex eo, quod Christus ita dilexit nos, vt inaudita esset eius erga nos dilectio.
8. Particula, *nam* causam reddit illius, quod dixerat, vix pro iusto aliquem mori; quare pro eodem vsurpat iustum, & bonum, nec accipit iustum pro iustitia, vt Hieronymus quæst. 7. ad Aglasiam, sed pro homine, vt Chrysostomus, vt sic opponat ei, quod dixerat antea.
9. Aut sane illud *commendat*, idem est, quod commendabilem facit, iuxta illud 2 ad Cor. 10. *sed quem Deus commendat*, hoc est bonis operibus, & gratia sua commendabilem facit.
10. Hic additur in vulgata emendata illud, *secundum tempus*, quod supra positum est, in Græco nō habetur: referri autem debet ad illa verba, *mortuus est*, vt sit sensus, præfinito tempore mortuus est.
11. Quia dixerat suprà iustificatos nos gloriari in spe glorię filiorum Dei, iterum illud repetit, & id significat illa particula *in Deo:* probauit enim id, quod proposuerat, scilicet nos gloriari spe gloriæ, probauit autem id ex charitate, quam Deus habuit erga nos; & postquam inde deduxerat nos sperare liberandos esse ab ira, subiungit, *non solùm autem, sed etiam gloriamur;* quasi dicat, non tantum speramus liberandos nos esse ab ira, sed etiam glorificandos esse, & hoc est, gloriamur in Deo.
12. Eo loco pro particula, *propterea* in Græco est διὰ τοῦτο, id est, *propter hoc,* vel *ob eam causam,* & incipit enarrare principium nostræ salutis: & sicut ostenderat principium nostræ perditionis, nempe quomodo in vno homine inceperit peccatum, & quomodo ab vno Christo salus initium habuerit, & ita inquit, *propterea*, quasi dicat, *ob eā causam, aut quapropter,* vt denotet causam finalem, vt reconciliaremur per Christum, sicut per vnum hominem mors, ita per Christum vita nobis donata est.
13. Quæ clausa sunt virgulis, suppleri debent in textu particulari, quia sermo illius absolutus non est.
14. Sequentibus verbis probat, quod subintellectum erat, Christum scilicet solum attulisse remedium, quia nec lex potuit, & ita cum lege adhuc perseuerasse regnum peccati Est sensus Augustini in lib. expositionis epistolæ ad Rom. cap. 27 & lib. 6. contra Iulianum cap. 4.
15. Probat lege non fuisse sublatum peccatum. In textu dicitur *peccatum autem,* loco illius particulæ *autem,* posuimus aduersatiuam, *sed,* in Græco autem est particula δὲ, quæ est aduersatiua, & aliquando Latinè redditur *autem:* illa vero aduersatiua efficit sensum causalem in eo loco, quasi dicat, peccatum adhuc in lege fuit, cum lex non tollat peccatum, sed potius occasione legis incipiat imputari, quod antea non imputabatur ad peccatum, quando lex non erat.

16. Illa

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

16. Illa particula *sed*, est aduersatiua reddens contrarium sensum, non illius, quod proximè ante dixerat Paulus illis verbis: *Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset*, sed illius, quod subintelligitur in verbis Pauli, quodque in paraphrasi addidimus, & est quasi conclusio præcedentium, videlicet, *ergo lege non potuit auferri peccatum.* Posteà verò optimè sequitur, *sed regnauit mors, &c.* vt in paraphrasi.

17. Vox *futuri*, non debet referri ad tempus Pauli, sed primi Adami, vt ad Colos. 2. *Quæ sunt vmbra futurorum*, & dicitur Adamus primus de terra terrenus, & secundus de cœlo cœlestis. 1. ad Cor. 15. dicitur autẽ ibi secundus, qui dicitur *futurus*. Huius loci, & totius huius comparationis, quam facit Apostolus, optimam expositionem habet Augustinus epist. 89. quæst 3.

18. Donum appellat non gratiam, aut iustificationem, aut auxilium illius nobis collatum; sed primam gratiam, & donum, scilicet Christum, quem generi humano Deus dicitur donasse, vt ita fiat benè comparatio meriti Christi cum peccato Adæ, quorum differentiam sumpserat declarandam: si enim intelligeret donum gratiæ nobis datum, deberet etiam intelligi delictum non Adæ, sed totius generis humani: ibi autem intelligi delictum Adæ, constat ex sequentibus, ex quibus etiam patet, per donum intelligere Paulum meritum Christi, quod infrà obedientiam appellat.

19. Ostendit in quo sit dissimilitudo inter primum, & secundum Adamum in dispari causa, & primum in efficacia, & virtute, aut valore, quia Christus potentior est ad saluandum, quam Adamus ad perdendum.

20. Appellat gratiam Dei, & donum in gratia vnius Christi, benignitatem Dei, & liberalitatem erga nos in donando nobis redemptore iuxta illud Ioan. 3. *Sic Deus dilexit mundum, &c.* & ita inquit, potentius fuisse hoc donum, scilicet Christum, & liberalitatem gratiæ Dei donantis nobis Christum, potentiorem, inquam, ad saluandum, quàm delictum Adæ ad perdendum.

21. Diximus *in multos*, quod in textu dicitur *in plures*, quia non intelligit Paulus plures comparatè, sed absolutè, hoc est, multos: constat enim gratiam Christi cum efficacia non deriuari in plures comparatè, quàm Adæ peccatum, & in Græco non dicitur πλείονας, sed πολλούς.

22. Ostendit deinde aliam dissimilitudinem in eo, quod proposuerat, & ita incipit à particula, *&*, quam nos *praterea* interpretamur, quia nouam differentiam assignat, & repetit, quòd proposuerat: probat autem posteriorem differentiam sequentibus verbis. Prior differentia fuit in efficacia; posterior vero in multitudine effectus. In Græco ita habetur ad literam, *Et non sicut per vnum peccatorem*, donum, est autem

ecclipticus locus & concisus: significat verò, quod nos interpretati sumus, parum enim refert dicere peccatum, aut peccatorem, in idem enim vtrumque redit. Si autem legamus peccatorem, sensus est ita ordinandus. Non sicut per vnum peccatorem, supple, fuit præuaricatio, ita fuit donum, supple, Christi *ad saluandum.*
23. Illa particula *enim* quæ in Græco est γὰρ, & communiter causalis est, hic non reddit causalem sensum; quod enim sequitur, non videtur, cuius causam reddere posit, & particula illa aliquando in Græco non reddit sensum causalem. Si tamen esset illatiua particula, planior esset contextus. Possumus etiam dicere esse repetitionem eius, quod dixerat n. 19. est enim eadem sententia, & sic illa particula *enim* erit causalis. Reddit autem causam non eius, quod proxime præcesserat, sed illius, quod dixerat num. 18. cuius eandem reddit causam numero illo 19. hunc autem locum explicui 3. part. quæst. 1. art. 2. vbi ostendi obscuriorem esse sensum Pauli, quia nō videtur ipse prosequi eam comparationem, quam proposuerat, tamen eo modo, quo nos sumus interpretati, planior est.
24. Illa est conclusio ex præcedentibus: verùm non colligit discrimen inter Christum, & Adamum, quod probauit, sed potius similitudinem aliquam, quam supra dixerat illis verbis, *propterea sicut per vnum hominem,* & ita colligendo repetit, quod ibi dixerat.
25. Totum hoc suppletur vsque ad numer. 27. vt illa particula *autem*, quæ hic aduersatiua est, congruat contextui, & est vltima conclusio, quam supra Paulus proposuerat num. 11.
26. Particula *vt* non significat causam finalem, sed euentum rei, vt sæpe in scriptura: quando verò dicitur per legem plura fuisse peccata, & ideo abundasse gratiam, plura, inquam, quam si lex lata non esset, non debet intelligi ita de facto accidisse, vt plura in illo populo fuerint peccata propter scriptam legem, quam in Gentili, qui non habuit scriptam legem: hoc enim sine fundamento crederemus, tum quia Deus non tribuisset dilecto populo legem, ex qua plura essent futura peccata, nec tanti facienda esset lex, si ita futurum erat; tum etiam quia simul cum lege dedit gratiam populo ad illius obseruationem, & ita plures sancti viri fuerunt in Iudaico populo, quā in aliis; sed solum significat abundasse peccatum per legem, hoc est, legem ex se occasionem esse plurium peccatorum, nisi gratiam cum illo coniungas: rectè tamen infert, sicut delictum hoc modo, id est, occasio delicti abundauit, sic etiam abundantiorem debuisse esse gratiam ad victoriam; quo enim plura præcepta, eo maior difficultas, & eo abundantior debet esse gratia. Quare non est sententia Pauli sic accipienda, quasi prius Deus sineret ingredi peccatum, vt posteà tempore aduentus Christi abundaret

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ret gratia contra peccatum, quia si semel damnati essent homines per peccatum, iam gratia Christi nō regnaret contra peccatum, quod præcessit: sed ita vt peccatum, quod ex se propter Adamum vim habebat mortis, & contractum erat in vnoquoque nascentium, ex lege nullum habuerit remedium; imo verò ex lege maior fuerit occasio peccandi; ex Christo tamen orta fuerit gratia contra peccatum, & eo maior ad obseruandam legem, quo maior occasio peccandi ex ipsa lege fuit, hęc autem gratia communicata fuerit ab initio mundi, quo Christi gratia, & Euangelium per fidem regnat, & remedium affert contra peccatum; qua de causa ipse Christus dicitur agnus occisus ab origine mundi.

27. Cum dicitur in hoc capite regnasse peccatum in morte, vt ita, & iustitia regnaret in vita per Christum, non est ita accipiendum, quasi toto tempore ante Christi aduentum regnauerit peccatum absq; remedio. Deinde aduentu Christi incœperit gratia regnare contra peccatum, & omnino illud vincere: tum quia ante aduentum Christi remedium fuit contra peccatum, ex eadem Christi gratia, quæ ab initio communicata est: tum etiam quia post Christum etiam multa peccata manent, & regnant, quæ gratia Christi non vincuntur, sed dicitur regnasse peccatum, quatenus ex se, & ex Adæ præuaricatione vim habebat, contra quod ab origine mundi pugnauit regnum gratiæ Christi in vita, & vim habebat superandi illud: quod si aliqui victi fuerunt peccato, non vitio, & defectui gratiæ, sed eorum malitiæ deputandum est. Cum hoc tamen verum est, aliquibus paruulis non fuisse concessum remedium, quod eis applicari posset, vt ostendi 1. parte, disp. 96. Nec satis est si dicat aliquis, ideo regnasse peccatum ante Christi aduentum, quia in paruulis contra originale peccatum nullum erat remedium; post Christi autem aduentum fuit: tum quia verius est, semper fuisse remedium ante Christi aduentum etiam paruulis per gratiam Christi, tum etiam, quia regnum peccati non tantum est in peccato originis, sed etiam in peccato actionis; contra peccatum autem actionis semper fuit regnum gratiæ ab origine mundi: eodem modo accipiendum est illud ad Galat. 3. *Sed omnia conclusit scriptura sub peccato, vt promissio fide ex Iesu Christi daretur credentibus*, hoc est, lex scripta ex se nihil aliud fuit, quam occasio peccati, si literam tantum, & scripturam attendas: ideoque necesse fuit, vt fides daretur ad legis obseruationem, & ad consequendas promissiones, quæ solum obseruantibus legem conceduntur.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ARGVMENTVM CAPITIS VI.

QVia dixerat in fine capitis præcedentis, gratiam abundasse, vbi abundauerat peccatum, tollit in hoc cap. 6. falsam, & impiam opinionem, quam inde, quis concipere posset, permanendi in peccato, & peccata multiplicandi, vt vberiorem gratiam consequeretur. Et docet, iam per iustificationem, & Baptismum consepultos, & mortuos peccato, potius debere nos in nouitate vitæ Deo seruire, & fructificare, quam iterum ad peccata redire.

CAPVT VI.

1 QVid ergo dicem⁹? Manebi-
mus in peccato vt gratia ab-
2 undet? Absit. Qui enim mortui
sumus peccato, quomodo adhuc
3 viuemus in illo? An ignoratis fra-
tres, quia quicunq; baptizati su-
mus in Christo Iesu, in morte i-
4 psius baptizati sumus? Consepul-
ti enim sumus cum illo per Ba-
ptismum in mortem: vt quomo-
do Christus surrexit à mortuis per
gloriam Patris, ita & nos in no-
uitate vitæ ambulemus. Si enim
5 complantati facti sumus simili-
tudini mortis eius: simul & resur-
6 rectionis erimus: hoc scientes,
quia vetus homo noster simul
cru-

PARAPHRASIS.

QVid 1 ergo dicemus? manebimus adhuc sub 2 dominatu fomitis, obedientes illius desideriis, & multiplicantes peccata, vt gratia abundet? 3 Absit. Quomodo enim, qui iā semel renūciauimus regno peccati, adhuc eius suggestioni obtemperabimus? 4 siquidem quicunq; baptizati sumus Baptismo, instar Christi, & ad similitudinem mortis illius baptizati sumus, vt sicut Christus vitæ mortali mortuus est, ita & nos peccato moriamur: ipsa enim ceremonia Baptismi denotat ipsam Christi sepulturam, & nos instar illius sepeliri; vt quemadmodum ille mortuus vitæ mortali sepultus est, ita & nos mor-

crucifixus est, vt destruatur cor-
pus peccati, vt vltrà non seruia-
7 mus peccato. Qui enim mortuus
8 est, iustificatus est à peccato. Si au-
tem mortui sumus cum Christo:
credimus quia simul etiam viue-
9 mus cum illo: Sciẽtes quod Chri-
stus resurgens ex mortuis, iam
non moritur, mors illi vltra non
10 dominabitur. Quod enim mor-
tuus est, peccato mortuus est se-
mel: quod autẽ viuit, viuit Deo.
11 Ita & vos existimate, vos mortuos
quidem esse peccato, viuentes au-
tem Deo, in Christo Iesu, Domi-
12 no nostro. Non ergo regnet pec-
catum in vestro mortali corpore,
vt obediatis concupiscentiis eius.
13 Sed neq; exhibeatis membra ve-
stra arma iniquitatis peccato: sed
exhibete vos Deo, tanquam ex
mortuis viuentes: & membra ve-
14 stra arma iustitiæ Deo. Peccatum
enim vobis non dominabitur:
non enim sub lege estis, sed sub
15 gratia. Quid ergo? Peccabimus,
quoniam non sumus sub lege,
16 sed sub gratia? Absit. An nescitis
quoniam cui exhibetis vos ser-
uos ad obediendum, serui estis e-
ius, cui obeditis, siue peccati ad
mortem, siue obeditionis ad iu-
17 stitiam? Gratias autem Deo quòd
fuistis serui peccati, obedistis au-
tem ex corde in eam formam do-
18 ctrinæ in quam traditi estis. Libe-
rati autem à peccato, serui facti
19 estis iustitiæ. Humanum dico,
pro-

*mortui vitæ peccati sepeliamur. Quo-
circa non solum mortui sumus pecca-
to in Baptismo, sed etiam sepulti. Hæc
autem configuratio cum Christo in
nobis fit ad hoc, vt quomodo Christus
mortuus resurrexit à mortuis per
virtutem Patris, & suam, quæ est
gloria ipsius; ita & nos mortui iam
peccato, ei amplius non seruiamus, sed
vlterius pergamus in operibus vitæ
nouæ; quam consequuti sumus, 5 Si
enim insiti, & incorporati sumus
morti Christi, similitudinem illius in
nobis exprimentes: similiter etiam
& resurrectionis similes 6 esse de-
bemus, virtutem ad hoc recipientes,
vt in bonis operibus fructificantes à
statu peccati resurgamus: scimus e-
nim veterem illam vitam, qua vixi-
mus secundum desideria peccati, cru-
cifixam esse cum Christo in baptismo,
sicut dictum est, vt abolito 7 corpo-
re peccati, deinceps non exhibeamus
membra nostra ad seruiendum ini-
quitati: 8 sed ita nos habeamus,
quasi qui mortui sunt: hi enim am-
plius non peccant, sed à peccato liberi
sunt, cùm corpus mortuum operatio-
nem non habeat. Nos autem ita mor-
tui sumus peccato, vt tamen non si-
mus omnino mortui, & sine vlla vi-
ta, aut operatione, sed simul etiam
viuimus, sicut Christus (qui mor-
tuus est) viuit: Christus enim post-
quam resurrexit post mortem, iam
amplius non est morti subiectus, quod
enim 9 mortuus est causa nostri pec-*

cati,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

propter infirmitatem carnis ve-
ſtræ; ſicut enim exhibuiſtis mem-
bra veſtra ſeruire immunditiæ, &
iniquitati ad iniquitatẽ; ita nunc
exhibete membra veſtra ſeruire
20 iuſtitiæ in ſanctificationem. Cùm
enim ſerui eſſetis peccati, liberi
21 fuiſtis iuſtitiæ. Quẽ ergo fructum
habuiſtis tunc in illis, in quibus
nunc erubeſcitis? Nam finis il-
22 lorum mors eſt. Nunc verò libe-
rati à peccato, ſerui autem facti
Deo, habetis fructum veſtrum in
ſanctificationem, finem verò vi-
23 tam æternam. Stipendia enim
peccati mors; Gratia autem Dei,
vita æterna in Christo Ieſu Domi-
no noſtro.

cati, vt illud deſtrueret, ſemel mortuus eſt, iam verò à morte excitatus viuit immortalem vitam Deo conformem. Ita ergo vos fratres reputate vos mortuos eſſe vitæ peccati, ſed adeptos vitam iuſtitiæ merito Chriſti, in qua viuere debetis ſecundum Deum in bonis operibus. Non itaq; iam amplius dominetur in vobis peccati fomes, vt conſenſum præbeatis concupiſcentiis illius, neque accommodetis membra corporis veſtri huic fomiti inſtrumenta, quibus armetur ad operandam iniquitatẽ. 10 *ſed mentem veſtram, & vos Deo conſecrate, tanquã ex mortuis reſurgentes in vitam, cui mors vltra non dominetur, & membra veſtra ſint arma, & inſtrumenta, quibus Deus vos ad iuſtitiam promoueat. Sic enim peccatum deinceps, quod eſt mors animæ, in vobis non dominabitur amplius.* 11. *Quod iure optimo à vobis peto, quia non eſtis ſub lege, & dominio peccati, & fomitis, ſed eſtis iam ſub poteſtate, & dominio gratiæ.* 12 *At dicet aliquis; ſi non ſumus ſub nuda litera legis, ſed ſub gratia, & habemus adiutorium ab illa ad legem implendam, & vt iuſtificemur à peccato, prout libuerit, parum nocebit iterum, atq; iterum peccare? Verum hoc abſurdum eſt:* 13 *quoniam qui ſemel ſe alicui conſtituit ſeruum ad obediendum, obſtrictus illi manet, & deuinctus, ſiue quis conſtituat ſe ſeruum peccati obediendo deſideriis carnis: ſic enim manet morti deſtinatus, & vt careat gratia Dei, & vt æterna pœna mortis puniatur, nec amplius ſui iuris manet, aut liber. Siue quis conſtituat ſe ſeruum ad obediendum Deo, quæ obedientia ducit ad iuſtitiam: iam enim ratione huius ſeruitutis deuinctus manet, vt ſemper obſequatur Deo, & amplius iuſtificetur. Gratias autem ago Deo, quod cùm antea eſſetis ſerui peccati, iam ab eo per Chriſti gratiam liberati, iuſtificati, ac proinde quaſi manu miſſi traditi eſtis ex corde in ſeruitutem iuſtitiæ ſecundum formam doctrinæ Euangelicæ.* 14 *Abſurdum igitur erit non perſiſtere in hac ſeruitute, ſed ad priorem, quæ eſt peccati, vos iterum relabi.* 15 *Rem autem facilem à vobis exigo, cum maiora iure poſſem poſtulare, vt Baruch c. 4. poſtulauit, videlicet.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

licet. Sicut fuit sensus vester, vt erraretis à Deo, decies tantum iterum conuertentes requirite eum. *Ego verò id peto, vt quanto studio exhibentes membra vestra instrumenta peccati,* 16 *hactenus seruiuistis omni peccatorum generi, ex vno in aliud magis sordescentes, ita nunc tanta solicitudine efficiatis membra vestra instrumenta Dei, ad obtemperandum iustitiæ, & omni generi virtutum, vt in sanctitate crescatis: quia cum serui essetis antea peccati, iam à peccato liberi, facti estis serui iustitiæ, & sanctitatis.* 17 *Quare eo labore, quo antea ob seruitutem peccato seruiebatis, debetis nunc iustitiæ inseruire.* 18 *Imo potiori ratione sic iustitiæ obtemperare debetis, cum ex seruitute peccati nullum fructum alium habeatis,* 19 *neq; habituri sitis, quam erubescentiam ipsius peccati: finis enim, & fructus futurus peccati est mors: seruitutis autẽ, quia iam liberati à peccato addicti estis iustitiæ, habetis nunc fructum copiosum iustitiæ, & sanctitatis augmentum,* 20 *futurum autem fructum habebitis copiosum, vitam scilicet æternam, stipendium enim, & retributio, quæ peccatum in alia vita manet, est æterna mors, & damnatio.* 21 *Gratia autem Dei est fons, ex quo prouenit vita æterna.*

ANNOTATIONES.

1. Est præoccupatio, vt in argumento capitis exposuimus.

2. Sub peccato, idem est, quod sub fomite ad noua peccata perpetranda: sic enim, si maneret homo sub fomite, videbatur fore, vt abundaret delictum ad hoc, vt abundaret gratia, non autem, si tantum homo in reatu præteriti peccati maneret.

3. Illo verbo, *absit*, reiicit Paulus absurdam obiectionẽ, sicut & alibi.

4. Quasi dicat, nullo modo rationi consentaneum est. Deinde cùm dicit, *an ignoratis* reddit rationem, quare non sit consentaneum ex professione, quam in Baptismo fecimus, & hanc rationem etiam interrogando proponit.

5. Quæ sequũtur, aut continent eandem rationem repetitam, quam tradidit num. 4 si illud *complantati* non significat aliam insitionem in Christo in Baptismo, quam per figuram, & repræsentationem, aut quod verius puto, si denotat insitionem in Christo, tanquam in vite, ex qua habemus virtutem per baptismum, vt dicam in annotatione in fine capitis, tunc erit altera ratio, qua probat propositum, quare scilicet non debeamus iam peccare. Et illud *enim* reddit causam non eius, quod proxime præcesserat, sed quod supra proposuerat: quasi dicat. Altera ratio est, &c. quomodo autem Baptismus signum, & forma sit mortis, sepulturæ, & resurrectionis Christi, in materia de Baptismo diximus.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

6. Illud *erimus*, quod in textu habetur, non significat ita esse certò futurum, siquidem contingere potest, vt simus cum Christo mortui in Baptismo, & iustificati, & deinde non perseueremus in noua vita, sed denotat quales esse debeamus.

7. Corpus peccati appellat congeriem, & vniuersitatem peccatorum, vel certè ipsum nostrum corpus ad peccatum inuitans, nõ quod destruatur, vt prorsus non sit, sed vt non exerceat vires suas ad desideria carnis perficienda.

8. Illud, *Qui mortuus est, iustificatus est à peccato*, solet ita exponi. Qui mortuus peccato in Baptismo, & iustificatione, iam iustificatus, & emundatus est à peccato. Sed reuera hic sensus non quadrat contextui Pauli, qui exhortatur homines semel iustificatos, ne amplius peccent. Neque enim contendit ostendere semel iustificatos iam esse liberos à peccato præterito, sed admonet eos, vt sicut mortui morte corporali iam non peccant, ipsi etiam spiritualiter mortui peccato non peccent amplius.

9. Illud *mortuus est peccato*, non est accipiendum eodem modo, sicut cum Paulus dicit, nos mortuos peccato; nos enim, inquit, mortuos esse peccato, hoc est, in nobis destructam esse vitam peccati. Christum verò mortuum fuisse peccato, hoc est, ad destruendum peccatum, quod nos interpretati sumus *causa nostri peccati*: & in toto contextu exhortatur, vt ita nos geramus in morte peccati, & vita gratiæ, sicut Christus, qui semel mortuus est vitæ corporali, at verò iam excitatus semper viuit, vt patet ex contextu.

10. Aliqui interpretantur, *sicut ex mortuis viuentes*, hoc modo, sicut dignum est, quia ex morte peccati ad vitam gratiæ suscitati estis. Sed existimo Paulum seruare similitudinem illam Christi, qui resurgens ex mortuis iam non moritur, &c. Ita exhortatur Romanos, vt ipsi exhibeant se Deo, vt suscitatos, qui iam non moriuntur, ex quo concludit, *Peccatum enim in vobis non dominabitur*.

11. Reddit rationem, quare ab illis petat, vt amplius non peccent, nec moriantur morte peccati. Aliqui ita exponunt, *non estis sub lege*, hoc est, in statu legis Moysis, vbi peccatum dominabatur. Sed mihi hęc expositio non placet, quia etiam in statu legis Moysis auferebatur peccatum per gratiam Christi. Alii dicunt, esse sub lege, idem esse, quod non habere solum legis notitiam, sed adiutorium gratiæ. Sed neque mihi hæc interpretatio placet, quia hic Paulus non loquitur de lege præcepti, sed de lege dominij, & principatus, vt constat ex sequenti capite, in quo hoc ipsum prosequitur, & ita reliquum huius capitis ad hoc tendit, vt iustificati amplius non peccent, quia non sunt sub dominio peccati.

12. Pec-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

12. Per figuram præoccupationis respondet obiectioni, vt in paraphrasi. Sed notandum, eam obiectionem secundum opinionem aliquorum inde oriri, quia dixerat prius, eos iam non esse sub lege, sed sub gratia, quasi inde inferret aliquis; si ergo legem non habemus, peccare poterimus iam liberè, quia nihil impedit. Ego tamen existimo inde oriri non potuisse obiectionem. Primo quia si in eo sensu dixisset Paulus, iam non esse eos sub lege, quia cessauit lex, non bene inferretur inde, ergo liberum erit iam peccare; sed potius, ergo iam liberum erit facere sine peccato, quidquid volumus, quia vbi non est lex, nec peccatum, aut præuaricatio esse potest, iuxta eundem Apostolum suprà cap. 4. tum etiam, quia Paulus non dixit eos non esse sub lege Moysis, quia iam cessauerit, quasi intelligeret solum de ceremoniali, sed intellexit de lege tota etiam morali, quæ non cessauerat: cum igitur adhuc ipsi legem haberent, contra quam peccare possent, dixit eos non esse sub lege, hoc est, non habere solam literam legis, quæ non præstat virtutem ad sui obseruationem, vt suprà sæpius dictum est, sed habere simul gratiæ adiutorium. Obiectio ergo illa inde oriri non potuit, quia dixerat Paulus, eos non esse sub sola litera legis, quæ iustificare non poterat, nec adiuuare ad sui obseruationem, sed ex eo, quod dixerat eos esse sub gratia, quasi diceret: si gratiæ adiutorium nobis offertur, & ad iustificationem, & ad obseruandam legem, interim liberum erit nobis peccare, vt libuerit.

13. Hæc est repetitio frequens in scriptura, dum dicitur. *Nescitis, quoniam cui exhibuistis vos seruos ad obediendum, serui estis eius, cui obeditis.* Simile est Psalm. 86. *Cuius participatio eius, &c.* & Isai. 9. *Habitantibus in regione vmbra mortis lux orta est eis.*

14 Totum illud suppletur, quod est in eo numero: id enim ex sententia Pauli facile colligitur.

15. Extenuat rem, quam petit, vt eos ad studium virtutis exhortetur. Vel, vt alii volunt, humanum dicit, cum eos appellauit seruos iustitiæ, crassius loquens more humano, nempe eos appellans seruos iustitiæ, quos antea seruos peccati dixit.

16. Quod dicit, *iniquitati in iniquitatem,* idem est, quod nos diximus, omni generi peccatorum.

17. Conclusio illa subintellecta est, quæ ex præcedentibus facile colligitur.

18. Addit nouam rationem ex fructu peccati, & iustitiæ.

19. Illud *habituri sitis*, de futuro additum est. Postquam enim Paulus ostendit fructum, quem ex peccato hactenus habuerunt, esse solam erubescentiam, subiungit, finem futurum esse mortem, vt ostendat eis non solum hactenus non habuisse bonum aliquem fructum, sed neq;

eos vnquam habituros: eodem modo & iustitiæ asignat fructum, & finem: fructum autem intelligit iam præsentem, scilicet iustificationis augmentum, finem verò appellat fructum futurum, vitam scilicet æternam.

20. Finem appellat hic fructum, qui in futurum expectatur.

21. Cum posset dicere iustitiæ stipendium est vita æterna, noluit appellare stipendium, sed vt indicaret fontem meritorum, quorum stipendium est vita æterna, dixit, gratia autem Dei vita ęterna, ita August. epist. 105. & lib. de gratia, & libero arbitrio cap. 8. & 9.

ARGVMENTVM
CAPITIS VII.

Prosequitur id, quòd sexto capite dixerat, quomodo scilicet iustificati noua vita Deo seruire debeant, eo quod non maneant sub dominio, & seruitute peccati, sed gratia, quod illis verbis dixerat, Quia non estis sub lege, sed sub gratia; *id ergo prosequitur, & similitudine legis matrimonij declarat, quomodo iustificati liberi sint à lege peccati, vt poßint iam Christo seruire. Quòd verò de lege matrimonij dixit, idem dicere potuit de lege cuiusuis alterius dominij, & seruitutis. Vt autem melius intelligamus contextum capitis, qui maxime obscurus est, quod frequenter Paulus vtatur nomine legis, nec in eadem omnino significatione; notandum est, dupliciter capi*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

capi legem à Paulo in hoc capite. Primum pro iure potestatis in aliquem, deinde pro lege præcepti. Contendit itaq; iustificatos per spiritum fidei, non esse amplius sub iure seruitutis peccati, & ita seruire debere Deo: quando autem legem vsurpet pro iure seruitutis, & dominij, quando verò pro præcepto, in progressu Paraphrasis videbimus. Cæterum in fine capitis vtriusque meminit, legis scilicet membrorum, quæ dicitur lex in priori sensu; & legis mentis, quæ dicitur lex posteriori modo.

CAPVT VII.

1 AN ignoratis fratres (scientibus enim legē loquor) quia lex in homine dominatur, quan-
2 to tempore viuit? nam quæ sub viro est mulier, viuente viro, alligata est legi; si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege vi-
3 ri. Igitur viuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro; si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri: vt non sit adultera si fuerit cum alio viro.
4 Itaq; fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi: vt sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, vt fructificetis Deo.
5 Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem

PARAPHRASIS eiusdem capitis.

OPtimè quidem nostis (scientibus enim, quidnam sit lex, loquor) ius seruitutis, aut potestatis tandiu alicuius hominis dominari, & eum sibi subiectum facere, vt alterius esse non possit, quandiu ipsum imperium 1 perseuerat. Vt in potestate matrimonij constat: viuente enim viro ita ius dominij in illo perseuerat, & mulier sub illius potestate est, vt alteri non posit corpus suum tradere, sed adultera sit, si alteri copiam sui fecerit. 2 Mortuo autem viro ipsius libera est à viri potestate, & ita manet sui iuris, vt non sit adultera, si alteri viro se in matrimonium tradat. 3 Perinde estis vos com-

gem erant, operabantur in mem-
bris nostris, vt fructificarēt mor-
6 ti. Nunc autem soluti sumus à le-
ge mortis, in qua detinebamur,
ita vt seruiamus in nouitate Spi-
ritus, & non in vetustate literæ.
7 Quid ergo dicemus? Lex pecca-
tum est? Absit. Sed peccatum nō
cognoui, nisi per legem: Nam
concupiscentiam nesciebam, nisi
lex diceret: non concupisces. Oc-
8 casione autem accepta, peccatum
per mandatum operatum est in
me omnem concupiscentiam. Si-
ne lege enim peccatū mortuum
9 erat. Ego autem viuebam sine le-
ge aliquando. Sed cum venisset
mandatum, peccatū reuixit. Ego
10 autem mortuus sum: & inuen-
tum est mihi mandatum, quod e-
rat ad vitam, hoc esse ad mortem.
11 Nam peccatum occasione acce-
pta per mandatum, seduxit me,
12 & per illud occidit. Itaq; lex qui-
dem sancta, & mandatum san-
13 ctum, & iustum, & bonum. Quod
ergo bonum est, mihi factum est
mors? Absit. Sed peccatum, vt
appareat peccatum, per bonum
operatum est mihi mortem: vt
fiat supra modum peccans pecca-
14 tum per mandatum. Scimus e-
nim quia lex spiritualis est, ego
autem carnalis sum, vænundatus
15 sub peccato. Quod enim operor,
non intelligo: non enim quod
volo bonum, hoc ago: sed quod
16 odi malum, illud facio. Si autem
quod

comparati cum potestate peccati;
quia per corpus Christi, quod pro vo-
bis oblatum est in cruce, mortui estis
peccato, occidentes in vobis vitam
peccati; ideoque & à potestate illius
liberi estis, vt alterius esse possitis,
scilicet Christi, 4 qui resurrexit à
mortuis, cuius resurrectionis vos si-
militudinem exprimitis in iustifica-
tione vestra; 5 sitis, inquā, Christi, vt
ita ei traditi fructum bonorum ope-
rum Deo offeratis per gratiam ipsius
Christi. 6 Cum enim adhuc viuere-
mus secundum carnalia desideria in
peccato, vitiosi affectus, & paßio-
nes, quæ occasione præcepti erant in-
citamenta peccatorum, aliàs verò, si
præceptum non esset, non fuissent
peccati incentiuum, dominabantur
in carne nostra, vt in consensum alli-
cerent, & in opus vitiosum, cuius fru-
ctus est mors animæ, ad quam ex pec-
cato rei, & obligati manemus, nunc
autem postquam iustificati sumus, li-
beri sumus ab hac seruitute, & obli-
gatione mortis, sub cuius potestate
detinebamur, vt iam deinceps trada-
mur Christo, & ei seruiamus spiritu
nouo gratiæ suæ, 7 & non sola ve-
tusta litera legis, & notitia illius du-
cti. 8 Dicet quis, ex dictis colligi, le-
gem præcepti malam esse, cum per il-
lam paßiones dominentur in nobis
ad peccatum. Sed absit: 9 hoc e-
nim absurdum est: præceptum enim
bonum, iustum, & sanctum est, sed
hoc tantum habet, quod notitiam
præstat

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

quod nolo, illud facio: conſentio
17 legi, quoniam bona eſt. Nunc
autem iam non ego operor illud,
ſed quod habitat in me pecca-
18 tum. Scio enim quia non habitat
in me, hoc eſt, in carne mea, bo-
num. Nam velle adiacet mihi:
perficere autem bonum, non in-
19 uenio. Non enim quod volo bo-
num, hoc facio: ſed quod nolo
20 malum, hoc ago. Si autem quod
nolo, illud facio: iam non ego o-
peror illud, ſed quod habitat in
21 me peccatum. Inuenio igitur le-
gem, volẽti mihi facere bonum,
quoniam mihi malum adiacet.
22 Condelector enim legi Dei ſe-
cundum interiorem hominem:
23 video autẽ aliam legem in mem-
bris meis, repugnãtem legi men-
tis meæ, & captiuantem me in le-
ge peccati, quæ eſt in membris
24 meis. (Infelix ego homo, quis me
liberabit de corpore mortis hu-
25 ius? Gratia Dei per Ieſum Chri-
ſtum Dominum noſtrum.) Igi-
tur ego ipſe mente ſeruio legi
Dei, carne autem, legi peccati.

præſtat peccati, quòd aliàs ſine legis notitia ignoraretur: 10 *niſi enim lex eſſet, quæ dicit,* non concupiſces, *ignoraret homo, concupiſcentiam ſolam eſſe peccatum: lex ergo ſolum fuit occaſio, vt ea exiſtente* 11 *in homine concupiſcentia, quæ aliàs non eſſet peccatum, aut quia non eſſet prohibita, aut quia non eſſet vt peccatum cognita, ad peccatum imputaretur, & hac ratione, non alia,* 12 *dixi paſsiones peccatorum, quæ per legem erant, operari in membris noſtris* 13 *abſq; lege enim, aut legis notitia fomes peccati vim non habet. Imò verò* 14 *cum quis eſt ſine lege, peccati conſcientiam non habet, & licitum ſibi putat, quod prohibitum lege non cognoſcit, atque ita ſine lege vitam habet, & longè diſtat à morte peccati.* 15 *Poſito autem præcepto fomes peccati vim habet, vt ad culpam, & ad illicitas concupiſcentias inducat, atque homo, qui ſine lege aliàs eſſet liber à morte peccati, mortem peccati incurrit. Quare & præceptum, quod ex ſe ad hoc eſt, vt hominem ad vitam virtutis dirigat, eſt mortis occaſio ex naturæ imbecillitate.* 16 *Nam peccati fomes præcepto poſito ſeducit hominem, & occidit, ad conſenſum contra præceptum inducens. Eſt itaque præceptum ſanctum, iuſtum, & bonum, ſi inſpicias id, quod præcipit, & ad quod inſtitutum eſt. Sed dices, ſi bonum eſt præceptum, quomodo eſt homini lethale? ſanè ipſum præceptum lethale non eſt, nec mortem animæ affert: ſed peccati fomes poſito bono præcepto, & ipſa naturæ imbecillitas cauſa mortis ſpiritualis eſt;* 17 *& occaſione præcepti apparet optimè praua fomitis inclinatio, & naturæ imbecillitas,* 18 *vniuerſaque illius malitia, & venenum* 19 *manifeſtatur.* 20 *Satis enim notum eſt legem ſanctam, & ſpiritualem, & ſecundum rationem*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

esse; 21 vnumquenque autem nostrum secundum veterem hominem, & inferiorem ipsius partem procliuem esse ad concupiscendum, quæ carnis sunt, contraria rationi, & sub tyrannide peccati, tanquam emptitium seruum constitutum: nam 22 quod quis secundum partem inferiorem 23 appetit, mentis intelligentia non iudicat conueniens. Non enim bonum, quod secundum rationem desiderat, & iudicat conueniens, reprimere scilicet motus carnis, caro operatur; sed malum, quod mens abominatur, scilicet carnis concupiscentiam, illud caro operatur, illicita desiderando. Quod si in illicitas concupiscentias caro prorumpit, quod ratio nollet, & odio habet, profecto homo sequitur in hoc regulam præcepti, & legis impositæ (quæ bona, & spiritualis est) secundum superiorem partem. 24 Tunc autem non dicitur homo illam concupiscentiam operari, sed fomes peccati, qui in ipso est, quod peccatum dixerim, quia in homine, hoc est, in parte inferiori hominis, nulla est prorsus ad bonum inclinatio: nam secundum partem superiorem in promptu esse solet homini velle, & desiderare, quod bonum est, reprimere nempe prauos carnis, & partis inferioris motus; id tamen opere exequi non semper potest: 25 non enim quod bene desiderat secundum rationem homo, scilicet nihil inordinatè concupiscere, secundum inferiorem partem facit; sed in malam concupiscentiam, quam secundum rationem reprimere vellet, prorumpit secundum carnem: quod si ita est, iam illud homo non dicitur operari, sed qui est in eo peccati fomes. 26 Sic ergo homo experiritur legem repugnantem sibi cupienti facere bonum; hæc autem est inclinatio carnis, quæ lex fomitis dicitur: hanc verò legem experitur homo ex mala, & praua inclinatione, quæ ei inhæret: condelectatur enim, & consentit legi Dei, quæ sancta est, & bona, secundum superiorem partem, nempe rationem: sed carne sua, & parte inferiori experitur legem aliam, & regulam contrariam legi bonæ, & spirituali, cui mens consentit, sub qua lege membrorum, quæ lex peccati dicitur, est quasi seruus emptitius. O hominem infelicem! 27 quis eum liberabit secundum superiorem partem, ne etiam seruus fiat secundum illam, consentiendo legi huius corporis ita ad peccatum procliuis? Gratia Dei, quam ex meritis Christi nobis præparauit Deus. 28 Hac igitur gratia homo idem mente sua, & superiori parte seruit legi Dei, quamuis carne, & parte inferiori sequatur legem, & normam peccati in motibus, quos ratio reprimere non potest, sicut vellet.

ANNO-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ANNOTATIONES.

1. Quidam interpretantur illud: *Quanto tempore viuit*, vt intelligatur de homine, qui quandiu viuit, obligatur lege: sic Augustin. lib. 83. quæstion. 66. & Theodoretus, & suadetur hoc ex eo, quod infra explicans hanc doctrinam Paulus inquit: *Itaque fratres mei & vos mortificati estis legi*; vt inde inferat, eos non esse sub lege. Huic expositioni obstat primò, quod Paulus non vteretur bene similitudine vxoris, quam inquit esse sub lege viri, quamdiu viuit vir, & lex viri, seu potestas illius: ideoque Augustinus contendit, non per omnia similitudinem esse obseruandam, quod tamen mihi non placet, cum rectè posit tota similitudo applicari. Deinde obstat, quia Paulus ad hoc ostendit eos non esse sub lege, vt iam sint alterius, scilicet Christi, & hoc per bona opera, vt etiam monebat capite præcedenti. Sic autem potius essent sub legis obseruantia, sicut vxor quamdiu obedit marito, sub illius iure est. Alij exponunt illud; *quanto tempore viuit*, de lege, id est, quanto tempore lex viuit. Sic Origenes; & quamuis Chrysost. & Theophylact. mihi videantur cum Augustino consentire, tamen postea hanc expositionem videntur sequi. Hæc expositio mihi placet, sed non ita, vt per legem hic intelligamus, sicut ipsi intelligunt, legem veterem ceremoniarum, sed potestatem, & subiectionem peccati, quam appellat legem membrorum, vt planè constat ex contextu. Tum etiam quia, vt supra notaui, non fit mentio in hac epistola ad Romanos legis Mosaicæ ceremoniarum: imo in hoc capite Paulus loquitur de lege morali, quando loquitur de lege vt præceptum est, vt ostendi 1. 2. quæst. 109. art. 4. quomodo verò non obstet id, quod pro Augustino adducebatur, infra videbimus num. 3.

2. Hic omisi aliqua verba Pauli, quia eadem repetit.

3. Idem est mortificatos esse peccato, quod, vitam peccati, vel peccatum in seipsis destruxisse, aut in ipsis mortuum esse peccatum, & cum illo potestatem, & tyrannidem eius cessasse. Quare comparatio viri, & fœminæ optimè seruatur per omnia hoc modo, vt peccatum viro comparetur: viuente enim peccato homo est seruus illius, & sub potestate eius, vt alterius esse non posit, nisi per gratiam liberetur destructo peccato, sicut viuente viro, vxor est sub potestate ipsius; & homo, qui est sub lege, & potestate peccati, comparetur vxori, quæ est sub viro. Solum differentia est, quod lex matrimonij perit mortuo viro, & superstite vxore, lex autem seu potestas peccati perit mortuo peccato, & quodammodo mortuo ipso homine, qui vxori comparatur, quia peccatum viuebat in homine, maritus autem in seipso. Et ideo Paulus pro eodem accepit mortuos esse peccato, aut peccatũ & potestatem illius mortuam esse, quia idem est omnino. Quocirca fundamentum senten-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ſententiæ Auguſtini infirmum eſt. Hactenus autem nomine legis Paulus intelligit poteſtatem, & ius ſupra aliquem.

4. Facit mentionem reſurrectionis, quam imitari debemus per vitam nouam, quia proſequitur ſemper id, quod ſuperiori capite propoſuerat.

5. Similitudine vtitur mulieris, quæ ſub viro fructificat filiorum generatione.

6. Mutat perſonam, ſed eandem proſequitur ſententiam, & oſtendit, quomodo poteſtas peccati in nos ante iuſtificationem ius, & dominium habebat. Et ſicut mulier viro mortuo alteri poteſt tradere ſe, ſic nos liberi ſumus, vt Chriſto tradamur, poſt iuſtificationem.

7. Appellat vetuſtatem literæ non legem veterem Moyſis, quaſi illa iam eſſet abrogata, & Deo non eſſet in illa amplius ſeruiendum, quia ad rem non attinet hìc miniſter legis veteris, quod ad ceremonialia ſpectat, cum nunquam Paulus tractet in hac epiſtola de abrogatione ceremonialium præceptorum. Appellat ergo totam legem etiam moralem, vetuſtam literam, quia nihil amplius habet, quam oſtendere quid eſt faciendum, vel ſcriptura, vel verbo. Deinde appellat vetuſtam, non quia iam ſit antiquata, cum moralia præcepta manſerint, ſed propter legis imbecillitatem, & impotentiam: ſicut gratiam appellat nouum ſpiritum, non quia ſit noua in tempore, cum ab Adamo etiam fuerit, & ſit antiquior lege Moyſis, ſed propter vigorem illius, qui nunquam deficit.

8. Illa obiectio tantum occaſionem habuit ex illo, quod dixerat in hoc capite num. 6. quia hactenus in hoc capite non fecit mentionem legis præcepti, ſed legis in alio ſenſu, vt explicaui.

9. Totum illud ſuppleri debet, quod inſinuat illa aduerſatiua; *ſed peccatum non cognoui, &c.* Hæc enim denotat, legem non eſſe malam, ſed hoc tantum habere, vt notitiam ſolum præſtet peccati, & rectè operandi.

10. Non loquitur de quacunque concupiſcentia, ſed de illicita, vt vxoris, vel rei alienæ; neque dicit non alio modo hanc potuiſſe eſſe notam, niſi per legem, quia per dictamen rationis etiam cognoſci potuit, hoc eſſe peccatum, ſed ideo quia lex ſcripta attulit notitiam peccati, quod aliàs à multis non exiſtimaretur peccatum, id autem dicit in propria perſona, non quia ita eſſet, ſed ea phraſi oſtendit id, quod multis contingeret.

11. Dicit *in me* eadem phraſi, & quod de ſe dicit, de alio quouis intelligit.

12. Idem dixerat num 6. hoc autem nunc dicit his verbis. *Occaſione autem accepta peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam.*

tiam. Hoc est, occasione ex præcepto accepta, peccatum, quod est fomes peccati, causa fuit concupiscentiæ illicitæ.

13. Peccatum mortuum idem est, quod fomitem peccati sine vi esse, vt inducat ad peccatum, quia sine præcepto non est illicita concupiscentia.

14. Illa particula *autem*, cum dicit, *ego autem*, est aduersatiua non continuatiua, & in persona sua ostendit id, quod in vnoquoque contingit. Cùm verò, inquit, *viuebam sine lege*, non est idem, quod esse sine lege, sed vitam habere sine lege, est non incurrere mortem peccati: sine lege enim peccatum non est, & ita nec mors peccati. Quare illud non dicit, quia ipse aliquando vitam mortalem duxerit sine lege: & per legem non intelligit legem Moysis, sed quancunque; cum hactenus semper de lege morali quacunque prohibente loquutus sit.

15. Cum loquitur de præterito, nō denotat fuisse prius tempus aliquod, in quo nullum peccatum vim haberet, & deinde venisse tempus legis, in quo peccatum incœperit; sed idem est, ac si de præsenti diceret, vt ostendat, quomodo si lex non esset, nec peccatum esse posset, aut culpa. Cum autem ponitur lex, aut ea quomodocunque supposita, iam incipit vim habere fomes peccati, vt ad culpam inducat: hoc autem dicit ad ostendendum vim legis, & quo pacto sit occasio peccati, & per illam dicantur passiones operari. Idem dixerat num. 6. viuere autem sine lege non est tantum non sentire molestiam illius, sed non incurrere mortem peccati, quia sine lege peccatum non est, vnde nec mors spiritualis animæ. Hac solum ratione dicitur 2. ad Corinth. 3. promulgatio legis ministratio mortis, quia lex est occasio mortis transgressoribus, cum tamen ipsa, quod attinet ad id, quod præcipit, bona sit, vt Paulus in hoc capite dicit. Prædicatio verò Euangelij appellatur ibi à Paulo ministratio spiritus, quia ipse prædicabat, fidem Christi necessariam ad implendam legem, quæ est spiritus adiuuans, vt infra cap. 10. *hoc est verbum fidei, quod prædicamus vobis*. Et sicut promulgatio legis dicitur ministratio mortis, sic dicitur 1. ad Cor. 15. Virtus peccati, hoc est, potentia peccati, lex. Sicut, & in hoc cap. nu. 14. peccatum, quod mortuum erat sine lege, dicitur per legem reuixisse.

16. Per peccatum intelligit fomitem peccati.

17. Ibi ponitur particula *vt*, quæ hic non significat finalem causam, cum ad id non fuerit propositum præceptum, sed significat euentum, vt sæpe alibi in scriptura.

18. Idem notandum, quod superiori numero.

19. *Peccatum*, id est, fomitem peccati, *supra modum peccare*, quod est, si-

pra modum ad peccatum inducere, idem est, quod totam illius malitiam, & venenum manifestari.

20. Illa particula *enim*, causalis est, redditque causam eius, quod dixerat, nempe legem sanctam esse, & peccatum, aut culpam non ex lege, sed ex fomite prouenire.

21. Ibi, & deinceps loquitur in persona sua, vt etiam in aliis omnibus id ipsum ostendat, qualis autem sit tyrannis, & potestas diaboli in homines propter peccatum, diximus 3. parte, disp. 2. cap. 1.

22. Ostendit pugnam vtriusq; partis hominis, & duos homines sibi contrarios in eodem homine, sicut & duas leges constituit.

23. Cum deinceps vtitur verbo operari, aut agere, non debet accipi ita vt significet opus exterius factum ex carnis concupiscentia, sed affectum carnis, & ita semper interpretabimur: opus enim, quod voluntas vellet, est carnis concupiscentiam subitam reprimere; & quod abominatur, est ipsa carnis concupiscentia. Si enim loqueretur de opere exteriori, cum peccat homo iam deliberatione consentiens, aut etiam de ipsa concupiscentia, ex deliberatione, non diceret Paulus num. 20. *Iam non operor ego illud, sed quod habitat in me peccatum.*

24. In persona sua de quocunque alio loquitur, & cum duos distinxisset homines propter duas partes in eodem, docet illud, quod caro in homine desiderat repugnante ratione, & contrarium volente, non esse dicendum simpliciter ab homine fieri, aut appeti, quia simpliciter homo est ratio, & tunc homo dicitur aliquid velle simpliciter, quod ratione vult ex parte superiori, non carne.

25. Est idem prorsus, quod dixerat numero vigesimo tertio, & vigesimo quarto.

26. Aliqui ita interpretantur. Inuenio mihi volenti facere bene aliam legem preter carnis, & fomitis legem exhortantem me ad bonum, aut auxiliatricem, quantum in se est. Placet tamen expositio paraphrasis, cum qua melius quadrat illud, quod sequitur. *Quoniam malum adiacet mihi.*

27. Aliqui interpretantur ita vt Paulus postulet liberari de corruptione carnis, vt tale corpus habeat, quale erit in resurrectione iam omnino sine inclinatione peccati. Sed plane Paulus non petit id, quod in hac vita, sed in alia habiturum se certò nouit, nec in hac vita petit habere corpus sine tali inclinatione, sed petit vt saltem mens illius non seruiat inclinationi peccati, nec ei consentiat, & hoc petit, quantumuis repugnantem sentiat carnem.

28. Hæc conclusio non est repetitio illius, quod dixerat, in homine eodem esse alteram partem, qua vult bonum, alteram, qua vult malum; sed peculiari ratione hoc infert eo modo, quo in paraphrasi, vt osten-

ostendat contingere interdum, vt gratia Dei homo seruiat Dei legi, quam bonam, & sanctam esse dixit, corruptione verò carnis, sequatur regulam peccati, id est, prauæ inclinationis, & ita resumit id, quod initio proposuerat, nempe iustificatos non esse amplius sub potestate fomitis per gratiam Christi, vt ita seruiant Deo, sicut proposuerat etiam superiori capite.

ARGVMENTVM
CAPITIS VIII.

PRosequitur illud, quod proposuerat cap. 7. iustificatos scilicet per gratiam Christi, & consequenter liberatos à lege, & seruitute peccati, debere iam potius Deo seruire, quam iterum ad peccatum labi, vt in hoc ipsius Christi exprimant figuram, vt dixerat 6. capite.

CAPVT VIII.

1 NIhil ergo nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem
2 ambulant. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à
3 lege peccati, & mortis. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in car-
4 ne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum

PARAPHRASIS
eiusdem capitis.

QVi 1 Ergo iam per Christum iustificati sunt, & eiusdem gratia non consentiunt prauis motibus exterioris hominis, & corporis obnoxij peccatis, non sunt sub potestate, & tyrannide peccati damnati: 2 Lex enim, id est, præceptum spirituale, & bonum, & consequenter vitæ; per Christi gratiam liberauit eos à 3 potestate, & iure seruitutis, peccati, & mortis. 4 Nam quod impossibile erat præcepto etiam sancto, & bono, quatenus illud ex se

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

5 dum Spiritum. Qui enim ſecun-
dum carnē ſunt: quæ carnis ſunt
ſapiunt: qui verò ſecundum Spi-
ritū ſunt: quæ ſunt Spiritus ſen-
6 tiunt. Nā prudentia carnis, mors
7 eſt: prudentia autem Spiritus, vi-
ta, & pax, quoniam ſapientia car-
nis, inimica eſt Deo: legi enim
Dei non eſt ſubiecta; nec enim
8 poteſt. Qui autem in carne ſunt,
9 Deo placere nō poſſunt. Vos au-
tem in carne non eſtis, ſed in Spi-
ritu: ſi tamen Spiritus Dei habi-
tat in vobis. Si quis autem Spiri-
tum Chriſti non habet, hic non
10 eſt eius. Si autem Chriſtus in vo-
bis eſt; corpus quidem mortuum
eſt propter peccatum, ſpiritus ve-
rò viuit propter iuſtificationem.
11 Quòd ſi Spiritus eius, qui ſuſcita-
uit Ieſum à mortuis, habitat in
vobis: qui ſuſcitauit Ieſum Chri-
ſtum à mortuis, viuificabit, &
mortalia corpora veſtra, propter
12 inhabitantem Spiritum eius in
vobis. Ergo fratres, debitores ſu-
mus non carni, vt ſecundum car-
13 nem viuamus. Si enim ſecundum
carnem vixeritis, moriemini: ſi
autem ſpiritu, facta carnis morti-
14 ficaueritis, viuetis. Quicunque
enim ſpiritu Dei aguntur, ij ſunt
15 filij Dei. Non enim accepiſtis
ſpiritum ſeruitutis iterum in ti-
more, ſed accepiſtis Spiritum a-
doptionis filiorum, in quo cla-
16 mamus, Abba; (Pater.) Ipſe enim
Spiritus teſtimonium reddit Spi-
ritui

ſecundum literam ſolam infirmum, & imbecille eſt ratione infirmitatis carnis, & naturæ noſtræ, quæ niſi adiuuetur, in ipſum præceptum, tanquam in ſcandalum impingit. Hoc ergo, quod impoſsibile erat præcepto, liberare ſcilicet nos à iure, & ſeruitute peccati, 5 fecit Deus mittendo Filium ſuum in ſimilitudinem hominis peccatoris, 6 & ita per eum, qui pro nobis peccatum, hoc eſt, oblatio pro peccato factus eſt, 7 vicit fomitem in carne ſua, vt ita lex, & præceptum ſanctum à nobis plenè obſeruaretur per auxilium gratiæ ipſius: 8 & ita obſeruatione legis, & præceptorum omnium iuſtificationem, quæ in ipſius legis obſeruatione eſſe dicitur, & quam lex ſola præſtare non poterat, conſequeremur non ſecundum deſideria carnis; ſed ſecundum ſpiritum gratiæ Dei viuentis. 9 Qui enim carnales ſunt, cogitant, quæ carnis ſunt, & iis afficiuntur: qui verò ſequuntur ſpiritum gratiæ, cogitant & ſequũtur ea, quæ ſunt ſpiritui, & menti renouatæ per gratiam conſentanea: 10 & illa carnis cogitatio, & affectus mortem affert: ſpiritualium autem rerum prudentia vita eſt, & pax. Eſt enim illa carnis ſapientia inimica Deo, legi enim Dei non obedit: 11 ac proinde, qui acquieſcunt carnalibus deſideriis, Deo non poſſunt placere; vos autem non acquieſcitis carni; ſed ſpiritui gratiæ. 12 Ideoque dixi vos,
qui

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ritui nostro, quòd sumus Filij
17 Dei. Si autem filij, & hæredes, hę-
redes quidem Dei, cohæredes au-
tem Christi: si tamen compati-
18 mur, vt & conglorificemur. Exi-
stimo enim, quòd non sunt con-
dignæ passiones huius temporis,
ad futuram gloriam quæ reuela-
19 bitur in nobis. Nam expectatio
creaturæ, reuelationem filiorum
20 Dei expectat. Vanitati enim cre-
atura subiecta est, non volens, sed
propter eum qui subiecit eam in
21 spe: quia & ipsa creatura libera-
bitur a seruitute corruptionis, in
libertatem gloriæ filiorum Dei.
22 Scimus enim, quòd omnis crea-
tura ingemiscit, & parturit vsque
23 adhuc: non solum autem illa, sed
& nos ipsi primitias Spiritus ha-
bentes, & ipsi intra nos gemimus
adoptionem filiorum Dei expe-
ctantes redemptionem corporis
24 nostri. Spe enim salui facti sumus.
Spes autem, quæ videtur, non est
spes: nam quod videt quis, quid
25 sperat? Si autem quod non vide-
mus, speramus: per patientiam
26 expectamus. Similiter autem &
Spiritus adiuuat infirmitatẽ no-
stram: nam quid oremus sicut o-
portet, nescimus: sed ipse Spiri-
tus postulat pro nobis gemitibus
27 inenarrabilibus. Qui autem scru-
tatur corda, scit quid desideret
Spiritus: quia secundum Deum
28 postulat pro sanctis. Scimus au-
tem quoniam diligẽtibus Deum,
omnia

*qui secundum spiritum viuitis, con-
sequutos esse iustificationem; 13 si
tamen spiritus gratiæ in vobis fixit
sedem suam, & non tantum ad tem-
pus in vobis fuit. Qui enim non reti-
net Christi spiritum, & gratiam, ad
ipsum Christum non pertinet; si au-
tem Christus in vobis per suam gra-
tiam est, efficitur, corpus vestrum
mortuum esse peccato, vt iam am-
plius in ipso non regnet peccati impe-
rium: spiritus verò mentis vestræ vi-
uit vita iustificationis. 14 Quod si
spiritus gratiæ Dei, qui Christum à
mortuis suscitauit, in vobis perma-
net; idem, qui Christum suscitauit à
morte corporali, suscitabit etiam cor-
pora vestra ad incorruptionem vitæ
per ipsummet gratiæ spiritum, qui in
vobis est. 15 Constat igitur nos, qui
iustificati sumus à morte peccati, &
quorum corpus mortuum est pecca-
to, 16 debitores esse non corpori,
vt secundum illius desideria viua-
mus, 17 sed spiritui, quo viuificati
sumus. 18 Si enim desideria carnis
secuti fuerimus, moriemur æterna
damnatione: si autem spiritu gratiæ
motus carnis represserimus, viuemus
vita æterna, iam non morituri, &
Christi resurrectionis figuram in no-
bis exprimentes: 19 qui enim tali
spiritu Dei aguntur ad desideria car-
nis reprimenda, ij sunt verè Filij Dei.
Dixi vos esse filios Dei gratia ipsius,
& amore, non autem seruos: nam ser-
ui sunt, qui legis solum habent præ-*

 ceptum,

omnia cooperantur in bonum,
iis qui secundum propositum vo-
29 cati sunt sancti. Nam quos præ-
sciuit, & prædestinauit confor-
mes fieri imaginis Filii sui, vt sit
ipse primogenitus in multis fra-
30 tribus. Quos autem prædestina-
uit, hos & vocauit: & quos voca-
uit, hos & iustificauit: quos autem
iustificauit, illos & glorificauit.
31 Quid ergo dicemus ad hæc? Si
Deus pro nobis, quis contra nos?
32 Qui etiam proprio filio suo non
pepercit, sed pro nobis omnibus
tradidit illum: quomodo non et-
iam cum illo omnia nobis dona-
33 bit? Quis accusabit aduersus ele-
ctos Dei? Deus, qui iustificat:
34 quis est qui cõdemnet? Christus
Iesus, qui mortuus est; imo qui &
resurrexit, qui & est ad dexteram
Dei, qui etiam interpellat pro no-
35 bis. Quis ergo nos separabit à
charitate Christi? Tribulatio? an
angustia? an fames? an nuditas? an
periculum? an persecutio? an gla-
36 dius? (sicut scriptum est: Quia
propter te mortificamur tota
die: æstimati sumus sicut oues oc-
37 cisionis.) Sed in his omnibus su-
peramus propter eum qui dile-
38 xit nos. Certus sum enim quia
neque mors, neq; vita, neque an-
geli, neq; principatus, neque vir-
tutes, neq; instantia, neq; futura,
neq; fortitudo, neq; altitudo, ne-
39 que profundum, neque creatura
alia poterit nos separare à chari-
tate

ceptum, & timorem; quem vos, quos
filios dixi, non ita accepistis 20
nunc per Dei gratiam, sicut olim Pa-
tres vestri, cum legem receperunt, 21
cuius litera solum pœnam propone-
bat, quæ seruorum est, non tamen tri-
buebat vires, & spiritum gratiæ; sed
accepistis spiritum gratiæ, qui est
proprius Filiorum Dei, & per quem
Deum ipsum Patrẽ vocamus, & tan-
quam à Patre ab eo postulamus quid-
quid nobis necessarium est. 22 *Ipse*
enim spiritus gratiæ animo iustorum
tribuit, vnde testari possent se esse Fi-
lios Dei, nempe inuocationem illam
filiorum, qua ipsum Deum vocamus,
Abba, hoc est, Patrem: testari, in-
quam, poßint se esse Filios Dei, ac
proinde heredes non cuiusuis alterius
rei, quam ipsiusmet Dei; 23 *cohe-*
redes verò cum ipsomet Christo fratre
nostro, 24 *si eodem cum Christo*
spiritu forti animo molestias præsen-
tis vitæ toleremus. Sic enim cohere-
des cum ipso erimus propter spiritum
adoptionis, quem iustificati à Deo re-
cipimus. 25 *Aliàs enim existimo*
non esse condignas paßiones huius
vitæ ad futuram gloriam, cuius dixi
nos esse heredes, nisi eodem spiritu
cum ipso patiamur. 26 *Porrò au-*
tem nos esse glorificandos cum Chri-
sto, quando reuelabitur nos esse fi-
lios Dei, ipsæ adhuc insensibiles crea-
turæ solicitè expectare videntur. Est
enim toto hoc tempore, quousque fiat
illa Filiorum Dei manifestatio, crea-
tura

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

tate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.

tura irrationalis corruptioni subiecta, & mutationi: vt interim homini in hac vita mortali degenti seruire poßit, contra suam tamen naturalem inclinationem propter solam Dei voluntatem, qui ita illam mutationi subiecit, cum spe tamen suæ liberationis. 27. *Siquidem ipsa etiam creatura liberanda est ab hac mutationis subiectione in imitationem etiam filiorum Dei. Scimus enim quicunque bene instituti sumus, totam hanc rerum machinam in modum parturientis dolere sub pondere seruitutis, in qua hominis causa seruire cogitur: sed etiam nos ipsi sentientes præsentis vitæ miseriam, & mortalitatis pondus vna cum reliqua creatura, & si spiritus primitias, & abundantiam habeamus, desideramus poßidere ius, quod nunc habemus* 28 *adoptione filiorum Dei expectantes simul liberationem huius corporis nostri à seruitute corruptionis. Nos enim quantumuis magni appareamus, tantum spe salui, & iustificati sumus; non autem rei ipsius, hoc est, beatitudinis adoptione.* 29 *Res autem ipsa dum iam in manibus præstò est, amplius sperari non dicitur: cùm spes tantum sit futuri; quod enim quis* 30 *poßidet, quid amplius sperare potest? Quod si ea natura est eius, quod speratur, vt non dicatur sperari, nisi id quod nondum poßidemus: sequitur, vt interim dum differtur, æquanimiter toleremus mala præsentis vitæ, & per hanc ad immortalitatem perueniamus. Ideoque nos ipsi ingemiscimus redemptionem nostram expectantes,* 31 *& quemadmodum nos recipientes spiritum filiorum Dei clamamus, & inuocamus Deum Patrem: ita similiter ipse spiritus gratiæ adiuuat nos, & opitulatur in nostris gemitibus, & orationibus, sine quo nihil poßemus; cum sine illo non solum nobis non poßimus esse præsidio; sed nec postulare sciamus; sed ipse spiritus gratiæ pro nobis intercedit gemitibus inenarrabilibus corrigens nostras petitiones, dum eatenus tantum nos petere aliquid facit, quatenus ad Dei gloriam, & nostram salutem conducit. Deus autem, qui scrutatur corda, optimè nouit desiderium nostrum, & orationem ex spiritu gratiæ.* 32 *Nouit quoq; hoc desiderium esse secundum voluntatem ipsius, cui etiam placet nostra solutio à corpore mortali.* 33 *Et ideo non est dolendum, si interim cum Deus differt, aduersis opprimamur:* 34 *scimus autem diligentibus Deum, qui secundum prædestitionis propositum gratiæ congrua sua vocatione vocati sunt, & iustificati, omnia, etiam tribulationes, cooperari in bonum.* 35 *Quia quos præsciuit futuros sibi amicos dono gratiæ suæ, etiam eos prædestinauit conformes fieri per tribulationes, & labores filio suo, tanquam primogenito, & prædestinatorum omnium capiti. Quos autem ita prædestinauit sua æterna ordinatione*

in tem-

*in tempore vocauit, iustificauit, & tandem 36 magnificauit, & gloriosos
effecit in hac vita per multas tribulationes, vt assimularentur ita filio suo.
Omnia ergo in bonum cooperantur electis, & ideo dolendum non est, si dum
differtur præmium, interim aduersa patiamur. 37 Cum ergo tanta sit cura
Dei erga nos, vt æterna sua prædestinatione omnia nobis cooperentur in bo-
num, quid adhuc in tribulatione positi dicere possumus conuenientius esse,
nisi patienter expectare, nec confidentiam amittere? Si Deus est pro nobis
prædestinando, vocando, & iustificando, quis contra nos consurgere potest,
qui nostram salutem, & spem impedire queat? Et si Deus proprio Filio suo
non pepercit, sed pro omnibus tradidit illum, quomodo non 38 donabit no-
bis omnia reliqua ad salutem necessaria, & ad nostram spem consequendam?
Quis audebit crimina intentare, & opponere aduersus electos Dei? Cum eos
iustificet Deus à peccatis, quis erit, qui condemnationis sententiam proferat?
Cum Christus Deus pro illis mortuus sit, & propter ipsos resurrexerit, & se-
deat à dextris Dei interpellans pro nobis, 39 quis erit, qui condemnet?
40 Quid ergo, cum hæc omnia pro nobis sint, tam triste, & acerbum acci-
dere potest, vt Dei 41 charitatem, qua per Christum diligit nos, impedire
possit? Tribulatio? an angustia? an fames? 42 nam & huiusmodi multa
accident iustis, & Deo dilectis, sicut dicit scriptura Psalm.* 43 Quoniam
propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisio-
nis. *In his tamen, & aliis 44 victores facile euadimus gratia illius, qui
dilexit nos. Siquidem & electis omnia hæc cooperantur in bonum ex amore,
quo Deus eos prosequitur: 45 mihi enim persuasum hoc habeo, 46 neq;
mortuos, neque viuentes, neque vllam angelicam potestatem, nec præsentia
mala, nec futura, 47 neque fortitudinem aliquam, neque aliquid in cœlo
sursum, neque in terra deorsum posse nos separare à charitate, qua Deus per
Christum diligit nos.*

ANNOTATIONES.

1. Consequentia est ex illo præcedentis capit. *Quis me liberabit de corpore mortis huius, &c.* Et confirmat, quod dixerat initio illius capitis, lex in homine dominatur, quandiu viuit.

2. Appellat legem spiritualem, & vitæ præceptum illud, quod supra dixerat bonum esse, & sanctum, & de hac lege præcepti, non inquit simpliciter liberasse nos à lege, hoc est, à seruitute peccati, & fomitis, cum potius dixerit supra capite præcedenti, ipsam esse occasionem, vt contra nos peccatum vim habeat: sed dixit hanc spiritualem legem præcepti liberasse nos in Christo, id est, per gratiam Christi adhæren-

tes

tes huic præcepto nos fuisse liberatos à seruitute peccati, sine qua nihilominus, cum præcepto ipso essemus sub potestate peccati. Illo autem modo loquendi, scilicet *(in Christo)* significari adiutorium Christi ostendi 1. 2. quæst. 114. art. 4.

3. Lex eo loco significat non præceptum, sed ius, & potestatem, vt sæpe in superiori capite.

4. Reddit rationem, quare non dixerit absolute homines liberatos esse per legem bonam à seruitute peccati, sed addit in Christo Iesu.

5. Illud *fecit*, suppleri debet, quia aliàs sensus manet ecclipticus, & sic constat verus sensus, quem Paulus contendit.

6. Cum dicit *de peccato, &c.* præpositio *de*, causaliter accipitur, & significat idem, quod *per*, aut *propter*, sicut Ioann. 10. *De bono opere non lapidamus te*, id est, propter bonum opus, &c. vox autem *peccato*, cum inquit *de peccato damnauit peccatum* accipitur figurate: oblatio enim pro peccato dicitur in veteri testamento peccatum: Sic etiam Christus hic dictus est peccatum. Et 2. ad Corinth. 5. *Qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit*: id est, hostiam pro peccato fecit eum Deus, vt exponit August. in Enchirid. cap. 41.

7. *Vicit peccatum in carne*, idem est, quod habitans in nobis peccatum, de quo cap. 7. dicit autem *Vicit*, quia contra illud vires subministrat ad legem obseruandam: quare non est hic sermo de victoria contra peccatum iam commissum.

8 Obseruationem legis appellat iustificationem, sicut cap. 2. *Factores legis iustificabuntur*. Et ad Galat. 3. *Qui fecerit ea, viuet in illis*, vt explicui 1. 2. quæst. 114 art. 5.

9. Sequentibus reddit rationem, quare dixerit ambulantes secundum spiritum, non secundum carnem, consequutos esse iustificationem per Christum.

10. Non est cur illa causalis, quæ ibi ponitur, iterum repetatur: est enim eadem causa eius, quod dixerat, quam notaui num. 9.

11. Illa particula *autem*, quæ est continuationis nota, ibi habet vim quasi illationis.

12. Illud debet suppleri, vt intelligatur ad quid adduxit rationem illam num. 9.

13. Hoc dicit ad terrorem aliquorum imperfectorum.

14. Est eadem doctrina, quam dixerat cap. 6. exhortans, vt semel mortui peccato resurgant in nouitate vitæ spiritualis iam non mortui, quod hactenus semper prosequutus fuerat.

15. Prosequitur colligens idem ex superioribus.

16. Cum aliis seipsum etiam coniungit.

17. Illud suppleri debet vsq; ad nu. 18. vt sensus perfectus sit.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

18. Reddit rationem, & ostendit fructum eius, quod dixerat esse vitam æternam etiam mortali corpori communicandam.

19. Reddit rationem, quare dixerit nos victuros æterna vita cum Christo, si facta carnis mortificauerimus: ratio verò est, quia, qui hæc agunt sunt filij, ac proinde heredes, &c.

20. Illa particula *iterum*, significat nunc, dicit autem *iterum* respectu temporis, quo populus Iudæorum accepit legem in timore.

21. Lex ipsa ex se tantum proponebat pœnam, quam timorem appellat Paulus: neque verò suggerebat interius bonum timorem, quo interdum homines mouentur à Deo ad bene operandum: quod enim posita pœna per legem, homo timore sancto, & bono moueatur ad bene operandum, & seruandam legem, non legis est, sed gratiæ Dei. Præterea Paulus non negat populum Iudæorum præter legis literam, & timorem, habuisse interiorem spiritum gratiæ per Christum; sed ostendit, quid habuerint ex sola virtute legis exterius sonantis. Cùm verò ait, *non enim accepistis*, particula *enim*, non reddit causam eius, quod proximè præcesit, vt constat, quia sic vix cohæreret contextus: sed eius, quod antea dixerat num. 11. *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu*, & quod sæpe dixerat, eos esse filios Dei.

22. Expositio, quam sequuti sumus, Græcorum est, nam in Græco textu sic legitur, *αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν*, hoc est, testatur simul cum spiritu nostro, & à Latino nostro textu non est aliena. Nam reddere testimonium spiritui nostro, idem significare potest, nempe tribuere spiritui nostro id, quo testari posit, nos esse filios Dei, nempe inuocationem illam, qua inuocamus Deum Abba, id est, Patrem, quod non est seruorum; sed filiorum: dixerat enim antea, non accepisse eos spiritum in timore, quod est seruorum, sed spiritum filiorum: per spiritum autem intelligit non tertiam personam Trinitatis: sed spiritum gratiæ, vt late 1. 2. quæstione 112. articulo vltimo ostendi. Quod si cum Latinis hoc intelligamus de notitia, quam accepimus à spiritu gratiæ de nostra iustificatione; non debet intelligi esse cum certitudine illa infallibili, quam hæretici, & aliqui catholici putant se habere, quod sint in gratia; sed per testimonium intelligi debet vita sancta, & boni motus, quos homo iustus in se experitur, ex quibus coniectura quadam probabili, quæ tamen non pellat omnem formidinem, credat se esse iustificatum, & in gratia.

23. Dicimur coheredes Christo, vel quia simul cum Christo regnabimus videntes Deum, sicut ipse videt: vel quia gratiæ ipsius cooperatores sumus, & ita coheredes.

24. Dicit, *si tamen compatimur*, quasi conditionem adiiciens, vt hereditatem consequamur: quia si necessarium est in hac vita pati, vt fidem

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

dem, & præcepta Christi teneamus, forti animo tolerare debemus. & ita patiemur, non quomodocunque, sed cum Christo, quod est compati, id est, eodem spiritu cum ipso pati, vt cum eo heredes simus.

25. Alij exponunt, ita vt dicantur tribulationes huius vitæ non condignæ æternæ vitæ, quia in se minus habent molestiæ, quàm illa gaudii, iuxta illud 1. Cor. 4. *Quod momentaneum est, & leue, &c.* Sed quamuis pulchra sit expositio, contextui non quadrat: quia illa causalis *enim* non videtur cuius reddat causam, si hanc expositionem sequamur.

26. Hæc causa non est eius, quod immediatè præcesserat, *non sunt condignæ passiones, &c.* vt aliàs sæpe in Paulo contingit, sed illius, quod dixerat paulò antea, nos esse heredes: & per figuram Prosopopeiam sensum tribuit creaturis insensibilibus, vt explicant Græci cum Chrysostomo.

27. Hic reddit causam illius, quod dixit, *subiecit eam in spe.*

28. Adoptionem, hoc loco intelligit Augustin. lib. 3 contra duas epistolas Pelagianorum cap. 3. ipsam resurrectionis immortalitatem, quam appellat ibi secundam adoptionem Filiorum Dei. Sed melius, vt in paraphrasi, cum enim dicitur, *expectantes adoptionem,* non intelligitur ipsa adoptio, sed quod adoptione nobis promissum est, & ideo addidit, *redemptionem corporis nostri,* quasi diceret, quę adoptione nobis promissa est, & in illa continetur. Et ideo per figuram synechdochen appellauit adoptionem, contentum nomine continentis.

29. *Spes,* hoc loco idem est, quod res, quam quis sperat, sicut etiam 1. Pet. 1. *regenerati in spem viuam,* hoc est, in vitam, quam speramus.

30. Posuit Paulus verbum, *videt,* quia visio Dei, quam speramus, est ipsa possessio boni, quod speramus, quare idem est videre, & possidere.

31. Illud *similiter* melius applicatur ad id, quod dixerat; *in quo clamamus Abba Pater,* quam ad proximè præcedentia, sed ego non intelligerem ea, quæ hic dicit, de Spiritu Sancto, quæ est tertia persona, sed de dono gratiæ ipsius, quem inquit pro nobis postulare, quia gratia adiuti clamamus, *Abba Pater,* & orationes nostras fundimus, vt oportet. Vnde Arriani malè hinc volunt colligere, Spiritum Sanctum esse creaturam, quæ intercedat pro nobis, quibus respondens Augustinus in epistola 121. inquit illud *postulat,* ita accipiendum, non quod ipse Spiritus Sanctus postulet, sed quòd faciat nos postulare, quæ phrasis in scriptura satis frequens est; & accepit Augustinus Spiritum S. pro tertia persona Trinitatis, sic etiam Nazianzenus oratione 36. num. 54. sed non est opus in has nos coniicere angustias. Nam Spiritus gratiæ, quem dixit supra nos accepisse, optimè dicitur postulare, & intercedere, & in

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

Græco non est postulare, sed ἐντυγχάνει quod est intercedere, & hoc modo non habet locum Augustini expositio, quia Spiritus Sanctus non facit nos intercedere, nec ipse intercedit.

32. Illa, quæ sequuntur, supplet Theophylactus, & planior ita redditur sensus.

33. Illud quod in litera dicitur, *quia secundum Deum postulat;* explicari non debet causaliter, quia illa particula *quia,* significat, *quod,* vt frequenter in scriptura, & commodius explicatur hoc modo: aliàs difficile explicaretur, cum non videatur cuius sit causa, nisi sequamur aliam expositionem hoc modo, Deus autem scit, id est, probat desiderium nostrum, quia videt secundum Deum nos postulare. Sed me iudice illud *scit* melius explicatur de sola notitia, quam de approbatione, sic autem non video, quomodo melius explicari possit.

34. Quamuis particula *autem,* sit continuatiua, hic habet quasi vim causalis, reddit enim causam illius, quod num 32. suppletum est, & maximè congruit contextui.

35. Optimam reddit rationem, vt ex contextu constat, quomodo omnia cooperentur in bonum etiam tribulationes, ex eo quod iusti prædestinati sunt, vt similes sint Filio Dei in laboribus, & tribulationibus.

36. Aliqui interpretantur de gloria alterius vitæ. Alij de augmento sanctitatis in præsenti, quod fit per bona opera, & tribulationes: quorum expositio magis congruit contextui; præsertim cum emendata vulgata legat *magnificauit.*

37. Illis verbis, *quid ergo dicemus ad hæc?* loquitur ad eos, qui in hac vita patiuntur, vt patienter tolerent, & ita id, quod cœperat, prosequitur.

38. Ambrosius legit *donabit,* de futuro, & Græca exemplaria. Si verò legamus in præterito *donauit,* vt habent omnia ferè Latina, tunc accipiendum est secundum æternam Dei prædestinationem, vt in illa donatio facta intelligatur.

39 Illud *quis condemnabit?* iterum est repetendum, vt magis contextus congruat. Quomodo autem Christus interpellet modo in cœlo, ostendimus 3. part. disp. 82.

40. Conclusio ex præcedentibus, ex quibus colligit, quod proposuerat gloriandum esse in tribulationibus, & patienter expectandam promissionem, & spem.

41. Quidam accipiunt hic illud, *charitatem Christi,* erga nos, alij pro ea, qua nos Deum diligimus: & vtroque modo aptari potest sensus, placet tamen sensus paraphrasis, vt rectè respondeat contextui: dixerat enim prius: *Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat, quis est, qui condemnet?*

42. Illud

42. Illud *nihil quidem* suppletur, quod continet interrogatio illa.

43. In Græco est verbum ὑπερνικῶμεν, quod significat superuincere, aut facile vincere; Sic legit Augustin. de Gratia, & libero arbitrio cap, 7.

44. Hic reddit rationem, quare dixerit num. 40. Quis nos poterit separare, &c.

45. Illud, *neque mors, neque vita*, significat, neque mortuos, neque viuos, iuxta illud Iob 28. *perditio, & mors dixerunt*, hoc est, perditi, & mortui dixerunt. Aliqui ita explicant, neque mortis conminatio, neque vita à tyrannis promissa poterunt nos separare à charitate, &c. sed referunt hoc ad charitatem nostri erga Deum: nos tamen iuxta alium sensum, quem sequuti sumus de charitate Dei erga nos, alio modo interpretati sumus.

46. Illud *neque fortitudo*, non est in Græco, & non habet aliud, cui respondeat, & in aliquibus codicibus vulgatis non habetur.

ARGVMENTVM CAPITIS IX.

CVM Multa videretur dixisse Paulus cum iniuria Iudæorum, quæ reuera non ita dicta erant: & in hoc capite tractaturus esset de reprobatione eorum, & prædestinatione Gentilis populi, prosequens idem quod proposuerat, scilicet, iustificationis gratiam, esse per fidei spiritum, non per legis notitiam, incipit hoc caput, ostendens se nõ ex maleuolentia ea dixisse, quæ hactenus scripsit, aut dicturum ea, quæ sequuntur de eorum reprobatione, & de prædestinatione Gentiliũ, iuramento affirmans quam bene affectus sit erga gen-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

tem Iudæorum. Deinde veritatem prosequitur huius reprobationis, & prædestinationis.

CAPVT IV.

1 VEritatem dico in Christo Ie-
su,non mentior, testimoniũ
mihi perhibente conscientia mea
2 in Spiritu sancto; quoniam tristi-
tia mihi magna est, & continuus
3 dolor cordi meo. Optabam enim
ego ipse anathema esse à Christo
pro fratribus meis, qui sunt co-
4 gnati mei secundum carnem, qui
sunt Israelitæ, quorum adoptio
est filiorum,&gloria,&testamen-
tum, & legislatio, & obsequium,
5 & promissa; quorum Patres,& ex
quib. est Christus secundum car-
nem, qui est super omnia Deus
6 benedictus in secula. Amen. Non
autem, quod exciderit verbum
Dei. Non enim omnes qui ex Is-
rael sunt, ij sunt Israelitæ: Ne-
7 que qui semen sunt Abrahæ, o-
mnes filij: Sed in Isaac vocabi-
8 tur tibi semen: id est, non qui
filij sunt carnis, hi filij Dei: sed
qui filij sunt promissionis, æsti-
9 mantur in semine. Promissionis
enim verbum hoc est; secun-
dum hoc tempus veniam; & e-
10 rit Saræ filius. Non solum autem
illa: sed & Rebecca ex vno con-
cubitu habens, Isaac Patris nostri.
11 Cum enim nondum nati fuis-
sent, aut aliquid boni egissent, aut
mali, (vt secundum electionem
propo-

PARAPHRASIS eiusdem capitis.

VEritatem dico, & non mentior, testis est mihi Christus, & conscientia mea Spiritu sancto suggerente, quod mihi sit tristitia magna, & continuus dolor, 1 *qui cor meum pro Iudæis corrodit, quod deiecti sint à gratia Dei.* 2 *Hoc enim, & ipse affectus naturalis, quo gentem meam diligebam, antequam ad Christum conuersus essem, manifestè ostendit. Tunc enim ita eam ardenter amabam: vt optarem separari omninò à Christo pro fratribus meis Iudæis, & cognatis secundum naturalem prosapiam, quos olim Christus adoptauit in filios ex promissione Patribus facta, pro quibus mirabilia fecit, ob quæ & ipsi gloriosi sunt in orbe, & quibus testamentum, seu hereditas filiorum, tanquam singulare beneficium data fuit, & lex à Deo constituta, & religiosus cultus, & ceremoniæ, factæ etiam promissiones; ex quorum semine Christus, secundum carnem nasci voluit, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, Amen.* 3 *Dolore ergo afficior pro fratribus meis, cum eos videam à facie Domini eiectos, & reprobos filiationem amisisse: non tamen tristor, quod existimem promissiones*

12 propositum Dei maneret.) Non
ex operibus, sed ex vocante di-
13 ctum est ei: quia maior seruiet
minori, sicut scriptum est; Iacob
14 dilexi, Esau aũt odio habui. Quid
ergo dicemus? Nunquid iniqui-
15 tas apud Deũ? Absit. Moysi enim
dicit: Miserebor, cuius misereor:
& misericordiam præstabo, cuius
16 miserebor. Igitur non volentis,
neq; currentis, sed miserentis est
17 Dei. Dicit enim Scriptura Pha-
raoni: Quia in hoc ipsum excita-
ui te, vt ostendam in te virtutem
meam: & vt annuntietur nomen
18 meum in vniuersa terra. Ergo cu-
ius vult miseretur, & quem vult
19 indurat. Dicis itaq; mihi: Quid
adhuc quæritur? voluntati enim
20 eius quis resistit? O homo, tu quis
es, qui respõdeas Deo? Nunquid
dicit figmentum ei, qui se finxit:
21 Quid me fecisti sic? An non ha-
bet potestatem figulus luti, ex ea-
dem massa facere aliud quidem
vas in honorem, aliud verò in
22 contumeliam? Quòd si Deus vo
lens ostendere iram, & notam fa-
cere potentiam suam, sustinuit in
multa patientia, vasa iræ, aptata in
23 interitum, vt ostenderet diuitias
gloriæ suæ in vasa misericordiæ,
24 quæ præparauit in gloriam. Quos
& vocauit nos non solùm ex Iu-
dæis, sed etiã ex Gentibus, sicut in
25 Osee dicit: Vocabo non plebem
meam, plebem meam: & non di-
lectam, dilectam: & non miseri-
cor-

*siones Dei irritas fuisse, quas promi-
sit Deus Abrahæ, & semini eius; quia
non omnes, qui ex Israele Patre nostro
sunt progeniti secundum carnem, ij
sunt Israelitæ veri secundum sensum
scripturæ, quibus Deus promisit: sicut
4 enim neq; omnes, qui sunt ex semi-
ne Abrahæ secundum carnem censen-
tur filij Abrahæ secundum sensum
scripturarum; & promissionis diui-
næ. Ideoque Genesis vigesimo primo:
non posteritas Ismaelis; sed solius
Isaac dicitur à Domino posteritas A-
brahæ: ita 5 etiam non omnes sunt
filij Dei, & adoptione eius potiri cen-
sendi sunt, quicunque secundum car-
nem sunt ex populo Israel; sed ad
quos pertinet promissio spiritualis
Abrahæ, & Israelis, ij sunt Filij Dei,
& 6 computantur inter Filios ve-
ros Israel: Sicut 7 enim Isaac fuit
natus supernaturali virtute ex Dei
promissione, quando Genesis 18.
Deus promisit dicens, secundum
hoc tempus veniam, & erit Saræ
filius; sic verum semen Abrahæ eo-
rum est, quos gratia, vel virtus pro-
missionis diuinæ regenerauit per fi-
dem. Non 8 solùm autem promis-
sio facta Saræ ostendit nobis ve-
ros filios esse, qui promissionis, &
gratiæ sunt participes; sed & Re-
becca eiusdem rei nobis exhibet ex-
emplum in eo, quod accidit, cum gra-
uida esset, & haberet in vtero duos
filios ex eodem Patre, & coitu se-
minatos; videlicet filios Dei, &
veros*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

cordiam consecutam, misericor-
26 diam consecutam. Et erit in lo-
co, vbi dictum est eis: non plebs
mea vos: ibi vocabuntur filij Dei
27 viui. Isaias autē clamat pro Israel.
Si fuerit numerus filiorum Israel
tanquam arena maris, reliquiæ
28 saluæ fient. Verbum enim con-
summans, & abbreuians in æqui-
tate: quia verbum breuiatum fa-
29 ciet Dominus super terram: Et
sicut prædixit Isaias: nisi Domi-
nus Sabbaoth reliquisset nobis
semen, sicut Sodoma facti esse-
mus, & sicut Gomorrha similes
30 fuissemus. Quid ergo dicemus?
quod gentes quæ non sectaban-
tur iustitiam, appræhenderunt
iustitiam, iustitiam autem, quæ
31 ex fide est: Israel verò sectando
legē iustitiæ, in legem iustitiæ nō
32 peruenit. Quare? Quia non ex
fide, sed quasi ex operibus: Of-
fenderunt enim in lapidem of-
33 fensionis, sicut scriptum est: ec-
ce pono in Sion lapidem offen-
sionis, & petram scandali: & o-
mnis qui credit in eum, non con-
fundetur.

veros Israelitas æstimandos esse, non ex propagatione naturæ, sed gratia adoptionis ex diuina 9 *electione: cū enim duo illi filij nondum nati essent, nec aliquid boni, aut mali egissent, vt secundum electionem gratuitam, quæ non sit intuitu operum, propositum gratiæ, & liberalitatis Dei effectum haberet, non propter merita ipsorum, sed ex gratuita vocatione, quæ ex solo Deo est, dictum est Genes. 15. quia maior seruiet minori, sicut Malachiæ 1. scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui: hoc est, Iacob decreui dare terram fertilem, Esau autem reieci ad aspera saxa.* 11 *Ex quibus constat non satis esse, vt computetur aliquis inter filios Israel natum esse, secundum carnalem generationem: cum Esau natus fuerit ex eodem patre, & matre, imo ex eodem semine cum Iacob: & tamen electus fuerit à Deo in hæreditatem Israel, & terram pinguem. Esau autem eiectus in terram illam sterilem, & saxosam: & filij Esau, qui maior erat, serui fuerint filiorum, & populi Iacob. Sic ergo non mirum si non omnes ex Iacob descendētes sint verè Israelitæ, participes promissionis spiritualis, quam fecit Dominus illi populo, adoptans illum in filium, etiam si omnes sint ex illo populo secundum carnalem generationem; sed illi tantùm, qui nullis ipsorum præcedentibus meritis ad gratiam electi sunt, vt promissionis Abrahæ, & Iacob per fidem participes fiant, quam Deus quibusdam concessit; alijs verò, non pro vt ipsi placuit, nullo inter ipsos existente discrimine ex ipsorum arbitrio, & operibus. Quid ergo dicemus: Nunquid iniquus est Deus, qui ita vnum elegit ad gratiam suam, alium vero ab ea exclusit, pro vt ipsi placuit, nulla habita bonorum, aut malorum operum ratione? Absit, vt Deum iniustum dicamus.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

Nam cum Moyses Exod. 33. *transeuntem Dominum ante ipsum deprecaretur pro delicto populi sui, vt illis parceret.* 12. *Respondit*, miserebor cuius misereor, & misericordiam præstabo cuius miserebor. *Ac si diceret, miserebor cui placuerit mihi misereri, sic enim liberum est mihi, cum nulli hoc debeam, sed opus sit liberalitatis, & misericordiæ meæ. Ex quo* 13. *etiam fit vt misericordiam à Deo consequi, non sit volentis, & currentis hominis, nec opus illius, sed solum Dei miserentis: dicit* 14 *enim scriptura etiā Exod.* 9. *cum Dominus ad Pharaonem loqueretur per Moysem*, vsque adhuc excitaui te, *non tantùm permittendo, sed multa tum intus, tum foris operando: cum viderem te per occasionem magis rebellem meis inspirationibus, & prodigijs futurum: & inde manifestandam potentiam meam, & magnificandum nomen meum in vniuersa terra.* 15 *Constat ergo Deo liberum esse misereri, cuius voluerit, & quem voluerit à sua gratia eijcere, & occasiones offerre, etiamsi sciat deteriorem futurum.* 16 *Fateri ergo debes mihi, & dicere frustra hominem de Deo queri, aut illi iniustitiam aliquam tribuere, cum ita sit Deo liberum facere, quod voluerit, vt nulla lex, nulla ratio, aut obligatio ei possit* 17. *obsistere, quo minus faciat; quod voluerit.* 18 *Imo verò dicere debes contra quemcumque, qui de Deo queritur.* 19 *O homo tu quis es qui ita* 20 *disceptare audes cū Deo? neq; enim fictile vas disceptare iure potest, cū figulo, & dicere, cur me fecisti hoc, vel illo modo, & non vt ego vellem? Cum figulus habeat potestatem, neque vlla obligatione obstrictus sit facere ex eadem temperatura aliquod vas in vsus honestos, aliud verò ad inhonestos. Minus ergo homo conqueri de Deo potest; quod ipsius non sit misertus, sicut alterius, cum Deo hoc planè liberum sit, sicut figulo hoc, vel illo modo vas effingere.* 21 *Quod si impios tolerauit in mansuetudine,* 22 *vt ostenderet exuberantem suam misericordiam erga electos, quos in gloriam præparauit, vnde factum est, vt ostenderet iustitiam suam, & potentiam in ipsos impios, quos tolerauit;* 23 *quis eum poterit culpare? aut quid inde habet homo, vt disceptare propter hoc audeat cum Deo?* 24 *Dico autem vasa misericordiæ nos, quos vocauit,* 25 *non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus: ex Gentibus quidem sicut dicit scriptura Oseæ primo:* Vocabo non plebem meam, &c. *hoc est Gentes, quas hactenus non cognoui pro plebe mea propter cultum idolorum, agnoscam pro plebe mea, &c. Ex Iudæis vero sicut dixit Isaiæ* 10. *capite, etiam si fuerit numerus filiorum Israel maximus, ex illis tamen reliquiæ,* 26 *hoc est paucissimi salui fient.* 27 *Sermonem enim, & sententiam, quam prædixit de ijs, quos saluaturus erat ex Israel, opere* 28 *complebit, & perficiet, & illam restringet iusto, & æquo iudicio, paucos tantum seruans ex illis; quia sententiam concisam, &*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

breuem Deus faciet in terra: & sicut scripsit etiam 29 *Isai.* 1. *cap.* Nisi Dominus Sabbaoth, &c. *ac si diceret: nisi Dominus paucos ex nobis elegisset, fuissemus sicut populus Sodomæ, & Gomorrhæ omnes consumpti: hoc est parum abfuit, quo minus omnes essemus sicut Sodomorum, & Gomorrhæorum Gentes omnino reprobi, & eiecti à facie Domini. Quid ergo ex his, quæ dicta sunt, consequitur? hoc certe, quod Gentes, quæ non erant deditæ iustitiæ, & studio virtutum, consequutæ sunt iustitiam, ad fidem tamen conuersæ, & vocatæ; Israeliticus verò populus putans se sectari legem, in cuius obseruatione vera iustitia est apud Deum, id non fuit re ipsa assequutus. Quare? quia non ex spiritu fidei conatus est illam obseruare; (ex quo solum obseruari verè potest) sed sola opera, & industria arbitrij, & adiutorio ipsius scripturæ exteriùs sonantis. Eos verò ex fide non contendisse sequi iustitiam patet: quia intuentes Christi humilitatem noluerunt ipsum agnoscere, vt promissum Meßiam, sed eum reiecerunt, & ita fuit illis scandalum, & veluti lapis offensionis,* 30 *sicut scriptum est: ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali, & omnis, qui credit in eum non* 31 *confundetur, sed consequitur iustitiam, & salutem.*

ANNOTATIONES.

1. Illud, quod additum est, debet suppleri, vt congruant, quæ sequuntur; ad illud enim, vt diximus in argumento capitis, spectat iuramentum illud.

2. Varias expositiones huius loci adduxi 1. part. quæst. 24. art. 3. & hanc magis probaui. Ostendit ergo Paulus quanto prosequatur amore Iudæos, desiderans eorum salutem ex affectu, quo ipsos, & eorum legem semper prosequutus est.

3. Repetendum est, quod supra dixit, & supplendum totum vsque ad illud, *Non tamen contristor* propter hyperbaton, quod interposuit Paulus.

4. Quamuis Paulus non posuerit particulam causalem: tamen, quia reuera iuxta contextum contendit reddere rationem à simili per allegoriam eius, quod dixerat: ideo addidimus particulam *enim*, qua contextus commodè explicatur.

5. Particula, *id est*, quam habet Paulus interpretati sumus per *sic etiam*, quia illa est applicatio allegorica, vt ostendat, non vocari omnes filios Dei, qui secundum carnem sunt filij illius populi, quem sibi Dominus adoptauit, sed illos, ad quos promissio pertinet.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

6. Æstimari in semine idem est, quod computari inter filios descendentes ex semine.

7. Hic probat, quod assumpserat num. 4. nempe non omnes esse veros Abrahæ filios, qui sunt ex semine illius, sed qui sunt promissionis participes. Est autem satis concisa oratio, quæ eo modo explicari debet, vt in paraphrasi.

8. Potuissent Iudæi dicere ad primum exemplum, non mirum Ismaelem fuisse reiectum, cum natus esset ex serua: propterea adhibet aliud, in quo proponit duos fratres ex eodem Patre, & eadem matre, imo ex eodem coitu seminatos.

9. Non transit hic Apostolus, vt recentiores aliqui falsò putant à gratia per Christum, quam hactenus commendauit, ad gratiam electionis, & prædestinationis, quam aliqui putant esse diuersam; quæ reuera diuersa non est, sed eadem: & vtraque per Christum, vt ostendi 1. par. disputat. 94. Nec tamen hic agit Paulus de prædestinatione Iacob ad gloriam, aut de electione ad gratiam, & de reprobatione Esau à gratia Dei; sed tantum de electione Iacob ad hereditatem, & terram pinguem: & de eiectione Esau, qua priuatus est hereditate paterna, & eiectus ad terram saxosam, & asperam, & hoc appellat hic *odio habui*, de quo ad literam agit Malachias 1. cap. cuius testimonium hîc citatur à Paulo. Ob id tamen dicendum non est, in hoc capite Paulum non agere de prædestinatione, quæ ex nullis meritis est; sed de eiectione à gratia secundum permissionem, quæ etiam non est ex demeritis. Tota enim doctrina huius capitis eò spectat, vt ostendat plures ex populo Israel omnino esse exortes gratiæ, & promissionis Dei: & promissiones factas Abrahamo, & Israeli ad multos ex Gentilibus pertinere, sed non ideo esse irritas Dei promissiones: quia non omnes nati ex semine Israelis sunt verè Israelitæ, & verè filii Abrahæ; sed quibus Deus hanc gratiam donauit, vt per fidem imitarentur Abraham, & Iacob. Adducit autem similitudinem Iacob, & Esau, sicut adduxerat Isaac, & Ismaelis: vt ostendat non omnes, qui sunt ex Israel, esse veros Israelitas secundum spiritum, sicut non omnes, qui sunt nati secundum carnalem generationem ex ipso Abrahamo, & Isaac fuerunt heredes ipsorum, & censentur in ipsorum posteritate. Hunc locum fusiùs tractaui 1. part. disput. 95. cap. 8.

10. Augustin. lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2 illud, *Vt secundum propositum*, coniungit cum præcedentibus, vt sensus sit, cum nondum quidquam boni, aut mali egissent: vt ratione operum inter eos esse posset electio, cum inquam, nihil egissent, non ex operibus, &c. Putat autem hoc loco agere Paulum de electione solum inter distantes ex operibus, & negat vllam factam fuisse ex operibus arbitrij, sed ex operibus

gratiæ. Nam in ea quæstione non nouit Augustin. aliam electionem, nisi inter distantes,& ex operibus: & hanc negat ad gratiam,& concedit ad gloriam ex operibus gratiæ, vt fusè ostendi 1. par. disput. 89. & 3. part. tomo 1. disput. 23. mihi tamen placet sensus paraphrasis, vt in eisdem locis notaui, quam postea secutus est Augustinus in epist. 105. post medium, & 106. ante medium, & lib. 4. de correctione, & gratia, cap. 7. in medio, vbi concedit electionem inter æquales, & non præmisso examine, & iuxta hunc sensum illud, *Vt secundum propositum;* non ad antecedentia, sed ad sequentia referendum est, vt in paraphrasi. Quomodo autem per propositum non intelligatur voluntas efficax beandi homines ante præuisa merita, neq; voluntas efficax iustificandi homines ante præuisum consensum eorum, ostendimus in ea dispu. 89.

11. Totum illud quod addidi vsque ad illa verba, *Quid ergo dicemus?* debet suppleri: ad hoc enim probandum, quod supra proposuerat post numerum secundum, adducitur exemplum Ismaelis, & Isaac ex eodem patre: & exemplum Iacob,& Esau, ex eadem etiam matre, & semine: quæ tantum adducit Paulus,& non applicat, quia iam videbatur colligi conclusio, quam proposuerat, scilicet non omnes, qui sunt ex Israel esse veros Israelitas secundum sensum scripturarum, & ita satis confirmat non fuisse irritas promisiones Dei, quæ ad solos veros Israelitas intelliguntur factæ.

12. Phrasi illa Hebraica, *Miserebor cuius misereor,* quæ etiam apud Hispanos est frequentissima, significat id, quod dixi in paraphrasi.

13. Hunc locum latius explicaui ex mente August. 1. par. disp. 88. c. 8. in initio, secundum sensum, quem modo in paraphrasi sequutus sum: vt illa particula *sed* significet solius Dei opus esse, nempe ratione gratiæ præuenientis, quæ à solo Deo est. Colligit autem optime ex dictis Exod. 33. *Miserebor cuius miserebor*, id est, cuius voluero: non enim dixit, miserebor volentis, aut currentis: sed cuius misereor, hoc est, cuius placuerit mihi misereri.

14. Iis verbis rationem reddit non eius, quod proxime dixerat: *Non est currentis, &c.* sed eius, quod antea dixerat, *(nunquid iniquitas est apud Deum)* & eius, quod nos ibi diximus num. 11. supplendum esse: nempe Deum ita misereri vnius, & alium reiicere; vt vnum admittat in hereditatem spiritualem Iacob, alium reiiciat. Probat autem num. 12. quomodo sine iniustitia vnius misereatur ex Scriptura veteri, vt ita ostendat liberũ esse Deo misereri, cui voluerit: nunc verò quomodo alterum reiiciat, sicut Pharaonem, confirmat ex eadem scriptura. Ex quo constat esse illi liberum facere, vt voluerit, & ita non esse iniustum: quia nullo modo adstrictus est. In hoc vero toto testimonio Exo-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

Exodi causalis particula *vt*, non significat causam, sed euentum. Et ita sumus interpretati, & colligitur ex doctrina tradita 1. par. disputat. 97. cap. 2.

15. Conclusio est præcedentium, ea vero est, non esse iniquitatem apud Deum, id quod proposuerat probandum. De duplici verò modo, quo Deus dicitur indurare, tractaui 1. part. disput. 95. cap. 10. cuius doctrinam sequutus sum in paraphrasi.

16. In textu dicitur hoc modo, *Dices itaq; mihi*, quæ verba communiter interpretantur Græci, & fere Latini, vt sint obiicientis contra ea, quæ dixerat Paulus. Quasi sensus sit, obiicies, si hęc ita sunt, quare Deus conqueritur de hominibus, quod in peccatis maneant, si ipse, quem vult, indurat? Et sane id videbatur sequi ex prædictis. Verum non esse obiicientis ex eo probatur, quia non videtur vllo modo congruè responderi ad eam obiectionem: si enim ad eam obiectionem aliquibus verbis respondet Paulus, maxime illis, *O homo tu, quis es, qui respondeas Deo? nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit, quid me fecisti sic?* His autem non videtur congruè respondere: si enim obiectio erat, vt Græci & ferè omnes interpretantur, quid queritur Deus, & vindictam sumit de peccatoribus, si voluntati eius nullus potest resistere, & ipse, quem vult indurat: certè non benè responderet Paulus dicens, *O homo tu quis es, qui respondeas Deo?* Cum statim adiiciat, *Nunquid dicit figmentum, &c.* ad id enim, quod obiectum est, nempe, *Cur queritur Deus?* nihil respondet illud, *Nunquid dicit figmentum?* potius dicere deberet, quare respondes sic, cum in cuiuscunque manu, & potestate sit, conuerti, & non obdurari, nec Deus obduret ita, vt non possimus, si velimus, respondere? Cur ergo dixisti: voluntati eius quis resistit? illud ergo, *Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit, quid me fecisti sic?* non videtur congrua responsio propositæ obiectioni. Nam ille, qui Deo obiiceret, cur quereretur de hominibus, quod obdurati peccarent, fateretur etiam verum esse, vas non debere dicere contra figulum, *Quare me fecisti sic?* & ille, qui obiiceret eo modo, scilicet, cur adhuc queritur Deus? potius obiiceret, & merito, cur figulus queritur de vase facto in contumeliam, quare ita vile sit, & abiectum, cum ipse figulus ita ipsum fecerit, similiter ergo nec Deus. Quomodo ergo vice versa Paulus respondet? *Nunquid dicit figmentum, &c.* hoc enim non videtur ad rem, nec contra obiectionem factam: quia qui obiiceret Deo, cur quereretur de hominibus, non diceret, cur me fecisti sic? sed, quare tu de me quereris, cũ me feceris sic? sicut figulus facit vas in contumeliam, & non queritur de eo. Mihi ergo videtur potius iis verbis respondere ad aliam quæstionem, scilicet, si homo quereretur, quare à Deo esset obduratus, vt ita sensus sit, quid adhuc homo queritur, quod obduretur, vel reprobetur à

Deo? ad hoc enim rectè respõderetur illis verbis, *O homo tu quis es, qui respondeas Deo? nunquid dicit figmentum, &c.* quem sensum insinuat Gagneius in hunc locum. Tunc autem illud, *Dices itaq; mihi;* non sunt verba obiicientis, vt satis constat, sed potius inferentis ex iis, quæ dicta sunt; nec enim sunt contra prędicta, nec contra veritatem, sed ad tollendam hominis impudentiam, qui posset obiicere, & conqueri, quare vnum obduraret, & alterius misereretur Deus? meritò ergo hanc expositionem sequuti sumus in paraphrasi. Et cum addit Paulus: *O homo tu quis es, qui respondeas Deo? nunquid dicit figmentum? &c.* non sunt verba increpantis illum, qui diceret, *quid adhuc queritur,* sed continuantis eandem illationem, vt satis constat.

17. Quod dicit, *Voluntati eius, quis resistit?* non intelligitur solum per potentiam; sed per legem, & rationem, atque obligationem iusti, vt ita reddat rationem eius, quod dixerat: alias non recte redditur ratio eius, scilicet fatendum esse hominem non posse queri de Deo: de eo enim, cuius potentiæ resisti non potest vi aliqua, recte potest conqueri aliquis: non tamen de eo, cui ratione non potest resisti, sicut Deo, cuius voluntas est summa ratio. Quare non dixit rationi eius, sed voluntati eius. Nec sunt verba continuantis obiectionem, sed sunt ratio conclusionis præcedentis in numero 16. vt infra fusius ostendemus. Lege Sapient. 12. *Si perierint nationes, &c.*

18. Illa particula *imo vero*, omissa est in vulgata, habetur tamen in Græco particula Μενοῦνγε, quæ significat *quinimo*, vel *imo vero*, & quamuis sine illa constare posit sensus paraphrasis supplendo illud, *dices itaque*, id est, dicere debes, tamen cum illa melius fluit oratio.

19. Interrogatio illa tacitam habet causam, & probationem eius, quod dixerat, non posse hominem disceptare cum Deo.

20. In hoc loco, *respondeas*, quod in textu est, non est respondentis ad interrogata, sed accipitur pro eo, quod est dicere, quod sæpe fit in scriptura, vt Matth. 11. *In illo tempore respondens Iesus*, cum tamen nemini interroganti responderet. Dicitur ergo respondens, id est, loquens, quare dicere Deo in hoc loco, est Deo disceptando dicere: ipsa enim materia videtur esse disceptationis.

21. Hic omitto in paraphrasi illud: *Volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam*: quia cum videantur hæc verba significare causam finalem per se intentam à Deo, quæ reuera non fuit, accipienda sunt pro euentu ipso, vt notaui 1. parte, disp. 95 sæpe accipi in scriptura, & ideo melius infra ponentur in fine clausulæ totius.

22. Quomodo hunc finem habuerit Deus in permisione, & negauerit gratiam reprobis, non vt ipsos damnaret, ostendi late 1. part. disput. 95. cap. 9.

23. Illa

23. Illa verba addidimus textui, vt facilius constaret sensus Pauli: est enim concisa illa periodus, vt multæ aliæ in Paulo. Alii vero putant periodum totam compleri in illis sequentibus verbis: *Quid ergo dicemus*: & cetera omnia ab illis verbis, *Quos & vocauit, &c.* sed certè cum non bene respondeant illa verba: *Quid ergo dicemus?* melius est statim compleri clausulam additis illis, quæ addidimus in paraphrasi: similia addidit Augustin. lib. 1. ad Simplicianum quæst. 2. post medium nempe, *Tu quis es, qui respondeas Deo?* refertur autem ad id, quod præcesserat, *Quis adhuc queritur.*

24. Vt clarior fiat contextus, addidi illa verba: *Dico autem vasa misericordiæ,* repetens illud, *quos & vocauit.*

25. Illud *non solum*, non tantum significat ex vtrisque vocatos esse, & electos, sed multo plures ex Gentibus, vt colligitur ex testimonio Isai. citato infra: falso tamen putant nonnulli in illo testimonio Isaiæ, non fieri mentionem vocationis Iudæorum: cum planè præpositio, *per*, id significet, quamuis in Græco sit ὑπὲρ, quæ etiam significat *de*, vtcumque tamen, cum dicitur, *Reliquiæ saluæ fient*, insinuatur eorum vocatio: sed quod dicitur *reliquiæ*, id est, pauci, ostendit paucos esse ex Iudæis.

26. Reliquiæ idem est quod paucissimi: sunt enim reliquiæ veluti cum colliguntur vuæ in vindemia, & pauci remanent racemi.

27. Græci, & Latini Patres intelligunt per, *Verbum consummans, & abbreuians*, vel mysterium Incarnationis, quo verbo abbreuiato in carne saluandi sunt, qui ex Gentibus, & Israel saluandi sunt. Alij verò verbum fidei, cuius spiritu, qui est sermo breuis comparatione legis Mosaicæ, quæ cum adeò longa esset, saluare non poterat, saluandi sunt, quotquot sunt electi. Quas expositiones ego tanquam Patrum reuereor, sed quam sequutus sum in paraphrasi satis videtur congruere textui Isaiæ, quem ante citauerat, & quem statim citat, in quo agitur de electione ex populo Israel, quæ paucorum futura est, & ideo dicitur Deus consummans, & abbreuians, vt in paraphrasi.

28. Vsus sum verbo futuri, quod in illis participiis, *Consummans, & abbreuians*, videtur includi, quasi dicat erit consummans & abbreuians. Illa verba num. 23. in Isaia secundum vulgatam aliter habentur, sed parua differentia est: Paulus illa citat iuxta Septuaginta.

29. Testimonium illud secundum historiam, sicut & præcedens, est de captiuitate Israel, in qua paucissimi ex decem tribubus redierunt. Sed iis vtitur testimoniis Apostolus transiens ad allegoriam, quam prosequitur de saluandis per fidem, quam debemus dicere figuratam esse in illa captiuitate, quæ fuit figura maioris captiuitatis.

30. Testimonium illud textum est ex duobus locis Isaiæ: initium enim, & finis habetur Isai. 28. vbi dicitur iis verbis: *Ecce ego mittam in fundamen-*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

damentis Sion lapidem probatum, angularem, pretiosum in fundamento fundatum, qui crediderit non festinet. Alia vero verba intermedia, *offensionis, & petram scandali,* sumpta sunt ex capite 8. Illum ergo lapidem, quem Isai. cap. 28. dixit probatum, electum, & fundatum, & pretiosum in Sion, id est, in Ecclesia, nempe Christum Dominum probatum quidem, & electum credentibus in ipsum: eundem cap. 8. (vbi etiam de Christo loquitur, cum dixisset futurum in sanctificationem, qua ratione c. 28. dixit, *lapidem preciosum, &c.*) appellat lapidem offensionis, & petram scandali, & in laqueum, & in ruinam, sicut Lucæ 2. *Ecce hic positus est in ruinam, & resurrectionem.* Paulus complexus est simul, quod Isaias vtroque capite dixit, sic etiam 1. Petri 2. dicitur. *Propter quod continet scriptura: ecce pono in Sion lapidem summum angularem, electum, pretiosum, & qui crediderit in eum, non confundetur.* Vbi vtrumque etiam locum Isaiæ Petrus complectitur: addit enim: *Vobis igitur honor credentibus; non credentibus autem lapis, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli; & lapis offensionis, & petra scandali.*

31. In Isaia secundum vulgatam habetur: *qui credit, non festinet,* & est idem sensus, pro non *festinabit,* est enim signum confessionis, & verecundiæ, cum aliquis festinat fugere conspectum aliorum, & Hispanè dicimus, *correrse,* quod Latine rubore suffundi, transferunt *non confundetur,* quam lectionem sequitur Paulus, vide in annotationibus capitis sequentis num. 10.

ARGVMENTVM CAPITIS X.

HOc toto capite probat id, quod postremo dixerat in ca. 9. nempe Iudæos non fuisse consequutos veram iustitiam, & sanctitatem, quia non conabantur legem explere ex fide, sed putabant ex suis viribus eam posse obseruare, cum tamen legis plenitudo, & facultas obseruandi eam sit ipse Christus: hoc est, ex fide proueniat.

CAP.

CAPUT X.

1 FRatres, voluntas quidem cor-
dis mei, & obseruatio ad De-
2 um, fit pro illis in salutem. Testi-
moniũ enim perhibeo illis, quòd
æmulationem quidem Dei ha-
bent, sed non secundum scien-
3 tiam. Ignorantes enim iustitiam
Dei, & suam quærentes statuere,
iustitiæ Dei non sunt subiecti.
4 Finis enim legis, Christus ad iu-
5 stitiam omni credenti. Moyses e-
nim scripsit, quoniam iustitiam,
quæ ex lege est, qui fecerit homo,
6 viuet in ea. Quæ autem ex fide est
iustitia, sic dicit: Ne dixeris in cor-
de tuo, quis ascendet in cœlum?
7 Id est, Christum deducere. Aut
quis descendet in abyssum? hoc
est, Christum à mortuis reuocare.
8 Sed quid dicit scriptura? Propè
est verbum in ore tuo, & in corde
tuo: hoc est, verbum fidei, quod
9 prædicamus. Quia si confitearis
in ore tuo Dominum Iesum, & in
corde tuo credideris, quòd Deus
illum suscitauit à mortuis, saluus
10 eris. Corde enim creditur ad iu-
stitiam: ore autem confessio fit
11 ad salutem. Dicit enim Scriptura:
Omnis qui credit in illum, non
12 confundetur. Non enim est di-
stinctio Iudæi, & Græci: Nam
idem Dominus omnium, diues
13 in omnes qui inuocant illum. O-
mnis enim quicunq; inuocauerit
14 nomen Domini, saluus erit. Quo-
modo ergo inuocabunt eum, in
quem

PARAPHRASIS eiusdem capitis.

FRatres 1 ne putetis me odio Iu-
dæorum hæc dixisse, siquidem
cordis erga ipsos 2 affectu vehe-
menter opto eorum salutem: nec tan-
tum opto, sed etiam precor Deum, vt
salutem consequantur, & iustitiam.
3 Ideo hæc mea erga ipsos voluntas
vrget me, vt eis dicam ipsos quidem
conari magno studio placendi Deo;
sed non secundum rationem iustitiam
legis adipisci. 4 Ignorantes enim qua
ratione iustitia, quæ apud Deum verè
facit iustos, consequenda sit, scilicet,
spiritu fidei, & ipsorum propria in-
dustria: hanc iustitiam, vt suam quæ-
rentes nõ se præbent subiectos, & ido-
neos iustitiæ Dei. 5 Consummatio e-
nim, & ipsa legis obseruatio est Chri-
stus: vt per fidem illius legem obser-
uantes iustitiã consequamur. 6 Quid
ergo mirum, si Iudæi Christum non
recipientes, nec spiritum fidei in ipsum
habentes, conantes se statuere iustos
industria sua, ex legis obseruatione, re
vera legem non obseruent, & iusti-
tiam Dei veram non consequantur?
Habent ergo studium placendi Deo,
& iustitiam consequendi, sed non se-
cundum scientiam. 7 Moyses enim
dixit Leuit. 18. talem esse iustitiam,
quæ in obseruatione legis, & manda-
torum est, vt qui ipsa obseruauerit,
viuat vita spirituali, Sed hanc ean-
dem non esse ex propriis viribus, sed
ex spiritu fidei testatur idem Deut. 30.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

quem non crediderunt? Aut
quomodo credent ei, quem non
15 audierunt? Quomodo autem au-
dient sine prædicante? Quomo-
do verò prædicabunt, nisi mit
tantur? sicut scriptum est: Quàm
speciosi pedes euangelizantium
pacem, euangelizantium bona!
16 Sed non omnes obediunt Euan-
gelio. Isaias enim dicit: Domine,
17 quis credidit auditui nostro? Er-
go fides ex auditu, auditus autem
18 per verbum Christi. Sed dico:
Nunquid non audierunt? Et qui-
dem in omnem terram exiuit so-
nus eorum, & in fines orbis terræ
19 verba eorum. Sed dico: Nun-
quid Israel non cognouit? Pri-
mus Moyses dicit: Ego ad æmu-
lationem vos adducam in non
gentem: in gentem insipientem,
20 in iram vos mittam. Isaias autem
audet, & dicit: Inuentus sum à
non quærentibus me: palam ap-
parui iis qui me non interroga-
21 bant. Ad Israel autem dicit: To-
ta die expandi manus meas ad
populum non credentem, & con-
tradicentem mihi.

illis verbis: Ne dixeris in corde tuo: Quis ascendet in cœlum, vt faciat, quod lege præcipitur? *Si enim quis ita diceret, perinde esset, ac si vellet à cœlo Christum auocare: vt iterum in carne veniens iustitiam nobis afferret, quasi iam incarnatus semel non attulisset nobis gratiam, vt opere præstemus id, quod præcipitur. Et rursus ne dicas, inquit, in corde tuo, quis descendet in abyssum, vt hanc iustitiam legis consequatur? hoc enim perinde est, ac Christum à mortuis reuocare, & segregare, hoc est, ex mortuorum numero Christum eximere, & ipsum mortuū pro nobis negare. Qui enim non dubitat Christum esse mortuum, vt nobis gratiam mereretur, qua obseruaremus legem, non dicet, quis descendet in abyssum ad quærendam legis iustitiam? ne igitur fidelis ita dicat, cum etiam scriptura plane fateatur, facilem esse legis obseruationem, cum subdat Moyses eodem loco*: Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo. *Hoc autem verbum, quod Moyses dixit prope esse in corde, & in ore, est spiritus fidei, quem ego vobis prædico, quo legis obseruandæ facultas vobis conceditur. Quia si quis confiteatur in ore suo fidei spiritu mysterium Incarnationis Christi, & non solum ore, sed etiam corde crediderit, salutem consequetur*: 8 *si hoc spiritu legem hanc, quam dixi prope esse, obseruauerit*: 9 *corde enim fides concepta, & ore protestata, ad iustitiam, & salutem consequendam per legis obseruationem valet.* 10 *Dicit enim Isai.* 28. Omnis, qui credit in ipsum, non confundetur. *Omnis dico, quia non est distinctio Iudæi, & Græci, quantum attinet ad negotium iustificationis ex fide. Omnis ergo, qui crediderit in eum*

non

non confundetur, siue Gentilis fuerit, siue Iudæus: Deus enim sicut est Do-
minus omnium, ita etiam diuitiis abundans, & copiose effundens dona sua in
omnes, qui inuocant ipsum sicut Ioel dixit: Omnis qui inuocauerit nomen
Domini, saluus erit. 11 *Sed dicet aliquis, quo Deus in omnes, qui ipsum*
inuocant, effundit dona sua, siue Iudæi sint, siue Gentiles? Nam Gentilis quo-
modo ipsum inuocare poterit, quem non cognouit, nec credidit? credere au-
tem non potest, nisi audiat: audire vero non potest, nisi quis illi prædicauerit,
nullus autem ei prædicare poterit, nisi ad id missus fuerit. 12 *Sic enim dicit*
Isai. 52. Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizan-
tium bona: *& iterum, non omnes obediunt prædicationi credentes illi, id*
quod dixit Isai. cap. 53. *his verbis,* Domine quis credidit 13 auditui no-
stro? *id est, prædicationi nostræ: constat ergo fidem ortum habere ex* 14 *au-*
ditu: auditum autem ex verbo, & prædicatione Christi. 15 *Cum ergo Gen-*
tes talem prædicationem hactenus non habuerint, vnde fidem habere potue-
runt, per quam Deum inuocarent, & saluæ fierent? 16 *sed respondeo, nun-*
quid dici potest, Gentes omnino non audisse, vt vnum Deum saltem agnoscen-
tes, ipsum possent inuocare? 17 *Siquidem cœli enarrant, & prædicant glo-*
riam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum, & in omnem ter-
ram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum: habuerunt ergo
hanc cœlorum prædicationem, & sonum, vnde Deum agnoscentes ipsum po-
tuerunt inuocare. 18 *Sed nunquid Israel non nouit quod à me dictum est;*
scilicet Gentes, quæ prius non sectabantur iustitiam, deinde fuisse misericor-
dia Dei iustificatos; Israelem vero conando sectari iustitiam ex sola legis no-
titia, nunquam ad illam peruenisse? 19 *Sane id non ignorauit, cum Moyses,*
& Isaias planè ostenderint. 20 *Moyses prius dixit in Deuter.* 32. Ego ad
æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem,
in iram vos mittam. *Quasi diceret: tantis beneficiis afficiam nationem il-*
lam, quæ hactenus habita est pro Gente contemptissima, & ita pro non Gen-
te: vt felicitate, qua videbitis affluere Gentem illam, prouocandi sitis ad
iram, & inuidentiam. Postea autem Isaias cap. 65. 21 *audacter etiam cum*
periculo vitæ suæ dicit: Inuentus sum à non quærentibus me, palàm
apparui iis, qui me non interrogabant, *hoc est, futurum erit, vt inueniar*
palàm à Gentibus, quæ antea de me nihil cogitabant, nec quærebant fidem
meam, & religionem: 22 *contra populum verò Israel conuertens sermo-*
nem idem Propheta inquit postea eodem capite. Tota die expandi
manus meas ad populum non credentem, & con-
tradicentem mihi,

ANNOTATIONES.

1. Repetit id, quod initio capitis 9. dixerat, vt ostendat se non ex odio, sed ex charitate contra Iudæos ea dixisse.

2. In Græco habetur εὐδοκία, vbi Latinè dicitur voluntas. Significat verò beneuolentiam, & propensam voluntatem.

3. Particula *enim* Græce est γὰρ, quæ causalis est, & significat aliquando non causam rei, sed cognitionis. In hoc loco vim habet tantum significandi causam cognitionis: causa enim testimonium perhibendi est voluntas, quam habet erga populum, non autem contrà: & hac de causa eo modo interpretati sumus.

4. Sequentibus reddit rationem illius, quod dixerat, *Non secundum rationem, &c.*

5. Quomodo nomine finis significetur hic consummatio, & complementum, vberius ostendi 1. 2. quæst. 109. art. 4.

6. Totum illud suppletur tanquam conclusio ex præcedentibus, cuius rationem postea reddit.

7. Hic applicat, quod dixit Moyses: *Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo*, in vtroque enim reperitur fidei verbum, quod necessarium est ad salutem.

8. Addidimus illa, quæ sequuntur, *Si hoc spiritu, &c.* quia hic non contendit Paulus sola fide sine operibus saluum fieri hominem, sed ostendere, quæ sit facultas, qua homo possit adimplere omnia ea, quæ lex præcipit, sicut etiam Moyses id ostendit illis verbis *prope est verbum in ore tuo, &c.* Facultas ergo est spiritus fidei in corde, & in ore.

9. Non debent accipi vt distincta, *ad iustitiam, & ad salutem*, sed idem prorsus significant, nec sola fides corde sufficiens ad salutem, nec sola protestatio oris, sed vtroque modo necessaria est, vt dixi. Licet interdum iustificari possit homo sola fide interiori, sine externa professione, tamen vt plurimum adulti non sine confessione iustificantur, cum ad Baptismum accedere debeant, in quo fidei confessio ore promenda est. Tum etiam dicitur necessaria fidei confessio ad salutem, hoc est, ad seruandam omnem legem, in cuius obseruatione iustitia nostra consistit: nam & ipsius confessionis fidei præceptum habemus, & quidem Paulus de iustitia, & salute, quæ est in obseruatione legis, in hoc capite loquebatur, vt patet ex num. 7. 8. & 9.

10. Locum Isai. 28. iam explicui supra cap. 9. nu. 30. & 31. Alii explicant sic eundem locum Isaiæ, qui credit, & sperat in ipsum non festinet, hoc est, sustineat in patientia & expectet. Sed Paulus planè accepit, pro *credere*, & illud *non festinet*, pro non confundetur: vt ostendat, quo pacto fructum fidei, qui est iustificatio, non consequatur confusio.

11. Alij

11. Alij alio modo connectunt hæc verba præcedentibus: sed mihi planior videtur hic sensus, vt sit obiectio contra id, quod proximè dixerat, *quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* Intelligit verò, siue sit Gentilis, siue Iudæus.

12. His, & sequentibus verbis non probat, quod proxime dixerat, nullum scilicet posse prædicare, id enim clarum erat, sed probat illud, quod præcesserat, nullum credere posse, nisi audiat, & ei fuerit prædicatum: & semper auget dubitationem propositam num. 11. quia non videtur quomodo de Gentibus etiam intelligatur illud, *omnes qui inuocant nomen Domini.*

13. Auditus hic pro prædicatione, & ipsa voce, quæ est obiectum auditus, ponitur, vt etiam 1. ad Thessal. 2. verbum auditus Dei, est idem, quod prædicationis.

14. Auditus hoc loco non sumitur pro prædicatione, sed propria significatione pro cognitione sensus auditus, quam deinde transfert ad spiritualem auditum, vt infra videbimus.

15. Totum illud debet suppleri vsque ad numerum sequentem, vt continuetur dubitatio proposita.

16. Illud, *dico*, non est obiicientis, sed respondentis per interrogationem.

17. Locum illum ad literam adduci ab Apostolo de cœlis materialibus enarrantibus gloriam Dei probaui 1. part. disp. 97. cap. 5. hoc modo contextus optimè consonat. Quomodo autem si Gentes inuocarent nomen Domini, id non facerent sine gratia interius mouente, etiam eo loco probaui, & explicui.

18. Illud, quod habetur in eo numero, aliqui referunt ad id, quod proximè præcessit, vt sit sensus, Nunquid Israel non cognouit prædicandum esse Gentibus, vt crederent ex prædicationis auditu? Sed re vera hic sensus non quadrat testimoniis, quę citat Paulus in huius confirmationem: quia illis potius ostendit electionem Gentilici populi, & eiectionem Iudaici: quare melius refertur ad id, quod dixerat superiori capite in illis verbis, & sequentibus, *Quid ergo dicemus, quod Gentes, &c.* vt in paraphrasi dixi. Et ad hoc optimè inducuntur testimonia, quæ planè sunt de electione populi Gentilici, & reprobatione Iudaici: hactenus enim toto hoc capite solum probauit, quomodo Israel, quia offendit in Christum conando consequi iustitiam ex sola lege sine fide, non est eam consequutus. Modò ergo redit ad id, quod dixerat, Gentes scilicet præferendas esse, & Israel reiiciendum, quod prosequitur etiam 11. cap. & probat hoc Iudaico populo antea dictum fuisse, & Israelem id optime cognoscere potuisse. Illud *nouit*, non tam significat de facto nouisse, quam potuisse cognoscere.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

19. Illa interrogatio affirmans habet implicitam hanc responsionem.

20. Illud testimonium est Deuter. 32. in Cantico Moysis, vbi secundum vulgatam legitur: *Ipsi me prouocauerunt in eo, qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus suis, & ego prouocabo eos in eo, qui non est populus, & in gente stulta irritabo eos. Non populus*, dicitur pro eo, quod Paulus allegat non Gentem, Gentilium scilicet nationem, quam ita appellauit, quia vilis adeò erat, vt non reputaretur inter Gentes, & homines. Illud autem *prouocabo*, vel *irritabo*, accipiendum est permissiue, & per occasionem: quia id quod Deus facturus erat, sciebat futurum esse occasionem iræ, & æmulationis.

21. Illud *audacter*, significat cum timore aliquo Iudæorum, dixisse illud Isaiam, quia erat in Iudæorum offensionem.

22. Illud *ad*, quod in textu habetur Græce est πρὸς, & significat *ad*, & *contra*, & in hoc loco videtur significare contra, quia contra Iudæos erat prophetia illa.

ARGVMENTVM
CAPITIS XI.

Temperat id, quod videbatur dixisse de toto populo Iudæorum, nempe reprobatum, & eiectum fuisse à Deo, ostenditque non omnes fuisse à Deo exclusos, sed aliquos etiam; paucos tamen fuisse à Deo electos; non quia ex Israel erant; sed ex electione gratuita, & præscientia electos fuisse: vt ita Israel id, quod quærebat sua, & progenitorum suorum virtute consequi, non fuerit consequutus, sed id tantum, quod ei ex gratuita electione cõcessum est. Vltimo tandem ad Gentes conuertit sermonem, ne & ipsi extollantur,

lantur, sed soli Dei benignitati adscribant, quod electi fuerint in populum fidelem, qui nihilominus si in bonitate non permanserint, experientur iram Dei in se ipsos, sicut Iudæi.

CAPVT XI.

1 DIco ergo: Nunquid Deus re-
pulit populum suum? Absit.
Nam & ego Israelita sum ex se-
mine Abraham, de tribu Benia-
2 min. Non repulit Deus plebem
suam, quam præsciuit. An nescitis
in Elia quid dicit scriptura? quē
admodum interpellat Deum ad-
3 uersum Israel? Domine, prophe-
tas tuos occiderunt, & altaria tua
suffoderunt: & ego relictus sum
solus, & quærunt animam meam.
4 Sed quid dicit illi diuinū respon-
sum? Reliqui mihi septem millia
virorum, qui non curuauerunt
5 genua ante Baal. Sic ergo & in hoc
tempore, reliquiæ secundum ele-
ctionem gratiæ saluæ factæ sunt.
6 Si autem gratia, iam non ex ope-
ribus: Alioquin gratia iam non
7 est gratia. Quid ergo? Quod quæ-
rebat Israel, hoc nō est consecu-
tus; electio autem cōsecuta est: ce-
teri verò excæcati sunt, sicut scri-
8 ptum est: dedit illis Deus spiritum
compunctionis: oculos, vt non
videant, & aures, vt non audiant
9 vsq; in hodiernum diem. Et Da-
uid dicit: fiat mensa eorum coram
ipsis in laqueum, & in captionem,
& in

PARAPHRASIS eiusdem capitis.

QVid 1 ergo ex præcedentibus sequitur? nunquid totum populum Israel à Deo reiectum fuisse? nequaquam. Ego enim Israelita sum, non proselytus, sed ex semine Abrahæ, & tribu Beniamin, 2 qui tamen à Deo non sum repulsus: non ergo Deus totum Israelem reprobauit. 3 Sed ne quis putet me vnum solùm è Gente Iudæorum non esse à Domino reiectum, addo etiam non repulisse Deum à suis promißionibus partem illam populi, etiam Iudaici, quam ipse prædestinauit: sicut enim 3. Regum 19. cum Elias ad Dominum orans diceret: Domine Prophetas tuos occiderunt, & altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam: *hoc est, vt me occidant (arbitrabatur enim se solum mansisse, qui verum Dei cultum, & fidem retineret) respondit ei Dominus:* Reliqui mihi septem millia virorum, qui nō curuauerunt genua ante Baal: *sic etiam, & in hoc tempore præ infinita multitudine Iudæorum, qui repulsi sunt à Deo, reliquiæ, 4 hoc est, aliqui, pauci tamen, ex gratia electio-*

&in ſcandalum, & in retributio-
10 nem illis. Obſcurentur oculi eo-
rum, ne videant, & dorſum eo-
11 rum ſemper incurua. Dico ergo:
nunquid ſic offenderunt, vt ca-
derent? Abſit. Sed illorum deli-
ctum, ſalus eſt Gentibus, vt illos
12 æmulentur. Quod ſi delictum il-
lorum diuitiæ ſunt mundi, & di-
minutio eorum diuitiæ Genti-
um: quanto magis plenitudo eo-
13 rum? Vobis enim dico Gentibus;
quandiu quidem ego ſum Gen-
tium Apoſtolus, miniſterium me-
14 um honorificabo, ſi quo modo
ad æmulandum prouocem car-
nem meam, & ſaluos faciam ali-
15 quos ex illis. Si enim amiſsio eo-
rum, reconciliatio eſt mundi: quæ
aſſumptio, niſi vita ex mortuis?
16 Quòd ſi delibatio ſancta eſt, &
maſſa: & ſi radix ſancta, & rami.
17 Quòd ſi aliqui ex ramis fracti
ſunt, tu autem cum oleaſter eſſes,
inſertus es in illis, & ſocius radicis
& pinguedinis oliuæ factus es, no-
18 li gloriari aduerſus ramos. Quòd
ſi gloriaris: non tu radicem por-
19 tas, ſed radix te. Dicis ergo: fra-
cti ſunt rami, vt ego inſerar. Be-
20 ne: propter incredulitatem fra-
cti ſunt, tu autem fide ſtas: noli
altum ſapere, ſed time. Si enim
21 Deus naturalibus ramis non pe-
percit: ne forte, nec tibi parcat.
22 Vide ergo bonitatem, & ſeuerita-
tem Dei: in eos quidem, qui ce-
ciderunt, ſeueritatem: in te au-
tem

lectionis ſalui facti ſunt, & electi à Deo. Quod ſi ex gratia, ergo non ex ipſorum induſtria, & ex operibus: alioquin 5 electio quam dixi ex gratia, non eſſet gratuita. Quid 6 ergo conſequitur ex dictis? hoc plane, nempe populum Iſrael maiori ex parte non fuiſſe aſſequutum iuſtitiam, quā ex propria virtute, & quaſi ex proſapia, eo quod legem ſcriptam haberet, contendebat aſſequi ſine alio ſpiritu fidei: eam verò electam partem ex populo etiam Iudaico, quam dixi ex gratia Dei fuiſſe ſelectam, conſequutam fuiſſe verum ſpiritum ſanctificationis: ceteros verò, quos dixi non eſſe aſſequutos, excæcatos fuiſſe ſicut ſcriptum eſt Iſai. 29. 7 Dedit illis Deus ſpiritum 8 compunctionis, oculos, vt non videant, & aures, vt non audiant vſq; in hodiernum diem. *Hoc eſt ſpiritum pertinacem in malo. Et rurſus Dauid:* Fiat menſa eorum coram ipſis, (*id eſt, ſcriptura, quæ vt menſa illis appoſita eſt*) in ſcandalum, & dorſum eorum ſemper incurua, *hoc eſt, vt ſint ad terrena inclinati, nec conuerſatio eorum ſit in cœlis. Sed nunquid adeò in Chriſtum impegerunt, vt in totum caderent, & ſine ſpe reparationis? nequaquam: ſed 9 illorum delicto hoc factum eſt, vt Gentes ad fidem citius vocarentur, & Iudæi conſpecta illorum inſigni ſanctimonia ex contentione, & zelotypia ad fidem etiam conuertantur, qui per præ-*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

rem bonitatem Dei, si permanse-
ris in bonitate: alioquin & tu ex-
23 cideris. Sed & illi, si non perman-
serint in incredulitate, inserētur;
potens est enim Deus iterum in-
24 serere illos. Nam si & tu ex natu-
rali excisus es oleastro, & contra
naturam insertus es in bonam o-
liuam: quanto magis ij qui secun-
dum naturam, inserentur suæ oli-
25 uæ? Nolo enim vos ignorare, fra-
tres, mysterium hoc (vt non sitis
vobis ipsis sapientes) quia cæcitas
ex parte contigit in Israel, donec
26 plenitudo Gentium intraret: &
sic omnis Israel saluus fieret, sicut
scriptum est: Veniet ex Sion qui
eripiat, & auertat impietatem à
27 Iacob. Et hoc illis à me testamen-
tum; cum abstulero peccata eo-
28 rum. Secūdum Euangelium qui-
dem, inimici propter vos: secun-
dum electionem autem charissi-
29 mi propter patres. Sine pœniten-
tia enim sunt dona, & vocatio
30 Dei. Sicut enim aliquando, &
vos non credidistis Deo, nunc au-
tem misericordiam consecuti e-
stis propter incredulitatem illo-
31 rum: ita & isti nunc non credide-
runt in vestram misericordiam,
vt & ipsi misericordiam conse-
32 quantur. Conclusit enim Deus
omnia in incredulitate: vt omni-
33 um misereatur. O altitudo diui-
tiarum sapientiæ, & scientiæ Dei:
quàm incomprehensibilia sunt
iudicia eius, & inuestigabiles viæ
eius

*prædicationem Apostolorum acce-
dere ad fidem statim noluerunt. Quod
si Iudæorum lapsus, & incredulitas
per occasionem cessit in salutem to-
tius reliqui mundi: 10 quanto ma-
gis Gentes ad fidem prouocabuntur,
si videant quam plurimos ex Iudæis
conuerti? In gratiam enim vestram,
ô Gentes, dico, quatenus quidem sum
Apostolus Gentium, honorificabo mu-
nus meum prædicandi inter Gentes,
fructum prædicationis inter ipsas
Gentes ad fidem conuersas laudans,
& magnifaciens, si forte hoc modo
aliquos 11 ex Iudæis, laudibus Gen-
tium ad credendum excitatos saluos
faciam. 12 Id quod summopere ex-
opto: si enim 13 reiectiō Iudæo-
rum occasio fuit, vt 14 Gentes tam
mature Deo reconciliarentur, quid
sentiendum est de adiunctione Iudæo-
rum ad Gentes per fidem? Certe multo
melior futura erit causa, vt omnes
Gentes ex morte ad vitam redeant,
& conuertantur. 15 Quod si Pa-
triarchæ illi antiqui, qui sunt veluti
primitiæ huius populi, vsq; adeo san-
cti fuerunt, tota massa reliqui populi,
& conspersio sancta etiam erit. Et si
radix huius populi, illi scilicet Patri-
archæ sancti fuerunt, & rami, qui
sunt reliqui ex illo populo, sancti et-
iam erunt: si tamen in radice, & fide
Abrahæ & suorum parentum ma-
nere velint; aut fracti iam iterum oli-
uæ coniungi. 16 Quod si aliqui il-
lius populi, qui veri erant rami, quia*

N *fide-*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

34 eius! Quis enim cognouit sen-
35 sum Domini? Aut quis consilia-
rius eius fuit? Aut quis prior de-
36 dit illi, & retribuetur ei? Quo-
niam ex ipso, & per ipsum, & in
ipso sunt omnia: ipsi honor, &
gloria in secula seculorum. A-
men.

fideles, abscissi sunt ex radice non permanentes in fide progenitorum; tu autem Gentilis, cum esses oleaster in tua infidelitate, 17 illorum loco insertus es, & particeps factus 18 succi illius radicis & pinguedinis oliuæ; fidei nimirum Patrũ, & bonorum operum ex ipsa prouenientium; noli aduersus ramos abscissos insolenter superbire. Quod si adhuc inani gloria intumescis, attende qualiter nulla sit tibi causa sufficiens gloriandi: non enim ex vestra fide, sicut ex radice Patriarchæ, quorum fidem sectamini tanquam ex radice fidei succum hauserunt; sed vos aliàs increduli ex illis, vt ex radice fidem habetis. Dices saltem in eo esse tibi causam gloriandi, quod Deus permiserit ramos, qui antea erant in radice, abscindi, vt in eorum loco insereretis: negare certè non possum excisos fuisse ramos, & illorum loco vos Gentiles insertos fuisse. 19 Sed attende id factum esse, non, vt meritis vestris locum darent, & sic illorum loco inseri possetis: verum propter incredulitatem ipsorum abscissi sunt, in quam labi iusto Dei iudicio fuerunt permissi. Tu autem fide ex gratia Dei, 20 non tuis meritis insertus es; noli altum sapere id tibi tribuens, quod Dei donum est, sed time Dei iudicium. Si enim ipsis Iudæis, qui erant naturales rami origine carnis, ob ipsorum peccata Deus non pepercit, sed permisit in incredulitatem labi, & abscindi; vide tu Gentilis, ne per superbiam indignum te præbeas gratia Dei, & similiter excidaris. Ex quibus iam perspectam habebis Dei seueritatem, & benignitatem: seueritatem quidem in eos, qui ceciderunt: in te autem, ô Gentilis, benignitatem, quam Deus semper erga te habebit, si in cœpto permanseris: alioqui & tu experieris seueritatem Dei, & excideris. Nec solum tu Gentilis, qui insertus es, expertus es Dei benignitatem, 21 sed & illi, si in incredulitate noluerint permanere, & patiuntur iterum inseri. Deus enim potens est adhuc illos inserere, postquam abscissi sunt: nam si tu cum esses oleaster natus in infidelitate Gentilitatis, insertus es in fœcundam, & pinguem oliuam Patriarcharum, 22 quod videtur magis repugnare, si natiuitatem carnis consideres: quanto facilius inseri poterunt Iudæi, qui secundum carnem progeniti sunt ex Patribus, ad quos pertinent promissiones? rem enim arcanam, & paucis adhuc cognitam aperiam vobis, ô Gentiles, ne sitis insolentes, & animi elatioris, nec nimium vobis placeatis, propterea quod insiti sitis oliuæ, & Iudæi excisi? Mysterium autem, & secretum est, quod cæcitas ad tempus tantùm contigit in Israel, donec intret plenus numerus, quem Deus decreuit ex Gentibus assumere: vbi enim impletus

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

pletus fuerit numerus, 23 *totus Israel saluus fiet, sicut scriptum est Isai.*59.
Veniet ex Sion, qui eripiat, & auertat impietatem à Iacob, & tunc demum testamentum, quod illis disposuit 24 implebitur, cùm abstulero peccata eorum, *Qui quidem nunc sunt Deo inimici, & offensi* 25 *ratione pertinaciæ, qua Euangelio aduersantur,* 26 *quod vobis occasio fuit, vt fidem reciperetis.* 27 *At verò si consideretis electionem, quæ elegit Deus Patres eorum in populum abiectis aliis nationibus, & promissiones, dilecti sunt ipsi Deo propter promissiones Patribus factas: Deum enim pœnitere non potest promissionis factæ populo illi, & donorum, & vocationis suæ, sicque implebitur, quòd iam diu Patribus promisit.* 28 *Sicut enim, & vos Gentiles, qui antea non credebatis Deo, nunc estis misericordiam consequuti ad fidem, vocati occasione incredulitatis illorum; ita illi non credunt, vnde vobis misericordia prouenit. Ex quo tandem fiet,* 29 *vt ipsi etiam misericordiam consequantur, Deus enim ita disposuit salutem vtriusque populi, Iudaici, & Gentilis, vt permiserit vtrumq; constringi incredulitate, & inde fieri, vt omnium postea misereretur.* 30 *Cumq; mecum considero diuinæ dispensationis rationem, qua factum est, vt Gentes idolis antea seruientes subitò ad gratiam Euangelij vocarentur: Iudæi verò quibus gratia promissa videbatur, ab ea exclusi sint, & eorum casum fuisse occasionem, vt Gentes prius vocarentur, & tandem Gentium salutem esse futuram occasionem salutis Iudæorum, vt explicatum est: cum inquam, hæc mecum considero, præ stupore cogor exclamare, ô profunditatem diuitiarum, & sapientiæ, & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia, & secreta ipsius, quæ circa homines disposuit facere, & quam inexcogitabiles viæ, & modi, quibus id futurum disposuit? Quis enim vnquam cognouit id, quod Deus decreuit sapientia sua de aliquo facere? aut quis consiliarius eius fuit in disponenda via, & modo, quo id facturus erat? aut quis prior dedit illi aliquid, cum ipse sit diues, & abundans, vt necessario debeat ei potius, quam alteri retribuere? nullus sane quoniam ex ipso, vt ex autore, & inceptore omnia inceperunt, & per ipsum perfectorem perficiuntur, & in ipso conseruatore conseruantur. Ipsi gloria in seculum.*

ANNOTATIONES.

1. Illud *Ergo* est veluti illationis nota ex omnibus, quæ dicta erant: sed id obiicit sibi, & ideo inquit, *dico ergo*, & ipse sibi respondet, quod multum acrimoniæ, & emphasis habet, & frequens est apud Paulum.

2. Illud, quod addidimus, subintelligitur facilè, & ita respondet obiectioni iam sæpius propositæ.

3. Illud etiam supplendum est, vsque ad verbum, *addo etiam, &c.* quibus melius contextus connectitur.

4. Sic explicaui vocem *reliquia* supra cap. 9.

5. Cum dicit: *gratia non esset gratia*, non intelligit gratiam ipsam in ratione gratiæ, quod scholastici, *formaliter* dicerent, sed rem ipsam, scilicet electionem, quam dixit ex gratia factam, & non ex operibus, ac si diceret: si enim ex operibus, iam electio non esset gratia: de quo vide 1. part. disp. 91. cap. 15.

6. Illud, *consequitur ex dictis*, sæpe subintelligitur à Paulo in simili interrogatione, sicut etiam initio huius capitis, & aliis præcedentibus.

7. Testimonium hoc, & similia, quæ ad hoc inducuntur, intelligenda sunt, ita vt Deus dicatur per subtractionem gratiæ, & per occasionem causa talis obdurationis, & excæcationis, vt explicaui cap. 9. & 1. part. disp. 95. cap. 10. non autem directè, vt blasphemant hæretici nostri temporis.

8. Testimonium hoc putat Origenes non haberi in scriptura, sed Paulum de suo addidisse multa verba explicando Isaiam cap. 9. Sed lapsus est Origenes, quia habentur Isaiæ 29. secundum translationem Septuaginta. Erasmus interpretatur spiritum zelotypiæ, siue inuidiæ: κατανύσσω enim, vnde genitiuus κατανύξεως significat, *compungo*, qui est effectus inuidiæ. Theophylactus, & Oecumenius interpretantur spiritum compunctionis pertinacem in malo: nam κατανύσσειν significat etiam, quasi clauo aliquid configi. Sed secundum Hebræum Hieronymus vertit, *spiritum soporis*, & consonat etiam eidem sensui: quia sopor est res tenax, & Hebræa vox non quemcunque, sed grauem soporem significat, quod magis tenacitatem ipsam exprimit.

9. Ratio Pauli est, cum Iudæi non ita facile in initio reciperent prædicationem, Apostoli profecti sunt ad Gentes, ad quas non tam cito irent, si Iudæi ipsos facile recepissent. Et quod prædicatione Apostolorum factum non est, postea æmulatione ex Gentium conuersione sequutum fuit.

10. Dicit Apostolus, *quanto magis plenitudo eorum*, & videtur loqui, vt explicat Chrysostomus, de tempore, quando vniuersi ad fidem conuertendi sunt.

11. Carnem suam dixit Iudæos, quos cap. 9. appellauit cognatos secundum carnem.

12. Illud, *quod summopere exopto*, videtur supplendum, vt causalis, quæ sequitur, bonum reddat sensum, aliàs non videtur cohærere iis, quæ præcesserant.

13. Græ-

13. Græce est ἀποβολή, id est, abiectio, seu reiectio, noster vulgatus transtulit *amissio*, quod idem est.
14. Mundi nomine Gentes intelligit, sicut superius etiam.
15. His verbis reddit rationem, quare non sit desperandum de Iudæorum conuersione: cum autem dicit *& massam sanctam, & ramos sanctos*, non intelligit sanctos actu esse omnes ex illo populo, sed habilitate, vt inquit Ambrosius.
16. Vtitur Metaphora oliuæ, ad significandos fideles ex fructu illius; nomine verò oleastri, ad significandos infideles, & sine fructu.
17. Illud *in illis*, non significat infideles insertos esse in ipsis ramis abscisis, nec ad illos hoc modo referri debet: sed aut ad illos, qui permanserunt, vt sit sensus *inter illos*: aut potius ad eosdem abscissos, ita vt illud *in*, sit idem quod *pro*: aut illud *in illis* referat partem, & locum, ex quo abscisi sunt, vt in paraphrasi dixi *loco illorum*, sumpta metaphora ex ramis, ex quibus cum abscinduntur, manet veluti quædam pars illorum, qua coniungebantur trunco.
18. Cum his locis vtitur Paulus nomine *radicis*, non est in eo sensu, quo Ioan. 10. Christus dicitur vitis, & discipuli palmites ex ipso succum, & alimentum trahentes; constat enim ex Patriarchis fideles non habuisse suam fidem; sed Patriarchas comparat radici, quia primi nobis hanc fidem tradiderunt, & ita qui sequuntur, videntur ipsis inseri tanquam rami radici, & trunco.
19. Totum illud vsque ad particulam *verum* suppletur: cum enim inquit Paulus propter incredulitatem fracti sunt, ostendit iis verbis Iudæos non ob merita Gentilium, sed ob sua peccata fuisse abscissos.
20. Illud, non suis meritis, quod etiam suppletum est in paraphrasi, subintellectum videtur: vt enim ipsi Gentiles intelligant non suis meritis fuisse insertos, dicit fide id factum fuisse, quæ est donum Dei sine meritis. Et in tota Epistola fidem Paulus opponit propriis meritis, & operibus arbitrij.
21. Illud *sed*, est aduersatiua particula, & refertur ad illud, quod supra dixit de Gentilibus, ipsos, scilicet expertos esse Dei benignitatem, & ne viderentur Iudæi omnino exclusi, quos dixit expertos fuisse seueritatem, subiungit etiam illos participes futuros benignitatis Dei.
22. Quod dicit *contra naturam*, non ideo dixit, quia sit impossibile, vel simpliciter naturæ repugnet, sed quia considerata generatione illorum videbatur magis difficile, Gentiles coniungi fidei Patriarcharum, quàm Iudæos: vnde *natura* eo loco idem videtur, quod generatio, vel progenies.
23. Totum Israelem conuertendum in fine mundi, scripsit Chryso-

ſtomus in hunc locum, & Auguſt. lib. 20. de ciuitate, cap. 29. expoſita lege per Eliam Thesbitem.

24. Illud *implebitur* ſuppleri debet, & facile ex præcedentibus intelligitur.

25. In textu eſt *ſecundum Euangelium*, quod nos explicauimus ratione pertinaciæ, qua reſiſtunt Euangelio.

26. In textu eſt, *propter vos*, quod intelligi debet in veſtram vtilitatem. Sed cum illud *propter*, videatur ſignificare cauſam finalem, ſicut particula *vt*, hic debet ita ſolum accipi, vt ſignificet euentum, ſicut de particula *vt*, notatum eſt ſupra cap. 9. num. 14 Hæc expoſitio eſt Auguſtini, lib. de prædeſtinatione ſanctorum, cap. 16. & Ambroſii in hunc locum. Chryſoſtomus explicat illud *propter vos*, quia fides ſuſcepta à Gentibus offendiculo fuit Iudæis, vnde dicuntur inimici propter vos, hoc eſt, in vobis ſcandalizati: ſed quæ ſequuntur magis congruunt expoſitioni Auguſtini.

27. Cum inquit dilectos eſſe Iudæos ſecundum electionem, non loquitur de illis, qui tunc reſiſtebant prædicationi, aut poſteà reſiſtent: ſed de natione vniuerſim, de qua dixit, etiamſi abſciſsi eſſent rami, poſſe iterum inſeri, imo facilius, quàm Gentiles.

28. Probat ſine pœnitentia eſſe dona Dei, id eſt, Deum impleturum, quod promiſit, & miſericordiam facturum cum populo Iudæorum, & ideo vtitur cauſali *enim*.

29. Hic, & in ſequentibus, cum inquit, *vt omnium miſereatur, &c.* particula *vt*, non ſignificat cauſam finalem, ſed euentum: quia vt dixi 1. part. diſputat. 93. cap. 2. non eſt intentionis Dei permittere, vt miſereatur, ſed permittit, & poſtea miſeretur: cum verò inquit Paulus, *Conclusit omnia ſub incredulitate*, finit primam iſtam partem Epiſtolæ cum illamet ſententia, quam dixerat 3. capite: *Omnes quidem peccauerunt, & egent gloria Dei*: in hac enim parte hoc potiſsimum contendit oſtendere, parem eſſe cauſam apud Deum Iudæorum, & Græcorum, vt egeant gratia Dei, & ex operibus ſuis nullum illorum peculiare aliquid habere, vt ita oſtendat diuitias Euangelij, vt propoſuit 1. capit.

30. Etiam ſi aliò referri ſoleat hæc exclamatio Pauli, tamen non poteſt commodius referri, quàm ad id, quod immediate præceſſit, de abſciſsione ſcilicet Iudæorum, & inſitione Gentilium: notanda tamen ſunt tria illa *diuitiarum, ſapientiæ, & ſcientiæ Dei*, multi enim referunt illud *diuitiarum* ad ſapientiam, & ſcientiam, vt Paulus admiretur diuitias ſapientiæ Dei: melius tamen explicari poteſt, vt admiretur ipſas Dei diuitias, quod nullius indigeat, tum etiam ſapientiam, & ſcientiam, & ſic in ſequentibus tria opponit, *Quis cognouit ſenſum* opponit ſapientiæ,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

tiæ, *quis consiliarius eius fuit?* opponit scientiæ, *quis prior dedit ei?* opponit diuitiis, & sic optimè quadrat præcedentibus; ostendens non mirum, si prius Gentiles vocauit, & inseruit Iudæos, abscindens eos, quos tandem inseret: est enim adeò diues, & nullius indigens, vt nullus prior dederit illi, vt debeat ei potius retribuere. Sapientia autem, & scientia in eo distinguenda sunt, vt sapientia sit cognitio tantum eius, quod futurum est, quod ita secretum est, vt nullus cognouerit, & ideo dicit, *Quis cognouit sensum Domini?* scientia verò significat dispositionem mediorum ad ea, quæ facturus est Deus, quod admirabilius esse solet, & ideo dicit, *Quis consiliarius eius fuit?* quasi dicat, vt consilio illius disponeret causas, & media, quibus facturus erat, quod sibi placuit facere; quorum vtrumque mirabile est, sed hoc posterius mirabilius: mirabile enim est, aliquem infimæ sortis futurum Principem: mirabilius tamen esse solet illis, aut illis mediis futurum esse. Meritò ergò vtrunque admirans exclamat Paulus.

POSTE-

POSTERIOR PARS EPISTOLÆ, IN QVA SOLVM TRADIT PAVLVS DOCVMENTA RECTE VIVENDI.

ARGVMENTVM CAPITIS XII.

TOto hoc capite varia tradit documenta. Primum, quam de se ipso quisque opinionem habere debeat, propter varia dona, & gratias à Deo acceptas. Deinde multa alia communia omnibus præbet documenta, maximè verò, quæ ad fraternam dilectionem pertinent.

CAPVT XII.

1 OBsecro itaq; vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium ve-
2 strum. Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis, quæ sit voluntas Dei bona, & bene-
3 placens, & perfecta. Dico enim per

PARAPHRASIS eiusdem capitis.

VOs 1 ergo fideles, qui & gratiam Dei consequuti estis ex fide, & misericordia Dei, non ex legis notitia, constituti insuper heredes vitæ æternæ, & in filios Dei adoptati, obsecro per eandem Dei misericordiam, vt membra vestra ad bonas operationes illis vtendo Deo offeratis, vt hostiam non mortuam, sicut pecudum

per gratiam data est mihi, omni-
bus, qui sunt inter vos; non plus
sapere, quam oportet sapere, sed
sapere ad sobrietatem; & vnicui-
que sicut Deus diuisit mensuram
4 fidei. Sicut enim in vno corpore
multa membra habemus, omnia
autem membra non eundem a-
5 ctum habent: ita multi vnũ cor-
pus sumus in Christo, singuli au-
6 tem alter alterius membra: ha-
bentes donationes secũdum gra-
tiam, quæ data est nobis, differen-
tes, siue prophetiam secundum
7 rationem fidei, siue ministerium
in ministrando, siue qui docet, in
doctrina, qui exhortatur, in ex-
8 hortando, qui tribuit in simplici-
tate, qui præest, in solicitudine,
9 qui miseretur in hilaritate. Dile-
ctio sine simulatione: odientes
10 malum adhærentes bono: chari-
tatem fraternitatis inuicem dili-
11 gentes: honore inuicem præue-
nientes; solicitudine, non pigri;
12 spiritu feruentes; Domino ser-
uientes, spe gaudentes, in tribu-
latione patientes, orationi instan-
13 tes, necessitatibus sanctorũ com-
municantes, hospitalitatem se-
ctantes. Benedicite persequenti-
14 bus vos: benedicite, & nolite ma-
15 ledicere. Gaudete cum gauden-
16 tibus: flete cum flentibus. Id ip-
sum inuicem sentientes. Non al-
ta sapientes, sed humilibus con-
17 sentientes. Nolite esse prudentes
apud vosmetipsos. Nulli malum
pro

dum sacrificia, sed viuentem vita spi-
rituali gratiæ sanctam, & Deo ac-
ceptam, quæ 2 sit cultus, & latria
spiritualis: & ne vos accommodetis
pro arbitrio cupiditatum vestrarum,
sicut faciunt, qui huic sæculo dediti
sunt; sed per renouationem mentis,
quam per fidem accepistis, transfor-
mamini indies in nouos affectus spi-
rituales, vt experimento comprobe-
tis, 3 quodnam sit bonum, quod
Deus à nobis vult, quod verò sit opti-
mum; & perfectum. 4 Hoc autem
est, quod volo dicere per gratiam Do-
ctoris, & Apostolatus, quæ mihi con-
cessa est à Christo. In primis, ne quis
5 plus efferatur, & magnifice de se
sentiat, quàm opus est, sed modestè, 6
& eo modo, sicut vnicuique Deus
distribuit mensuram doni 7 in fide
sibi collati, vt intra illius terminos se
contineat: sicut enim in vno humano
corpore multa sunt membra, sed non
omnia eodem funguntur munere: 8
vnumquodque tamen in alterius sub-
sidium suum sortitur ministerium:
ita multi fideles sumus vnum corpus,
cuius Christus caput est, vnusquisque
verò est membrum, & suum sortitur
ministerium in gratiam etiam alte-
rius secundum diuersa dona ex gratia
Dei ei concessa. Quidam prophetiæ
dono præditi sunt, 9 quorum mu-
nus est prophetare, non auguriis mo-
re Gentium, sed conuenienter, vt fides
nostra postulat: quidam gradum mi-
nisterij, siue episcopi, siue Sacerdotis,
O *siue*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

pro malo reddentes. Prouidentes
bona non tantum coram Deo,
sed etiam coram omnibus homi-
nibus. Si fieri potest, quod ex vo-
18 bis est, cum omnibus hominibus
pacem habentes. Non vosmet-
ipsos defendentes charissimi, sed
19 date locum iræ: Scriptum est e-
nim: Mihi vindictam; & ego re-
tribuam, dicit Dominus. Sed si e-
surierit inimicus tuus, ciba illum:
20 si sitit, potum da illi: hoc enim fa-
ciens carbones ignis congeres su-
21 per caput eius. Noli vinci à malo:
sed vince in bono malum.

siue Diaconi sortiti sunt, cuius officium est in eo ministrare iuxta præscriptum ordinem: quidam verò sunt Doctores, qui ad hoc destinati sunt, vt aliis explicent, & dilucidè tradant, quod bene nouerunt. Alij gratiam acceperunt exhortandi populum. 10 *Hi ergo omnes ita se gerant, & vnusquisque in ministerio suo ita contentus maneat, vt contra alium non insolescat. Qui vero constitutus est Præfectus facultatum Ecclesiæ, vel collectarum, quas fideles conferunt, in pauperes distribuat simplici animo, & ingenuè, non quasi coactus: qui verò alicuius congregationis constitutus est Præses, is solicitè, & diligenter inuigilet gregi sibi commisso: sicque vnusquisque bene vtatur gratia, & dono sibi commisso.* 11 *Præter hæc autem in vniuersum quisq; ita se gerere debet, vt dilectio, qua alios diligit, sit* 12 *ex corde sincera, & minimè fucata, ita verò vt non* 13 *in malum, qualis est dilectio lasciuorum, & malefactorum; sed in bonum diligat, sicque* 14 *fraternam charitatem singuli mutuò prosequantur, & honore se inuicem præueniant sedulitate, & studio aliis exhibendi officium. Sint impigri, & impetu quodam animi accensi ad benemerendum de proximo. Domino verò seruientes, non tantum religioso cultu, sed etiam moribus totius vitæ, & conuersationis humanæ, assidua etiam instantia perseuerantes in oratione. Inopiæ & angustiæ Christianorum rebus vestris subuenite, hospitalitatem ita colentes,* 15 *vt alios ad hospitium vltro intrare compellatis. Bene precemini iis, qui vos persequuntur; benedicite, inquam, iis, & nolite malè imprecari, vel execrari; iis verò, quibus prosperè res eueniunt, non modo ne sitis inuidi; sed potius* 16 *congratulamini, & congaudete; de eorum verò malo, qui in afflictione sunt, non tantum non gaudeatis, sed potius compatimini, & cum illis etiam flete: eodem animo sitis erga alios, vt quisque de alio eam habeat opinionem, quam de se ipso: nec arroganter de vobis sentiatis; sed potius* 17 *pauperibus ignobilibus, & indoctis vos accommodate, & cum illis conuersamini. Nolite plus æquo per arrogantiam vobis tribuere prudentiæ, quasi alieno consilio existimetis vos non indigere.* 18 *Nulli pro maleficio maleficium retribuatis.*

Curam

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

Curam verò habete, vt quæ agitis bona, sic agatis, vt non solum Deo placeant, sed etiam hominibus: quoad verò fieri potest, salua scilicet pietate, & iustitia, cum omnibus hominibus pacem habete: quod si ab aliquo iniuriam passi estis, nec 19 vindictam sumatis de illo; 20 sed date locum, & expectate iram diuinam, quæ vlciscetur etiam vestram iniuriam: scriptum est enim Deuter. 32. Mihi vindictam, & ego retribuam; *nec solum non sumatis vindictam de inimicis vestris; sed si inimicus esurierit, 22 indulgenter pascite ipsum; si sitierit, potum date illi: sic enim totum illum inflammabitis erga vos non odio, aut ira, vt antea erat, sed amore, non secus, atque si carbones 23 ardentes coaceruantes super ipsum accenderetis. Nolite ergo vinci ab 24 iniuria illata, vt prouocati iniuria ipsa adducamini ad sumendam vindictam, sed potius vincite ipsam iniuriam vobis illatam benemerendo de illo, à quo læsi estis.*

ANNOTATIONES.

1. Particula *itaque* est nota illationis ex iis, quæ antea dixerat. Cum ergo antea tractasset de iustificatione per fidem & gratiam, qua ostenderat homines iustificari, nunc ipsos Romanos interpellans, ea nota illationis videtur insinuare eos iustificatos, & adoptatos in filios, quod in paraphrasi expressimus.

2. Rationabile obsequium Græcè dicitur λατρεία λογική in eodem sensu, quo dicitur 1. Petr. 2. λογικὸν γάλα, id est, rationabile lac concupiscite, hoc est, spirituale lac: eo quod sacrificium, ad quod inuitat Paulus in hoc capite, non est corporalium victimarum, sed spiritualis hostiæ, hoc est, boni operis.

3. Voluntas Dei hoc loco accipitur pro eo, quod Deus vult de nobis. Quod vero dixit noster interpres, *bona, beneplacens, & perfecta,* in Græco ad literam est, bona, optima, & perfecta, quasi dicat, exhibendo vos hostias spirituales Domino, opere complebitis, quod Deus à vobis postulat, scilicet bonum, optimum, & perfectum in operibus vestris.

4. Verba illa *dico autem* explicantis sunt, non præcipientis, vt aliqui volunt: in his enim, quæ statim subiungit, plura proponit, quæ verè sunt consilia: non ergo ea præcipit, sed proponit vt meliora, & consonat cum superioribus, vbi dixerat, *quæ sit voluntas Dei beneplacens, & perfecta.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

5. Sapere hoc loco non pertinet ad eruditionem, & ſpeculationem, ſed ad cogitationem, & opinionem de ſeipſo, vt in phraſi.

6. Illud, *&*, non habetur in Græco, in Latina vero editione etiam emendata habetur, nec redundat: ſenſus enim eſt, vt in paraphraſi, quí facile conſtabit, ſi particula *ſicut*, quæ poſtpoſita eſt, voci *vnicuique* anteponatur.

7. Nomine fidei per Metonymiam intelligit donum ratione fidei collatum: poſtea enim enumerat varia dona, intra quorum menſuram contendit Paulus, vt quiſque ſe contineat, nec vltra præſumat.

8. Illud ſuppleuimus, quod videbatur Paulus ſubintelligere, quia cum applicat ſimilitudinem, ad mutuam operam, & leuamen videtur reſpexiſſe.

9. Illud *Secundum rationem fidei*, ita interpretatur Chryſoſtomus.

10. In omnibus clauſulis præcedentibus, in quibus eſt ecclipticus ſermo, ſuppleri debet, quod addidimus in paraphraſi, num. 8. iuxta id, quod Paulus propoſuit, *Non plus ſapere, quam oportet ſapere.*

11. Hinc iam vniuerſaliora omnibus tradit documenta, hactenus enim de vſu tantum, & exercitio donorum, & gratiarum loquutus fuerat.

12. In his omnibus clauſulis intelligi debet verbum *ſit*, eſt enim ſermo conciſus.

13. Addidit Paulus, *odientes malum, &c.* vt oſtenderet, qualis deberet eſſe dilectio, vt in paraphraſi explicatum eſt.

14. In Græco eſt φιλαδελφία, id eſt, dilectione, ſeu charitate, quod idem eſt, ſiue enim in caſu accuſandi legas, ſiue in caſu effectiuo, idem erit ſenſus, particula autem *diligentes*, Græce eſt φιλόστοργοι, quod ſignificat eos, qui affectu pietatis cognatos diligunt, aut affines.

15. Verbum *ſectantes*, ſignificat vltroneam illam hoſpitalitatem, quam quis vltrò ſectatur.

16. More Græcorum Paulus dixit, *Gaudere cum gaudentibus, &c.* vſurpauit enim infinitum pro imperatiuo, ac ſi diceret, gaudete cum gaudentibus, vel, vt alii volunt, intelligi debet verbum oportet, vel aliud ſimile.

17. *Humilibus, &c.* Hoc loco intelligit non modeſtos, ſed humili loco natos, & inferioris conditionis homines.

18. In omnibus illis participiis ſuppleri debet verbum *ſitis*, vel exponi debent, vt in paraphraſi per modum imperandi.

19. Quod interpres dixit *defendentes*, in Græco eſt participium ἐκδικοῦντες, quod ſignificat *vlciſcentes*, non autem participium διεκδικοῦντες, quod ſignificat *defendentes*, ceterum defendere pro vindicare etiam

acci-

accipitur in Scriptura, vt Iudith 1. *Quod defenderet se de omnibus regionibus his.* Et 2. cap. idem habetur, & congruit cum sequentibus.

20. Locum dicitur dare Dei vindictæ, qui non sumit vindictam per se de suis inimicis: sicut contra, qui vlciscitur, videtur impedire, ne Deus ipse vindictam pro eo sumat, vnde in verbis Pauli cum dicit, *sed date locum iræ*, debet suppleri *Dei*.

21. Testimonium hoc est Deuter. 32. in Cantico Moysis his verbis, *mea est vltio, & ego retribuam eis in tempore.* Hoc est, ad me pertinet officium vindicandi, & in Græco est vindicta in casu nominandi, & in vulgata est eodem modo, quamuis in aliis vulgatis esset antea in casu accusandi, & eodem recidit sensus: scilicet, mihi vindictam relinquite, & ego retribuam.

22. In Græco est verbum ψώμιζε, id est, pasce, quod non significat tantum pascere simpliciter, sed indulgenter pascere, vt in conuiuiis fieri solet, cum quis alteri fauet ministrando de iis, quæ ipsi apponuntur. Hic etiam Paulus mutauit numerum, sicut ad Galat. 6. *considerans te ipsum, ne & tu tenteris.*

23. *Carbones ignis*, dixit pro ardentes carbones phrasi Hebraica.

24. *Malum* hic non accipit pro persona lædente, sed pro reipsa, id est, iniuria, & vinci ab iniuria est, sinere vt in nobis affectum excitet ad vindictam: vincere ergo iniuriam, est in amoris affectum mutari erga lædentem: sicque optime Paulus ostendit, quæ sit voluntas Dei bona, optima, & perfecta, de qua supra num. 3. Hic non tantum quæ necessaria sunt, docuit Paulus, sed etiam, quæ perfectionis, & consilii.

ARGVMENTVM
CAPITIS XIII.

DOcet Paulus Magistratibus, & Principibus parendum, eisque debita soluenda, siue honoris, siue vectigalium, siue tributorum: erga omnes autem etiam æquales debitum dilectionis semper retinendum, & obseruandum. Denique in vniuersum sectanda opera iustitiæ, & relinquenda, quæ sunt carnis.

Capvt XIII.

1 OMnis anima, poteſtatibus
ſublimioribus ſubdita ſit.
Non eſt enim poteſtas niſi à Deo;
quæ autem ſunt à Deo, ordinata
2 ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati,
Dei ordinationi reſiſtit. Qui au-
tem reſiſtunt, ſibi ipſis damnatio-
3 nem acquirunt: nam Principes
non ſunt timori boni operis, ſed
mali. Vis autem non timere pote-
ſtatem? Bonũ fac, & habebis lau-
4 dem ex illa. Dei enim miniſter eſt
tibi in bonum. Si autem malum
feceris, time: non enim ſine cauſa
gladium portat. Dei enim mini-
ſter eſt: vindex in iram ei, qui ma-
5 lum agit. Ideoq; neceſsitati ſubdi-
ti eſtote: non ſolum propter iram,
ſed etiam propter conſcientiam,
6 Ideo enim & tributa præſtatis:
miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ip-
7 ſum ſeruientes. Reddite ergo o-
mnibus debita: cui tributum, tri-
butum: cui vectigal, vectigal: cui
timorem, timorem: cui hono-
8 rem, honorem. Nemini quid-
quam debeatis, niſi vt inuicem di-
ligatis: qui enim diligit proximũ,
9 legem impleuit: nam; non adul-
terabis: non occides; non fura-
beris; non falſum teſtimonium
dices; non concupiſces: & ſi quod
eſt aliud mandatum, in hoc ver-
10 bo inſtauratur: Diliges proximũ
tuũ, ſicut teipſum. Dilectio pro-
ximi, malum non operatur, ple-
11 nitudo ergo legis, eſt dilectio. Et
hoc

PARAPHRASIS.

OMnis homo, ſiue Ethnicus, ſiue Chriſtianus ſit, poteſtatibus in autoritate publica cõſtitutis obediat, nec prætextu Chriſtianæ religionis detrectet iuſſa Principum: nulla enim poteſtas eſt, quæ non ſit Deo autore inſtituta. 1 Quæ verò ſunt poteſtates, & dominia ad Rerumpublicarum adminiſtrationem, hæc à Deo virtutem, & robur accipiunt ad continendos populos in diſciplina, & pace, qui ſic voluit hominum diſponere vitam. Ergo qui illis non obedit, iuſsis, & ordinationi Dei reſiſtit; qui verò Dei ordinationi reſiſtunt, ſibi damnationem acquirunt, 2 apud ipſum Magiſtratum: nam Principes nec ſunt terrori: 3 nec pœnam infligunt bene agentibus. Si autem vis non timere mala, quæ Principes poteſtate ſua comminantur malis, bene viue: quod ſi feceris, non ſolum liber eris à metu poteſtatis Magiſtratus, ſed etiam laudem referes ab illo: ſic enim Princeps tibi bene viuenti, erit miniſter Dei in magnam tui vtilitatem; contrà verò ſi male vixeris, time illum, qui à Deo gladium poteſtatis habet, vt pœnis etiam mortis malefacta puniat: Dei enim miniſter eſt vltor 4 ad pœnam malè agenti. Cũ itaque res ſic ſe habeat, poteſtati, 5 cui neceſſe eſt obedire, ſubditi eſtote, non ſolum propter pœnam, de qua hactenus dixi, ſed etiam ne veſtra 6 conſcientia polluatur inobedientia. Ideò 7 verò tributa pen-

hoc scientes tempus; quia hora
est iam nos de somno surgere.
11 Nunc enim propior est nostra
salus, quàm cùm credidimus.
12 Nox præcessit, dies autem appro-
pinquauit. Abiiciamus ergo ope-
ra tenebrarum, & induamur ar-
13 ma lucis. Sicut in die honestè am-
bulemus; non in commessatio-
nibus, & ebrietatibus, non in cu-
bilibus, & impudicitiis, non in
contentione, & æmulatione: sed
14 induimini Dominũ Iesum Chri-
stum, & carnis curam ne feceritis
in desideriis.

ta penditis Principibus, quia ministri Dei sunt ad hoc instituti, vt curam vestri habeant, vosque tueantur, vt tranquillè viuatis, in quo & ipsi laborare debent. Reddite ergo omnibus, qui publica præditi sunt autoritate, id, quod eis iure debetis, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui honorem, honorem. 8 *Soluite ergo quæcunque alteri debetis, vt ita liberi maneatis, nec vllus poßit vos admonere vllius debiti, nisi mutuæ dilectionis: debetis enim semper vos debitores agnoscere dilectionis, quantumcunque illam persoluatis:* 9 *id quod tam libenter vobis suadeo:* 10 *quia qui diligit proximum, legem obseruat: nam non adulterabis, non occides, &c. & si quod est aliud mandatum, hoc solo verbo mutuæ dilectionis veluti compendio,* 11 *& recapitulatione continetur, diliges proximum, sicut teipsum: dilectio enim charitatis non mouet ad faciendum aliquid inhonestum, & ob id obseruantia legis est in dilectione. Diligite ergo inuicem, &* 12 *hoc præsertim cum sciatis quale iam sit tempus; quia tempestiuum est, vt excitemur à somno corporis, & ignauiæ, & præparemus nos:* 13 *in dies enim ad Domini præsentiam magis accedimus, quàm cum initio venimus ad fidem.* 14 *Nox præceßit in nobis ignorantiæ, infidelitatis, & erroris. Dies vero fidei nobis iam illuxit: surgentes ergo à somno negligentiæ, abiiciamus opera noctis, hoc est, somnum, & desidiam, quæ est in malis operibus, & induamur arma lucis, hoc est, vigilantiam, quæ in bene operando posita est, ita operemur, vt honestè ambulemus, sicut decet die, non in commessationibus. &c. sed* 15 *Christum per omnem nostram vitam sectemur,* 16 *& ne habeamus curam carnalium nostrorum desideriorum, vt bonis operibus, quasi armis Christi instructi secure incedere, & diem Domini, tanquam si fur esset, expectare poßimus.*

ANNOTATIONES.

1. Recentiores aliqui ita interpretantur ea, *Quæ à Deo sunt, illa sunt ordinata,* & multa philosophantur, quomodo scilicet opera Dei habeant ordinem,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ordinem, sed non est iuxta intellectum Pauli; vnde Græci omnes explicant, vt in paraphrasi, & in Græco non dicitur, ordinata sunt, sed ordinatæ sunt, & sic legit vulgata emendata: quod referendum est ad ipsas potestates, de quibus dicit esse à Deo ordinatas, & constitutas: dixit autem (inquiunt Græci) de ipsis potestatibus, non de Principibus, quia multi Principes non eliguntur Dei ordinatione, sed per humanam, & illicitam negotiationem; ceterum postquam iam electus est aliquis in Principem, eius potestas dicitur esse à Deo, hoc est, vim habere ab ipso naturæ autore, vt ei obedire debeamus.

2. Aliqui exponunt de æterno supplicio, quo transgressores mandatorum Principis puniuntur à Deo, sed magis videtur sequentibus etiam quadrare interpretatio paraphrasis: statim enim subsequitur: *nam Principes, &c.* quæ ratio non satis accommodari posset priori sensui: ideo aliqui sequuti priorem expositionem dicunt, ex illa parte, *nam Principes, &c.* incipere nouam rationem non eius, quod immediatè præcesserat, sed illius, quod dixerat, prius obediendum esse Principibus, quod tamen mihi non satis probatur.

3. Illud: *non sunt terrori boni operis*: in Græco ad literam est, *non sunt terror bonorum operum*, hoc est, non sunt in terrorem bene operantibus: sumit enim bonum opus pro ipso bene operante.

4. Ira eo loco sumitur pro effectu illius, id est, pœna, vnde vindex in iram, idem est, quod vindex ad pœnam.

5. In Græco ad literam est, *Ideo necessitas est subiici*, διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι quidam vulgati codices legunt in datiuo cum iota subscripto ἀνάγκῃ, & ideo vertunt, *necessitati subditi estote*, appellant verò necessitatem ipsam potestatem Principis, & Magistratus, & sensus vtroque modo est idem: dicitur enim potestas necessitas, quia necesse est ei obedire. Emendata editio legit *necessitate* in ablatiuo, & perinde est, eundemque sensum habet, quem nos in paraphrasi sequuti sumus, ac si dicat, ideo necessitate exigente obedite, &c. quod perinde est, atque dicere, necesse est obedire.

6. Hæretici nostri temporis sequuti Erasmum alio modo interpretantur, vt tollant vim legum humanarum, dicunt, *propter conscientiam*, ne scilicet sitis vobis conscii, quod alios vestro exemplo prouocaueritis ad inobedientiam, sed cum nihil hactenus dixerit de scandalo, videtur satis extorta hæc expositio.

7. In Græco est particula γάρ, quæ hic potius habet vim continuatiuæ, quam causalis: ideo explicaui per particulam, *vero*: si enim reddat rationem, non satis accommodari potest præcedentibus, potius ergo hic ostendit, qua de causa tributa Principibus præstari debeant.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

8. In Græco eſt ad literam, *Nemini quidquam debeatis, niſi hoc, quod eſt diligere, τὸ ἀγαπᾷν*, & expoſitio eſt omnium Græcorum, & Latinorum.

9. Addidimus totum illum numerum, vſque ad particulam cauſalem: illa enim reddit cauſam, ob quam Apoſtolus ita exhortatur ad dilectionem.

10. Hanc propoſitionem Pauli explicabo in Epiſtola ad Galatas, c. 5. num. 20.

11. Verbum inſtauratur in Græco eſt ἀνακεφαλαιοῦται quod ad literam eſt *recapitulatur*, eodem vſus eſt Paulus ad Epheſios 1. & Græce eſt idem verbum.

12. In textu habetur, *Sic & hoc ſcientes tempus, &c.* vbi illud *hoc*, non eſt referendum ad tempus, quia tempus Græcis eſt χρόνος maſculini generis, particula vero *hoc*, in Græco eſt τοῦτο, quæ eſt neutrius generis: illa ergo ſecundum ſe accipienda eſt, & referenda ad ea, quæ dicta ſunt de charitate: habent autem vim amplificandi, quod dictum eſt, ſicut cum dicimus: inebriatur aliquis, & hoc in quadrageſima.

13. Noſtra ſalus idem eſt, quod noſtra beatitudo, & fœlicitas, quò tendimus, iuxta illud Lucæ 21. *Appropinquat redemptio veſtra.*

14. Illud *nox præceſſit*, multi referunt ad tempus veteris legis, & *dies appropinquauit*, ad tempus Euangelij, ſed non videtur contextui multum quadrare: potius ad vitam ipſorum, cum quibus loquitur, referendum videtur, vt nox ſit ignorantiæ, & infidelitatis; dies autem ſit fidei, iuxta illud 1. Petri 2. *Qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum* Eandem vero ſententiam ſub eadem metaphora habet Paulus ad Epheſ. 5. *Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, vt filij lucis ambulate (fructus enim lucis eſt in omni bonitate, & iuſtitia, & veritate) probantes quid ſit beneplacitum Deo.* Vbi contra appellat opera mala, opera tenebrarum, & 1. ad Theſſal. 5. *Vos autem fideles non eſtis in tenebris, vt vos dies illa tanquam fur comprehendat: omnes enim vos filij lucis eſtis, & Filij Dei, non ſumus noctis, neque tenebrarum, igitur non dormiamus, ſicut ceteri, ſed vigilemus, & ſobrij ſimus, &c.* Quæ pulchrè explicant hanc ſententiam, & ſicut hic Paulus monet, vt induamur arma iuſtitiæ, ibi etiam, vt induamur loricam fidei, & charitatis, & galeam ſpei, attenti expectantes diem illum, tanquam qui furem, & latronem expectat vigilans, & armis bene inſtructus, ſubdit rationem cap. illo 5. *Nam qui dormiunt, nocte dormiunt, & qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſunt, nos autem, qui Dei ſumus, ſobrij ſimus, &c.* Refert communem conſuetudinem Gentium, qui in cœnis inebriari ſolebant, & ceterorum omnium, qui nocte dormiunt, non die: hic verò diem ſpiritualem appellat lucem fidei, noctem verò tenebras Gentilitatis: ac ſi dicat, nos fideles non dormiamus, ſed ſobrii ſimus, & vigilemus, nec ſicut ebrij ſimus ſine cura, id eſt, præparati ſimus, ideò admonet Petrus 1. E-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

pist. cap. 5. *Fratres sobrij estote, & vigilate.* Per opera tenebrarum intelligit somnolentiam, hæc enim propria est noctis non diei. Enumerat verò peccata multa, & illa vocat opera tenebrarum, non quia fiant in occulto noctis, ne videantur ab hominibus, sed quia hæc opera peccati re vera sunt somnus, quo fidelis homo dormire videtur oblitus aduentus Domini. Contrà verò opera bona appellat arma lucis, quia arma propria, seu opus proprium lucis est vigilantia, & solicitudo, qui autem bene operatur, dicitur vigilans expectare aduentum Domini, quia bene præparatus expectat.

15. Repetit quod dixerat, quomodo scilicet induere debeamus arma lucis, ad quem verò effectum, optimè explicauit 1. ad Thessalon. 5. vt supra num. 14. Hic autem, & in sequentibus mutauit personam, vt familtare ipsi est.

ARGVMENTVM
CAPITIS XIIII.

EXhortatur Paulus in hoc capite idem, quod ad Galatas: quomodo scilicet infirmis in fide non sit præbenda occasio aliqua temerè iudicandi: speciatim verò agit de delectu ciborum, & hortatur Romanos, vt ita quibusuis vescantur sine delectu Iudaico, cum liberi sint à ceremoniis legis Mosaicæ, vt tamen ignorantibus, & infirmis non sint offendiculo, sed coram illis abstineant potius, quàm contentiose disceptent. Contra verò monet infirmos, qui facilè iudicant eos, qui omnibus vescuntur, vt nō tacito suo iudicio condemnent alios: hæc enim contentio forsan eo tempore erat inter recenter conuersos ex Gentilitate, & Iu-

daismo:

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

daiſmo: Sicq́ exhortatur ad mutuam concordiam, & pacem. Tandem oſtendit nihil commune eſſe, à quo iam ſecundum legem Moyſis abſtinendum ſit.

Capvt XIV.

1 INfirmum autem in fide aſſu-
mite, non in diſceptationibus
2 cogitationum. Alius enim credit
ſe manducare omnia: qui autem
3 infirmus eſt, olus mãducet. Is qui
manducat, non manducantẽ non
ſpernat; & qui non manducat,
manducantem non iudicet: Deus
4 enim illum aſſumpſit. Tu quis es,
qui iudicas alienum ſeruum? Do-
mino ſuo ſtat, aut cadit; ſtabit au-
tem: potens eſt enim Deus ſtatue-
5 re illum. Nam alius iudicat diem
inter diem; alius autem iudicat o-
mnem diem. Vnuſquiſque in ſuo
6 ſenſu abundet. Qui ſapit diem,
Domino ſapit. Et qui manducat,
Domino manducat: gratias enim
agit Deo. Et qui non manducat,
Domino non manducat, & gra-
7 tias agit Deo. Nemo enim noſtrũ
ſibi viuit, & nemo ſibi moritur.
8 Siue enim viuimus, Domino vi-
uimus: ſiue morimur, Domino
morimur. Siue ergo viuimus, ſiue
9 morimur, Domini ſumus. In hoc
enim Chriſtus mortuus eſt, & re-
ſurrexit: vt & viuorũ, & mortuo-
10 rũ dominetur. Tu aũt quid iudi-
cas fratrẽ tuũ? aut tu, quare ſper-
nis

PARAPHRASIS.

*EVm autem, qui in fide adhuc in-
firmus eſt, 1 & putat non li-
cere veſci omnibus cibis, ſed obſer-
uandum ex parte ritum legis Moſai-
cæ, 2 nolite abiicere, & contemne-
re, nec cum eo altercationibus 3 diſ-
putationum contendatis de hac re, ſed
eius infirmitatem boni conſulite, nec
vllam ei detis offenſionem: ſunt enim
aliqui, qui 4 putant licere ſibi veſci
omnibus, & hi iam firmiores in fide
ſunt putantes non obſeruandam in
hoc legem Moyſis: alij verò, qui non-
dum in fide Chriſti firmum habent
fundamentum, ſolum manducant 5
olera, & alia huiuſmodi, quæ lege
nullo modo prohibita ſunt, credentes
non licere aliis veſci. Qui ſanè omnes
ita ſe inuicem gerere debent, vt ille,
qui veſcitur quibuslibet, quod ſubla-
tam nouerit legem Moyſis, non con-
temnat infirmiorem, qui putat ab-
ſtinendum eſſe à cibis in lege prohi-
bitis: nec illi vllam det occaſionem
offenſionis; qui verò non audet om-
nibus veſci ſine diſcrimine, & putat
in hoc obſeruandam adhuc legem
Moyſis, non temerè iudicet, & indi-
gnè ferat eum, qui omnibus veſcitur:
6 nam & illum per gratiã Euangelij*

nis fratrem tuum? Omnes enim
stabimus ante tribunal Christi.
11 Scriptum est enim: Viuo ego,
dicit Dominus, quoniam mihi
flectetur omne genu; & omnis
lingua confitebitur Deo. Itaque
12 vnusquisq; nostrum pro se ratio-
13 nem reddet Deo. Non ergo am-
plius inuicem iudicemus; sed hoc
iudicate magis, ne ponatis offen-
14 diculum fratri, vel scandalũ. Scio,
& confido in Domino Iesu, quia
nihil commune per ipsum, nisi ei
qui existimat quid cõmune esse,
15 illi commune est. Si enim propter
cibum frater tuus cõtristatur, iam
non secundum charitatem am-
bulas. Noli cibo tuo illum per-
dere, pro quo Christus mortuus
16 est. Non ergo blasphemetur bo-
17 num nostrum. Non est enim re-
gnum Dei esca, & potus: sed iu-
stitia, & pax, & gaudium in Spiri-
18 tu Sancto. Qui enim in hoc ser-
uit Christo, placet Deo, & proba-
19 tus est hominibus. Itaq; quæ pa-
cis sunt, sectemur: & quæ ædifica-
tionis sunt, in inuicem custodia-
20 mus. Noli propter escam destrue-
re opus Dei. Omnia quidem sunt
munda, sed malum est homini,
qui per offendiculum manducat.
21 Bonum est non manducare car-
nem, & non bibere vinum, neque
in quo frater tuus offenditur, aut
22 scandalizatur, aut infirmatur. Tu
fidem habes? Penes temetipsum
23 habe coram Deo. Beatus qui non
iudi-

in partem suam Deus assumpsit, &
seruum suum constituit. 7 *Tu ergo*
scrupulose legis Moysis obseruator,
qualis es, qui audeas damnare, & iu-
dicare seruum alienum, qui non est
sub tua, sed Dei potestate? siue enim
ille peccet, siue bene faciat, non in tui
vtilitatem, vel detrimentum, sed id in
Domini sui aut obsequium, aut offen-
sam erit: non ergo licet tibi illum iu-
dicare. 8 *Et sane faciet Deus, vt il-*
le, qui vescitur omnibus, non labatur
vtendo libertate sua ad luxum: id e-
nim Deus facere potest. Quemadmo-
dum in cibis, ita & in diebus distin-
guendis, & obseruandis contingit: 9
nam alius quidem, qui est infirmior
in fide, Iudaico more adhuc discernit
inter diem, & diem, quosdam festos,
& solennes obseruans, alios profanos
ducens. Alius verò, qui firmior est in
fide, de omnibus diebus eodem modo
10 *iudicat, & nullum peculiari ra-*
tione ob legem Moysis obseruat. In
hac verò materia tam de delectu ci-
borum, & obseruatione dierum se-
cundum legem Moysis, permittatur
vnusquisque iudicio mentis suæ duci,
& nullus alterum iudicet, vel offen-
sioni sit. Qui discernit inter diem pu-
tans legem nondum sublatam, & ob-
seruat solennitatem diei, certe hoc in
cultum Dei putat se facere: similiter
11 *& qui inter nullum diem discri-*
men agnoscens ex lege Moysis, omnes
eodem modo obseruat, Deo etiam ob-
sequium præstare putat, & qui vesci-
tur

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

iudicat semetipsum in eo quod
24 probat. Qui aũt discernit, si man-
ducauerit, damnatus est: quia non
ex fide. Omne autem, quod non
est ex fide, peccatum est.

*tur omnibus sine delectu legis Moy-
sis, ad Dei glorificationem sic facit:
12 agit enim gratias Deo quod ad ho-
minis sustentationẽ condiderit quem-
libet cibum: & qui abstinet ab ali-
quibus cibis, vt carne suilla, & aliis lege prohibitis, in Dei etiam gloriam
ab illis abstinet, 13 & gratias agit Deo, priuans se illis, quibus aliàs vesci
posset, vt Deo obsequatur, qui alios multos cibos ad vsum hominis reliquit.
14 Cum ergo nullus nostrum sibi in suam solùm vtilitatem 15 viuat spiri-
tualiter, & bene operetur, sed etiam in Dei obsequium, qui pro diuitiis hanc
spiritualem vitam nostram ducit, neque ipse solum damnum patiatur, qui spi-
ritualiter moritur, & peccat; sed Deum etiam offendat, qui mortem spiritua-
lem nostram pro damno habet: & ita 16 siue viuentes spiritualiter, siue mo-
rientes in peccato sub Dei potestate, & dominio simus: 17 ad hoc enim
Christus mortuus est, vt viuorum, & mortuorum dominetur. Si ergo ita res
se habet, non debemus iudicare quenquam, quod malè agat, sed Domino, sub
cuius est potestate, illius relinquere debemus iudicium. Tu autem, ô infirme in
fide, qui adhuc inter cibos discernis, & dies, quid iudicas fratrem tuum tan-
quam intemperantem, cum Christus illius Dominus sit? Tu etiam, qui firmior
es, cur vilipendis fratrem tuum, & tanquam superstitiosum superbè abiicis?
omnes 18 enim sistemur ante tribunal Christi ab eo iudicandi: scriptum est
enim Isai. 45.* Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne
genu, & omnis lingua confitebitur Deo: *cum ergo vnusquisq; nostrum
in eo tribunali pro se, non pro alio redditurus sit rationem, in hoc certè inuigi-
lare debet, vt ipse rectè agat, & aliorum vitam Deo iudicandam relinquat.
19 Hoc verò tantum rectè iudicet vnusquisque, & decernat, ne præbeat aliis
offensionis occasionem, dum vescitur omnibus, ne forsan alij infirmiores de-
terreantur à fide, quam semel amplexi sunt, putantes illam immundam esse,
nec aliis præbeat scandalum, ad hoc forsan inducens infirmiores, vt contra
conscientiam vescantur omnibus. Ego sanè scio, 20 & confido fretus boni-
tate Christi Iesu, nullum cibi genus 21 immundum, aut vetitum esse benefi-
cio, & gratia ipsius Christi, nisi ei, qui existimat aliquid commune esse; huic
enim cibus immundus erit, vt vesci illo sibi non liceat propter conscientiam er-
roneam. 22 Quod si aduertis tu, qui in fide firmior es, fratrem tuum ex vsu
cibi in animi tristitiam coniiciendum, nec ab illo abstines, consequens est, te
curam non habere fraternæ charitatis. Noli quæso vsu cibi, tam parui pretij,
& valoris causa esse perdendi fratrem, quem tanti Christus fecit, vt pro illo*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

mortem obierit. 23 *Vos ergo, qui firmiores estis in fide, & rectè creditis, nihil immundum iam esse post Christi Euangelium, obsecro, ne vestra libertate vescendi omnibus indifferenter occasionem detis infirmioribus, vt blasphemetur* 24 *fidei vestræ perfectio, qua rectè quidem iudicatis licitum esse per Christum omnibus antea vetitis in lege Moysis vesci: alij enim ignorantes, & imperfecti detestabuntur hanc vestræ conscientiæ libertatem, cum tamen aliàs bona sit:* 25 *ne ergo pro re vili, qualis est cibus, & potus occasionem detis infirmioribus:* 26 *neque enim cibus & potus res tanti pretij est, vt in ea sit regnum Dei, sed potius est in iustitiæ obseruatione, & exercitio virtutis, & in tranquillitate inter fratres conseruanda, & in gaudio, & lætitia, quæ ex hac pace fraterna oritur cum Spiritus Sancti gratia. Itaque non vrgeamus nimium ea, quæ ad libertatem hanc nobis per Christum concessam pertinent, si ex his occasio datur offensionis, & discordiæ; sed ea potius, quæ ad pacem, mutuamque ædificationem spiritualem pertinent, diligenter sectemur. Et propter esum ciborum, à quibus liberè abstinere potestis, ne alios offendatis: nolite infirmioribus esse causa, & occasio,* 27 *vt fidem, & pietatem, quas Dominus in ipsis operatus est, relabentes ad Iudaismum amittant. Sic quidem res se habet, sicut iam dictum est, vt omnes cibi mundi sint, quibus liceat indifferenter vesci, non obstante lege Moysis: ei tamen, qui esu suo futurus est offensionis occasio infirmioribus, indifferenter omnibus vesci non licet; imò quamuis aliàs indifferens omnibus sit, vesci* 28 *quibusuis carnibus, & bibere vinum; abstinere tamen ab illis, ne frater scandalizetur, bonum est, & Deo acceptum.* 29 *At obiicies mihi dicens: ego quidem credo secundum libertatem Euangelicam licitum esse vesci indifferenter cibis, quibus non licebat antea per legem Moysis. Ego verò tibi* 30 *respondeo, si tu hanc fidem, & conscientiæ verum dictamen habes, illud retine apud te, & illo vtere, tantum Deo, & bona conscientia testibus contentus:* 31 *non tamen iactites in publicum, & illo vtaris cum aliorum turbatione. Beatus sane ille est, qui* 32 *in rebus dictis, quas agere statuit, & decernit, libera,* 33 *& bona conscientia procedit, non putans ea prohibita esse.* 34 *Sic ergo tu conscientia tua, si ea vtaris, vt dixi, beatus eris: contra verò, qui putat* 35 *discernendos esse cibos secundum legem Moysis ita iudicans, nihilominus manducauerit, damnationem incurret:* 36 *quia non comedit ex fide, & opinione, quod liceat illis vesci: omne autem, quod fit non ex fide, & opinione, quod sit licitum, peccatum est.*

ANNO-

ANNOTATIONES.

1. Infirmum in fide appellat iuxta id, de quo disputaturus est in hoc capite, eum, qui putat non licere omnibus cibis vesci, sed obseruandam legem Moysis in ciborum delectu.

2. Verbum, quod vulgatus vertit *assumite*, in Græco est προσλαμβάνεσθε, quod est: non abiiciatis, sed ad vos sumite, hoc est, ne contemnatis dantes ei offensionem, manducando scilicet quæcunque etiam lege Moysis vetita sunt.

3. Quod noster vulgatus transtulit *cogitationum*, in Græco est λογισμῶν, alii verò legunt διαλογισμῶν, quod significat cogitationem intellectus: sumitur autem hic cogitatio pro eo, quod est disputatio, quæ fit per discursum, & rationem.

4. Credit se manducare, idem est, quod existimat, vel credit sibi licitum esse manducare, qui modus loquendi insolens est tam Græcis, quàm Latinis, & in eodem sensu accipit infra nomen fidei, vt videbimus.

5. Per *olus*, intelligit Paulus omnia etiam alia, quæ non erant lege interdicta.

6. Videtur Apostolus respexisse ad Charismata, quæ visibiliter tunc conuersis ad fidem conferebantur, vnde probat Gentiles iam conuersos, qui omnibus vescebantur sine delectu legis Moysis, in partem Dei esse ascitos.

7. Hic putat Chrysostomus, & alij Paulum conuertere sermonem ad eum, qui est liberæ conscientiæ; sed contextui magis consentaneum est, vt loquatur ad scrupulosum obseruatorem legis in delectu ciborum, cum supra dixerit: *Qui non manducat, manducantem non iudicet.* Reddit ergo rationem, cur non debeat iudicare manducantem, scilicet quia est sub Dei potestate, vt illius seruus.

8. Quidam hæc verba, & totum numerum præcedentem interpretantur non de scrupuloso obseruatore ciborum, sed de eo, qui liberæ conscientiæ est, sed nos è contrario vtrobique.

9. Particula *nam*, in Græco est μὲν, hoc est, *quidem*, & est continuantis particula: hoc autem modo fluit facile contextus: difficile enim intelligi potest, cuius causam reddat particula illa *nam*, nisi suppleamus illud *quemadmodum*, quod num. præcedenti addidimus.

10. Idem verbum *iudicate*, est in hac periodo, & in præcedenti, & tamen in illa significat discernere: quia addidit Paulus *inter diem, & diem*: iudicare verò inter vnum, & alium, est idem, quod discernere inuicem: cum verò dicit in hac vltima periodo *omnem diem*, con-

trarium significat, nempe nullum diem ab alio discernere, sed eodem modo de omnibus diebus iudicare.

11. In textu solum habetur illud, *qui sapit diem*; sed verba hæc ad vtrumque, de quo antea locutus est Paulus, referenda videntur, tam ad eum, qui discernit diem, quam ad eum, qui non discernit, cum vnum alteri hic non opposuerit, sicut edenti opposuit non comedentem.

12. 13. Vtrobique illud, *gratias agit Deo*, aliqui referunt, non tantum ad beneficium creationis, quo Deus prouidit cibaria hominibus, sed etiam ad gratiam Christi, diuerso tamen modo: nam num. 12. ad gratiam Christi, quia abstulit legem Moysis, at verò in num. 13. ad legem Christi: quia dedit virtutem abstinendi à cibo ad obseruandam legem, quam eo vsque illi putabant in hoc seruandam. Ego puto ad solam cibariorum prouisionem respicere illud *gratias agit*, eo modo, vt in paraphrasi.

14. Hic ponitur causalis, quæ non potest ad proxime præcedentia referri, sed ad id, quod dixerat numero 7. videlicet non esse iudicandum proximum, quod ille sit seruus alienus, scilicet Dei: propterea addidimus aliqua, vt rursus induceremus confirmationem illam Apostoli.

15. Vitam, & mortem aliqui recentiores referunt ad corporalem tantum, ratione cuius Deus est omnium Dominus, sed melius Patres Græci referunt ad spiritualem, & hoc pacto prosequitur Paulus id, quod supra proposuerat, & optime confirmat: illo vero modo ratio illius vix quidquam probaret.

16. Quando dicit, *siue viuimus, siue morimur, Domini sumus*: cum loquatur de vita, & morte spirituali, intelligit Paulus, non quidem nos esse Dei amicos vtroque modo, eo quod dicat *Domini sumus*, sed sub Dei esse potestate, vt ab eo iudicari debeamus.

17. Christum dominari viuorum, & mortuorum, est esse iudicem supremum, qui præmio, & pœna afficiat. Vnde Ioannes 5. *Dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est.*

18. Causalis illa rationem reddit eius, quod subintellectum est illis duabus interrogationibus, videlicet, *nulla sanè est ratio*, quod rectè probat ex eo, quod à Christo pro tribunali sedente omnes iudicandi simus.

19. Idem verbum *iudicate*, quo antea vsus fuerat, repetit figuratè in alio sensu, videlicet, vt iam desinant inuicem iudicare temerariè se ipsos, sed potius iudicent, quomodo aliis nullam præbeant offensionem. Quidam verò cum Chrysostomo putant Paulum ad omnes loqui, sicut supra dixerat ad omnes: *non amplius inuicem iudicemus, &c.* Sed alii

melius

melius hæc omnia ſolum referunt ad eos, qui firmiores erant in fide, & omnibus cibis veſcebantur, quod indicant ea, quæ ſequuntur.

20. In Græco eſt πέπεισμαι, quod Chryſoſt. interpretatur πληροφορέω, hoc eſt, perſuaſus ſum, & dicit vſum Apoſtolum duabus vocibus ad maiorem rei aſſeuerationem. Interpres noſter transfert (& merito ſanè) *confido*, id quod verbum ipſum ſignificat: ſed recentiores aliqui putant hic non ſignificare ſummam certitudinem, ſed eſſe mitigantis id quod dixerat, in quem ſenſum videtur accipere Ambroſius, ſed reuera magis congruit aſſeuerationi Apoſtoli, vt ſignificet certitudinem, ſicut ad Rom. 8. *Certus ſum enim, quia neq; mors, &c.*

21. Commune hoc loco dicitur, quod immundum erat, quia communis cibus dicebatur, quo veſcebantur communiter Gentiles, quos immundos dicebant eſſe Iudæi: ideo communis cibus idem eſt, quod immundus.

22. In textu Latino ponitur particula *enim*, quæ in ſenſu cauſali accommodari poſſet, non ad ea, quæ proximè, ſed quæ paulò ante præceſſerunt: in Græco tamen non eſt particula cauſalis, ſed continuatiua δὲ, hoc eſt, *verò*, vel *autem*.

23. Cum dicit: *Non ergo blaſphemetur, &c.* non ad infirmiores conuertit ſermonem, ſed ad firmiores, & cum dicit, *non blaſphemetur*, idem eſt, ac ſi dicat, ne detis occaſionem, vt blaſphemetur.

24. *Bonum noſtrum*, aliqui interpretantur Religionem Chriſtianam & putant hic Apoſtolum ad omnes loqui, tam infirmos, quam firmiores in fide, ne ſcilicet dent occaſionem ſuis diſſenſionibus, vt blaſphemetur religio Chriſtiana à Gentilibus, ſed Chryſoſtomus, & Græci interpretantur, vt in paraphraſi, & magis congruit hic ſenſus verbis Pauli.

25. Totum hunc numerum ſuppleuimus, cuius reddere videtur cauſam Apoſtolus num. 26. hoc enim præcipue exhortatur, ne offenſionem vllam præbeant ſua libertate, & ad hoc inducit illud, quod ſequitur.

26. Cum dicit, *Non eſt regnum Dei eſca & potus*, idem eſt, ac ſi dicat, non eſt regnum Dei poſitum in veſcendo quibuſuis cibis, nec in bibendo quocunque potu cum libertate, ſed in hoc, ne aliis detur offenſio: cum enim veſci omnibus, & bibere indifferenter non eſſet in præcepto, ſed ſolùm liberum, nec iam lex Moyſis ad vllam in hoc obſeruationem obligaret, optimè dicit: *Non eſt regnum Dei*, hoc eſt, ſanctificationis, & gratiæ poſitum in veſcendo liberè iis omnibus cum libertate, quia his vti non eſt ad ſalutem neceſſarium, ſed iuſtitia, &c. hoc tamen non obeſt, quominus lege Eccleſiæ quædam cibaria aliquibus diebus iure optimo vetita ſint. Quidam ita interpretantur, vt quamuis in his

Q ſit

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

sit aliquid regni cœlorum, tamen non sit potissima pars, quorum interpretatio mihi non placet.

27. Opus Dei appellat vel ipsos conuersos ad fidem, qui infirmiores erant, vel ipsorum spiritualem pietatem, & fidem.

28. Loquitur Apostolus de omnibus carnibus in genere, quæ non prohibebantur in lege Moysis, & non tantum de suilla, vt ita ostendat bonum esse abstinere etiam ab esu carnis vetitæ in lege Moysis, ob illum finem non scandalizandi fratrem.

29. Totum istum numerum addidi ad exprimendam obiectionem, cui Paulus tacitè occurrit illis verbis, *Tu fidem habes, &c.*

30. Sequitur responsum ad obiectionem illis verbis: *Tu fidem habes;* aliqui codices addunt, *Tu fidem, quam habes,* sed particula *quam,* non habetur in Greco, nec in vulgata emendata, & sermo viuidior est sine illa.

31. Aliqui putant hic Paulum admonere firmiores illos, ne publicè prædicarent libertatem illam ciborum, qua prædicatione erant infirmioribus scandalum, sed Paulus non tam ad prædicationem, quam ad vsum ipsum publicum videtur attendisse.

32. Particula *in eo, quod probat,* significat, vt in paraphrasi, res licitas, quas quis facere decernit.

33. Non iudicare idem est, quod bona conscientia procedere.

34. Totum hunc numerum addidi, vt applicarem doctrinam superiorem ad eos, cum quibus loquebatur Paulus.

35. Verbum *discernit,* non significat actionem discernendi, sed opinionem, quòd sint cibi discernendi, & non sit licitum vesci sine discrimine, sicut in num. 4. *Credit se manducare omnia,* significat, putat se licitè posse omnibus vesci, vt ibi explicauimus.

36. Fides hoc loco accipitur pro opinione conscientiæ, qua quis putat sibi aliquid licere, sicut num. 4. dicitur, *credit se manducare,* qui putat sibi licere: illud ergo est peccatum, quod non est ex hac credulitate, sed opposita. Vnde non placet expositio Augustini, de qua satis 1.2. disputat. 59. cap. 2. & quæst. 109. art. 2.

Annotatio circa totam materiam huius Capitis.

DVbitatio est circa totam materiam huius capitis, quare permittat Paulus Romanis recenter ad fidem conuersis, vnumquemque iudicio suo duci in obseruationem legis, cum tam acriter contra Galatas inuehatur tota illa epistola, quòd obseruarent circuncisionem, & alias legis ceremonias. Aliqui recentiores respondent, in alio errore fuisse Galatas, quàm Romanos: quod illi putarent se iustificari apud

Deum

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

Deum per obseruationem legis Mosaicæ,& ita, quod præcipuum erat in pasśione Christi,legalibus adscriberent,& Romani solum putabant ceremonialia obseruanda esse tanquam præcepta à Domino,non quia peculiarem haberent vim iustificandi. Mihi difficilis satis videtur solutio hæc,quia non satis constare potest,Galatas putasse legalia habere vim ex se iustificandi sine meritis, & pasśione Christi per fidem, quia vtrumque simul dicebant necessarium esse. Quare ceremonialia non alio modo,quàm vt præcepta videbantur velle retinere. Facilior solutio est, si dicamus primum Galatis iam satis declaratum fuisse, legem Moysis non esse amplius in ceremonialibus seruandam; Romanis verò non item: paulatim enim Apostoli prædicatione sua legalia abrogarunt,concedentes ad tempus licentiam illorum, quod vt notaui 11 2. in quęstione de hac re,ita fuit licitum,& expediens Euangelicæ prædicationi. Ad hæc Galatæ non solum vtebantur legalibus tanquam infirmiores in fide, sed Pseudo Apostoli ipsorum dogmatizabant publicè contra Pauli doctrinam, qui Euangelica libertate illis prædicauerat,necessarium esse seruare legalia, & ideo oportuit eos acriter reprehendere, nec vllo modo permittere legalia: vtebantur verò & legalibus,quæ mere ceremonialia erant, & nihil moralis, aut iudicialis habebant,qualis erat circuncisio. Aliter verò Romani, ij enim solum bona fide putantes adhuc eos ex parte teneri lege, aliqua illius obseruabant, nēpe ea quæ aliquo modo ad mores potius, quàm ad puram ceremoniam spectare videbantur,videlicet ad cultum religiosum dierum,& abstinentiam: vnde nec circuncisionem,nec alia,quæ purè ceremonialia videbantur,vt baptismata,& lotiones retinebant. Fuit ergo necessarium reprehendere Galatas de hac sua Iudaica professione, cum Romanis verò infirmioribus mitius agere: sicut etiam Apostoli in Concilio Hierosolymitano concesserunt,imò præceperunt, vt abstinerent à suffocato,& sanguine.

ARGVMENTVM
CAPITIS XV.

PRosequitur id, quod proposuerat superiori capite: ferendos videlicet esse infirmos, & proximo potius, quàm nobis esse placendum exemplo Christi, qui potius

Patri, quàm sibimetipsi placuit. Excusat deinde se Paulus, quod liberius ad eos scribat ob confidentiam Christi, & pollicetur se ad eos venturum. Postulat denique adiuuari ipsorum orationibus, vt euadat pericula infidelium, & eius ministerium acceptum sit sanctis, & Christianis hominibus.

Capvt XV.

1 DEbemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis pla-
2 cere. Vnusquisq; vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædi-
3 ficationem. Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est; Improperia improperantium ti-
4 bi ceciderunt super me. Quęcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam, & consolationem scri-
5 pturarum spem habeamus. Deus autem patientiæ, & solatij det vobis idipsum sapere in alterutrum
6 secundum Iesum Christum: vt vnanimes vno ore honorificetis Deum, & Patrem Domini nostri
7 Iesu Christi. Propter quod suscipite inuicem, sicut & Christus sus-
8 cepit vos in honorem Dei. Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis propter veritatē Dei, ad confirmandas pro-
9 missiones patrum: Gentes autem super misericordia honorare Deum,

Paraphrasis.

DEbemus autem nos, qui magis instructi sumus in doctrina Euangelica opitulari imbecillibus, & eorum infirmitatem ferre, 1 & non nostris seruire commodis, & voluntati. Vnusquisque vestrum morem gerat proximo suo non ad noxias cupiditates, sed in bonum, vt infirmus ædificetur, & crescat in spiritu. Atque ad hoc studium erga fratres debet nos prouocare Christi capitis nostri exemplum, qui non suæ inseruiuit vtilitati, sed suo incommodo nostro commodo consuluit, sicut scriptum est Psal. 68. Improperia improperantium tibi ceciderunt super me: *2 hoc est, peccata humani generis, quibus tibi iniuria irrogata est, mihi imposita suscepi, vt pro eis debitas pœnas luerem. Omnia vero, quæ in scriptura veteri scripta sunt, ad nostræ vitæ instructionem scripta sunt, vt 3 exemplo eorum, quos scriptura commemorat aduersas res forti, & patienti animo tolerasse, & rursus exemplo conso-*

Deum, ſicut ſcriptum eſt: Pro-
pterea confitebor tibi in Genti-
bus Domine, & nomini tuo can-
10 tabo. Et iterum dicit: Lætamini
Gentes cum plebe eius. Et iterũ:
11 Laudate omnes Gentes Domi-
num, & magnificate eum omnes
12 populi. Et rurſus Iſaias ait: Erit
radix Ieſſe, & qui exurget regere
Gentes, in eum Gẽtes ſperabunt.
13 Deus autem ſpei repleat vos om-
ni gaudio, & pace in credendo: vt
abundetis in ſpe, & virtute Spiri-
14 tus ſancti. Certus ſum autem fra-
tres mei & ego ipſe de vobis, quo-
niam & ipſi pleni eſtis dilectione,
repleti omni ſcientia, ita vt poſsi-
15 tis alterutrum monere. Audacius
autem ſcripſi vobis fratres ex par-
te, tanquam in memoriam vos re-
ducens, propter gratiam, quæ da-
16 ta eſt mihi à Deo, vt ſim miniſter
Chriſti Ieſu in Gentibus, ſanctifi-
cans Euangelium Dei, vt fiat ob-
latio Gentium accepta, & ſancti-
17 ficata in Spiritu ſancto. Habeo i-
gitur gloriam in Chriſto Ieſu ad
18 Deum. Non enim audeo aliquid
loqui eorum, quæ per me non ef-
ficit Chriſtus in obedientiã Gen-
19 tium, verbo, & factis; in virtute
ſignorum & prodigiorum, in vir-
tute Spiritus Sancti: ita vt ab Ie-
ruſalem per circuitum vſq; ad Il-
lyricum repleuerim Euangelium
20 Chriſti. Sic autem prædicaui Eu-
angelium hoc, non vbi nomina-
tus eſt Chriſtus; ne ſuper alienum
fun-

conſolationis, quæ illis in aduerſis conſtitutis, & ad implorandam Dei opem confugientibus contigiſſe fertur, nos ipſi quoq; patienter tolerare aduerſa diſcamus, & firmiſsimã ſpem & fiduciam conſolationis concipere, quam nobis Dominus in aduerſis conſtitutis impertietur. Deus autem, qui eſt autor patientiæ, & largitor conſolationis det vobis gratia ſua, 4 *vt hoc ipſum, quod de patientia in aduerſis dixi, vnuſquiſq; veſtrum erga alium ita ſentiat ex corde, & obſeruet, vt omni contentione depoſita patienter alterius ferat infirmitatem, & imperfectionem; & alterius potius, quàm ſuo commodo inſeruiat, vt ſic vnanimes. quaſi vno communi ore laudetis, & honorificetis Deum, nulla lite, & contentione diuiſi.* 5 *Propter quod vnus alium ſuſcipiat, & foueat quantumuis infirmum, & ſibi moleſtum:* 6 *ſicut & Chriſtus nos aſſumpſit in locum filiorum, noſtra omnium peccata in ſe luenda ſuſcipiens* 7 *in Dei gloriam & honorem.* 8 *Dico Chriſtum aſſumpſiſſe nos: ipſe enim non tantum miniſterio functus eſt apud Iudæos docendo, & ſanando, &c. vt oſtenderet Deum veracem in promiſsis, qui ei populo Chriſtum promiſerat; ſed etiam dico Deum à Gentibus laudatum, & honorificatum propter miſericordiam ipſis non promiſſam, ſed factam, ſicut ſcriptum eſt &c. Ita vtrumque populum Chriſtus in vnum coniungens omnes tam*

 Gen-

21 fundamentum ædificarem: Sed
ſicut ſcriptum eſt: Quibus non eſt
annunciatum de eo, videbunt: &
qui non audierunt de eo, intelli-
22 gent. Propter quod impediebar
plurimum venire ad vos: & pro-
23 hibitus ſum vſque adhuc. Nunc
verò vlterius locum non habens
in his regionibus, cupiditatem
autem habens veniendi ad vos, ex
multis iam præcedentibus annis;
cum in Hiſpaniam proficiſci cœ-
24 pero, ſpero quod præteriens vi-
deam vos, & à vobis deducar il-
luc, ſi vobis primùm ex parte frui-
tus fuero. Nunc igitur profici-
ſcor in Ieruſalem miniſtrare San-
25 ctis. Probauerunt enim Mace-
26 donia, & Achaia collationem ali-
quam facere in pauperes Sancto-
rum, qui ſunt in Ieruſalem: pla-
cuit enim eis, & debitores ſunt
27 eorum. Nam ſi ſpiritualium eo-
rum participes facti ſunt Genti-
les: debent & in carnalibus mini-
28 ſtrare illis. Hoc igitur cum con-
ſummauero, & aſſignauero eis
fructum hunc: per vos profici-
29 ſcar in Hiſpaniam. Scio autẽ quo-
niam veniens ad vos, in abundan-
tia benedictionis Euangelij Chri-
30 ſti veniam. Obſecro ergo vos fra-
tres per Dominum noſtrum Ie-
ſum Chriſtum, & per charitatem
ſancti Spiritus, vt adiuuetis me in
orationibus veſtris pro me ad
31 Deum, vt liberer ab infidelibus
qui ſunt in Iudæa, & obſequii mei
obla-

Gentiles, quàm Iudæos ſuſcepit. 9
Suſcipite ergo inuicem, ſicut Chriſtus
ſuſcepit vos omnes. Deus autem, 10
qui eſt ſpei noſtræ bonum, donet vo-
bis nunc per ænigma credentibus, &
adhuc in ipſum ſperantibus gaudi-
um, & pacem Spiritus ſancti. Sa-
tis autem perſuaſum habeo vos ple-
nos eſſe dilectione erga proximos,
& omni ſcientia præditos, vt inui-
cem vos commonere poßitis; viſum
tamen mihi eſt liberius aliquantu-
lum ad vos ſcribere commonefacien-
di gratia potius, quam docendi, eo
quod gratiam accepi à Deo, vt ſim ſa-
cerdos 11 *Ieſu Chriſti in Gentibus,*
& 12 *exerceam meum ſacerdo-*
tium, & ſacrum miniſterium, quod
in Euangelij prædicatione poſitum
eſt. 13 *& ita prædicatio Gentibus*
facta, ſit Deo acceptabile ſacrifi-
cium in Spiritu ſancto. Habeo 14
igitur vnde gloriari poßim 15 *non*
ex me, ſed in Dei ope, & auxilio
16 *per merita Chriſti mihi colla-*
to. 17 *Habeo ergo magnam occa-*
ſionem gloriandi: non 18 *enim ſu-*
ſtineo narrare quid eſt, quod 19 *non*
effecerit per me Chriſtus, vt Gentes
ad obediendum Euangelio perduce-
ret: quid, inquam, non effecerit ver-
bo prædicationis, & 20 *factis ſi-*
gnorum, & prodigiorum poteſtate,
& virtute gratiæ Spiritus ſancti; ita
vt facto initio prædicationis ab Hie-
ruſalem per circumiacentes etiam re-
giones Arabiam ſcilicet, Damaſcum,
Antio-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

oblatio accepta fiat in Ierusalem
32 Sanctis: vt veniam ad vos in gau-
dio per voluntatem Dei, & refri-
33 gerer vobiscum. Deus autem pa-
cis sit cum omnibus vobis, Amen.

Antiochiam vsque ad Illyricum, quæ est extrema pars Macedoniæ, dissem inauerim cum fructu Christi Euangelium. Nec verò ædificaui super fundamentum fidei ab alio prius positũ, sed ego primus illis Euangelium annunciaui, apud quos nec nomen quidem Christi auditũ erat, de quibus dicit Isai. 25. Quibus non est annunciatum de eo, videbunt, & qui non audierunt de eo, intelligent: *& hac de causa dum studeo Euangelium per tot, & tantas regiones prædicare, non potui Romam ire,* 21 *sed sæpe iter aggressus detentus sum. Nunc verò cum nullum in his regionibus amplius locum vacuum habeam, in quo non seminauerim Euangelium, & desiderem multis abhinc annis Romam adire, simul atque in Hispaniam proficiscar, in transitu videbo vos, & à vobis deducar illuc, postquam præsentia vestra aliquantulum* 22 *expletum fuerit desiderium meum. Nunc* 23 *verò proficiscor in Hierusalem, vt* 24 *fidelibus pauperibus distribuam eleemosynam: iis enim, qui sunt in Macedonia, & Achaia,* 25 *visum est ex facultatibus suis aliquid communicare fidelibus, qui sunt Hierosolymis, & per manus meas distribui: & sanè huius rei debitores erant; si enim per Apostolos, qui ex Iudæa, & Hierusalem prodierunt, facti sunt Gentiles participes Euangelij, Gentiles ipsi obligati erant bona, quæ ad vsum præsentis vitæ pertinent, illis suppeditare. Cum igitur hoc munus perfecero,* 26 *& obsignatum mihi æs distribuero, per vos transibo in Hispaniam. Scio autem quod cum venero ad vos, cum plenitudine benedictionis, & fructu Euangelij venturus sum; meo enim aduentu admodum proficietis in fide, & scientia. Obsecro igitur vos per Dominum nostrum Iesum Christum, & charitatem, quam Spiritus sancti dono accepistis, vt mecum vnà certetis orando pro me Deum, vt liberet me ab infidelibus, qui in Iudæa sunt, ne ab illis impediar, quominus oblatio, & eleemosyna* 27 *hæc mihi demandata distribui poßit fidelibus Hierusalem, & eis grata esse, vt sic expleto munere meo ad vos veniam, cum gaudio Deo volente, vt refociller, cum videro vestrum in Euangelio profectum. Deus autem, qui est autor pacis, sit cum omnibus vobis, Amen.*

ANNOTATIONES:

1. *Sibi placere*, est suæ vtilitati, & commodo studere, sicut enim qui seruit alterius commodo, illi placet, sic etiam sibimet placere dicitur.

2. Illud Psalm. 68. quod citat Paulus, aliqui sic interpretantur: ego in me transtuli blasphemias, quas homines solent in te Pater iacere, sed melius est in vniuersum de omnibus peccatis interpretari, vt in paraphrasi.

3. Patientia, & consolatio scripturarum dicitur, patientia eorum, qnos Scriptura commemorat, & eorundem consolatio.

4. *Sapere in alterutrũ*, aliqui interpretantur pro eo, quod est, idem inter vos omnes sentire, sed illud *in alterutrum*, videtur significare erga alios mutuò sentire, vt in paraphrasi.

5. In Græco idem verbum est, quod initio capitis 14. vbi dicitur, *infirmum autem in fide assumite*, & hęc est conclusio, quam colligit ex precedentibus.

6. Redit ad exemplum Christi, quod initio capitis proposuerat.

7. Illud *in honorem Dei*, aliqui annectunt particulæ proximè præcedenti, alij verò superiori, *sicut Christus suscepit vos.*

8. Erasmus putat hanc esse summam omnium, quæ dixerat Paulus, sed verisimilius est, hoc esse referendum ad proximè præcedens, vt probet Christum assumpsisse nos.

9. Hæc est conclusio tacita, quam deducere, & probare contendit Paulus.

10. Deum spei aliqui interpretantur, qui est autor spei, sicut dicitur Deus pacis, hoc est, autor pacis. Melius dicitur, Deus spei, hoc est, Deus, quem speramus: ipse enim dicitur spes nostra.

11. Græce non est διάκονος, id est, minister, sed λειτουργός, id est, Sacerdos.

12. *Sanctificans Euangelium*, idem est, quod rem sacram operans, quod Græcè est ἱερουργοῦντα, hoc est, exercens sacrum ministerium, quod est Euangelii prædicatio.

13. Aliqui volunt hostiam acceptabilem esse ipsas Gentes Pauli prędicatione ad fidem conuersas, & ita assignant sacrificium huius sacerdotij. Sed cum hic Paulus dicat se non scripsisse hæc, quia ipsi indigerent admonitione, vt eos lucraretur, sed solum, vt exerceret officium prædicationis, ad quod constitutus fuerat gratia Dei Sacerdos, melius hostia, vel Gentium oblatio intelligitur ipsa prædicatio Euangelij in spiritu Gentibus facta, vt in paraphrasi.

14. Particula *igitur*, non est illationis nota, sed continuatiua sermonis.

15. *Ad Deum* idem est, quod apud Deum, qua phrasi vsus est capit. 4. & vtrobique in Græco est πρὸς, quæ significat *ad*, & *apud*, idem autem est *apud Deum*, quod *Dei virtute*, vt ibi ostendimus.

16. Cum dicit *in Christum*, significat meritum, cuius intuitu auxilium accepit.

17. To-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

17. Totum hunc numerum suppleuimus, vt ostenderemus connexionem illius causalis subsequentis.
18. Verbum Græcorum est τολμάω, quod significat etiam teste Budæo *sustineo,* quasi dicat: præ magnitudine rei non sustineo narrare.
19. Modus loquendi Pauli difficilis est: videtur enim hic sensus: Non audeo narrare aliquid ex multis,quę non effecit Christus per me ipsum, quasi aliquid non effecerit Christus per me ipsum: cum tamen contrarium significare velit,scilicet nihil nō effecisse, & ita inquit: *Non audeo dicere, quid non effecerit Christus,* hoc est, quomodo nihil prætermiserit. Et hic modus loquendi apud Hispanos ad idem significandum, quod Paulus significare voluit,frequens est.
20. Facta aliqui referunt ad mores,non ad prodigia,& miracula;sed cum opponat *verbo* melius intelliguntur facta miraculorum, & signorum,quibus suasit Euangelium.
21. Cum dicit,*prohibitus sum vsque adhuc,* explicat id, quod dixerat capit. 1. verba autem hæc in Græco non habentur, habentur tamen in vulgata emendata.
22. Græce est ἐμπλησθῶ, à verbo πλήθομαι, quod significat expleri, & ad literam est: Si tamen vobis primum expletus fuero.
23. Particula *igitur,* ibi habet vim continuandi, ideò interpretati sumus *verò.*
24. Sanctos appellat fideles, & ita infra eodem modo Sanctos pauperes, fideles pauperes intelligit: sic capit 1. *vocatis sanctis.*
25. *Probauerunt,* idem est,quod placuit illis: in Psalm. *Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius,* in Græco dicitur, *quoniam probauerunt serui tui lapides eius.* Iterum autem id repetit infra, cum dicit, *placuit enim eis,* quod nos in paraphrasi omisimus.
26. Vox Græca σφραγισάμενος significat *obsignatum tradidero,* ex quo intelligitur eam eleemosynam fuisse in pecunia obsignata: appellat autem fructum teste Chrysostomo,vt significet,eam multum profuisse ipsis largitoribus.
27. Oblationem obsequij sui dicit eleemosynam sibi demandatam, est enim eleemosyna quoddam genus oblationis.

CAPVT XVI.

Caput hoc non illustrauimus paraphrasi,quòd litera Pauli satis perspicua sit, sed quædam notare placuit circa illud.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

1 COmmendo autē vobis Phœ-
ben sororem nostram, quæ
est 1 in ministerio Ecclesiæ, quæ
2 est in Cenchris: vt eam suscipiatis
in 2 Domino dignè sanctis: &
assistatis ei, in quocunq; negotio
vestri indiguerit; etenim ipsa quo-
3 que astitit multis, & mihi ipsi. Sa-
lutate Priscam, & Aquilam adiu-
tores meos in Christo Iesu (qui
4 pro anima mea suas ceruices sup-
posuerunt: quibus non solus ego
gratias ago, sed & cunctæ Eccle-
siæ Gentium) 3 & domesticam
5 Ecclesiam eorum: salutate Epæ-
netum dilectum mihi, qui est pri-
mitiuus Ecclesiæ Achaiæ in Chri-
6 sto Iesu. Salutate Mariam, quæ
7 multum laborauit in nobis. Salu-
tate Andronicum, & Iuniam 4
cognatos, & concaptiuos meos:
qui sunt 5 nobiles in Apostolis,
qui & ante me fuerunt in Christo.
8 Salutate Ampliatum 6 dilectissi-
mum mihi in Domino: salutate
9 Vrbanum adiutorem nostrum in
Christo Iesu, & Stachyn dilectum
10 meum. Salutate Appellen probū
11 in Christo Iesu. Salutate eos qui
sunt ex Aristoboli domo. Salutate
Herodionem cognatum meum.
12 Salutate eos, qui sunt ex Narcissi
domo, qui sunt in Domino. Sa-
lutate Tryphænam, & Trypho-
sam, quæ laborant in Domino.
Salutate Persidem charissimam,
quæ multum laborauit in Domi-
13 no. Salutate Rufum electum in
Domino, & matrem eius, & me-
am. Salutate Asyncritum, Phle- 14
gontem, Hermam, Patrobam,
Hermen, & qui cum eis sunt,
fratres. Salutate Philologum, & 15
Iuliam, Nereum, & sororem e-
ius, & Olympiadem, & omnes,
qui cum eis sunt, sanctos. Salu- 16
tate inuicem in osculo sancto.
Salutant vos omnes Ecclesiæ
Christi. Rogo autem vos fra- 17
tres, vt obseruetis eos, qui dissen-
siones, & offendicula præter 7
doctrinam, quam vos didicistis,
faciunt: & declinate ab illis. Hu- 18
iusmodi enim Christo Domino
nostro non seruiunt, sed suo ven-
tri: & per dulces sermones, & 8
benedictiones seducūt corda in-
nocentiū. Vestra 9 enim obediē- 19
tia in omni loco diuulgata est.
Gaudeo igitur 10 in vobis. Sed
volo vos sapientes 11 esse in bo-
no: & simplices in malo. Deus 20
autem pacis conterat 12 Sata-
nam sub pedibus vestris veloci-
ter. Gratia Domini nostri Iesu
Christi vobiscum. Salutat vos Ti- 21
motheus adiutor meus: & Lu-
cius, & Iason, & Sosipater cogna-
ti mei. Saluto vos ego Tertius, 22
qui scripsi epistolam in Domino.
Salutat vos Caius 13 hospes me-
us, & vniuersæ Ecclesiæ. Salutat 23
vos Erastus 14 arcarius ciuita-
tis, & Quartus frater. Gratia Do- 24
mini nostri Iesu Christi cum om-
nibus vobis, Amen. Ei autem, 25
15 qui potens est vos confirma-
re 16 iuxta Euangelium me-
um.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

tum, & prædicationem Iesu Christi, secundum 17 reuelationem mysterii temporibus 18 æternis taciti, (quod nunc patefactum est per scripturas Prophetarum secundum præceptũ æterni Dei, ad obeditionem fidei) in cunctis Gentibus cogniti, soli sapienti Deo, per Iesum Christum, cui honor, & gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATIONES.

1. *Ministra* Græcè est διάκονος, variè tamen exponi solet. Græci cum Chrysostomo existimant fuisse nomen dignitatis in Ecclesia, alij verò cum S. Thom. censent dictam fuisse, in ministerio esse, quia ministrabat bona sua pauperibus Ecclesiæ.

2. *In Domino*, idem est, quod per Dominum, nam particula *in*, sæpe in Scriptura significat *per*, vt in Epistola ad Ephes. dicemus, vbi *in Christo*, idem est, quod per Christum.

3. *Domesticam Ecclesiam*, idem est, quod congregationem domus suæ, nempe totam domum.

4. Cognatos vocat, quia erant ex gente Iudæorum.

5. *Nobiles in Apostolis* significat, aut inter Apostolos, aut iudicio Apostolorum insignes.

6. *Electum in Domino*, vocat eximium religione apud Deum.

7. *Præter doctrinam*, Græce est παρὰ τὴν διδαχήν, & denotat contra doctrinam: nam παρὰ significat etiam *contra*, quo sensu accipi ab Aristotele frequenter notaui 1. 2. distinct. 25. cap. 3.

8. *Benedictiones*, Græcè est εὐλογίας, quidam putant idem benedictiones, & dulces sermones, nempe adulationes: & ita hac forte ratione illud *benedictiones*, non interpretatur Chrysostomus. Alii per *benedictiones* intelligunt promissiones magnificas.

9. Particula *enim* reddit causam: difficile autem est, cuiusnam causam reddat. Aliqui cum Chrysostomo putãt esse occupationem, ac si diceret: Hæc quæ dixi de erroribus, nihil ad nos pertinent: nam vestra obedientia, &c. potest etiam referri ad illud, Rogo vos fratres, vt obseruetis: nam vt dixi in 1. c. num. 12. causalis particula apud Paulum, non semper refertur ad proximè, sed ad remotè præcedentia, & sensus erit, ideo rogo vos fratres, vt obseruetis eos, quia vestra obedientia in omni loco nota est: ne igitur eam amittatis auscultantes eos, qui contraria prædicant, dixi vt prudenter eos auscultetis. Id autem, quod subiungit, hunc sensum planè indicat, cum ait, *Gaudeo in vobis, sed volo vos sapientes in bono, & simplices in malo*, ac si diceret: gaudeo de vestra obedientia, sed desidero vos esse cautos, vt eam obseruetis, quia facilitas obediendi solet esse obnoxia fraudi,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

10. *In vobis,* Græcismus est significans idem, quod de vobis.

11. *Sapientes in bono, & simplices in malo,* alludit ad doctrinam Christi apud Matth. cap. 10. *Estote prudentes, sicut serpentes,* nempe ad bonum, supple, discernendum à malo, ne facile sub specie boni ab aliis decipiamini, *& simplices, sicut columbæ,* nempe ad malum, supple, dissimulandum sub specie boni, hoc enim non est prudentiæ, sed dissimulationis mendacis, & in hoc cupit eos assimilari columbæ, quæ nihil mali dissimulare solet, & in illo priori serpenti, qui insidias sibi paratas callide discernit.

12. *Sathanam,* intelligit quemcunque autorem falsæ doctrinæ, ex qua dissensio oritur in Ecclesia.

13. *Hospes meus, & vniuersa Ecclesia,* Græcè est: *& vniuersæ Ecclesiæ,* vt sensus sit, qui me, & vniuersam Ecclesiam hospitio recipit: sic etiam legunt aliqui codices vulgati, sed emendata legit: *Et vniuersa Ecclesia,* & sensus diuersus est, nempe hospes meus, & vniuersi fideles salutant vos.

14. *Arcarius,* Græcè est οἰκονόμος, hoc est, œconomus, & dispensator.

15. *Ei autem, &c.* hyperbaton est, vt sensus sit, ei autem, qui potest vos in cœpto confirmare iuxta id, quod ego annunciaui vobis, qui est solus sapiens Deus, per Iesum Christum; honor, & gloria in secula seculorum. Nec obstat nomen *cui,* quod in omnibus codicibus est, quia redundat more Scripturæ, vt in Psalm. 121. *Cuius participatio eius in idipsum,* redundat autem, *cuius,* aut *eius,* quare non opus est supplere aliquid, vt aliqui faciunt existimantes esse sensum etiam ecclipticum, cui aliquid desit: supplent autem in hunc modum, ei autem, &c. gratias agimus, cui honor, & gloria, &c.

16. Particulā *iuxta,* aliqui interpretantur *in,* vt sensus sit, qui potest in Euangelio confirmare: sed non oportet mutare particulam, & sensus optime congruit, sicut numero præcedenti diximus, quia Paulus sæpius annunciauerat, confirmationem in bono à Domino esse.

17. *Secundum reuelationem,* aliqui interpretantur *in reuelatione.*

18. *Temporibus æternis,* idem est, quod toto tempore ab orbe condito, vt notaui 1. part. disputat. 33. capit. 2.

PARA-

PARAPHRASIS, ET ANNOTATIONES IN EPISTOLAM B. PAVLI AD GALATAS.

ARGVMENTVM TOTIVS EPISTOLAE.

SVNT qui putent idem eſſe inſtitutum huius epiſtolæ, & eius, quæ eſt ad Romanos: & in vtraque duo tractari; alterum, iuſtificationem ex fide prouenire, non ex lege: hoc eſt, ex ceremoniis, quæ lege veteri præcipiebantur: alterum eos, qui ex ſpiritu fidei ſunt iuſtificati, liberos eſſe ab obſeruatione ceremoniarum ipſius legis. Horum tamen ſententia mihi non probatur: vt enim iam ſatis conſtat ex Epiſtola ad Romanos, nihil in ea Paulus curat de

ceremoniali obſeruatione antiquæ legis; ſed vbicunque mentionem facit legis in ea Epiſtola, loquitur de quacunq; etiam morali lege Decalogi, à cuius obſeruatione nō liberatur, qui iuſtificatus eſt. Cum verò in ea Epiſtola docet iuſtificationem non prouenire ex lege: non contendit ex ceremoniis legis non iuſtificari aliquem; ſed ex ſola litera legis, & notitia illius ſine ſpiritu fidei adiuuante ad illius obſeruationem, hominem non iuſtificari. In hac verò epiſtola præcipue de ceremonialibus loquitur: cum enim Galatæ ſeducti eſſent à quibusdam Pſeudo Apoſtolis, vt poſt Baptiſmum retinerent antiquas Iudæorum ceremonias: & eas neceſſarias eſſe exiſtimarent, oſtendit, abiiciendas eſſe omnino, & cum Euangelio minime neceſſarias eſſe. Quod verò in cap. 2. & 3. de omni lege in vniuerſum etiam morali videatur loqui, oſtendens ex illa nec hereditatem ſpiritualem vlli contingere, nec vllum iuſtificari; ſed ex Dei promiſ-

ſione

ſione. & ſpiritu fidei, aut gratia, ſicut in Epiſtola ad Romanos docuerat: id facit, vt inde probet ceremonias illius legis non eſſe retinendas: quod ipſe præcipue contendit: Quomodo verò hoc ſequatur dicemus in cap. 3. num. 47. Porrò autem Paulum in hac Epiſtola loqui de imbecillitate legis moralis ad iuſtificationem, in ſecundo nimirum, & tertio capite, probaui ex profeſſo 1. 2. diſputat. 166. c. 2. & diſp. 189. cap. 4.

ARGVMENTVM
CAPITIS I.

CVm Paulus vidiſſet Galatas ſeductos à quibusdam contra id, quod ipſe illis prædicauerat, vt ſuam doctrinam tueretur, & illorum oſtenderet fallaciam: commendat dignitatem Apoſtolatus ſui, quam non inferiorem aliis ſe accepiſſe teſtatur, & ad hoc ſuæ occaſionis mentionem facit, & quomodo à Chriſto Euangelium acceperit.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

CAPUT I.

1 PAulus Apostolus non ab ho-
minibus,neq; per hominem,
sed per Iesum Christum,&Deum
Patrem qui suscitauit eum à mor-
2 tuis; & qui mecum sunt omnes
fratres, Ecclesiis Galatiæ. Gratia
3 vobis, & pax à Deo Patre nostro,
& Domino Iesu Christo; qui de-
4 dit semetipsum pro peccatis no-
stris, vt eriperet nos de præsenti
seculo nequam, secundum vo-
5 luntatem Dei,& Patris nostri, cui
est gloria in secula seculorum,
6 Amen. Miror quod sic tam citò
transferimini ab eo, qui vos vo-
cauit in gratiam Christi, in aliud
7 Euangelium: quod non est aliud,
nisi sunt aliqui qui vos contur-
bant, & volunt conuertere Eu-
8 angelium Christi. Sed licet nos,
aut Angelus de cœlo Euangeli-
zet vobis præterquam quod eu-
angelizauimus vobis, anathema
9 sit. Sicut prædiximus,& nunc ite-
rum dico: Si quis vobis euangeli-
zauerit præter id,quod accepistis,
10 anathema sit. Modò enim homi-
nibus suadeo,an Deo? An quæro
hominibus placere? si adhuc ho-
minibus placerem,Christi seruus
11 non essem. Notum enim vobis
facio fratres, Euangelium, quod
euangelizatum est à me,quia non
12 est secundum hominem. Neque
enim ego ab homine accepi illud,
neq; didici, sed per reuelationem
13 Iesu Christi. Audistis enim con-
uersa-

PARAPHRASIS.

PAulus Apostolus, seu missus non
1 humana aliqua autoritate, sed
Christi, & Dei patris, qui ipsum Chri-
stum suscitauit à mortuis, & ceteri
fratres, qui mecum sunt, Ecclesiis Ga-
latiæ hanc mittunt epistolam. Gratia
vobis, & pax à Deo Patre nostro sit
per merita ipsius Christi, qui seipsum
obtulit morti pro peccatis nostris, vt
liberaret nos à prauis operibus, quæ
2 hoc seculum vitæ præsentis, & cor-
ruptæ naturæ secum fert, 3 secun-
dum beneplacitum, & dispositionem
voluntatis Dei remedia nobis ad hunc
finem præparantis, cui est gloria in se-
cula seculorum. 4 Miror quidē, quod
ad primam irruptionem, vel persua-
sionem Pseudo Apostolorum, passi
estis transferri, & separari 5 à Deo
Patre, qui vos vocauit in gratiam
Christi, transferri, inquam, in aliud
Euangelium diuersum ab eo, quod
vobis prædicaui; cuius doctrina non
est nomine Euangelij nuncupanda. 6
Quod verò amplectamini hanc do-
ctrinam loco Euangelij, cum reuera
Euangelium non sit, non aliunde pro-
uenit, nisi ex eo, quod sunt aliqui, qui
mentis vestræ obtutum opinionibus
suis falsis perturbant; verum vsque
adeò non commoueat vos vllius ho-
minis autoritas, vt etiam si nos ipsi
aut (quod maius est) Angelus aliquis
(si fieri posset) prædicauerit vobis 7
diuersum ab eo, quod à nobis iam ac-
cepistis, execrabilis sit, & anathema.
Nec

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

uersationem meam aliquando in
Iudaismo, quoniam supra mo-
dum persequebarEcclesiam Dei,
14 & expugnabam illam,& proficie-
bam in Iudaismo supra multos
coætaneos meos in genere meo,
abundantius æmulator existens
paternarum mearum traditio-
15 num. Cum autem placuit ei, qui
me segregauit ex vtero matris
meæ,&vocauit per gratiam suam,
16 vt reuelaret filium in me, vt eu-
angelizarem illum in Gentibus:
continuo non acquieui carni, &
17 sanguini; neq; veni Ierosolymam
ad antecessores meos Apostolos:
sed abij in Arabiam,& iterum re-
18 uersus sum Damascum. Deinde
post annos tres veni Ierosoly-
mam videre Petrum: & mansi a-
pud eum diebus quindecim. A-
19 lium autem Apostolorum vidi
neminem, nisi Iacobum fratrem
20 Domini. Quæ autem scribo vo-
bis; ecce coram Deo, quia non
21 mentior. Deinde veni in partes
22 Syriæ,& Ciliciæ. Eram autem i-
gnotus facie Ecclesiis Iudææ, quę
23 erant in Christo: tantum autem
auditum habebant: quoniam qui
persequebatur nos aliquando,
nunc euangelizat fidem, quam a-
24 liquando expugnabat. Et in me
clarificabant Deum.

Nec miremini, quod tam aspere con-
tra Pseudo Apostolos loquar: nunc 8
enim non coram hominibus, sed co-
ram Deo causam dico: nec studeo, vt
placeam hominibus: si 9 enim mi-
hi curæ esset placere hominibus, 10
non me addixissem Christianismo, po-
tuissem quidem in Iudaismo honorifi-
cè manere: dixi autem execrabilem
nobis esse debere eum, qui aliud Eu-
angelium annunciauerit, quàm ego
vobis prædicaui: notum 11 enim
vobis facio, Euangelium, quod à me
vobis prædicatum est, non humano
more me accepisse, neque enim ab ali-
quo homine prius audiui, aut illud
didici, sed ipse Christus dignatus est
mihi illud patefacere: audistis enim
fama perferente, qualis fuerim, dum
in Iudaismo agerem, quod mirum in
modum expugnabam Ecclesiam, &
congregationem paucorum Apostolo-
rum, ac Discipulorum, qui Christi no-
men profitebantur, vehementer insi-
stens institutis maiorum, & ea perti-
naciter defendens. 12 Cum autem
ei, qui me iam olim 13 in vtero ma-
tris positum, absque vllis meis meritis
à ceteris hominibus decreto suo secre-
uit, vt essem organum quoddam exi-
mium, & electum prædicationis, &
destinato tempore vocauit per gra-
tiam suam: placuit 14 reuelare Fi-
lium suum 15 mihi, vt notitiam il-
lius ad Gentes deferrem. Continuo non moras triui Damasci in consulendis
hominibus, nec veni Hierosolymam ad consulendos Apostolos, sed protinus,
vt eram iussus, aggressus sum munus prædicationis, ad quod fui vocatus, &
contuli me ad hoc in Arabiam, deinde iterum veni Damascum, &c.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ANNOTATIONES.

1. Illud *ab hominibus*, & illud *neque per hominem*, aliqui putant esse diuersa, vt prius denotet solum originem missionis, & eum, à quo missus sit Apostolus: posterius autem intercessionem alicuius, & fauorem, vt ab alio mitteretur. Mihi verò videtur pro eodem omnino vsurpari, quia statim subdit, *sed per Iesum Christum*, cum tamen non tantum fauore illius, sed etiam ab illo Paulus esset missus iuxta illud Marci 10. & Ioan. 20. *Ecce ego mitto vos*. Et illud Matt. 28. *Data est mihi potestas in cælo, & in terra, &c.* & ita eodem modo subdit, *& per Deum Patrem*, cum tamen Deus Pater propria autoritate Paulum miserit; non tamen fuerit intercessor, vt mitteretur. Quod autem attinet ad initium Epistolæ, & salutationem dicendum est, sicut in Epistola ad Romanos notauimus. Nec obstat, quod dicat, *& ceteri fratres, qui mecum sunt*, cum tamen ipsi non scriberent Epistolam, nam cum ipse Paulus nomine eorum eam scriberet, rectè dicere potuit, *& ceteri fratres, &c.* Supple, mittunt hanc Epistolam, vt ita non solum salutatio, sed tota Epistola etiam aliis fratribus eo modo, quo diximus, tribuat, &c.

2. Seculum prauum appellat prauas hominum cogitationes, & opera nostræ naturæ corruptæ, non tantum iam commissa, sed quæ committerentur, nisi Christi gratia præsto esset.

3. Illud *secundum voluntatem*, non refertur ad id, quod quidam dicunt, distributionem gratiæ, non ex beneplacito humanitatis Christi, sed Dei factam fuisse. De quo satis 1. par. disp. 94. cap. 3. & 3. part. q. 19. art. 1. sed refertur ad dispositionem, qua Deus voluit Christum pro nobis mori.

4. Illud *tam cito*, Hieron. refert ad tempus conuersionis, quasi Paulus miretur, quod post tam breue tempus, quo ab ipso erant in fide instructi, defecerint ab Euangelio. Mihi verò placet sensus, quem in paraphrasi sequutus sum, qui est Chrysost. vt illud *tam cito* ad leuem tentationem, & persuasionem referatur: hoc enim mirandum erat: non autem quod post breue tempus conuersionis retrocederent, imò oppositum esset magis mirandum.

5. Illud *ab eo, qui vos vocauit*, est periphrasis ipsius Dei, cui tribuitur in Scriptura vocatio ad fidem, & gratiam.

6. Totus numerus vsque ad illud, *nisi ex eo* supplendum videtur, vt congruat contextus.

7. *Præter id*, quod est in textu, interpretati sumus *diuersum ab eo*, verum non est ita intelligendum, quasi nihil liceat addere doctrinæ semel à Paulo prædicatæ, nam si ipse iterum prædicasset, addidisset, sed ita vt aliquo modo sit contrarium, sicut erat, inducere circuncisionis obligatio-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

gationem. Notandum tamen est Apostolum data opera dixisse, *Præter id quod euangelizatum est*, vt optime notant Græci, quia non tantum dicit anathema eum, qui omnino contrarium prædicauerit, sed etiam eum, qui aliquid dumtaxat prædicauerit, quod minima ex parte sit contrarium.

8. Reddit rationem, quare asperè loquutus sit, vt videatur Pseudo-Apostolos irritasse: rationem ergo optimam reddit, quia nunc dicit causam apud Deum, non apud homines: vnde non mirum, si non curet, non placere hominibus, sed Deo soli veritatem planè dicendo, sic interpretantur Græci.

9. Reddit causam, & probat ab effectu, quomodo non quærat placere hominibus, nec gloriam apud eos.

10. Quidam ita interpretantur: si studerem placere hominibus, desinerem esse seruus Dei, sed efficacior est probatio illa ab effectu secundum sensum paraphrasis, quem sequuntur Græci Patres.

11. Illud *enim*, quod causam reddit in Gręco est δὲ, Latinè *autem*, quod videtur quadrare contextui, quia Paulus aggreditur nouam narrationem. Ego verò existimo optime esse posse particulam causalem, sicut est in vulgata, ita tamen vt non reddat causam eius, quod proxime præcessit, sed anterioris, quod frequens esse in Paulo notaui in Epist. ad Rom. Reddit verò causam eius, quòd dixerat prius, *Si aliquis vobis euangelizauerit, &c. anathema sit*, ostendens Euangelium, quod ipse prædicauit, se à Christo proximè accepisse, vt ostensa eius certitudine confirmet illud, quod dixerat *anathema sit*: & ideò vt ostenderem in paraphrasi connexionem proxime antea, illud repetiui.

12. Narrat quomodo non accepit ab aliquo homine Euangelium, sed proximè à Deo, & à Christo.

13. Dicit *ex vtero*, non vt ostendat statim, dum in vtero esset vocatione ipsa segregatum fuisse, vel ab ortu suo: siquidem postea vocatus fuit: nec vt ostendat decreto Dei fuisse segregatum solum ex vtero, cum ab æterno fuerit, sed vt ostendat sine meritis suis, sicut cap. 9. ad Rom. *sed & Rebecca ex eodem concubitu*.

14. Illud, *vt reuelaret filium eius in me*, aliqui referunt ad illud *vocauit*, ita vt illud *vt*, significet causam finalem vocationis. Melior contextus est, si referatur ad *placuit*, & illud *vt*, non sit finalis particula, sed expletiua hoc modo: placuit vt reuelaret, & in Græco non habetur, sed verbum *reuelare* in infinitiuo.

15. Illud *in me*, Erasmus putat idem esse *per me*, & in scriptura illud *in*, frequenter significare *per*, vt dixi in Epist. ad Rom. Melius tamen quadrat expositio paraphrasis, quæ est Chrysostomi, vt illud *in me* idem sit, quod *mihi*.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ARGVMENTVM
Capitis II.

Postquam superiori capite ostendit autoritatem Euangelij, quod prædicauit, non esse inferiorem autoritate Euangelij aliorum Apostolorum, vt ei fides adhiberetur: in hoc capite primum prosequitur, qua ratione Euangelium suum cum aliis Apostolis Hierosolymis contulerit, & ab eis ita fuerit probatum, vt ipse, & Barnabas in Gentes mitterentur, alij verò ad prædicandum Iudæis se contulerint. Deinde incipit probare circuncisionem, & legalia non esse seruanda, sicut Galatis prædicauerant Pseudo Apostoli. Id verò probat trifariam: primò quia cum comes ipsius, Titus ascendisset cum eo Hierosolymam, & esset circuncisus: alij Apostoli non suaserunt, nec compulerunt ipsum circuncidi, vt ita autoritate aliorum Apostolorum probet, Galatis circuncisionem non esse necessariam. Secundo quia ipse reprehendit acriter Petrum, quod videretur consentire his, qui ceremonias Iudaicas obseruabant. Tertio ex eo quod homo

non iustificatur apud Deum ex operibus legis, sed ex fide: quod vtrum sit intelligendum de operibus ceremonialibus, an etiam de moralibus legis in annotationibus ostendam.

Caput II.

1 DEinde post annos quatuor-
decim, iterum ascendi Iero-
2 solymam cum Barnaba, assumpto
& Tito. Ascendi autem secun-
dum reuelationem, & contuli
cum illis Euangelium, quod præ-
dico in Gentibus; seorsum autem
iis, qui videbantur aliquid esse:
ne forte in vacuum currerem aut
3 cucurrissem. Sed neque Titus,
qui mecum erat, cùm esset Gen-
tilis, compulsus est circumcidi:
4 sed propter subintroductos falsos
fratres, qui subintroierunt explo-
rare libertatem nostram, quam
habemus in Christo Iesu, vt nos
5 in seruitutem redigerent. Quibus
neque ad horam cessimus subie-
ctione, vt veritas Euangelij per-
6 maneat apud vos. Ab iis autem,
qui videbantur esse aliquid (qua-
les aliquando fuerint, nihil mea
interest. Deus enim personam
hominis non accipit.) Mihi e-
nim, qui videbantur esse aliquid,
7 nihil contulerunt. Sed econtra,
cum vidissent, quod creditum est
8 mihi Euangelium præputii, sicut
& Petro circuncisionis, (qui enim
opera-

PARAPHRASIS.

*POst hæc transactis 1 annis qua-
tuordecim, iterum veni Hieroso-
lymam simul cum Barnaba, pariter
& 2 Tito, etiamsi Gentilis esset, &
incircuncisus: ascendi autem monitus
diuino oraculo, & familiariter ex-
posui 3 illis, qui Hierosolymis erant,
Christianis doctrinæ genus, quod in
Christo prædicando hactenus sum se-
quutus. Seorsim verò contuli Euan-
gelium meum cum his, qui 4 in pre-
tio erant. 5 Non quidem quod dif-
fiderem causæ meæ: vel quod de tot
annorum prædicatione in dubium
venissem, sed ne qua ratione per Pseu-
do Apostolos mea prædicatio calum-
niari posset, quod ab aliis Apostolis
recepta non esset. Sed tamen 6 cum
veni Hierosolymam ad alios Aposto-
los, & mecum adduxissem Titum in-
circuncisum, quia Gentilis erat, Apo-
stoli nullo modo impulerunt, aut so-
licitarunt ipsum, vt circunci deretur.
7 Non igitur putabant necessariam
esse circuncisionem, aliàs incircunci-
sum non paterentur mecum commo-
rari Christianum: 8 sed à falsis fra-
tribus, qui insidiose irrepserunt ad
explorandam nostram libertatem,*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

nim operatus est Petro in Apo-
stolatum Circuncisionis, opera-
tus est, & mihi inter Gentes) &
9 cum cognouissent gratiam, quæ
data est mihi, Iacobus, & Cephas,
& Ioannes, qui videbantur colu-
mnæ esse, dextras dederunt mihi,
& Barnabæ societatis: vt nos in
Gentes, ipsi autem in Circunci-
10 sionem: tantum vt pauperum
memores essemus: quod etiam
solicitus fui hoc ipsum facere.
11 Cum autem venisset Petrus An-
tiochiam, in faciem ei restiti, quia
12 reprehensibilis erat. Prius enim
quam venirent quidam à Iacobo,
cum Gentib. edebat: cum autem
venissent, subtrahebat, & segrega-
bat se timens eos, qui ex circunci-
13 sione erant. Et simulationi eius
consenserunt ceteri Iudæi, ita vt
& Barnabas duceretur ab eis in il-
14 lam simulationem. Sed cum vi-
dissem quòd non rectè ambula-
rent ad veritatem Euangelii, dixi
Cephæ corã omnibus. Si tu, cum
Iudæus sis, Gentiliter viuis, & non
Iudaice: quomodo Gentes cogis
15 Iudaizare? Nos natura Iudæi, &
non ex Gentibus peccatores. Sci-
16 entes autem, quòd non iustifica-
tur homo ex operibus legis, nisi
per fidem Iesu Christi, & nos in
Christo Iesu credidimus, vt iusti-
ficemur ex fide Christi, & non ex
operibus legis: propter quod ex
operibus legis non iustificabitur
17 omnis caro. Quod si quærentes
iusti-

qua obseruamus Euangelium Christi sine legis ceremoniis, vis aliqua illata est, vt in seruitutem legalium nos inducerent: contenderunt enim, vt Titus circuncideretur; quibus 9 *minime consensimus, nec breui tempore paßi sumus, vt de hac re nobiscum contenderent:* 10 *vt vel hoc nobis sufficiat argumentum, quo veritas Euangelij absq; legis ceremonijs permaneat. Postquam ergo cum illis, qui tunc præcipui erant, contuli Euangelium meum,* 11 *nihil ab illis accepi:* 12 *dixi ab his, qui præcipui erant inter Apostolos eo tempore, quales enim fuerint antequam ad Apostolatum vocarentur, non curo: Deus enim non respicit personam, sed de stercore erigit pauperem: ab his ergo nihil accepi.* 13 *Non solum enim non reprehenderunt meam doctrinam, docentes me aliquid, sed potius in tantum abfuerunt ab incusando Euangelium meum, vt cognoscentes planè mihi commissum esse à Christo Euangelium Gentibus prædicandum (idem enim Christus qui efficax fuit in Petro, in sermone, & signis apud Iudæos, vt fungeretur rectè Apostolatu: idem efficax fuit in me per dona, & per miracula apud Gentes)* 14 *cognoscentes, inquam, gratiam mihi factam, quod commissum esset Euangelium Gentibus prædicandum, Iacobus, & Petrus. & Ioannes, mihi, & Barnabæ dextras sociales dederunt declarantes hoc signo, nos cum ipsis per omnia*
con-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ustificari in Christo, inuenti su-
mus, & ipsi peccatores, nunquid
Christus peccati minister est? Ab-
18 sit. Si enim quæ destruxi, iterum
hæc ædifico: præuaricatorem me
19 constituo. Ego enim per legem,
legi mortuus sum, vt Deo viuam:
20 Christo confixus sum cruci. Viuo
autem, iam non ego: viuit verò in
me Christus. Quòd autem nunc
viuo in carne: in fide viuo Filij
Dei, qui dilexit me, & tradidit se-
21 metipsum pro me. Non abiicio
gratiam Dei. Si enim per legem
iustitia, ergo gratis Christus mor-
tuus est.

conuenire; simulq; conspirauimus, vt nos inter Gentes, illi verò inter Iudæos præcipuè Euãgelium prædicarent: tantum vnum 15 admonuerunt, vt pauperum, qui in Iudæa agebant, memores essemus, quod mihi quidem satis curæ iam erat; nõ tamen commendarunt nobis circuncisionem, aut legales ceremonias. 16 Cum autem Petrus venisset Antiochiam, ausus sum ipsum 17 in conspectu omnium redarguere, & contradicere, quia factum eius merebatur reprehẽsionem; antea enim quam Iudæi conuersi venirẽt 18 Hierosolymis Antiochiam, ipse cum Gentilibus edebat, & bibebat. 19 Postquam verò Iudæi illi venerunt, subtraxit se à consortio Gentilium, timens Iudæos, ne & illi scandalum paterentur, cum essent adhuc in fide paruuli, & ceremonialia obseruarent, nec illis omnino essent interdicta. Et ceteri Iudæi ad fidem conuersi, qui cum Petro simul antea cõmercium habebant Antiochiæ cum Gentilibus, videntes simulationẽ Petri, qua simulauit se obseruare legalia, abscedentes à Gentilibus eodem modo, & ipsi simularunt; & eò progressum est exemplum Petri, vt Barnabas quoq; meus collega duceretur in simulationem eorum. Sed cum viderem, quod Petrus, & reliqui Iudæi conuersi ad fidem claudicarent, nec satis firmi essent in declaranda veritate Euangelij; sed modo Gentibus se adiungentes legem negligerent: modo ab illis se separantes legis obseruarent ceremonias, dixi Petro: si tu qui Iudæus natione & ab infantia circuncisus es, sciens ceremonias legis Christi morte iam cessasse, nec vim habere, cum Gentilibus communi mensa, & quibusuis cibis vtebaris, antequam venirent Iudæi: & sic Gentiles conuersi suasi sunt sine ceremonia legis iustificari posse; profectò hoc tuo facto, & exemplo postquam Iudæi venerunt, subtrahens te à consortio Gentilium, & mensa eorum, adducis eos in eam opinionem: vt etiam ipsi velint ceremonias obseruare, & ita circuncidi, ne ipsos tanquam incircuncisos, & immundos, & nondum per fidem iustificatos fugias, ex quo in magnum errorem inducuntur. Nos 20 genere Iudæi non proselyti, nec ex Gentilibus, & 21 impiis parentibus geniti 22 scientes non iustificari hominem ex 23 operibus legis, sed per fidei spiritum,

in

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

in Christum credimus, 24 vt iustitiam, quam lex præstare non potest, fide Christi consequamur; non autem ex operibus: non quod putemus etiam ex operibus iustificari aliquem posse; sed 25 propterea quod ex operibus legis, hoc est, solo legis adiutorio nullus homo iustificabitur vnquam, nec ex solo legis adiutorio vllus iustificari potest. 26 Sed neque illius obseruatio, qua parte ceremonialis est, necessaria existimari debet ad iustificationem. 27 Si enim, 28 qui ex fide contendunt iustificari sine legis ceremoniis, adhuc 29 & ipsi peccatores sunt, sicut Gentiles incircuncisi, & infideles, vt eos debeamus euitare, sicut tu Petre fugis consortium Gentilium, iam fidelium ac si peccatores essent; efficitur Christum esse causam, cur in peccato maneant, qui eos à legis ceremoniis ad legem, & fidem suam abduxit, & ita à remedio peccati, quod erat in legis ceremoniis ipsos auocauit. 30 Christus autem non potuit esse causa, vt ipsi in peccato manerent eos decipiendo, & auocando à vero remedio: ergo nec ipsi sunt peccatores adhuc non obseruantes ceremonias legis, vt eos tanquam impuros fugere debeas. 31 Quod verò Petre malefeceris fugiendo consortium Gentilium fidelium, inde cognosces: 32 quia si quis quòd antea faciebat tanquam bonum, postea fugit, ostendit se, & declarat iniustum: necesse enim est, aut ipsum tunc peccare cum relinquit, quod antea sequebatur, aut antea sequendo illud peccasse: tu ergo talem te ostendis, cum deseras modo Gentiles religionis causa, cum quibus antea consortium habebas. 33 Porrò legem vim non habere iustificandi, inde constat, quia 34 per legem ipsam, habendo scilicet literam illius sine fidei adiutorio mortui sunt ipsimet legi, eam transgredientes, & præuaricantes: 35 vt verò viuant vita Dei, & iustificationis, obseruantes legem Decalogi, cum Christo, 36 crucifigi debent in Baptismo, & fide eius, vt spiritu illius legem obseruent. Hoc modo, quisque cum Christo crucifixus, & consepultus in Baptismo, & gratia ipsius dicere potest, cruci affixus sum, viuo ego, tamen iam non ego, vetus scilicet homo, sed Christus, & gratia eius viuit in me. Quod autem adhuc in carne manens, & coniunctus adhuc cum veteri Adamo, & corpore peccati, nihilominus 37 viuo spirituali vita (quod mirum sane est) ex fide Filij Dei, & spiritu illius prouenit, quo supero prauos motus illius, qui me ad legis transgressionem, & mortem contendit pertrahere, ex fide inquam, Filij Dei, qui dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, vt merito paßionis illius spiritum fidei haberemus ad obseruandam legem. Apprehendo 38 ergo gratiam Dei, & spiritum illius ad iustificationem, non enim puto, 39 solam legis notitiam ad iustificationem, & rectè viuendum sufficere: nam si sufficeret, frustra Christus mortuus esset, cum sola notitia boni, & mali sufficeret.

ANNO-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ANNOTATIONES.

1. Quidam cum Beda enumerant hos 14. annos à tempore conuersionis, alij cum Hieronymo post illos tres, quorum superiori cap. fecit mentionem, quibus etiam addunt hos 14.

2. Habet emphasin illud, *assumpto & Tito*, vt ostendat non timuisse secum habere seruum Gentilem, & incircuncisum, etiam cum venit Hierosolymam ad Iudæos.

3. Illud *cum illis*, aliqui referunt ad Petrum, & Iacobum, ego tamen puto generalius accipi pro omnibus aliis, cum deinde speciatim addat, *Seorsum autem his, qui videbantur aliquid esse*, per quos intelligit Petrum, & Iacobum.

4. In Latinis codicibus dicitur, *qui videbantur aliquid esse*, in Græco verò, & antiquis Latinis codicibus non habetur illud *aliquid*, nec Augustinus legit, nec Hieronymus: imo apud Augustinum non est illud *esse*, sed tantum legit (*qui videbantur*) & exponit: qui videbantur eminere in Ecclesia: ad eundem modum Hieronymus, *qui videbantur columnæ esse*, hoc enim modo loquendi infra vtitur Paulus hoc eodem cap. In idem recidit expositio, quam sequuti sumus in paraphrasi, quæ est Erasmi, in Græco habetur δοκοῦσι, δοκοῦντες autem absolutè dicuntur, qui in pretio sunt, intelligit autem Petrum, & Iacobum.

5. Illud *Ne forte in vanum currerem, &c.* non dixit, quod dubitarit de suo Euangelio, sed ob rationem, quam in paraphrasi addidimus.

6. Iam incipit probare necessariam non esse circuncisionem. Primò quia alij Apostoli non impulerunt, vt Titus circunciderετur, ergo non putabant esse necessarium circuncidi: ex quo fit non esse solam Pauli doctrinam, sed aliorum Apostolorum, quam ipse Galatis prædicauit, & tunc prædicabat.

7. Totus hic numerus suppletus est, videtur enim conclusio argumenti, quod facit Paulus hoc modo. Contuli cum Apostolis meum Euangelium, & cum scirent mecum esse Titum incircumcisum, non compulerunt me, vt circunciderετur, ergo non putabant necessarium esse.

8. Illud *sed*, quod est aduersatiua particula, multos perturbauit, vt videre licet apud Adamum: omissis verò aliorum expositionibus solita breuitate nostram probare contendo. Clausula illa cum aduersatiua *sed*, redditur difficilis ex duobus. Primum ex illa particula *propter*, quæ Græcè est διὰ, & significat *propter*, deinde quia periodus est concisa, & ecclipticus sermo sine verbo. Tollitur autem vtraque difficultas facilè, primum si illud διὰ ponatur ibi pro *à*, aut *per*, sicut solet poni, ita, vt ibi significet causam efficientem. Deinde si periodo concisa re-

petatur verbum præcedentis periodi, scilicet, *compulsus est*, & sic sensus facile constat. Affirmat ergo illa particula *sed* de falsis fratribus, quod de Apostolis negauerat, sicut patet in paraphrasi, vt inde probet ex sententia Apostolorum, & ex sua ipsius constantia, qua coram Apostolis restitit falsis fratribus, id quod ipse persuadere contendit Galatis.

9. Illud *ad horam*, idem est quod minime, & ad minimum tempus, eo quòd nec minimo tempore passus esset Paulus, vt ipsi hanc vim inferrent, sed statim sine mora eorum conatum represserit, & sententiam confutauerit.

10. Illud *vt*, non denotat finem, propter quem tunc Paulus id fecerit, quasi tunc ea intentione fecerit, vt Galatæ ex facto in sua doctrina firmarentur: forsan enim tunc de illis non cogitauit: sed significat finem, quare hoc illis factum exposuerit, scilicet vt hoc sit illis argumentum, sicut dicitur in paraphrasi.

11. Illud videtur supplendum, id enim Paulus adiecturus erat.

12. Parenthesin illam existimo positam à Paulo, quia dixit, *ab his, qui præcipui erant, &c.* ne ei obiiceretur, illos fuisse idiotas piscatores antea. Et in paraphrasi sequuti sumus expositionem Ambrosij, & Augustini, Hieronymus alio refert, sed non ita placet.

13. Iterum repetiui, quod additum erat in num. 11. vt causalis *enim*, quæ post parenthesin posita erat, rectè connecteretur, & causam redderet, ob quam ab illis nihil accepit, eo quòd illi nihil ei contulerint.

14. Est hyperbaton, & propter longam parenthesin repetit inchoatam orationem dicens: *& cum cognouissent gratiam Dei, quæ data est mihi*, ac sic diceret, *& cum inquam, cognouissent, &c.*

15. Ibi suppleri debet illud *admonuerunt*, vel quid simile.

16. Pergit adhuc confirmare, quod proposuerat, nempe suum Euangelium, quod ipse Galatis prædicauit auferens illis legalia tantæ esse autoritatis, vt veritate ipsa nixus, ausus sit reprehendere Petrum, quòd in hac re non admodum caute ambularet in obseruatione ceremoniarum.

17. In textu Latino dicitur, *in faciem ei restiti*, in Græco verò κατὰ πρόσωπον, id est, *iuxta faciem*, quod ita Hieronymus interpretatur, & Chrysostomus, vt illud *iuxta faciem*, significet reprehendisse tantum ex composito, & fictè, non autem ex corde. Hieronymus enim contendit in nullo fuisse Petrum verè reprehensum, sed in 1. 2. disput. 182. cap. 6. ostendimus Petrum verè dignum fuisse reprehensione, etiamsi in eo, quod bona fide ductus fecit, non peccauerit: expositioni Hieronymi fauet illud 2. ad Corinth. 10. *Quæ secundum faciem sunt, videte, id est, quæ habent apparentem speciem potius quam rem*, & capit. 5. *Vt habeatis ad eos, qui in facie glo-*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

tie gloriantur, scilicet ad hypocritas. Verum cum Petrus, vt diximus, verè dignus fuerit reprehensione, placet expositio quam sequuti sumus, quæ est Augustini, cui fauet illud 2. Corinth. 10. *Secundum faciem quidem humilis sum inter vos, absens autem, &c.* hoc est, *dum præsens, sum humilis inter vos.* Et Actor. 23. *Non est Romanis consuetudo damnare hominem aliquem, nisi is, qui damnatur, præsentes habeat accusatores.* In Græco pro *præsentes* dicitur κατὰ πρόσωπον.

18. Illud *à Iacobo*, idem est quod *Hierosolymis*, Iacobus enim erat Episcopus Hierosolymorum.

19. Quare dignus fuerit Petrus hic reprehensione, & non Paulus, cum circuncidit Timotheum: & quare idem Paulus noluerit circuncidere Titum, cum tamen in eodem tempore, nempe quando post quatuordecim annos ascendit Hierosolymam cum Tito, de quo ascensu dicitur Actor. 21. ipse Paulus seruauerit ceremonias legis, quia ex voto se totondit in templo, & longiorem postulat disputationem, quam instituti nostri ratio in præsenti patiatur, vt diximus in illa disputatione 182.

20. Illud *natura Iudæi*, dixit ad differentiam Proselytorum.

21. Illud, *Non ex Gentibus peccatores*, dixit quia non essent ex peccatoribus parentibus, hoc est, ethnicis, & impiis Gentilibus, ex quibus filij dicuntur peccatores.

22. Illud *autem*, redundare videtur, nec habetur in Græco, si vero retineatur, vt sensum faciat, debet addi superiori parti verbum *sumus*.

23. Quidam hic tantum intelligunt ceremonialia opera, contra quæ disputat Paulus in hac epistola, licet in Epistola ad Romanos etiam de moralibus loquatur. Sed quod in hac Epistola loquatur etiam de lege morali, & de operibus illius in eo etiam sensu, quo in Epistola ad Rom. ostendi 1. 2. quæst. 114. art. 5. inde tamen bene probat, non esse obseruanda ceremonialia, vt dixi, & dicam infra.

24. Illud *credimus*, quod vulgata habet de præsenti, in Græco est in præterito, & Græci omnes ita interpretantur. Illud etiam participium *scientes*. in Græco est temporis præteriti, sed idem sensus vtroque modo est. Repetit autem iterum illud, *non ex operibus legis*, cum tamen non esset necessarium.

25. Repetit iterum, quod dixerat, quod frequens est in Paulo, & reddit rationem, quare non velit ex operibus iustificari, non quia putet per se ita aliquem iustificari, & ipse nolit, sed quia reuera nullus ita viuificari potest, vt 1. 2. dispu. 189. cap. 4. notauimus. Illud vero *propter quod*, in Græco est διότι, quod significat *quia, quoniam, propterea quod*, illa phrasis *omnis caro*, idem significat, quod nulla caro, hoc est, nullus homo.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

26. Incipit probare non tantum non iuſtificari hominem ſola lege, ſed etiam illius ceremonias neceſſarias non eſſe, & ideo totus hic numerus ſuppletus eſt, quod ratio ipſa ſubiuncta probare contendit.

27. Illa particula *quod ſi*, denotat inde incipere nouam rationem ad probandum id, quod num. 25. diximus.

28. Quamuis in hac ratione in prima perſona loquatur, tamen de alijs etiam intelligitur Gentilibus, qui ſola lege ſine ceremoniis iuſtificati erant, quorum nihilominus conſortium fugiebat Petrus, vnde adhuc cum Petro ſermonem habet, oſtendens, quam dignus ſit reprehenſione. Quod verò prima perſona Paulus vtatur pro tertia, frequens eſt in Epiſt. ad Rom. & alibi, vt in ea notaui.

29. Illud *&*, quod in textu eſt, ſignificat etiam eo modo, vt in paraphraſi.

30. Illud *abſit* eſt deſtructio conſequentis, quod intulit in illa ratione, quam fecit Paulus, vt ita oſtendat antecedens etiam eſſe abſurdum, quod eſt, fugiendos eſſe eos, qui ſunt incircuncisi, & Gentiles, contra quod Paulus diſputat, & Petrum reprehendit, nos autem interpretati ſumus in paraphraſi ita: *Chriſtus autem non potuit eſſe, &c.* & addidimus aliqua vſque ad numerum ſequentem, vt integram rationem Pauli exprimeremus.

31. Ratio illa Pauli non refertur ad immediate præcedentia, ſed eſt noua ratio ad probandum initio propoſitum, Petrum ſcilicet eſſe dignum reprehenſione, & ideo totum nu. 28. ſuppleuimus ad indicandum, quò ſpectet illa ratio, quæ incipit à num. 29.

32. Quod dicit in propria perſona, intelligit de quacunque alia, vt familiare eſt Paulo, & nu. 28. notaui, & idem obſeruat nu. ſeq.

33. Totus ille numerus ſuppleri debet, quia cauſalis, quæ ponitur nu. 32. non refertur ad immediate præcedentia, ſed ad id, quod ſupra dixerat de legis impotentia, hoc verò frequens eſt Paulo, vt cap. 1. ad Rom. notaui.

34. Multi per *legem* intelligunt hic gratiam, quaſi dicat Paulus, per gratiam iam mortuus ſum legi Moyſis, & ceremoniis. Sed ne ita æquiuocationem in paucis admittamus, melius eſt eodem modo vtrobique accipere in eum ſenſum, quem ſequuti ſumus in paraphraſi. Dicitur verò mortuus legi, quia non obſeruat ea, quæ in lege præcipiuntur, quaſi dicat: ipſa facit, vt ipſi non viuam, hoc eſt, vt eam non obſeruem.

35. Illa particula *Vt*, quæ finalem cauſam denotat, non refertur ad præcedentia, nec enim ſenſus eo modo conſtare poſſet, ſed ad ſequentia, & ideo addidi particulam *Verò*, quæ diuidit, ſicut aduerſatiua.

36. Crucifigi cum Chriſto, eſt phraſis Pauli, ſicut ad Rom. 6. dicuntur

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

tur consepulti, & mortui cum Christo, qui baptizati sunt: rationem huius ibi reddidimus.

37. Quidam illud *viuo* referunt ad vitam temporalem, vt sensus sit: quod adhuc viuo vita hac temporali, fidei Dei debeo: nam sine illa dignus essem, qui immergerer in infernum: hic tamen sensus non satis cohæret cum præcedente, sensus verò paraphrasis optime consonat omnibus, quæ dixerat Paulus.

38. Videtur conclusio præcedentium, & ideo addidit particulam *ergo*.

39. Illud *si ex lege iustitia*, non puto significare, quod quidam dicunt, non sufficere obseruationem legis, nam Christus dixit Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*: sed quia non possunt obseruari sine fide Christi, & illius spiritu, ideo dicit Paulus, ex lege non esse iustitiam, quia aliàs Christus frustra esset mortuus, si ex sola boni, & mali notitia, quam solum lex præstat, obseruari posset. Sic etiam loquitur semper de lege in Epist. ad Rom. vt suis locis ostendi. Quo modo verò hinc colligat non esse iam seruandas ceremonias, vt circuncisionem, &c. ostendam in argum. cap. 3.

ARGVMENTVM
CAPITIS III.

PVtant aliqui, cum Paulus in hoc cap. contendit Galatis ostendere ipsos non accepisse spiritus dona, nec iustificatos esse ex operibus legis, sed ex spiritu fidei in Christum, ipsum loqui tantum de operibus ceremonialibus, vt de circuncisione, quam contendit illis suadere necessariam non esse, sicut ipsi falsò existimabant. Ego quidem censeo orationem totam Apostoli eo quidem spectare, vt suadeat

Galatis circuncisionem, & legis ceremonias necessarias non esse: hoc enim fuit institutum huius epistolæ, vt ex præcedentibus constat: nihilominus in hoc cap. non agere Paulum speciatim de ceremoniis legis, & cum probat hominem ex sola lege sine fide non iustificari, nomine legis totam literam, legem etiam moralium præceptorum comprehendere continuando id, quod in fine præcedentis capitis proposuerat, nempe eam non sufficere ad iustificationem, aliàs si de solis ceremonialibus intelligeret, contextus huius capitis minime constaret, sicut si intelligat de tota lege, inde tamen optime eum probare cessasse legalia. Quia cum obseruatio legis, qua homines semper iustificati sunt, non fuerit ex ipsa sola legis notitia; sic enim frustra Christus venisset, sed ex spiritu fidei, quem Christus semper communicauit iis, qui legem obseruantes iustificati sunt: consequitur, ceremonias illius legis cessare debuisse aduentu veritatis, nempe aduentu Christi, qui in illis signabatur: nam quod attinet ad moralia, cessare non potuit ea parte, qua naturalia præcepta continebat, sicut ostendi 1. 2. disput. 180, cap. 3.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

Capvt III.

1 O Insensati Galatæ, quis vos
fascinauit non obedire veri-
tati, ante quorum oculos Iesus
Christus præscriptus est, & in vo-
2 bis crucifixus? Hoc solum à vo-
bis volo discere; ex operibus le-
gis scriptum accepistis, an ex au-
3 ditu fidei? Sic stulti estis, vt cum
Spiritu cœperitis, nunc carne
4 consummemini? Tanta passi estis
sine causa? si tamen sine causa.
5 Qui ergo tribuit vobis Spiritum,
& operatur virtutes in vobis: ex
operibus legis, an ex auditu fidei?
6 Sicut scriptum est: Abraham cre-
didit Deo, & reputatum est illi ad
7 iustitiam. Cognoscite ergo, quia
qui ex fide sunt, ij sunt filij Abra-
8 hæ. Prouidens autem scriptura,
quia ex fide iustificat Gentes
Deus, prænunciauit Abrahæ: quia
benedicentur in te omnes Gen-
9 tes. Igitur qui ex fide sunt, bene-
dicentur cum fideli Abraham.
10 Quicumque enim ex operibus
legis sunt, sub maledicto sunt.
Scriptum est enim: Maledictus
omnis, qui non permanserit in
omnibus, quæ scripta sunt in li-
11 bro legis, vt faciat ea. Quoniam
autem in lege nemo iustifica-
tur apud Deum, manifestum est:
12 quia iustus ex fide viuit. Lex
autem non est ex fide, sed qui fe-
13 cerit homo, viuet in illis. Chri-
stus nos redemit de maledicto le-
gis, factus pro nobis maledictum
(quia

PARAPHRASIS.

*O Stulti 1 Galatæ quis vos aspe-
ctu malefico tanquam pueros
recens in fide natos læsit, & veluti
incantationibus delusit, vt vos, (qui-
bus per meam prædicationem Euan-
gelij, ita 2 expositum est Christi Eu-
angelium, & ipsius Christi 3 pas-
sio, vt certius sitis eum contemplati,
quàm qui ipsum oculis tantum cor-
poris viderunt,) veritatem, quam
semel estis edocti, non retineatis? Hoc
vnico aduersus vos vti volo argu-
mento; vnde nam 4 Spiritus do-
na accepistis, linguarum scilicet, &
aliarum gratiarum? nunquid ex 5
operibus bonis, quæ sola legis noti-
tia fecistis aliquando? an 6 potius
ex spiritu fidei, quam media prædi-
catione mea habuistis? Plane vos stul-
tos ostendistis, qui cũ cœperitis præ-
sidiis spiritualibus, fide nimirum, &
obedientia, nunc ad circuncisionem,
& alias carnales ceremonias conuer-
timini. Si enim tam insignia dona vo-
bis contigerunt sine ceremoniis le-
gis, quare ad eas iam iterum con-
fugitis? Quare tot, & tam graues
persecutiones passi estis pro fide 7
frustra, & sine causa, iam rursus
ad vomitum redeuntes? 8 dixi, si-
ne causa, si tamen ita futurum est:
spero enim vos non perseueraturos
vsque in finem in his legis ceremoniis,
& sic non frustra fuisse id, quod
passi estis pro fide. 9 Qui ergo in vo-
bis operabatur virtutes, & suppedi-
tabat spiritus dona quæ iustificationis
indi-*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

(quia scriptum est: Maledictus
4 omnis qui pendet in ligno) vt in
Gentibus benedictio Abrahæ fie-
ret in Christo Iesu, vt pollicitatio-
15 nem Spiritus accipiamus per fi-
dem. Fratres, (secundum homi-
nem dico) tamen hominis con-
firmatum testamentũ nemo sper-
16 nit, aut superordinat. Abrahæ di-
ctæ sunt promissiones, & semini
eius. Non dicit, Et seminibus:
quasi in multis, sed quasi in vno,
17 Et semini tuo, qui est Christus.
Hoc autem dico, testamentum
confirmatum à Deo: quæ post
quadringentos & triginta annos
facta est lex, non irritum facit ad
18 euacuãdam promissionem. Nam
si ex lege hereditas, iam non ex
promissione. Abrahæ autem per
repromissionem donauit Deus.
19 Quid igitur lex? Propter trans-
gressionem posita est, donec ve-
niret semen cui promiserat, ordi-
nata per Angelos in manu medi-
20 atoris. Mediator autem, vnius
non est: Deus autem vnus est.
21 Lex ergo aduersus promissa Dei?
Absit. Si enim data esset lex, quæ
posset viuificare; vere ex lege es-
22 set iustitia. Sed conclusit scriptu-
ra omnia sub peccato, vt promis-
sio ex fide Iesu Christi daretur
23 credentibus. Prius autem quàm
veniret fides, sub lege custodie-
bamur conclusi, in eam fidem
24 quæ reuelanda erat. Itaq; lex pæ-
dagogus noster fuit in Christo,

vt

indicium erant, 10 *nunquid propter opera, quæ ex legis sola notitia faciebatis, ea tribuebat: an per spiritum fidei, quo etiam virtutem iustificationis vobis subministrabat?* 11 *sanè ex spiritu fidei, quo homines apud* Deum *iustificantur, & non ex sola legis notitia:* 12 *sic enim de iustificatione Abrahæ legitur:* Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. *Aduertite ergo Galatæ, quia* 13 *qui spiritu fidei ducuntur, vt legem obseruantes iustificentur, ij sunt verè Abrahæ filij, non qui solum ab eo per generationem descendunt.* 14 *Quare præuidens longe antea* Deus *scripturæ autor, nationes omnes ex spiritu fidei iustificandas esse, non ex sola legis notitia, non sine causa dixit, in fideli Abrahamo benedicendas esse omnes Gentes spirituali benedictione, illas nimirum, quæ instar illius ex fide iustificandæ erant.* 15 *Quare quotquot spiritu fidei nituntur, & legem obseruantes iustificantur, sicut Abraham iustificatus fuit, benedictionem spiritualem, sicut ille, consequentur: non* 16 *qui sola legis notitia ducuntur. Quicunq;* 17 *enim sola notitia legis ducuntur, nec spiritum fidei habent, vt legem obseruent, iam sunt sub maledictione ipsius legis comprehensi, & eam incurrerunt: non igitur benedicentur cum fideli Abrahamo: in* 18 *ipsa enim lege* 19 *maledictio scripta est contra eos, qui legem non obseruauerint.* 20

Quod

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

25 vt ex fide iustificemur. At vbi ve-
nit fides, iam non sumus sub pæ-
26 dagogo. Omnes enim filii Dei e-
stis per fidem, quæ est in Christo
27 Iesu. Quicunque enim in Christo
baptizati estis, Christum indui-
28 stis. Non est Iudæus, neque Græ-
cus; non est seruus, neque liber;
non est masculus, neque fœmina.
29 Omnes enim vos vnum estis in
Christo Iesu. Si autem vos Chri-
sti: ergo semen Abrahæ estis, se-
cundum promissionem heredes.

Quod autem sola legis notitia nullus iustificetur apud Deum, qua iustificatione legem obseruãs liberetur à maledictione legis, manifestum est. 21 *Quia iustus ex fide viuit, vt scriptum est Habacuc 2. lex autem, seu notitia illius, & fides maximè differunt: nec lex est idem quod fides: vnde iustus, qui ex fide viuit iustificationis vita, ex legis notitia sola viuere non potest; sed hoc tantum scriptura dicit, quod qui fecerit ea, quæ in lege scripta sunt, viuet* 22 *vita spirituali ex ipsa legis obseruatione:* 23 *ergo illi, qui solam legis habent notitiam, maledictionem potius incurrent; quia ex illa nullus iustificatur apud Deum, nec legem obseruabit. Quare tantum absunt, vt cum fideli Abrahamo benedicendi isti sint, vt potius ipsius legis maledictione comprehendantur:* 24 *qui verò spiritu fidei legem obseruantes, benedictionem cum Abrahamo consequentur, à maledictione legis liberati sunt, accipientes spiritum fidei, quo legem obseruantes maledictionem legis euitent: per Christum inquam,* 25 *qui factus hostia pro peccatis nostris in ligno crucis ob eadem peccata, vt maledictus à Deo habitus est: omnis enim, qui in ligno pendet, Deo est maledictus, & execrandus, vt scriptum est Deuter. 21. vt Gentes benedictionem spiritualem Abrahæ promissam consequerentur in iustitia, & sanctitate per ipsum Christum: sicque promissionem spiritualis huius benedictionis Abrahæ, & Gentibus factam, quam ego prædico, reciperent per spiritum fidei: quod verò benedictionem accepturæ essent Gentes ex fide, non ex legis notitia, exemplo quodam* 26 *à rebus humanis sumpto, ô fratres Galatæ, facile intelligetis. Testamentum enim confirmatum semel, vt humana habet consuetudo,* 27 *cum tamen sit hominis, qui infirmæ voluntatis, & mutabilis est, nemo reiicit, nec ei noui aliquid adiicit; atqui Abrahæ* 28 *factæ sunt promissiones, & semini suo* 29 *Genes. 22. vbi non est dictum,* & seminibus, 30 *quasi solum fieret mentio in promissione multorum suorum filiorum, qui futuri erant participes, & heredes promissionis, sed dictum est,* & semini tuo, *vt indicaret Deus vnicum filium Abrahæ, scilicet Christum futurum causam huius promissionis adimplendæ, & benedictionis communicandæ omni posteritati spirituali Abrahæ.* 31 *Hoc autem ego ex dictis inferre volo, testamentum scilicet*

Dei ipsius promissione, & verbo ab eo confirmatum, quod irritum fieri non
potest, nec ei noui aliquid adiici: sicut nec testamento hominis iam confirma-
to, lex quæ postea lata est post quadringentos, & triginta annos per manus
Moysis, 32 *rescindere non potuit.* 33 *Benedictio igitur spiritualis, quæ*
velut hereditas ex testamento dẽferenda erat posteris Abrahæ fidelis, non ex
sola legis notitia deferenda erat: sic enim lex irritum fecisset testamentum
Dei promissione firmatum, quod fieri non potuit, cum postea illa fuerit subse-
quuta. 34 *Si enim ex sola legis notitia futura erat hereditas spiritualis be-*
nedictionis, ergo non ex promissione, & veluti testamentaria illa voluntate
deferenda erat: at constat ex veteri scriptura citata per promissionẽ, quæ prior
fuit lege, factam fuisse donationem spiritualis benedictionis: ergo non ex le-
gis notitia, quæ promissioni superuenit. At dices: quid ergo officij, & vtili-
tatis habet lex, vel ad quid tradita est, si ex illa non est futura benedictio?
Respondeo post promissionem, adiectam fuisse legem 35 *ad hunc tantum ef-*
fectum, vt populus cognosceret peccatum, & transgressionem, qua amittitur
benedictio spiritualis; non autem quia benedictionis promissio adimplenda
esset ex virtute eius vllo modo: ex quo etiam effectum est, vt ex sola legis no-
titia nihil aliud, nisi peccata, & transgressiones orirentur, nisi 36 *veniret*
Christus, qui est semen Abrahæ, cuius meritis promisit Deus benedicendas esse
omnes Gentes, etiam ante ipsius aduentũ. 37 *Lex quidem adiecta, & posita*
fuit; ordinata verò, & exhibita ministerio Angelorum, non tanquam legis-
latorum, promulgata verò per Moysen 38 *mediatorem, & sequestrem,*
cumque mediator inter duos, vt minimum collocari debeat, & Deus 39 *sit*
vnus eorum, inter quem, & populum Moyses mediator legis fuit, & pro-
mulgator, sequitur legem ipsam Deo autore latam fuisse. Quomodo 40 *er-*
go lex ipsa contra promissionem Dei esse potest, si ab eo lata est, qui prius pro-
misit sine lege sola sua voluntate, quæ mutari non potest, benedictionem spiri-
tualem ex gratia fidei? nullo sanè modo. 41 *Esset autem lex contra Dei*
promissionem, si illa non tantum notitiam peccatorum præberet, sed etiam
virtutem contra peccata in obseruationem sui ipsius subministraret. 42 *Si*
enim lex posset spiritualem vitam præbere, quæ in illius obseruatione consi-
stit, verè ex sola illius notitia esset iustitia, & benedictio, & ita contraria
esset promissioni: sed scripta lex 43 *coarctauit omnes sub peccato, & fe-*
cit eos esse reos damnationis absque fide Christi: vnde factum est, vt bene-
dictio ipsa, quæ promissa fuit, ex solo spiritu Christi, non ex notitia legis com-
municaretur. 44 *Prius autem, quam fides daretur, sub lege veluti muni-*
to præsidio, vnde exire non poteramus, detinebamur ratione peccati in ipsam
commissi,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

commißi, veluti sub custodia carceris conclusi 45 *vsque ad Christum, cuius fides reuelatione nobis communicanda erat, & virtute illius eramus iustificandi, & à custodia illa carceris liberandi.* 46 *Ex his omnibus itaque constat legem fuisse hominibus ad instar pædagogi: nam ea, quæ ostendebat, non ex se,* 47 *sed in Christi adiutorio obseruari faciebat, vt sic verum sit, quod sæpe dixi, ex fide iustificationem contingere, non ex lege. At vbi venit Christus, qui autor futurus erat fidei, iam non indigemus legis* 48 *pædagogia, quare, & ipsa ex ea parte, qua non erat naturalis, cessare debuit: ideo autem cessare debuit iam pædagogia legis,* 49 *quia omnes post aduentum Christi sumus filij Dei per fidem illius, non quomodocunque; sed quasi in adulta ætate.* 50 *Quicunque enim baptizati estis in Christo, illius gratiam ita copiose, & manifestè accepistis, vt Christum induisse videamini. Dixi quoscunque baptizatos, siue fuerint Iudæi genere, siue Græci, siue conditione serui, siue liberi, siue sexu mulieres, siue viri: omnes enim quatenus baptizati, & Christiani vnum corpus cum Christo constituistis.* 51 *Quod si ita estis vnum cum Christo, eritis certè semen illud Abrahæ, cui factæ sunt promißiones, ac proinde heredes* 52 *promißionis in ipso.*

ANNOTATIONES.

1. Vtitur metaphora fascini, quod tantum dicitur lædere pueros ipsos verò Galatas appellat pueros, quia recens in fide nati erant.

2. Aliqui codices, & emendatus Sixti V. legunt *præscriptus*, melius quam alii *proscriptus*, Græcè enim est προεγράφη, quod significat præscriptum, & declaratum esse, sic Græci omnes cum Chrysostomo exponunt.

3. Illud *in nobis* redundare videtur: non est in Græco, nec habent August. & Ambros. & in quibusdam codicibus Latinis non reperitur, est tamen in vulgata emendata.

4. Nomine *spiritus* intelligit dona ipsius, quæ tunc fidelibus baptizatis passim dabantur per manus impositionem, de qua dicit Paulus, *si Spiritum sanctum accepistis credentes.* Act. 19. & 9. Cui responderunt, *Neque si Spiritus Sanctus est, nouimus*, non loquebantur de tertia persona Trinitatis, quam iam vtique nouerant, sed de donis illius. Tunc ergo imposuit illis manus, & acceperunt Spiritus Sancti dona.

5. Per opera legis in toto hoc cap. vt dixi in argumento, intelligit etiam moralia non tantum ceremonialia, & in ea interrogatione affirmatiua debet suppleri responsio negans ad hunc sensum, quia non fuerunt in illis talia bona opera moralia facta ex sola legis notitia sine adiutorio gratiæ Dei, quibus consequerentur dona spiritus: notitia enim

legis ſola inefficax,& infirma eſt,vt in Epiſtola ad Rom. ex mente Auguſtini ſatis oſtendimus.

6. In hac interrogatione, quæ aduerſatiuo ſenſu fit, ſuppleri debet reſponſio affirmans,vt ita oſtendat ex fide,non ex notitia ſola legis hęc dona accepiſſe,quæ erant ſigna iuſtificationis.

7. Dicit *ſine cauſa*, hoc eſt,fruſtra,quia cum multa paſsi eſſent, fruſtra ea ſuſtinuiſſent, ſiquidem ad ceremonias reuertentes gratiam Dei amittebant.

8. Ex hoc textu manifeſte probatur,ſecundum hanc expoſitionem, merita mortificata per peccatum iterum redire,vt dixi 1. 2. diſp. 121.

9. Verba *tribuit*, & *operatur*, poſſunt eſſe pręteriti,& pręſentis: in Gręco enim ſunt participia,quę tempori præterito accommodari poſſunt, ſi verò ſumantur pro præſenti, intelligendum eſt adhuc Galatas retinuiſſe dona illa, poſtquam exciderunt, neque in hoc à Deo deſertos fuiſſe. Verum Paulus oſtendit eos illa habere non ex lege, ſed ſpiritu fidei, quam ſemel acceperunt: id quod ex præterito tempore, quando non credebant ceremonias legis neceſſarias eſſe, facile probatur, quia tunc hæc dona habebant, & cum in præcedente periodo de pręterito dixerit *accepiſtis*,rectè etiã in hac de præterito intelligemus.

10. Nomine operum legis non intelligit tantum ceremonialia,ſed etiam moralia, vt in reliquo huius capitis: vult enim oſtendere legem infirmam fuiſſe: cum verò dicit, *ex operibus legis*,non intelligit, ita vt ipſi facientes illa opera etiam moralia, & legem obſeruantes non conſequerentur ſpiritum ſanctificationis,ſed quia talia opera ex ſola lege facere non poterant, & ideo dicit, ex legis operibus non accepiſſe Spiritum ſanctificationis.

11. Totus ille numerus ſuppletus eſt, quia eſt veluti reſponſio, quam interrogatio illa tacitè continebat: addidimus autem illud: *Quo homines iuſtificantur apud Deum:* ad hoc enim pertinet teſtimonium fidei Abrahæ,& ea,quæ ſequuntur.

12. De illo teſtimonio ſatis dixi in Epiſtola ad Rom. Illud *ſcriptum eſt*, non eſt in Græco,nec in omnibus Latinis.

13. Eos dicit eſſe ex fide,qui fidei ſpiritu,non ſola legis notitia ducuntur.

14. Aliqui illud *prauidens*, aut *prouidens*, quod idem eſt, referunt ad hoc,quod antea ſcriptura nuntiauit Abrahamo, Geneſ. 12. *In te benedicentur omnes Gentes* Et poſtea 13. cap. ſequitur, *Credidit Abraham Deo, &c.* melius tamen prouidentia illa ad nos refertur, qui inſtar Abrahæ ex fide iuſtificandi ſumus,vt ita illi ob hanc cauſam dictum ſit: *in te benedicentur omnes Gentes*, hoc eſt illi,qui tui imitatores fuerint, ex fide iuſtificabuntur: per ſcripturam verò intelligit Deum ſcripturæ autorem per metonymiam.

15. Eſt

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

15. Est conclusio ex his, quæ dixit, & repetit eandem phrasin, qua vsus antea fuit, scilicet, qui ex fide sunt, ad ostendendos eos, qui ex spiritu fidei ducuntur.

16. Addidimus illam aduersatiuam partem, *non tamen, qui sola legis notitia ducuntur*, vt textus cohæreat, huc enim spectat ratio, quæ sequitur, cum enim dixisset, *qui ex fide sunt, benedicentur cum Abrahamo*, & solum de iis intelligat benedictionem, sequitur eos, qui fide non ducuntur, non esse benedicendos.

17. Illud *enim* aliqui mutant in *alioquin*, sed non est opus mutare, verè enim reddit causam eius, quod implicitum erat, & iam expressimus, scilicet non esse benedicendos eos, qui sola lege sine fide ducuntur.

18. Ostendit eos, qui sola notitia legis ducuntur, sine spiritu fidei esse iam sub maledictione comprehensos, probat verò syllogismo illo, qui sequitur.

19. Nomine legis intelligit etiam moralem, de omnibus enim intelligitur posita maledictio: ex quo constat, in hoc cap. non de sola lege ceremoniali loqui Paulum, & hæc est maior syllogismi.

20. Illa est minor.

21. Illa est minoris probatio.

22. Quod intelligat de vita spirituali, satis ostendi l. 2. disp. 189. cap. 4. contra eos, qui tantum intelligunt de vita corporali, quia qui obseruat legem effugiet pœnam mortis impositam, ibi igitur probaui intelligi de vita spirituali, de qua etiam intelligitur illud Habac. 2. *iustus ex fide viuit*, quod adducit Paulus, vt ostendat neminem vita iustificationis viuere ex sola legis notitia, sed ex spiritu fidei.

23. Hæc est conclusio syllogismi, quam proposuit supra num. 17. ad hanc enim probandam, rationem hanc syllogisticam adduxit Paulus.

24. Non intelligit ex eo liberatos iustos à maledictione legis per Christum, quia ille abstulerit comminationem legis, quia reuera non abstulit, sicut nec legem ea parte, qua moralis est, sed dicitur abstulisse maledictionem eo modo, quo in paraphrasi diximus, eodem modo explicabimus illud ad Colossens. 2. *Delens quod aduersus nos erat chirographum decreti*.

25. Vocem, quam hìc Paulus prætermisit, scilicet *Deo*, & nos addidimus, habetur Deut. 21. ex quo loco citatur hoc testimonium: sensus autem est, omnem, qui admiserit peccatum, quod crucis morte plectendum sit, esse à Deo execratum, & ideo eodem die sepeliendum, & ad literam in eo capite de homine scelerato est sermo. De Christo autem intelligi potest, vel ad ipsum accommodari ob diuersam rationem,

nem, quia ipse propter delicta aliena, quæ tamen, vt propria luenda suscepit, crucifixus est, ideoque 1. Petr. cap. 2. dicitur: *Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum.* Et Psal. 21. peccata nostra dixit delicta sua: *Longe à salute mea verba delictorum meorum*, dicitur ergo Christus maledictus à Deo, quia vt talis ab eo habitus est, vt ipsum videretur odio habere.

26. Illa parenthesis in textu (*secundum hominem dico*) significat se exemplo rerum humanarum illud, quod dixit, confirmaturum, tametsi hæc verba (*secundum hominem dico*) ad Rom. 3. significent idem, quod *more carnalium, & imprudentium hominum.*

27. Hinc incipit probare legem, non potuisse aduersari testamento, & promissioni Dei de benedictione spirituali, ita vt ex lege, non ex fide fieret iustificatio, quæ est benedictio spiritualis promissa Abrahæ, & semini eius, sumitur autem ratio ex natura testamenti, quod semel confirmatum mutari non potest, neque ei aliquid addi: numero autem 37. incipit idem probare ex Autore testamenti, & legis. Propter illam autem particulam *tamen*, quæ posita est post parenthesin, difficilis est contextus: habet verò eo loco vim particulæ *licet*, vel *etiamsi*, quare illa pars, *tamen hominis* commate disiungenda est, & addendum verbum *sit*, & aduerbium *cum*, & vt clarior contextus reddatur, postponenda est, vt in paraphrasi fecimus.

28. More Hebraico dixit *dicta sunt*, hoc est, factæ.

29. 30. Ponderat Paulus illud singulare, *& semini tuo* eo modo, vt diximus in paraphrasi, nec de solo Christo ita intelligitur, vt ille solus esset futurus particeps illius promissionis, sed quia futurus erat solus causa illius communicandæ benedictionis, quæ promissa fuit, & ita *in illo*, hoc est, propter illum benedicendæ erant omnes Gentes. Verum Paulus non collegit hoc ex eo solum, quod dictum non sit in numero plurali *seminibus*, sed in numero singulari *semini tuo*. Tum quia apud Hebræos nomen illud plurali caret, tum quia etiam in singulari sumi solet pro omnibus filiis posteritatis, vt Genes. 12. & 13. Cum Dominus terram Palestinę semini Abrahę intelligitur promisisse omnib. ex illo descendentibus. Id igitur collegit non respiciens ad numeros Grammaticos, sed ad res ipsas: nam cum interdum semen in singulari significet multos, aliquando vnum, ex circumstantiis discernendum est, quando de vno intelligatur. Et quoniam benedictio illa, quæ promissa fuit Abrahæ ob animi promptitudinem, qua immolare filium suum voluit, spiritualis est, quia non alia benedictione benedictæ sunt omnes Gentes in semine Abrahæ, ideo de Christo solo intelligendus est locus, siquidem non sunt benedictæ omnes Gentes in filiis aliis Abrahæ, sed in solo Christo.

31. Illud

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

31. Illud pronomen *hoc*, quidam referunt non ad testamentum, quasi sensus sit, ego autem dico hoc testamentum esse Dei, quia in Græco articulus *hoc*, est neutrius generis, testamentum verò fœminini: sed referunt ad antecedentia, cum dicit, *hoc autem dico*, ac si diceret: cùm igitur ita sit, &c. & planior sensus est, quem sequuti sumus in paraphrasi, vt verba illa, *ego autem dico*, sint inferentis ex duabus propositionibus positis, quarum altera est testamentum hominis reuocari non posse: altera verò, Deum promisisse verbo suo veluti testamento.

32. Quod dicit, *non irritum facit ad euacuandam promissionem*, idem prorsus significat, quare illud ad euacuandam promissionem abundat, vt moris est in scriptura.

33. Totus ille numerus subintelligendus est in Paulo, est enim conclusio, quam proposuit probandam, ex lege scilicet non esse futuram benedictionem, quæ est hereditas spiritualis Abrahæ, & postea optimè sequitur ratio in sequenti numero.

34. Probat deinde quomodo per legem irritum fuisset testamentum, & promissio Dei.

35. *Propter transgressionem*, aliqui exponunt hoc modo: positam scilicet esse legem ad coercenda peccata, quibus benedictio impediri posset, sed cum Paulus hic sicut in epistola ad Romanos velit ostendere legis imbecillitatem, vt ita probet benedictionem iustitiæ spiritualis ex sola promissione prouenire per fidem in Christum, melius explicatur sententia Pauli eo modo, vt in paraphrasi. Prosequitur enim in hoc capite, vt notaui in argumento illius id, quod proposuit, nempe solam legem etiam moralem non iustificare, hoc est, solam illius notitiam. Illud etiam, *propter transgressionem*, potest significare euentum, non causam: quia occasione legis factum est, vt abundaret peccatum, & plures essent transgressiones, & ideò dicitur, *donec veniret semen*, ac si diceret, lex ex se, donec gratia communicabatur Christi, solum erat occasio peccati, vt sic ostendat ex lege, non futuram hereditatem.

36. Illa particula, *donec*, non significat temporis durationem, quasi sensus sit, legem positam esse vsque ad tempus aduentus Christi, & illo adueniente cessasse, quia cum hic sit sermo de morali lege, vt ostensum est, ea enim etiam propter transgressiones posita est, & nunquam cessauit: ideo causalitatis ordinem non durationis debet denotare, vt in paraphrasi explicauimus: quasi dicat Paulus, legem ad solam notitiam transgressionis positam, nec vllo modo adimplendam fuisse promissionem, nisi per Christum, qui est semen Abrahæ, in quo benedicendæ erant Gentes, & ideò per *nisi* eam explicuimus. Nec tamen ob hoc non fuit promissio adimpleta tempore toto ante incarnationem, sed

quia

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

quia ab initio mundi impleta fuit ex Christi meritis, ideò dicit, *donec venirer semen, &c.* in quo significat ante Christum iuxta ordinem causæ, non durationis, non fuisse promissionem implendam.

37. Probauerat supra num. 27. legem non potuisse aduersari testamento Dei, & promissioni, vt ex ipsa, & non ex promissione daretur benedictio, & ita ex lege testamentum abrogaretur: hoc autem ostenderat ex sola natura testamenti, quod mutari non potest. Nunc autem ex eo confirmat, quia ab eodem Deo lata fuit, qui sibi contrarius esse non potest. Et ideo repetiuimus illud, *lex quidem adiecta, & posita fuit*, quod enim dicatur ordinata per Angelos, vel per manus Moysis tradita, non denotat ab eis legislatoribus positam esse.

38. Per mediatorem aliqui Christum intelligunt, vix tamen contextus Pauli constare potest hoc modo, quod facile, quis videre poterit.

39. Illud *Deus autem vnus est*, plures habet expositiones, quas longum esset referre, legantur in Adamo, sed nulla illarum contextui accommodari potest: hæc verò, quam sequuti sumus, videtur secundum mentem Pauli, vt ita ostendat legem datam ab ipsomet Deo autore testamenti, & promissionis, qui sibi contrarius esse non potest.

40. Aliqui putant esse quæstionem, quam Paulus proponit, & ideo diuidunt à præcedentibus: ego verò puto esse conclusionem rationis, quam induxit, sed sub interrogatione.

41. Totus ille numerus supplendus videtur, vt causalis sequens in num 42. vim habeat, quæ in se continere videtur destructionem illam consequentis, quod intulit superiori ratione.

42. Iam reddit rationem, quomodo destrueret lex promissionem, si illa non solam notitiam, sed etiam vires præberet.

43. Secundum aliquos verbum illud *conclusit*, est illationis, & consequentiæ nota, & nomine scripturæ non legem, sed scripturam intelligunt, melior tamen expositio est, quam sequuti sumus in paraphrasi, quæ est Augustini, vtiturque Paulus eadem phrasi, qua vsus fuit ad Rom. 11. *Conclusit Deus omnia sub incredulitate. Vt omnium misereatur Deus.*

44. Aliqui hic accipiunt fidem pro ipso Christo, ante cuius aduentum dicunt nos fuisse sub lege conclusos, vt saltem timore pœnarum, quæ in lege erant, abstineremus ab illius transgressione. Verum cum iam satis ostensum sit, Paulum in hoc capite voluisse nobis ostendere legis imbecillitatem, vt sine spiritu fidei, quantumcunque addat timoris, & pœnæ, nullus illam possit obseruare: multo melius est iuxta hanc expositionem explicare verba Pauli, vt adhuc intelligantur de ipsa imbecillitate legis, vt in paraphrasi; & nomine fidei, intelligamus spiritum fidei. Dicitur verò prius quam veniret, hoc est, priusquam communi-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

municaretur nobis, siue etiam Patribus antiquis: omnes enim, quotquot legem seruarunt, hoc spiritu solũ eam obseruarunt. Quare illud verbum *custodiebamur*, nõ significat aliquod legis adiutorium, vel tutamen, sed potius illã legem fuisse veluti carcerem eo modo, vt in paraphrasi, vt sic ostendatur adhuc imbecillitas illius, & ita correspondet alteri modo loquendi ipsius Pauli cum dixit, scripturam conclusisse omnia sub peccato, sic ergo in illa custodiebamur conclusi. Si autem nomine fidei intelligamus Christum, sensus erit, genus humanum, quantum erat ex parte legis, sub illa teneri conclusum, veluti in carcere propter peccatum, donec veniret Christus, cuius merito liberandi eramus à peccato, ita tamen vt particula *donec*, non temporis ordinem, sed causalitatis denotet.

45. Cum dicit *in eam fidem*, nomine fidei intelligit Christum, & particula *in* significat idem quod *vsque*, non denotans originem temporis: quasi sensus sit, omnes fuisse sub peccato tempore toto ante Christi aduentum, quia tunc etiam multi iustificati sunt, sed ordinem causalitatis, vt detentio in lege veluti in carcere ratione peccati in ipsam commissi intelligatur fuisse semper, quousque spiritu fidei à peccato iustificati essemus, qui quidem spiritus communicandus erat ex meritis Christi: & ideo dixit in eam fidem, *quæ reuelanda erat*, hoc est, ad Christum vsque: particulam verò *vsque* significare ordinem causalitatis, non durationis, ostendimus in epist. ad Rom. cap. 5. sicut supra in hoc capit. num. 36.

46. Particula *itaque* est illationis nota, & indicat conclusionem vniuersalem, quam ex omnibus contendebat Apostolus deducere, legem scilicet scriptam non adiuuisse nos alio modo, quam indicando ea, quæ facturi eramus, quod proprium est pædagogi: nec enim pædagogus vires præstat interius addiscendi, sed tantum exterius sonat præceptum illius, & doctrina.

47. Dixit non simpliciter fuisse pædagogum, sed cum additamento illo *in Christo*, vt ostenderet adiutorium fuisse Christi, ex meritis scilicet ipsius, quod semper fuit cum pædagogia legis, quamuis illud ex se lex non haberet. Suppleuimus autem ibi nonnulla, vt planior esset sensus. Et particula *in* significat adiutorium Christi iuxta illud Psal. 17. *In Deo meo transgrediar murum.* & 1. ad Corinth. 1. *Qui gloriatur, in Domino glorietur*, de qua præpositione multa 1. 2. disp. 189. cap. 4.

48. Quod inquit cessasse iam pædagogiam legis est conclusio omnium, quam inferre contendebat, vt in argumento epistolæ proposuimus. Docens igitur legem solam ostendisse facienda, & ideo fuisse imbecillem, comparat illam pędagogo, & colligit debuisse cessare aduentu Christi ea parte, qua non erat naturalis, sed qua solum erat volun-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

tate Dei posita, quia filius non semper debet esse sub pædagogo, aut tutore, ea vero parte, qua naturalis erat cessare non potuit.

49. Quare cessare debeat iam pædagogia legis ostendit illa ratione, quia sumus filii Dei. Sed hanc non plenè explicat in hoc cap. explicat verò in sequenti, vt in argumento illius ostendimus: & ideo addidimus illud, *quasi in adulta ætate;* huc enim spectat ratio Pauli, vt videbimus cap. sequenti.

50. Probat eos esse filios Dei, & prouectæ quasi ætatis, propterea quòd Christum, & illius gratiam manifestè susceperint, scilicet per aduentum redemptoris, & per Baptismi Sacramentum, sicut initio sequentis capitis ostensurus est. Et in hoc capite inde probat Paulus, Galatas non esse sub pædagogia, quia iustificati erant per Baptismum, non quia erant filij quomodocumque, nam & filius sub pædagogo esse solet, sed quia erant filij manifestè, & ideò quasi in adulta ætate, & nisi ita intelligamus hanc filiorum adoptionem, nec causalis particula, neque ratio Pauli vllam vim haberet.

51. Ostendit eos esse hæredes benedictionis Abrahæ ex eo quòd sunt vnum cum Christo, quod etiam probare contendebat in hac epistola.

52. Illud, *secundum promissionem,* aliqui interpretantur, ita vt ostendat Paulus eos esse hæredes ex gratia, non ex meritis: melius tamen est secundum phrasin superius repetitam in hac epistola dicere, illos hæredes ipsius promissionis, in quo etiam ostenditur non meritis, sed gratia fuisse hæredes. Omnia quæ in annotationibus, & paraphrasi huius capitis, & præcedentis de imbecillitate legis diximus, fusiùs probauimus, & explicuimus 1. 2. disp. 189. ex mente Augustini multis in locis, qui in hunc sensum intellexit Paulum in hac epistola, & præcedente. Quo autem pacto non dicatur homo iustificari ex operibus tam in prima iustificatione, quam in secunda, quæ fit per augmentum gratiæ, diximus in epistola ad Romanos cap. 3. & 1. 2. disput. 189. cap. 4.

ARGVMENTVM
CAPITIS IV.

INtulit Paulus num. 46. superioris capitis conclusionem, quam contendebat ex toto discursu illius elicere, scilicet legem ceremonialem cessasse, vt iam iustificati post aduentum

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

tum Christi Galatæ non essent sub legis ceremoniis; probauit verò ex eo, quod essent filij Dei, veluti in adulta ætate, & ita non deberent esse sub pædagogo, scilicet sub lege, cum ante Christi aduentum iusti verè fuissent filij Dei, & tamen sub legis pædagogia constituti, ostendit eos fuisse veluti in paruula ætate, & ita sub pædagogo; at verò filios Dei post Christi aduentum iam esse veluti in adulta ætate, & ideo non esse sub pædagogo: vtiturq; alio exemplo in hoc cap. 4. continuans id, quod dixerat in 3. Exemplum verò est tutoris, sub quo etiam filius est, tanquam sub pædagogo; ergo sicut filius non semper est sub tutore, sed certo tempore, sic ostendit non esse sub pædagogo, nisi vsque ad determinatum tempus. Hoc autem tempus in iustificatis docet fuisse aduentum Christi; ex quo sequitur non fuisse eis præfixum terminum pædagogiæ, & tutelæ iuxta ætatem ipsorum, sed iuxta Dei voluntatem, vsque ad Christi aduentum: cum enim illius merito iustificandi essent omnes etiam, qui ante Christum fuerunt: iure optimo effectum est, vt veniente Christo iam cessaret

omnis vmbra, quæ erat veluti pædagogia, sub qua antea omnes etiam filij Dei, & iustificati veluti sub tutore, & pædagogo fuerunt. Quocirca in reliquo capitis suadet Galatis, vt nullo modo legales obseruent ceremonias, quod ipse ab initio epistolæ proposuerat.

Caput IV.

1 Dico autem; quanto tempore heres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit Dominus omnium; sed sub tutoribus, & a-
2 ctoribus est vsque ad præfinitum
3 tempus à Patre: Ita & nos, cum essemus paruuli, sub elementis mundi huius eramus seruientes.
4 At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, vt
5 eos, qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum recipe-
6 remus. Quoniam autem estis filij Dei: misit Deus Spiritum filij sui in corda vestra, clamantem; Abba, Pater. Itaque iam non es seruus: sed filius. Quòd si filius, &
7 heres per Deum. Sed tunc, quidem ignorantes Deum, iis qui natura non sunt dij, seruiebatis.
8 Nunc autem cum cognoueritis Deum, imò cogniti sitis à Deo: quomodo conuertimini iterum ad infirma, & egena elementa,
9 quibus denuò seruire vultis? Dies obser-

Paraphrasis.

Illud 1 autem, quod dicere cœperam de pædagogia legis, & de filiis Dei per fidem, & Baptismum, qui post Christi aduentum in adulta ætate esse cœperunt, tale est, quale solet esse de tutela etiam filiorum: quanto enim tempore filius heres in puerili ætate constitutus est, etiam si sit dominus hereditatis, quia verè filius est, tamen seruus esse videtur, cum nullius rei liberum vsum habeat, sed sub tutore sit, eiusque arbitrio rebus propriis vtatur vsque ad tempus vel à patre in testamento, vel à Principe in lege signatum: 2 at elapso tempore, iam non solum filius, & dominus est, sed verè talis apparet omnino à tutela, & pædagogia liberatus. 3 Ita & Iudæi ante Christi aduentum, quamuis essent verè filij Dei, & heredes benedictionis Abrahæ ex merito Christi venturi, quia tamen erant in statu paruulorum, adhuc etiam erant sub pædagogia, & tutela, 4 vt serui viderentur seruientes illis ceremo-

obſeruatis,& menſes,&tempora,
10 & annos. Timeo vos, ne fortè ſi-
ne cauſa laborauerim in vobis.
11 Eſtote ſicut ego, quia & ego ſicut
vos. Fratres, obſecro vos: nihil
12 me læſiſtis. Scitis autem quòd per
infirmitatem carnis euangelizaui
13 vobis iam pridem: &tentationem
veſtram in carne mea non ſpre-
uiſtis, neque reſpuiſtis; ſed ſicut
Angelum Dei accepiſtis me, ſicut
14 Chriſtum Ieſum. Vbi eſt ergo
beatitudo veſtra? Teſtimonium
enim perhibeo vobis, quia ſi fieri
potuiſſet, oculos veſtros eruiſſe-
15 tis, & dediſſetis mihi. Ergo inimi-
cus vobis factus ſum, verum di-
16 cens vobis? Æmulantur vos non
bene: ſed excludere vos volunt,
17 vt illos æmulemini. Bonum au-
tem æmulamini in bono ſemper:
18 & non tantum cum præſens ſum
19 apud vos. Filioli mei, quos ite-
rum parturio, donec formetur
20 Chriſtus in vobis. Vellem autem
eſſe apud vos modo, & mutare
vocem meam: quoniam confun-
21 dor in vobis. Dicite mihi, qui ſub
lege vultis eſſe, legem non legi-
22 ſtis? Scriptum eſt enim: Quo-
niam Abraham duos filios ha-
buit: vnum de ancilla, & vnum
23 de libera. Sed qui de ancilla; ſe-
cundum carnem natus eſt: qui
autem de libera, per repromiſsio-
nem: quæ ſunt per allegoriam di-
24 cta. Hęc enim ſunt duo teſtamen-
ta. Vnum quidem in monte Sina,
in

*remoniis, & ſacrificiis, quæ erant ru-
dimenta, & quaſi prima* 5 *elemen-
ta paruulorum, quæ cum non poſſent
hominem iuſtificare, & nōdum Chri-
ſtus apparuiſſet, cuius fide, & merito
iuſtificati erant, & ipſa in ſe virtu-
tem non haberent iuſtificandi, adhuc
ipſos iuſtificatos ſub ſe ita habebant,
ſicut paruulus eſt ſub pædagogo, &
tutore: vt etiam ipſi ſerui peccati,
non filij Dei viderentur, ſi remedia
antiquæ legis ſolum ſpectares: in il-
lius enim ſacrificiis, quæ exterius ap-
parebant, nullum prorſus ex ſe reme-
dium peccati fuit.* 6 *Poſtquam au-
tem præfinitum tempus à Patre æter-
no aduenit, miſit Deus filium ſuum
factum ex muliere, ſub lege conſti-
tutum, vt iam ſolueretur pretium re-
demptionis,* 7 *quo etiam illi, qui
ſub legis tutela erant, iuſtificati fue-
rant, & adoptionem filiorum accepe-
rant, & ſtatus ille ſeruorum, & par-
uulorum ſub pædagogia, & tutela
legis finiretur, ſtatusque adoptionis,
& filiorum plane appareret.* 8 *Vo-
bis autem, ô Galatæ, quoniam eſtis
modo per fidem Chriſti conſequuti fi-
liorum Dei adoptionem, dedit Deus
Spiritum gratiæ ſuæ, quæ excitat vos,
vt ex corde, & affectu inuocetis ip-
ſum* 9 *Patrem. Itaque iam non eſtis
ſerui peccati, ſed filij, quod ſi filij e-
ſtis, etiam heredes per miſericordiam
Dei ſpiritualis benedictienis. Sed tunc
certè antequam Chriſtum cognoſce-
retis, non eratis ſicut Iudæi, nimirum*

 filij

in seruitutem generans, quæ est
25 Agar, (Sina enim, mons est in A-
rabia, qui coniunctus est ei, quæ
nunc est Ierusalem) & seruit cum
26 filiis suis. Illa autem quæ sursum
est Ierusalem, libera est; quæ est
mater nostra. Scriptum est enim:
27 Lætare sterilis, quæ non paris: e-
rumpe, & clama, quæ non partu-
ris: quia multi filij desertæ, magis
28 quam eius quæ habet virum. Nos
autem fratres, secundum Isaac
29 promissionis filij sumus. Sed quo
modo tunc is qui secundum car-
nem natus fuerat, persequebatur
eum qui secundum spiritum: ita
30 & nunc. Sed quid dicit scriptura?
Eijce ancillam, & filium eius: non
enim heres erit filius ancillæ cum
31 filio liberæ. Itaque fratres, non
sumus ancillę filij, sed liberæ: qua
libertate Christus nos liberauit.

filij Dei sub pædagogo, seruorum tan-
tum effigiem habentes, sed verè eratis
serui peccati seruiẽtes idolis, sicut aliæ
Gentes, & his, qui natura non sunt
Dij, sed vana hominũ opinione. Qua-
re, & tunc ante Christi aduentum in
multo inferiori gradu eratis, quam
Iudæi: cum ergo iam veram Dei no-
titiam sitis consequuti, vel potius, 10
cùm Deus ipse vobis sui notitiam &
fidem communicauerit, 11 quomo-
do conuertimini ad legis cæremonias,
quæ nihil roboris ad iustificãdum ha-
bent? quibus denuo seruire velitis,
postquam idolis & falsis Dijs pri-
mum seruiuistis. Obseruare quidem
vultis ritu Iudaico, dies scilicet Sab-
bathorum, Nouiluniorum, & deci-
mum diem primi mensis, & menses,
in quibus celebres sunt dies, & an-
nos, septimum remissionis, & quin-
quagesimum Iubilæi. Timeo de vobis,
ne sine fructu laborauerim erga vos, & labores mei reddantur inanes. Au-
dete magna fiducia legis cæremonias negligere, sicut me videtis facere, vt ita
sitis, sicut ego sum. 12 Nam & ego etiam aliquando fui, quales vos nunc
estis existimans pietatem esse circuncisionem, & aliàs ceremonias seruare. 13
Fratres obsecro audiatis me, 14 nihil à vobis læsus sum, cum vobis Euange-
lium prædicaui, sed potius vestra in me maxima fuit obseruantia. 15 Vobis
autem omnibus notum est, me cum Euangelium vobis antea prædicarem, nu-
dum fuisse, & inopem ab omnibus humanis præsidiis, atque adiumentis. Sci-
tis etiam 16 nuditatem illam, & inopiam meam ab humanis præsidiis, quæ
erat vobis quasi tentationis occasio, & incentiuum, ne mihi crederetis, nihil
vobis nocuisse, quominus prædicationi meæ acquiesceretis, imò me ita destitu-
tum tam piè, & sanctè suscepistis, & auscultastis, ac si Angelus Dei, aut Chri-
stus ipse ad vos venisset. 17 Vbi ergo modo est 18 insignis vestra erga me
beneuolentia, qua me beatum prædicabatis, quo ve illa abiit? beneuolentiam
dico; 19 testimonium enim perhibeo, quia etiam in mei gratiam oculos eruis-
setis,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

*seris, si opus mihi fuisset. Quomodo ergo nunc veluti inimicum, & infensum
me habetis, quia pergo dicere veritatē? quod potius vestram erga me dilectio-
nem augere deberet. Isti verò vestri Doctores, à quibus antea dixi cap. 1. vos
perturbari, magno studio ostendunt, se vestri* 20 *zelo ardere, & amore, qui
re vera bonus non est: conantur enim vos à fide, & Euangelio adducere ad
legis ceremonias, vt ita illos imitemini in legalium obseruatione.* 21 *Bonum
autem præceptorem, qualis ego fui vobis, imitamini in eo, quod bonum est, ita
vt stabiles, & firmi maneatis semper in eo, & non tantum in præsentia mea,
sicut tunc fecistis, sed etiam nunc in absentia. Filioli, quos semel tanquam
mater genui in Christo, non sine multo labore, nunc verò in errorem prolapsos
iterum parturio, magna scilicet sollicitudine ad Christum reuocare laborans,
donec ad illius fidei perfectionem perueniatis neglectis legis ceremoniis: cupe-
rem* 22 *autem apud vos esse,* 23 *vt non scripta, sed viua voce vobiscum a-
gerem:* 24 *quoniam dubito de vobis, ne paulatim in pristinum statum reci-
datis, quod ego facilius sermone, quam epistola impedire possem. Obsecro re-
spondeatis mihi, qui ceremonias legis obseruare vultis, nunquam ne legistis in
ipsius* 25 *Moysis pentateucho Gen. 16. Abrahæ duos filios fuisse Ismaelem ex
Agar muliere ancilla, & Isaac ex Sara vxore libera? sed horum duorum longe
fuisse diuersam generandi rationem: nam Ismael natus est iuxta naturæ ordi-
nem, natus enim est ex puella fœcunda adhuc ætate virente; at verò Isaac, qui
ex libera susceptus est, natus est supra naturæ ordinem, & vires virtute diui-
næ promissionis: repugnat enim naturæ, vt senex ex anu sterili, qualis erat Sa-
ra, filium generet. Quæ per allegoriam reconditum habent sensum.* 26 *Hæc
enim quæ dixi, duo significant, & figurant testamenta,* 27 *Agar quidem (quæ
serua est ipsa,* 28 *& filij eius) significat illud, quod in monte Sina datum est,
quod etiam seruos facit.* 29 *Dico ergo Agar significare ipsum montē Sina (hoc
est, testamentum ibi datum) qui similitudinem,* 30 *& cognationem habet
cum Hierusalem* 31 *terrestri, quam videmus, ea enim* 32 *sicut Sina seruos gi-
gnit, seruans idem testamentum, & ceremonias.* 33 *Illud autem cœlestis Hie-
rusalem nouum testamentum, cuius typum gerit Sara, liberum est, sicut, & Sa-
ra libera fuit, & omnes fideles filij illius sunt, & eam matrem habent, sicut
scriptum est Isaiæ* 54. Lætare sterilis, quæ non paris, erumpe, & clama,
quæ nō parturis, quia multi filij desertæ magis, quam eius, quæ habet
virum. *Quasi dicat: lætare tu Ecclesia primitiua, quæ ea parte, qua ex Genti-
bus constas, hactenus derelinquens Deum, & fornicans cum idolis, sterilis fui-
sti, erumpe ergo in vocē gaudij,* 34 *quia plures iam tibi sunt filij, quā synago-
gæ, quæ* 35 *maritum habuit Deum à principio. Nos ergo, qui sub Euangelio*

nati

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

nati sumus, filij sumus Abrahæ, non quidem iuxta naturæ ordinem, sicut fuit Ismael, sed iuxta gratiam promissionis, sicut Isaac heredes fidei illius, & libertatis; sed sicut tunc Ismael secũdum carnis ordinem natus persequebatur Isaac, qui secundum promissionis gratiam natus est, sic etiam modo Israelitæ, qui legis ceremoniis adhuc adhærent, vt filij Abrahæ secundum carnem contra fratrem minorem, Ecclesiam scilicet Gentilium, quæ nata est secundum Euangelij libertatem ex gratia promissionis, & fide instantur, non sustinentes spiritualem Euangelij libertatem: sed sicut Deus, vt Scriptura testatur, dixit Abrahamo: Eiice ancillam, & filium eius, non enim erit heres filius ancillæ cum filio liberæ. *Sic etiam vetus testamentum, quod per Agar ancillam significatur, & filij eius, obseruantes scilicet ceremonias legis, & propterea serui, eiiciendi sunt ex domo, & congregatione fidelium, vt hi solum, qui ex fide filij sunt Abrahæ, heredes sint regni cœlestis. Ex quibus constat nos, qui nouum testamentum reiectis ceremoniis veteris legis complectimur, esse verè filios Isaac secundum promissionem, & ita liberos; non autem seruos, & filios ancillæ,* 37 *qua libertate à ceremoniis nos Christus gratia sua donauit, & consequenter futuros esse heredes regni cœlestis promisit.*

ANNOTATIONES.

1. Illud *Dico autem* est explicantis id, quod antea dixerat: hæc verò explicatio refertur ad id, quod de pædagogia legis dixerat, vt in argumento capitis declarauimus. Ex hoc textu Pauli contra quosdam recentiores Theologos conuicimus 3. part. disp. 88. cap. 1. in antiqua lege filiorum Dei adoptionem verè, & propriè fuisse, atque ex eodem testimonio, etiam probauimus 1. 2. disput. 184. cap. 3. circuncisionem non habuisse vim iustificandi, sicut habet Baptismus, quia sicut baptizati dicuntur filii Dei, quasi in adulta ætate, eo quod manifesto signo sunt iustificati, ita etiam circuncisi dicerentur filij Dei in adulta ætate, & non tanquam serui sub tutoribus, si circuncisio vim haberet iustificandi.

2. Totum illum numerum suppleuimus, qui implicitus erat in exemplo, ad vtrumque enim tempus pædagogiæ, & libertatis pupilli attendit Paulus in applicatione exempli, præcipuè verò ad tempus libertatis, quam ponit num. 6. illis verbis: *at vbi venit.*

3. Hinc incipit applicare exemplum tutoris, & filij heredis, primum quidem tempus tutelæ ad iustificatos in lege veteri, qui etiam filij erant: deinde ad iustificatos post aduentum Christi, qui iam non sunt sub tutore.

4. In hoc seruat comparationem: sicut enim filius defuncti est heres illius,

illius, & dominus hereditatis, apparet tamen ex tutela, & pædagogia seruus ratione dicta in paraphrasi, sic & iusti in lege veteri erant filij Dei, & hæredes benedictionis Abrahæ, sed considerata solùm pædagogia legis serui videbantur peccati, nec habuisse hereditatem Abrahæ spiritualem.

5. Cęremonias illas appellat elementa mundi huius, sicut ad Hebr. 5. & Coloss. 2. dicit enim esse veluti rudimenta paruulorum, & prima elementa. Dicit autem *seruientes*, vt ostendat statum illum, in quo adhuc serui videbantur esse, si solum illas cæremonias spectes: serui inquam peccati ob rationem, quam in paraphrasi addidimus.

6. Hic iam applicat exemplum filij, cum liberatur à tutore, ad iustificatos post aduentum Christi, quod erat tempus definitum pædagogiæ, & tutelæ.

7. Cum dicit, *Vt filiorum adoptionem reciperemus*, non ideò dicit, quia solum post Christi aduentum fuerint verè filij adoptiui Dei; fuerunt enim etiam ante aduentum, vt planè ostendi explicans hunc locum 3. part. quæst. 23. art. 2. sed quia post aduentum Christi, vbi manifestatum est pretium nostræ redemptionis, & adoptionis, & Sacramenta, quibus vt manifesto signo iustificamur, sicut in fine præcedentis ca. de Baptismo diximus, & iam iusti receperunt adoptionem manifestè, ita vt verè filij Dei adoptiui non solùm essent, sed etiam apparerent, ablata iam pædagogia, & tutela cæremoniarum legis.

8. Hactenus ostenderat diuersum statum filiorum Dei inter eos, qui in Iudaismo per meritum Christi futuri iustificati fuerunt, & eos, qui post aduentum Christi: quòd hi non tantum essent filij, sed etiā statum filiorum absque pædagogia essent consequuti: illi verò essent filij, sed serui apparerent sub tutore, & legis pædagogia constituti, quam ostendit debuisse cessare, cùm tempore signato à Patre venit Christus: nunc verò ostendit diuersum statum, quem nunc habent Galatæ ab eo, quem ante fidem Christi habuerunt, multò sane inferiorem, quàm Iudæi in lege veteri, vt potiori ratione in eis etiā cæremoniæ legis cessare debeant, id quod incipit ostendere ab illis verbis, *sed tunc quidem*.

9. Variè aliqui exponunt, vt videre licet apud Adamum, quare Paulus geminauerit dictionem, quæ Patrem significat, & Hebraice dicendo *abba*, & Græce dicendo *Pater*. ego tamen existimo fuisse solùm expositionem Hebraicæ vocis.

10. Corrigit id quod dixerat, scilicet *postquam nouistis Deum*, vt agnoscant gratiam Dei, quasi diceret: potius dicere debebam cognitos fuisse vos à Deo, quia vos non quæsiuistis eum, sed ille se vobis ostendit, & propterea dicit cognitos esse à Deo. Doctrinam hanc ex alijs locis desumpsit Concil. Arausic. secundum can. 4.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

11. Illud *iterum*, quod habetur in textu, non expreſsimus in paraphraſi, quia ſatis explicatur, cum ponitur infra particula illa *denuò*, ſignificat autem Paulus eos conuerti ſine cauſa ad egena elementa, hoc eſt, ad ceremonias legis, quas ſupra in hoc cap. nu. 5. appellauit elementa, ſicut etiam alibi, quod notaui in eo numero. Dicit autem iterum *conuertimini, & denuo ſeruire vultis*, non quia antea ſeruierint, cum illi non eſſent natione Iudæi, nec in Iudaiſmo antequam ad Chriſtum conuerterentur, imò ſeruirent idolis, vt nu. 8. & 9. oſtendi, ſed dicit *iterum*, & *denuo* reſpectu prioris ſtatus idololatrię, vt in paraphraſi explicaui. Aliqui putant eos reprehendi, quòd conuerterentur iterum ad Solem, & Lunam, non vt eos colerent, ſicut antea tanquam Deos, ſed quia obſeruabant dies, & annos, & hæc putant dixiſſe Paulum elementa. Sed placet expoſitio, quam ſequuti ſumus in paraphraſi.

12. Illud *quia ego ſicut vos*, Caiet. refert ad futurum, ac ſi diceret, quia ego ero ſicut vos: cæterum parum haberet hoc energiæ ad perſuadendum id, quod contendebat Paulus. Adamus refert ad præſens in hũc ſenſum: eſtote ſicut ego ſum in obſeruatione ceremoniarum, ſicut & ego me vobis accommodaui in aliquibus, quæ propria videbantur Gentilium. Verum parum etiam haberet coloris hæc ratio, quia Paulus ſe ſolum accommodauit in his, quæ non pertinebant ad ſalutem, Galatis autem perſuadet, vt relinquant ea, quæ ipſi putabant neceſſaria ad ſalutem: quare expoſitio paraphraſis placet, quæ magnam vim habet.

13. Illud *obſecro vos*, aliqui cum Hieronymo referunt ad præcedentia, vt obſecret Paulus eos eſſe, ſicut ipſe erat: cæterùm videretur præpoſterè poni in fine periodi, ſi hunc ſenſum haberet: Græci omnes referunt ad ſequentia, & eſt phraſis Scripturæ, cum quis incipit aliquid denuo loqui, vel rationem nouam obijcere, ſicut Geneſ. 18. *Obſecro ne iraſcaris Domine, ſi loquar adhuc ſemel*, & in vulgari ſermone vtimur eadẽ phraſi. Exod. 4. *Obſecro Domine non ſum eloquens ab heri, & nudius tertius.*

14. Græci omnes putant ea de cauſa dixiſſe Paulum, *Fratres nihil me læſiſtis*, vt eis oſtenderet non laceſsitũ aliqua iniuria, contra eos omnia, quæ retulimus, dixiſſe; ſed cum aliàs multis ab ipſis affectus eſſet beneficijs, vt amorem in eos oſtenderet. Ego verò exiſtimo alia de cauſa id dixiſſe, vt in paraphraſi conſtat, ita enim ratio Pauli maiorem vim habet.

15. *Infirmitatem carnis*, aliqui cum Hieronymo referunt ad ægritudinem corporis; verùm non ſatis conſtat, cum ea Paulum prædicaſſe Galatis. Alij, vt Græci, putant Paulum ſignificaſſe perſecutiones, quas ibi cum prædicaret, paſſus eſt; id tamen non quadrat cum eo, quod dicit, exceptum fuiſſe, ſicut Angelum Dei: melius igitur intelligi poteſt,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

test, vt in paraphrasi, sic enim & ratio Pauli optimè contexitur.
16. Tentationem appellat ipsam nuditatem humani auxilii, erat enim illa occasio, ne Paulo tam facile crederent, humano modo loquêdo: hanc ergo non respuistis, nec spreuistis, inquit Paulus, ea ratione, qua dixi in paraphrasi, quia nihilominus prædicantem exceperunt Paulum, vt Angelum Dei. quidam verò codices vulgati legunt *vestram;* alij verò *meam*, idem tamen sensus est: in Græco habetur *meam*, vel *mei*. Dicitur autem *vestra*, quia poterat Galatis esse occasio non attendendi Paulo prædicanti: dicitur autem *mea*, quia illa erat in ipso Paulo: dicit etiam *in carne mea*, id est, in nuditate sua in modum explicatum. Vulgata autem emendata habet *vestram*.
17. In Græco dicitur τίς, id est, quæ est beatitudo vestra, sed vt notauit Theodoretus *quæ* posuit pro *vbi*, & in idem redit sensus, sicq; interpretantur Græci omnes.
18. In Græco est μακαρισμὸς, à verbo Græco μακαρίζω, id est, beatum prædico, vnde eo loco beatitudo est beatificatio, vel prædicatio alicuius tanquam beati: Theophylactus, & Theodoretus referunt ad alios, à quibus Galatæ beati prædicabantur ob singularem beneuolentiam eorum in ipsum Paulum, & sic illud *vestra* sumitur passiue, OEcumenius refert ad ipsum Paulum, qui Galatas antea beatos prædicabat, & sic etiam sumitur passiuè: mihi placet actiue accipere iuxta sensum, quem sequuti sumus in paraphrasi.
19. Causalis illa poterat referri ad præcedentia, scilicet tanquam Angelum Dei excepistis; commodius tamen refertur ad illud, *vbi est beatitudo vestra*, ceterum opus est supplere aliqua, vt fecimus in paraphrasi, aliàs nullius rationem, & causam reddet.
20. *Æmulantur vos*, idem est, quod æmulatione, vel zelo erga vos ardent, æmulari enim significat zelum habere, vt Apocal. 3. *æmulare ergo, & pœnitentiam age*, & 1. Cor. 14. *æmulamini spiritualia*, & paucis interiectis in hoc cap. æmulari accipit pro imitari, vtrumque enim significat.
21. Græci legunt hoc modo, *bonum est æmulari semper in bono*, idem tamen sensus est.
22. Particula *autem*, aut redundat, vt sæpe fit, aut prior periodus mansit Ecliptica propter animi affectionem, ita vt sit quædam ad ipsos conuersio, solum eos filios appellans.
23. Illud *mutarem vocem*, ad hoc referunt Græci, vt præsens vteretur diuerso loquendi modo, nunc plangentis, nunc verò admirantis, &c. & ad hunc ferè modum exponit Hieronymus: existimo tamen potius mutationem vocis referendam esse ad id, quod dixi in paraphrasi, desiderabat enim Paulus potius viua voce, quam Scriptura cum ipsis agere, sicut Ioannes 2. epist. & 3. *Plura habens vobis scribere nolui per chartam,*

& atramentum, spero enim me futurum apud vos, & os ad os loqui. Dicitur verò mutari vox hoc modo, quia etiam Scriptura dicitur vox quædam, tametsi quasi mortua.

24. Reddit rationem, quare desideret os ad os loqui cum eis, quia scilicet confundor in vobis. Verbum *confundor* non significat *erubesco*, aut *pudesio*, sed *hæsito*, & *dubito*, Græce enim est ἀπορῶμαι, sensus verò est quasi diceret, non vt aliqui volunt, quia nescio quid, aut quomodo scribam, hæc enim ratio non videtur quadrare superioribus, maximè si sequamur interpretationem paraphrasis, sed sensus est, quem in paraphrasi dixi.

25. Nomine legis intelligit Paulus librum legis, qui dicitur Pentateuchus, vnde non accipit legem eo modo, quo proximè antea acceperat, nempe pro ceremoniis legis. In hoc loco Pauli quatuor sensus, qui solent Scripturæ assignari, simul contineri ostendi 1. part. disputat. 16. cap. 3.

26. Vulgatus interpres legit αὐτὰ, id est, *hæc*, Græci codices habent αὗται, id est, *hæ*, prima lectio refertur ad ea omnia, quæ narrata erant, secunda ad duas mulieres Agar, & Saram, vt illis duo Testamenta significentur.

27. Textus sic habet: *Vnum quidem in monte Sina, in seruitutem generans, quæ est Agar*, in quibus verbis notandum est, illud relatiuum *quæ*, in Græco esse fœmininum, & referri posse ad testamentum, quod Græcè est fœminini generis διαθήκη, & ad Agar: in versione Latina non potest referri ad testamentum, quod est neutrius, sed debet referri ad Agar, cum autem dicit, *quæ est Agar*, sensus est, quæ per Agar significatur.

28. Illud *seruit cum filiis suis*, quod ab aliquibus ponitur in textu, post parenthesim, in emendata verò Sixti sine parenthesi, refertur ad Agar, & ita coniunximus in paraphrasi, quamuis deinde idem etiam de Hierusalem terrestri dicat Paulus.

29. Textus sic habet, *Sina enim mons est in Arabia, &c.* In omnibus codicibus Græcis est repetitio eiusdem in hunc modum, *Agar enim Sina mons est in Arabia*, & Græci Patres hoc modo legunt, & ex Latinis solùm apud Ambrosium est vestigium quoddam huius repetitionis, sed vtroque modo in idem redire potest sensus. Mitto autem varias expositiones, quas inuenies in Adamo in hunc locum.

30. Quod Latine habetur *coniunctus est*, Græce dicitur συστοιχεῖ, quod verbum significat consensum, & conuenientiam in natura, aut similitudinem in alia qualitate, & ita tollitur difficultas, quæ posset esse si de coniunctione loci loqueretur Paulus. Mitto varias etiam expositiones huius loci, sic enim facile constat verus sensus Pauli.

31. In textu dicitur: *Hierusalem, quæ nunc est*, quod varie explicari solet, vt

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

vt videre licet in Adami commentariis: verum illam particulam *nunc*, puto non significare solam temporis durationem, sed etiam locum, vt significet Hierusalem, quam nunc videmus, id est, terrestrem: id quod colligo ex eo, quod postea opponit ei cœlestem Hierusalem.

32. Illud, *& seruit cum filiis suis*, quod ponitur post parenthesim, referri videtur ad Agar, potest tamen ad illam, & ad Hierusalem referri, quia in hoc est cognatio, & similitudo vtriusque, frustra verò refert Caiet. illud ad seruitutem temporalem, quia seruiebant ciues Hierusalem Romanis: est enim hic sermo de seruitute ceremoniarum legis.

33. Nomine Hierusalem non intelligit ipsam congregationem Christianorum, sed nouum testamentum, id est, legem gratiæ: superius enim illas duas mulieres dixit significare duo testamenta Vocat autem hoc nouum testamentum fidei, & gratiæ cœlestem Hierusalem per figuram metonymiam accipiens continens pro contento. Dicitur verò cœlestis non iam Ecclesia triumphalis solùm, sed viatorum, quia rebus cœlestibus intendit.

34. Nomen positiuum *multi* comparatiuè accipit, & significat plures, quod indicat particula *quam*, quæ subsequitur: sicut econtra ad Roman. 5. nomen *plures* non accipitur comparatiue, vt ibi notaui.

35. Habere maritum, quidam referunt ad Moysem, & legem scriptam, melius tamen refertur ad Deum, vt in eodem sit comparatio, quòd illa, quæ antea Deo coniuncta non fuit, vt generaret filios, scilicet Gentilitas, modò coniuncta plures habeat, quàm synagoga, quando etiam coniuncta fuit Deo, tanquam viro.

36. Cum prosequatur hactenus allegoriam superius propositam, facile hæc vltima pars applicari potest, quam Paulus sine applicatione reliquit.

37. Græci illam extremam clausulam interrogatiue legunt, & coniungunt cum sequenti cap.

ARGVMENTVM

Capvt V.

Prosequitur id, quod proposuerat: à circuncisione enim adhuc Galatas auertit, & Pseudo Apostolis, qui contrarium eis suadebant,

bant, imprecatur. Tandem ad solam obseruationem legis charitatis hortatur eos, in qua ostendit totam legem decalogi contineri, quam satis est obseruare.

Capvt V.

1 STate, & nolite iterum iugo
2 seruitutis contineri. Ecce ego
Paulus dico vobis : quoniam si
circuncidamini, Christus vobis
3 nihil proderit. Testificor autem
rursus omni homini circunci-
denti se, quoniam debitor est v-
4 niuersæ legis faciendæ. Euacuati
estis à Christo, qui in lege iustifi-
5 camini : à gratia excidistis. Nos
enim Spiritu ex fide, spem iustitiæ
6 expectamus. Nam in Christo Ie-
su neque circuncisio aliquid va-
let, neque præputium: sed fides,
quæ per charitatem operatur.
7 Currebatis bene: quis vos impe-
diuit veritati non obedire? (Ne-
8 mini consenseritis.) Persuasio
hæc non est ex eo, qui vocat vos.
9 Modicum fermētum totam mas-
10 sam corrumpit. Ego confido in
vobis in Domino, quod nihil a-
liud sapietis. Qui autem contur-
bat vos, portabit iudicium, qui-
11 cunq; est ille. Ego autem fratres,
si circuncisionem adhuc prędico:
quid adhuc persecutionē patior?
Ergo euacuatum est scandalum
12 crucis. Vtinam & abscindantur
qui vos conturbant. Vos enim in
liber-

PARAPHRASIS.

Firmi estote, 1 & in fide amplius ne vacilletis, & libertatem, quam lege Euangelica consequuti estis, retinete, ne implicemini iugo legis Mosaicæ 2 iterum, postquam sub iugo infidelitatis in Gentilismo primùm fuistis. Ecce ego 3 Paulus Dei Apostolus, qui apud vos deberem maioris esse autoritatis, quàm Pseudo Apostoli isti, qui vos seducunt, affirmo vobis, si circuncidamini, putantes necessariam esse circuncisionem ad salutem, fidem 4 Christi nihil vobis profuturam: rursus addo, quemuis tam Iudæum, quàm Gentilem, qui circuncisionis ceremoniam obseruat, tanquam necessariam, obnoxium se reddere ad obseruandas vniuersas alias legis ceremonias: 5 tum quia eadem est illius, & aliarum omnium ratio; tum etiam quia ipsamet circuncisio est veluti professio quædam, & signum Iudaicæ religionis. At vos, ô Galatæ, non obseruatis omnes alias ceremonias, cur igitur circuncisionem putatis ad salutem necessariam? opus, & labor Christi nihil vobis profuturus est, qui ex legis Mosaicæ ceremoniis 6 iustificari con-

libertatem vocati estis fratres:
tantum ne libertatem in occasio-
nem detis carnis, sed per charita-
tem Spiritus seruite inuicem. O-
14 mnis enim lex in vno sermone
impletur: diliges proximum tu-
15 um sicut teipsum. Quòd si inui-
cem mordetis, & comeditis: vi-
dete, ne ab inuicem consumami-
16 ni. Dico autem in Christo: Spiri-
tu ambulate, & desideria carnis
17 non perficietis. Caro enim con-
cupiscit aduersus Spiritum: Spi-
ritus autem aduersus carnem; hęc
enim sibi inuicem aduersantur:
vt non quæcunq; vultis, illa facia-
18 tis Quòd si spiritu ducimini, non
19 estis sub lege. Manifesta sunt au-
tem opera carnis; quæ sunt forni-
catio, immunditia, impudicitia,
20 luxuria, idolorum seruitus, vene-
ficia, inimicitiæ, contentiones, æ-
mulationes, iræ, rixæ, dissensio-
21 nes, sectæ, inuidiæ, homicidia, e-
brietates, comessationes, & his si-
milia: quæ prædico vobis, sicut
prędixi, quoniam qui talia agunt,
regnum Dei non consequentur.
22 Fructus autem Spiritus est: cha-
ritas, gaudium, pax, patientia, lon-
ganimitas, bonitas, benignitas,
mãsuetudo, fides, modestia, con-
23 tinentia, castitas. Aduersus hu-
24 iusmodi non est lex. Qui autem
sunt Christi, carnem suam cruci-
fixerunt cum vitiis, & concupis-
25 centiis. Si Spiritu viuimus: Spiritu
26 & ambulemus. Non efficiamur
inanis

contenditis, & à gratia iustificationis, quam per ipsum consecuti eratis, defecistis. 7 Nos 8 quidem, qui sincerè Christiani sumus per 9 Spiritum fidei, iustitiam, 10 quæ in votis nobis est, speramus consequi. Apud Deum enim nullius valoris, & effectus est circuncisio, vt Pseudo Apostoli isti vobis persuadent, nec etiam præputium Gentilium, vt quidam etiam Gentiles arroganter iactitant, sed 11 fides actuosa, & quæ charitatem excitat ad operandum, & ad obseruandam legem. Pulcre vobis succedebat vita, & doctrina Euangelica, in qua currebatis; quis impediuit istum cursum, cuius erat spes magni profectus, 12 quominus obtemperaretis veritati? 13 Nemini, quisquis ille est, qui ad circuncisionem, & alias ceremonias Mosaicas vos inuitat, consenseritis: talis enim persuasio non est 14 à Deo. 15 pauci enim impostores totam vestram congregationem facilè inficient. 16 Ego tamen de vobis fido 17 fretus Dei bonitate, quod deinceps nihil aliud diuersum sentietis ab eo, quod principio tenebatis de gratia Christi: tum etiam spero, quod is, qui vos decepit, quicunq; ille sit, luet pœnas peccati sui. Ego autem fratres, si adhuc prædico necessariã esse circuncisionẽ, vt calumniantur Pseudo Apostoli, volentes etiam vos seducere, cur adhuc Iudæi pergunt tam obstinato odio me insectari? sic enim cessaret

offen-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. *offendiculum prædicationis Crucis Christi: non enim tam offenduntur, quòd Christum prædicem esse Messiam, quàm quòd per ipsum dicam legem, & ceremonias esse abolitas:* 18 *at nondum cessauit persecutio: ergo non approbo prædicatione mea circuncisionem. Vtinam illi, qui vos à recto statu Euangelij deiicere conantur, penitus à vestro contubernio* 19 *amputentur.* 20 *Dixi, qui vos deiicere conantur, & perturbant, quia vocati estis. vocatione Euangelij in libertatem à ceremoniis istis: cum ergo isti rursus ad eas vos reducere conantur, vos perturbant. Vocati igitur in libertatem, quam dixi, tantum curare debetis, ne libertate hac, qua donati estis, abutamini ad vitæ licentiam, & prætextu illius desideria carnis compleatis, sed volo vos exerceri in charitate, & mutuis officiis præstandis, nec aliquid aliud à vobis peto.* 21 *Tota enim lex hoc vnico verbo continetur:* Diliges proximum tuum sicut teipsum, *contra verò, si per contentiosas disputationes, quas de legis ceremoniis inter vos habetis, vos mutuo mordetis, & quod magis est, deuoratis, periculum est, ne tanquam mutuis vulneribus conficiamini. Illud igitur, quod dixi, vos scilicet vocatos esse in libertatem, & tantùm curare debere, ne ea abutamini ad desideria carnis implenda, sic explico.* 22 *Spiritum fidei, in quo est libertas, quam dixi, in omnibus vestris actionibus, vt ducem sequimini, & desideria* 23 *carnis non perficietis: caro enim concupiscit contraria spiritui, & gratiæ, & hic spiritus contraria carni: hæc enim duo sibi aduersantur. Quocirca & caro resistit, ne omnia faciatis, quæ spiritu gratiæ desideratis facere; contra etiam idem spiritus gratiæ repugnat, ne omnia faciatis, ad quæ caro impellit.* 24 *Quod si spiritus gratiæ ductum sequimini, lex non tenebit vos reos, & obstrictos pœnis suis, quia sic adiuti gratia præstabitis opera legis, & pœnam illius fugietis. Sic ergo libertatem veram consequemini, ad quam vocati estis, nec illa abutamini ad vitæ licentiam. Ignorare autem non potestis, quænam sint ista opera carnis, quæ fugere debetis: sunt enim fornicatio,* 25 *vsus venereus contra naturam, &c. Et qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Contra verò fructus spiritus gratiæ est charitas, gaudiũ, &c.* 26 *Eis verò, qui hæc agunt, non est contraria lex, nec eos damnat, nec accusat: vnde liberi sunt ab eius timore, & pœna.* 27 *Qui verò sunt Christi, mortui sunt carnalibus desideriis: & in hoc Christo aßimilantur, quòd sicut ille mortuus est vitæ temporali, sic & ipsi mortui sunt vitæ peccati, & carnis operibus, & cum ipso consepulti in Baptismo, & ita ei configurati,* 28 *vt sicut ipse surrexit à mortuis in vitam immortalem, ita & qui sunt Christi, spirituali vita viuant.*

ANNO-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ANNOTATIONES.

1. Conclusio est eius, quod antea dixerat in fine 4. cap. *qua libertate Christus nos liberauit.*

2. Illud *iterum*, quod est in textu, habet sensum, quem expressimus in paraphrasi, & eodem modo explicauimus eandem particulam capit. 4. num. 11.

3. *Ego Paulus* emphasin habet, & ostendit autoritatem suam apud Galatas, vt inde eos conuincat.

4. *Christus* idem est, quod fides, vel gratia Christi.

5. Duas rationes attulimus, ob *quas* dixit Paulus, qui circunciditur, obnoxium se facere omnibus aliis ceremoniis, quas tamen Paulus non expressit, quomodo autem circuncisio sit professio legis Mosaicæ, diximus 3. part. quæst. 70. artic. 2. Chrysostomus adducit aliam causam, quia in ipsa circuncisione necessarium erat plures alias ceremonias obseruare, vt legitimè illa susciperetur. Verùm mihi placet magis expositio, quam sequutus sum in paraphrasi: quia hoc modo non esset, qui circunciditur, obnoxius toti legi, sed bonæ parti illius. Paulus vero dicit, vniuersæ legi. Expressi etiam argumentum, quod ex propositione illa fieri potest, quodque Paulus non deduxit: hinc enim colligere licet, Galatas non voluisse seruare omnes ceremonias, alioquin argumentum Pauli nullum esset. Porro autem ipsos aliquas alias præter circuncisionem seruasse, constat ex cap. præcedente post num. 11.

6. Illud *iustificamini* non pro re ipsa sumitur, sed pro conatu, & voluntate, vt in paraphrasi.

7. Per illud *nos* significat se, & alios, qui sententiam ipsius in hac parte sequuntur.

8. In Græco est particula γὰρ, quæ significat *enim*, & sic vertit interpres hoc loco. Aliquando verò denotat *certè*, seu *quidem*: hic autem nō videtur habere vim causalis: vix enim appareret, quò referri possit, si causalis sit, nec ad proximè, nec ad superius antecedentia.

9. Per *spiritum* aliqui intelligunt Spiritum sanctum, aliqui spiritualem legis intelligentiam. Verum satis congrue intelligitur ipsa gratia, quæ dicitur Spiritus ex fide.

10. *Spem iustitiæ* posuit pro eo, quod est sperata iustitia, quia ipsa res, quam speramus, aliquando dicitur spes, iuxta illud ad Rom. 8. *Spes autem, quæ videtur, non est spes*, & vulgò vtimur hoc etiam loquendi modo, vt res ipsa spes dicatur.

11. Fides dicitur per charitatem operari, non vt quidam dicunt, tanquam per causam, ex qua fides habeat efficaciam operandi, quia re vera charitas non est causa fidei, sed, vt dixi in paraphrasi, quia fides exci-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

tat amorem: omnis enim amor à consideratione ortum habet, & charitas deinde mouet ad operandum, sicut voluntas dicitur alias potentias mouere. Id quod fusius tractaui 1. 2. disput. 210. cap. 6. vbi explicui, quomodo fides habeat rationem fundamenti, & radicis, & initium iustificationis ex ipsa sumatur. Hic verò Paulus tam loquitur de prima iustificatione, quàm de augmento illius, ad vtrumq; enim nec circuncisio aliquid valet, nec præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur. Vide quæ dixi 1. 2. disp. 184. cap. 4.

12. Illud *Veritati non obedire*, non legit Chrysost. in Græcis tamen codicibus etiam habetur, & sine illo idem sensus est.

13. Illud *nemini consenseritis*, non est in Græco, nec habent omnia Latina, sed habet emendata vulgata, & sensus est, quem dixi in paraphrasi.

14. *Qui vocat vos*, periphrasis est Dei, aut Christi.

15. Comparationem fermenti conspersionis Græci referunt ad doctrinam, quæ, si sit erronea, etiam si in modico sit, totam fidem Christi, & doctrinam illius corrumpit, vt ita non parùm existiment Galatæ vnam solam, aut alteram ceremoniam legis obseruari. Hieronymus refert ad Doctorem ipsum: & antecedentibus, & sequentibus magis congruit: semper enim Paulus agebat de Doctoribus, qui seducebant Galatas: sic enim accipit 1. ad Cor. 5. *Si vnus, aut alter vobis persuadeat doctrinam hanc.*

16. *Corrumpit* idem est hoc loco, quod fermentat, quia fermentatur conspersio, per quandam corruptionem, dum tota fit acida, & Græcè est de præsenti, quamuis Latini codices de præterito legant *corrupit*; sed idem est sensus, emendata Sixti legit de præsenti.

17. Sensus ille communis est, & Paulus argumentatur ab euentu, quod adhuc scilicet esset Iudæis infensus contra eos, qui dicebant ipsum etiam circuncisionem prædicare.

18. Minor illa, & conclusio subintelligitur in maiori illa, quam Paulus assumpsit: & argumentum est à destructione consequentis ad destructionem antecedentis.

19. Chrysostomus, & alii explicant *abscindantur*, id est, non tantum circuncidantur, vt desiderant, sed pudenda ignominia membrum illud omnino eis abscindatur: mihi tamen placet expositio paraphrasis.

20. Addidi aliqua verba textui Pauli, vt appareret, cuius causam redderet in ea periodo, quod aliàs difficile constaret.

21. Eadem sententia habetur ad Rom. 13. nec est contraria ei, quæ habetur Matth. 22. & Marci 12. vbi in duobus mandatis dilectionis Dei, & proximi dicitur contineri tota lex: hic verò in vno. Omissa verò solutione, quam August. excogitauit lib. 8. de Trinit. cap. 8. faciliori

modo

modo conciliari possunt hæ duæ sententiæ, vt hic loquatur de lege, quæ vt plurimum obseruanda occurrit erga proximum, ibi verò de lege tam erga Deum, quàm erga proximum.

22. Nomine Spiritus aliqui intelligunt Spiritum sanctum, sed cum Spiritus sanctus in nobis dicatur operari per spiritum gratiæ, & fidei, melius pro hoc accipitur, & vtroque modo in idem redit.

23. Siue nomine carnis intelligat appetitum rebellem, siue prauas cogitationes, idem est sensus. Nomine autem spiritus non intelligit solam animam rationalem, sed eam spiritu gratiæ instructam: sic omnes Græci nomine spiritus, spirituales cogitationes; nomine verò carnis cogitationes humanas ad malum inclinantes intelligunt.

24. Aliqui putant illud, *non estis sub lege* significare idem, quod 1. ad Tim. 1. *Iusto non est lex posita*, quasi vtrobique Paulus dicat: non indigetis doctrina, & instructione legis. Ego tamen existimo sensum huius loci esse, quem sequuti sumus in paraphrasi, & congruit cum eo, quod proposuit antea, videlicet, eos vocatos esse in libertatem: & cum eo, quod postea subiungit, *Aduersus huiusmodi non est lex*, & eundem sensum diximus esse illius loci. 1. ad Timoth. 1. 1. 2. disput. 156. cap. 2. Planum autem est, Paulum hic non loqui de lege ceremoniali, quasi dicat, Galatas ab ea liberos esse, nec eam seruare debere: nam hoc non solùm verum est de iis, qui spiritu ducuntur, hoc est, qui operantur bene, sed etiam de iis Christianis, & baptizatis, qui desideria carnis sequuntur. Hic autem loquitur Paulus de iis, qui rectè operantur. Adde, quod cum ait: *Aduersus huiusmodi non est lex*, intelligere non potest de obseruatione legis ceremonialis, vt patet.

25. Immunditia non quancunque luxuriam significat, sed quæ est contra naturam, quam Hieron. libidinem extraordinariam appellat.

26. Æquiuocum est, quos intelligat, cum ait, *aduersus huiusmodi non est lex*, vtrum ipsas personas, an opera: sed in idem ferè redit sensus. Contextus postulare videtur, vt personas intelligat, de quarum libertate semper loquitur.

27. Seruat eandem metaphoram, qua vsus fuit ad Rom. 6. Eos verò dicit esse Christi, qui baptizati susceperunt fidem ipsius, & in ipso Baptismo figuram Christi mortui, & sepulti in se expresserunt: propterea nos aliqua addidimus in explicationem huius sententiæ iuxta illud ad Romanos 6. Alij verò interpretantur hoc modo: qui sunt Christi, subegerunt, & mortificarunt non tantum praua desideria carnis, sed etiam ipsam carnis cupiditatem, & radicem illius assiduo labore. Verùm cum hic loquatur Paulus cum omnibus iustificatis in Baptismo, non est, cur tantum de illis, qui assiduo labore subegerunt sibi passiones, intelligamus. De omnibus verò baptizatis intelligitur

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

eo modo, quo ad Roman. 6. vnde statim subdit, *si spiritu viuimus, spiritu ambulemus,* sicut ad Rom. 6. dixerat, *consepulti enim sumus cum illo per Baptismum, vt in nouitate vitæ ambulemus.*

28. Cum Paulus dicit eos, qui sunt Christi, mortuos esse peccato, crucifigentes carnem suam cum vitiis, & concupiscentiis, ad hoc tendit, vt ostendat, eos viuere vita spirituali, quod ipse non expresit: nos tamen suppleuimus, vt ita cohæreat contextus, vnde statim infert optimè, *si spiritu viuimus, spiritu ambulemus,* & in omnibus seruat eandem sententiam, quam dixerat ad Rom. 6.

ARGVMENTVM
CAPITIS VI.

PRosequitur Paulus id, quod proposuerat tradere, scilicet, documenta moralia, & spiritualia Galatis, exhortans eos ad fructus spirituales nouæ vitæ, & vt mutuo se adiuuent. Huius exemplum ostendit in seipso, quod hanc Epistolam propria manu scripserit. Contra verò ostendit Pseudo Apostolos, qui eis suadebant circuncisionem, ea de causa id fecisse, vt fugerent crucis Christi ignominiam, & persecutionem, non vt legem custodirent, se autem in nullo alio gloriari, quàm in cruce Christi, & ignominia pro eo toleranda, ad quod exhortatus Galatas paucis verbis, & gratiam Christi precatus claudit epistolam. Sequuntur autem diuisionem Græcorum, qui caput hoc sextum incipiunt ab vltima periodo præcedentis.

CAP.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

CAPVT VI.

1 FRatres, & ſi præoccupatus fue-
rit homo in aliquo delicto,
vos qui ſpirituales eſtis, huius-
modi inſtruite in ſpiritu lenita-
tis, conſiderans teipſum, ne & tu
2 tenteris. Alter alterius onera por-
tate; & ſic adimplebitis legẽ Chri-
3 ſti. Nam ſi quis exiſtimat ſe ali-
quid eſſe, cùm nihil ſit, ipſe ſe ſe-
4 ducit. Opus autem ſuum probet
vnuſquiſque, & ſic in ſemetipſo
tantum gloriam habebit, & non
5 in altero. Vnuſquiſque enim o-
6 nus ſuum portabit. Communi-
cet autem is, qui catechizatur
verbo, ei qui ſe catechizat, in om-
7 nibus bonis. Nolite errare: Deus
non irridetur. Quæ enim ſemi-
nauerit homo: hæc & metet.
8 Quoniam qui ſeminat in carne
ſua; de carne & metet corruptio-
nem; qui autem ſeminat in Spiri-
tu, de Spiritu metet vitam æter-
9 nam. Bonum autem facientes,
non deficiamus: tempore enim
ſuo metemus non deficientes.
10 Ergo dum tempus habemus, o-
peremur bonum ad omnes, ma-
xime autem ad domeſticos fidei.
11 Videte qualibus literis ſcripſi vo-
12 bis mea manu. Quicunque enim
volunt placere in carne, hi co-
gunt vos circuncidi, tantum vt
crucis Chriſti perſecutionem non
13 patiantur. Neque enim qui cir-
cunciduntur, legem cuſtodiunt:
ſed volunt vos circuncidi, vt in
carne

PARAPHRASIS.

SI ergo viuimus vita ſpirituali cum Chriſto ſuſcitati à morte peccati, 1 *præſtemus opera huic vitæ conuenientia; non efficiamur cupidi gloriæ, quæ in hominum opinione poſita eſt, quæque merito dicitur inanis; nec prouocemus nos mutuo ad contentiones, nec inuicem inuideamus. Fratres,* 2 *ſi quis præoccupatus fuerit, antea quam cauere poßit, in aliquo crimine, nolite eum acrius obiurgare, ſed vos, qui eſtis ſpirituales, in ſpiritu lenitatis componite, & reficite, atque adiuuate eum, ſiue monendus, ſiue corripiendus, ſiue caſtigandus ſit:* 3 *illud conſiderantes, quod vnuſquiſque veſtrum* 4 *tentari, & labi poßit. Si videritis alium lapſum in delictum, ſubleuate, & adiuuate illum: ſic enim legem Chriſti, quæ eſt lex charitatis implebitis. Si enim aliquis iactet ſe ita perfectum eſſe Chriſtianum, vt alterius ope non indigeat, cùm reuera ita non ſit, ipſe ſuam mentem in hoc decipit, cùm experimento ei conſtet ſe in multis deficere.* 5 *Verùm ne quis putet ſe ab aliis ita adiuuandum, & ſubleuandum, vt ipſe ſui operis curam non habeat, ſed totam in alium reiiciat: probet vnuſquiſque, & examinet opus ſuum, vt rectè illud, quod debet,* 6 *faciat: & ſic remunerabitur opus ipſius, & à Deo honorem accipiet* 7 *in ſemetipſo pro opere ſuo in ſuam ipſius vtilitatem, non alterius: vnuſquiſque etiam*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

14 carne vestra glorientur: mihi au-
tem absit gloriari, nisi in cruce
Domini nostri Iesu Christi: per
quem mihi mūdus crucifixus est,
15 & ego mundo. In Christo enim
Iesu, neq; circuncisio aliquid va-
let, neque præputium: sed noua
16 creatura. Et quicunque hanc re-
gulam sequuti fuerint, pax su-
per illos, & misericordia, & super
17 Israel Dei. De cetero nemo mihi
molestus sit: ego enim stigmata
Domini Iesu in corpore meo
18 porto. Gratia Domini nostri Iesu
Christi cum spiritu vestro fratres.
Amen.

etiam in semetipso 8 sui oneris, & defectus damnum sentiet, non alius. Sicut autem vnusquisque debet proximum in crimine deprehensum instruere spiritu charitatis, & ferre onus, seu defectum illius: sic etiam & ille, 9 qui instruitur, & adiuuatur verbo, debet instruenti, & corripienti gratias pro accepto beneficio referre, & ita communicare cum illo in omni charitatis officio, dum ab eo accipit spiritualem instructionem: & ipse etiam ex animo ei gratiam rependit. 10 Fratres, nolite sub aliquo humano prætextu, quo apud homines excusari poteritis, errare, sequendo opera carnis, quæ supra numeraui: Deus enim, apud quem est remuneratio vestri operis, nullo prætextu humano deludi poterit: sed secundum opera, quæ reuera quisque in hac vita fecerit, quæq; sunt veluti semina quædam alterius, ita colliget fructum retributionis à Deo in alia vita: quoniam qui sequutus opera carnis iam enumerata, seminauerit ea in hac vita, de his carnalibus operibus colliget fructum damnationis: qui autem fide ex charitate seruierit iustitiæ, & opera illius in hac vita seminauerit, inde colliget fructum vitæ æternæ. 11 Non defatigemur autem, sed perseueremus tempore sementis in seminandis bonis operibus: tempore enim meßis, scilicet in alia vita, colligemus fructum 12 sine fine, & in perpetuum duraturum infatigabiles, & nunquam à colligendo cessantes. Sic ergo dum tempus sementis, & benemerendi apud Deum bonis operibus præsens est, operemur incessanter, & charitatem seruemus erga omnes; maximè verò erga fideles. 13 In cuius rei exemplum videte, quàm deformibus literis epistolam vobis scripserim propria manu contra morem solitum non refugiens laborem scribendi, cuius indicium sunt literæ deformes, quas non sine labore scribere possum, vt vos in fide vacillantes confirmarem. 14 Nam alij, qui placere volunt
15 Iudæis, prædicant necessariam circuncisionem, non quidem vt officium charitatis vobis præstent, sed eam solum ob causam, ne prædicantes 16 crucem Christi, & ceremonias Moysis excludentes, persecutionem patiantur à Iudæis. Quod verò non charitatis, & beneficentiæ gratia erga vos id faciant,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

inde colligitur, quia qui seruant ceremonias, & circunciduntur, de cetero non seruant legem. Quid ergo mirum, si non ex officio charitatis vobis persuadeant circuncisionem, sed tantùm, vt apud homines glorientur de vestra carnali circuncisione, quod vos effecerint sui sectatores, & discipulos? A me autem procul absit, vt in alia re glorier, quàm in cruce, & ignominia Christi Iesu, cuius gratia ea, quæ vulgò videntur esse pretiosa, & mundus admiratur, mihi facta sunt velut mortua, & nullius momenti; & ego vicißim illis. Ideò autem mihi nullius momenti facta sunt, quia in regno gratiæ Christi nihil valet, aut circuncisum esse, & ea, quæ Iudæi magna esse putant: nec Gentilem esse, & ea, quibus ipsi confidunt, bona: sed solùm anima gratiâ, & fide Dei renouata. His verò omnibus, quicunque hunc viuendi modum seruauerint ceremoniis omnibus legis reiectis, pax, & mentis tranquillitas continget: 17 qui sunt veri Israelitæ non secundum carnem ex Iacob progeniti, sed ex Dei promißione, & gratia. 18 Reliquum est, vt nemo mihi molestiam afferat, 19 & me insimulet, quòd circuncisionis legem non obseruem, sed potius eam dissuadeam: ego enim 20 signa Domini nostri Iesu Christi impressa gero in carne mea, res scilicet aduersas, fugas laboriosas, plagas mortiferas, & cetera periculosa discrimina, quæ propter Euangelij, & crucis prædicationem passus sum, quibus satis ostendo me nihil circuncisioni, sed fidei Iesu Christi confidere. Gratia Domini nostri Iesu Christi perseueret cum spiritu vestro. Amen.

ANNOTATIONES.

1. Illud *ambulemus*, in Græco non est verbi περιπατέω, quod est ambulare, sed στοιχέω, quod significat ordine suo incedere, & ideò Chrysost. & Theophylact. sic interpretantur: Contineamus nos intra spiritum, incedamus ordine nostro, id est, contenti simus Euangelio, non quæramus legem Moysis. Ceterum magis quadrat contextui expositio tradita in paraphrasi, vt adhuc exhortetur Paulus Galatas ad bona opera, quæ appellauit fructus spiritus, nec hic mentionem facit ceremoniarum, & ideò in exemplum subdit: *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, &c.* & sensus iste locum habet etiam cum illo verbo Græco, στοιχέω, nam & ordine suo incedit, qui viuens vita spirituali opera spiritualia præstat.

2. Sententia hæc similis est ei, quæ habetur ad Roman. 14. & 15. Verùm cum ibi generalem doctrinam tradat Apostolus, vt ostendat, quomo-

quomodo quisque se debeat gerere erga infirmos, aliqui hic cum Hieronymo sententiam hanc peculiariter intelligi volunt de his, qui seducti erant à Pseudo Apostolis, vt legalia sequerentur: quod mihi non tam placet, quàm vt vniuersale sit præceptum hoc Pauli ad omne genus delicti: cùm hic tradat præcepta quædam spiritualia in vniuersum, iuxta id, quod proposuerat cap. 5. in fine illius.

3. In textu dicitur: *Considerans teipsum, ne & tu tenteris*, mutat autem Paulus numerum, cum antea in plurali loqueretur, in quo Hieron. putat Paulum solœcismum commisisse ex imperitia linguæ. Alij verò, humilitatis gratia. Sed probabilius est, quod notat Adamus ex Erasmo, Apostolum ex industria mutasse numerum, quod singularis esset magis idoneus ad compellendum vniuscuiusque conscientiam: & mira cautione hoc fecit, ne offenderet eos, quos studebat corrigere: durius enim erat dicere omnibus: Considerate vos ipsos, ne & vos tentemini. Sic enim solet aliquando mutare personam, & numerum, vt videbimus in annotat. 14. in cap. 12. ad Hebræos.

4. Illud *ne tenteris* significat, ne & tu aliquando tentatione etiam victus in delicto deprehendaris, quando velles tecum mitius agi. Vt enim Augustin. hoc loco inquit, nihil ad misericordiam magis inclinat, quàm proprii periculi cogitatio.

5. Sequens periodus videtur satis clara; verùm difficile quadrant contextui aliorum expositiones, quas quia variæ sunt, prætermitto. Mihi placet expositio paraphrasis, quæ verbis quibusdam additis optimè cohæret cum præcedentibus: postquam enim exhortatus fuit Paulus, vt mutuo se adiuuarent, & defectus aliorum, quos onera appellauit, ferrent, ne vnusquisque de proprio opere non esset solicitus, addidit illud, *probet autem, &c.*

6. Illud *gloriam habebit*, multi exponunt, id est, gloriari poterit, sed in Domino, de suo opere rectè facto. Caiet. verò sic exponit, vt quisque examinet opus suum, si putat aliquid esse, vt inde videat propriam imbecillitatem. Illud verò, *& sic gloriam habebit*, exponit ipse per ironiam. Est tamen expositio hæc extorta: magis verò quadrare videtur, quam sequuti sumus in paraphrasi.

7. In Græco habetur *in seipsum, & in alterum*, & OEcumenius interpretatur in hunc sensum: aduersus seipsum gloriationem habebit, & non aduersus alium, id est, seipsum condemnabit, & non alium, & inde gloriationem habebit aduersus se, & non aduersus alium. Verùm hæc interpretatio non quadrat contextui, melius est, si illud *in se ipsum* interpretemur, vt in paraphrasi, id est, in sui vtilitatem, & illud *in alterum*, in alterius vtilitatem, & sic perinde est dicere, *in se ipso, & non in altero*, atque, in se ipsum, & non in alterum.

8. Onus

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

8. Onus intelligunt multi interpretes, opus proprium, siue bonum, siue malum: verum magis quadrat contextui, si intelligamus opus malum, quod nomine oneris significat Paulus supra, cùm dicit, *alter alterius onera*, hoc est, defectus, *portate*, hic verò dicit, vnusquisque defectum suum portabit: intelligit, quod attinet ad supplicium, sicut in paraphrasi, vt ita moneat singulos sui operis curam habere, & non in alterius curam illud reiicere.

9. Cum Paulus vtatur nomine catechumeni, & catechizantis, multi putant ipsum hic loqui de eo, qui ad Baptismum instruitur, ipsumq́; exhortatur, vt, cum accipiat spiritualem doctrinã, ipse rependat gratiam, & honorando eum, qui catechizat, & etiã ipsum alendo de bonis suis, vt ita communicet in omnibus bonis: sic omnes Græci. Id tamen videtur esse contra id, quod Paulus proposuerat. Idcirco ego puto, hic adhuc Paulum prosequi sententiam illam, *alter alterius onera portate*, & postquam dixit, quid debeat facere ille, qui alium in delicto deprehendit, & quid vnusquisque in seipso: tandem inquit, quomodo is, qui instruitur, se debeat habere erga eum, qui ipsum instruit.

10. Putant aliqui adhuc Paulum exhortari Galatas, vt ex suis facultatibus alant Doctores verbi Dei, & ne prætextu aliquo id recusent: Melior tamen est interpretatio in paraphrasi posita, vt semper prosequatur id, quod proposuerat superiori cap. scilicet, ne sequantur carnis desideria prætextu quocunque, ostendens illis, quisnam fructus colligatur in alia vita ex his operibus, & ex operibus spiritus.

11. Aliqui existimant adhuc loqui Paulum de merito erga præceptores fidei, ipsos scilicet alendo. Mihi tamen videtur potius semper in genere loqui de quocunque bono opere, & merito erga quemcunque alium.

12. In Græco est aliud vocabulum pro illa parte *non deficientes*, aliud verò pro priori *non deficiamus*, illud tamen est ἐκλυόμενοι, hoc est, infatigabiles: quod interpretatur Chrysostom. in hunc sensum: Agricola quidem & cum seminat, & cum colligit fructum, multũ laboris sustinet cum squalore, & puluere, sed nos in die iudicii fructum bonorum operum, quæ cum labore seminauimus, colligemus non defatigati.

13. Græca voce, quam interpres vulgatus legit, *qualibus literis*, putat Hieronymus significari potius magnitudinem, quàm qualitatem: Græci, quorum opinionem sequutus sum, potius videntur ad qualitatem referre, qualibus scilicet literis, hoc est, quàm deformibus literis, Quorsum autem hoc modo dicat Paulus, vtrum nouam incipiat sententiam, an prosequatur quam proposuit, non explicant. Ego verò in paraphrasi facile ostendi, Paulum prosequi semper sententiam illam, *alter alterius onera portate*, & quomodo id exemplo sui in scribendo hanc

epistolam confirmet. Illud verò *propria manu,* explicant Theophylact. & alij Græci additum fuisse, quod contra morem Apostoli erat, qui solùm literas, quas dictabat, & alij scribebant, ipse subscribebat propria manu. Inde autem optimè ostendit officium charitatis erga Galatas.

14. Illud *nam,* non est causalis particula, vix enim reperiri potest cuius causam reddat, sed est veluti aduersatiua: quasi dicat, *at verò abij, &c.* & Latinè sæpe vtimur illa phrasi, & modo loquendi.

15. In carne placere, periphrasis est significans placere hominibus, & quia homines, quibus illi Pseudo Apostoli placere cupiebant, erant Iudæi, ideò diximus, Iudæis placere.

16. *Ibi expressimus causam* persecutionis, quam Pseudo Apostoli timebant: iuxta ea, quæ dixit Paulus supra in hac Epistola cap. 5.

17. *Israel Dei* appellat veros Israelitas, de quibus in hac epistola cap. 4. & epist. ad Rom. 9. dicit non omnes genitos secundum carnem ex Iacob esse Israelitas veros, sed natos ex promissione Abrahæ,

18. Illud *de cetero* est particula claudentis epistolam.

19. Illud addidimus, in quo videbatur molestari Paulus: & est secundum interpretationem communem. Statim verò optimè subiungit, *ego enim stigmata, &c.* vt sic ostendat, non debere suggillari, & accusari falso de illa re, cum ipse contraria omnia signa expressa habeat in carne sua.

20. Signa hæc, & stigmata non erant crucifixionis Christi in pedibus, & manibus, sed erant persecutiones, plagæ, & alia, quæ passus erat pro Christo, de quibus dixerat in hac epistola cap. 5.

Ego autem si circuncisionem prædico, quid adhuc persecutionem patior?

EPISTO-

EPISTOLA B. PAVLI APOSTOLI AD EPHESIOS.

ARGVMENTVM TOTIVS EPISTOLAE.

HANC Epiſtolam aliqui arbitrantur ſcriptam contra Simonem Magum, & eius familiam, Menandrum ſcilicet, & alios, inter quos fuit Cerinthus, qui ex parte addictus fuit Iudaiſmo, vt refert Epiphan. hæreſ. 28. Contra horum ergo errores putant epiſtolam ſcriptam, cum in ea nulla eorum mentio habeatur. Ego verò potius exiſtimo, in ea Paulum exhortari Epheſios, vt in fide ſuſcepta permaneant. Ad id verò commendat eximiam Dei charitatem erga illos, ſummumque prædeſti-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

nationis beneficium. Deinde ſolicitudinem exponit, qua aſsiduè Deum deprecatur pro ipſorum perſeuerantia. Demum documenta quædam ſpiritualia eis præbet.

ARGVMENTVM
CAPITIS I.

PRæmiſſa, more ſolito, ſalutatione, recenſet beneficium diuinæ prædeſtinationis per Chriſtum erga electos in vniuerſum: deinde erga ipſos Epheſios peculiariter: pro quo non tantum ſe Deo gratias agere teſtatur, ſed etiam quotidie poſtulare, vt à Deo illuminati intelligant diuitias gloriæ, quam Deus illis præparauit.

CAPVT I.

1 PAulus Apoſtolus Ieſu Chriſti
per voluntatem Dei, omni-
bus ſanctis, qui ſunt Epheſi, & fi-
2 delibus in Chriſto Ieſu. Gratia
vobis, & pax à Deo Patre noſtro,
3 & Domino Ieſu Chriſto. Bene-
dictus Deus & Pater Domini
noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit
nos in omni benedictione ſpiri-
4 tuali, in cœleſtibus, in Chriſto, ſi-
cut elegit nos in ipſo ante mun-
di conſtitutionē, vt eſſemus ſan-
cti,

PARAPHRASIS.

PAulus per voluntatem Dei Apoſtolus Ieſu Chriſti omnibus ſanctis, & fidelibus merito Chriſti, qui ſunt Epheſi, hanc epiſtolam mittit. 1 *Gratia vobis, & pax ſit à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto. Laudetur* 2 *Deus, & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui* 3 *in cœleſtibus exiſtens* 4 *abundanti ſpiritualium donorum beneficentia, & largitate,* 5 *propter Chriſti meri-*

tum

ĉti, & immaculati in conſpectu
5 eius in charitate. Qui prædeſtina-
uit nos in adoptionem filiorum
per Ieſum Chriſtum, in ipſum, ſe-
cundum propoſitum voluntatis
6 ſuæ, in laudem gloriæ gratiæ ſuæ,
in qua glorificauit nos in dilecto
7 filio ſuo: in quo habemus redem-
ptionem per ſanguinem eius (re-
miſſionem peccatorum) ſecun-
8 dum diuitias gratiæ eius, quæ ſu-
perabundauit in nobis in omni
9 ſapientia, & prudentia; vt notum
faceret nobis ſacramentum vo-
luntatis ſuæ, ſecundum benepla-
10 citum eius, quod propoſuit in eo,
in diſpẽſatione plenitudinis tem-
porum, inſtaurare omnia in Chri-
ſto, quæ in cœlis, & quæ in terra
11 ſunt, in ipſo. In quo etiam, & nos
ſorte vocati ſumus, prædeſtinati
ſecundum propoſitum eius, qui
operatur omnia ſecundum con-
12 ſilium voluntatis ſuæ: vt ſimus in
laudem gloriæ eius nos, qui ante
13 ſperauimus in Chriſto. In quo &
vos, cùm audiſſetis verbum veri-
tatis, (Euangelium ſalutis ve-
ſtræ:) in quo & credentes ſignati
eſtis Spiritu promiſsionis ſancto,
14 qui eſt pignus hereditatis no-
ſtræ in redemptionem acquiſi-
15 tionis, in laudem gloriæ ipſius.
Propterea & ego audiens fidem
veſtram, quæ eſt in Chriſto Ieſu,
& dilectionem in omnes Sanctos,
13 non ceſſo gratias agens pro vo-
bis, memoriam veſtri faciens in
oratio-

tum cumulauit nos, eodem prorſus
modo, quo 6 per eundem Chriſtum
ab æterno 7 gratuita ſua electione
nos elegit, vt eſſemus ſancti, & im-
maculati coram ipſo, qui corda intue-
tur, atque præfiniuit nos in filios 8
ſibi adoptare per Chriſtum ex propen-
ſa animi affectione, & voluntate, vt
ſic adoptati magnificam eius gra-
tiam, qua nos gratioſos effecit per
dilectum Filium ſuum, laudaremus,
& prædicaremus. Per quem etiam
Chriſtum à peccatis, 9 redempti
ſumus pretio ſanguinis ipſius, iuxta
diuitias gratiæ ſuæ, quam in nos ef-
fudit abundè: 10 ſimul quoq; exi-
miam ſuorum myſteriorum ſapien-
tiam, & prudentiam nobis tribuens,
vt cognoſceremus arcanum volunta-
tis ſuæ, prout ipſi beneplacitum fuit:
quod ſanè arcanum, ſeu myſterium
propoſuit 11 ex eodem beneplaci-
to complere temporibus iam elapſis,
quæ ab æterno ad illius diſpenſatio-
nem ipſe præfinierat, videlicet vni-
uerſa ad vnum 12 caput Chriſtum
reuocare, renouando omnia, tam quæ
in cœlis, quàm quæ in terris ſunt:
propter quem 13 nullis ex nobis præ-
cedentibus meritis vocati ſumus:
prædeſtinati quoque ex illius volun-
tate, qui omnia liberè ex conſilio vo-
luntatis ſuæ operatur, vt ipſius in no-
bis gloria illuſtraretur: in nobis in-
quam 14 Iudæis, qui omnium pri-
mi in ipſum ſperauimus, & credidi-
mus, & in vobis, qui in ipſum etiam
15 ſpe-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

17 orationibus meis: vt Deus, Do-
mini nostri Iesu Christi Pater glo-
riæ, det vobis spiritũ sapientiæ, &
18 reuelationis, in agnitionem eius,
illuminatos oculos cordis vestri,
19 vt sciatis, quæ sit spes vocationis
eius, & quæ diuitiæ gloriæ here-
ditatis eius in Sanctis, & quæ sit
supereminẽs magnitudo virtutis
eius in nos, qui credimus secun-
20 dum operationem potentiæ vir-
tutis eius, quam operatus est in
Christo, suscitans illum à mor-
21 tuis, & constituens ad dexteram
suam in cœlestibus, supra omnem
principatum, & potestatem, &
virtutem, & dominationem, &
omne nomen quod nominatur
22 non solùm in hoc seculo, sed et-
iam in futuro. Et omnia subiecit
sub pedibus eius: & ipsum dedit
caput supra omnem Ecclesiam,
23 quæ est corpus ipsius, & plenitu-
do eius, qui omnia in omnibus
adimplet.

15 sperastis, postquam audistis verbum veritatis, scilicet Euangelium, quo vobis salus annunciata fuit, per quem Christum credentes, ab eo obsignati estis, vt in populo suo vos connumeraret: obsignati, inquam, Spiritu sancto promisso, quem in vos effudit abundè, qui in vobis habitans, & virtutem præstans contra diaboli insidias loco pignoris, & arrhabonis est vitæ æternæ 16 hereditario iure tribuendæ, qua perfectam 17 redemptionem, & liberationem non solùm à peccatis, sed ab omni quoque aduersitate ad gloriosam ipsius laudem consequemur. 18 Propterea ego perspecta fide vestra in Dominum Iesum Christum, & charitate erga omnes 19 fideles non cesso pro vobis gratias 20 agere, & mentionem vestri in orationibus meis facere, vt 21 Deus gloriosus, & Pater Domini Iesu Christi det vobis Spiritum sapientiæ, mentisque vestræ oculos illustret, vt ipsum agnoscatis, vt etiam sciatis, 22 ad quæ, & quam magna bona vocati sunt, qui in ipsum credunt, hoc est, quam opulenta sit gloria, quam hereditario iure adepturi sunt 23 sancti. Porrò quam excellens est erga nos, qui credidimus, magnitudo potentiæ ipsius, 24 quam ostendit, dum primitias nostras, Christum scilicet, suscitauit à mortuis, & sedere fecit 25 ad dexteram suam in cœlestibus super omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & super omne, 26 quod dici, aut celebrari potest, non solùm in hoc seculo, sed etiam in futuro, cuius pedibus omnia subiecit, & ipsum caput constituit omnium Ecclesiarum fidelium, siue Ephesiorum, siue Philippensium, &c. quæ corpus ipsius mysticum sunt, & ipsum, 27 quodammodo complent, & perficiunt, 28 qui sanè Christus, cum sit omnia in omnibus, & singulis suis membris completur, & consummatur.

ANNO

ANNOTATIONES.

1. Formam huius salutationis habes explicatam in cap. 1. ad Rom. num. 4. Quòd verò dicit *in Christo*, intelligendum est, vt in paraphrasi, nempe *merito Christi*: nam præpositio *in* sæpe denotat idem, quod *per*, vt num. 5. dicemus, qua significatur causa effectrix, cuius virtus conuenit Christo per merita ipsius.

2. *Deus, & Pater*, potest legi coniunctim, vt sensus sit: Deus Domini nostri Iesu Christi, & Pater Domini Iesu Christi, iuxta illud Ioan. 20. *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum.* Nam Pater æternus non tantùm dicitur Pater Christi, sed etiam Deus Christi, vt 3. part. 1. tom. disp. 80. cap. 1. diximus. Vel potest legi separatim, vt sit sensus: Benedictus Deus, qui etiam Pater est Domini nostri Iesu Christi.

3. *In cœlestibus existens* aliqui supplent *rebus*. Hieron. verò *locis*: iuxta id, quod cap. 6. dicitur, *Non est nobis colluctatio*, &c. *contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus*, hoc est, contra dęmones in aere hoc degentes, sic ergo illud etiam Matth. 21. *Hosanna in excelsis*, hoc est, tu qui habitas in excelsis, saluifica. *Filio Dauid*, id est, in gratiam filij Dauid.

4. Illud, *In omni benedictione*, significat abundantem benedictionem, sicut infra *in omni sapientia*.

5. Præpositio *in* hoc loco posita est loco *per*, quod familiare est Paulo: idem autem est *per Christum*, & per meritum ipsius. Erasmus sine præpositione *in* interpretatur, vt *Christo* sit in casu dandi, & sit sensus. Benedixit nos Christo, hoc est, in gloriam Christi: in Græcis enim exemplaribus non est præpositio. Sed cum Patres Græci Chrysostom. Theophylact. & OEcumen. & Hieron. interpretentur *in Christo*, non est, cur Latinos codices cum Græcis, quos modo habemus, emendemus. Et quamuis in textu, qui adiunctus est commentariis Ambrosij, non sit præpositio, ipse tamen in commentario exponit *in Christo*.

6. Aliqui putant illud *in ipso*, non significare meritum Christi, sicut id, non semper significat, cùm Paulus dicit *in Christo*, vnde probabile putant, sic dici electos in Christo, sicut in ipso conditos, hoc est, ab ipso, vel per ipsum, aut in ipso: hoc est, ad habendam fidem in ipso. Hoc dicunt recentiores quidam, quòd existiment electionem nostram, & prædestinationem non cadere sub meritum etiam Christi: sed falluntur, vt latè ostendi 1. part. disputat. 94. cap. 1. 2. 3. & 4. est enim eadem ratio prædestinationis, electionis, atque gratiæ, quare si ex meritis Christi nobis data est gratia, electi etiam sumus ob eadem merita, vt ibi ostendimus.

7. Illud

7. Illud *in ipsum*, idem significat quod sibi, quod clarius dixisset interpres, *in se*, est enim in Græco pronomen reciprocum.

8. Hoc loco, *In dilecto filio suo*, iterum significat meritum Christi, quod fuit causa nostræ gratificationis, & iustificationis.

9. Græce est ἀπολύτρωσιν, quod significat redemptionem captiui pretio factam: hic nostræ redemptionis pretium dicit Paulus fuisse sanguinem Christi, hoc est meritum passionis ipsius. Explicat verò qualem remissionem habuimus, vel ex cuius potestate, cum dicit per appositionem, *Remissionem peccatorum*.

10. Præpositio *in* ponitur pro *cum* more Hebraico: nec debet intelligi sapientia ipsius, sed quam simul nobis communicauit cum remissione peccatorum, vt explanauimus in paraphrasi. Quod verò dicit *in omni*, significat abundantem sapientiam.

11. Illud *in eo*, aliqui referunt ad Christum: verum quia postea dicit *in Christo*, & iterum addit *in ipso*, ne toties idem repetatur, melius refertur ad beneplacitum, vt in paraphrasi. Quod verò addit *in Christo*, & iterum *in ipso* repetitio est Hebræis familiaris, vt in Psal. 67. *Mons, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo*. Et in Psal. 121. *Cuius participatio eius in idipsum*, & alibi.

12. Hic locus luculenter explicatus à nobis est 3. part. 1. tom. disp 49. cap. 4. vbi exposuimus, quid significet instaurare.

13. *Sors* hoc loco euentum gratiæ significat, qua quisque nostrûm electus est sine suis meritis, & nihil prius cogitans de illa, ideo respectu electi gratia, ad quam eligitur, est veluti fortuitus euentus, cum accidat non cogitanti, Deo tamen non est fortuitus vlla ratione.

14. Illud *antea*, significat Iudæorum vocationem ad fidem Christi fuisse priorem: inde enim Euangelium cœpit. Græci illud referunt ad diem vltimi iudicii. Hieron. putat præteritum *sperauimus* pro *speramus*, positum, repugnat tamen præpositio *ante*.

15. Opus est supplere illud *sperastis*, sicut expressum erat in præcedentibus, aliàs contextus vix ordinari potest.

16. Vitam æternam nomine hereditatis appellauit, quia filiis Dei, iustis videlicet, & sanctis datur.

17. *Redemptionem acquisitionis*, idem est, quod acquirendam, sicut Petrus dixit Epist. 1. cap. 2. *populus acquisitionis*, id est, acquisitus. Dicit autem vitam æternam redemptionem, non à peccatis, quæ iam supponitur facta, sed à multis etiam malis, quam ad Rom. 8. appellauit redemptionem corporis nostri.

18. Ex multis beneficiis Dei erga homines, quę superius enumerauerat, infert Paulus, ideò se agere Deo gratias pro his, quæ Ephesij acceperunt, imò & postulare, vt in dies Deus maiora ipsis largiatur.

19. San-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

19. Sanctos hic appellat fideles, vt in Epistola ad Galat. cap. 1.
20. Participium *faciens*, est loco verbi infiniti.
21. Græci etiam exponunt hoc modo: *Deus Domini nostri Iesu Christi, qui est Pater gloriæ, &c.* alij coniungunt illud *gloriæ* cum Patre, parenthesi distinguentes verba intermedia: quem sensum secuti sumus.
22. Spes hoc loco pro re, quam speramus, accipitur, iuxta illud ad Rom. cap. 8. *Spes, quæ videtur, non est spes.*
23. Quamuis sancti communiter in hac Epistola, & aliàs dicantur fideles, cum tamen agitur de retributione vitæ æternæ, vt in hoc loco opus est intelligere Sanctos, non sola fide Sanctos, sed etiam vitæ integritate, & virtute.
24. Sic interpretatur OEcumenius, à quo non dissentit Theodoret. Alij cum Chrysost. & Theophylact. putant, hic fieri comparationem ab Apostolo, vt ostendat eadem opus fuisse virtute ad vocandos Philippenses, quæ necessaria fuit ad suscitandum Christum, & constituendum in dextera. Expositio tamen paraphrasis magis quadrat etiam textui.
25. Quomodo sedeat ad dexteram, explicaui ex Damascen. 3. part. disp. 96. cap. 6.
26. *Nomen* hoc loco significat non vocabulum, sed rem ipsam, vt notaui 1. part. disp. 22. cap. 7.
27. Ecclesia fidelium dicitur complere, & perficere Christum, & ab eo perfici perinde, atque corpus, & caput mutuò etiam se perficere dicuntur.
28. Suppleri debet *Christus*, vt in paraphrasi. Dicitur autem esse omnia virtute, & eminentia, ac proinde etiam in membris suis perfici. Verbum *adimpletur*, est medium apud Græcos, in actiua, & passiua vsurpari potest, si in actiua capiatur, sensus est: Qui Christus omnia, scilicet motum, vitam, & reliqua omnia bona in omnibus membris adimplet, & facit. Verum priorem sequuti sumus in paraphrasi cum vulgata lectione.

ARGVMENTVM
CAPITIS II.

PRosequitur in hoc cap. Apostolus quod proposuerat in superiori, nimirum be-

neficium prædestinationis diuinæ speciatim, erga ipsos Ephesios: quare huius capitis sententia continua est cum superiori.

CAPVT II.

1 ET vos cùm essetis mortui de-
lictis, & peccatis vestris, in
2 quibus aliquando ambulastis se-
cundum seculum mundi huius,
secundum principem potestatis
aeris huius, spiritus, qui nunc o-
3 peratur in filios diffidentiæ, in
quibus & nos omnes aliquando
cõuersati sumus in desideriis car-
nis nostræ, facientes voluntatem
carnis, & cogitationum, & era-
mus natura filii iræ, sicut & cete-
4 ri: Deus autem, qui diues est in
misericordia, propter nimiam
5 charitatem suam, qua dilexit nos,
& cum essemus mortui peccatis,
conuiuificauit nos in Christo (cu-
6 ius gratia estis saluati) & conre-
suscitauit, & cõsedere fecit in cœ-
7 lestibus in Christo Iesu, vt osten-
deret in seculis superuenientibus
abundantes diuitias gratiæ suæ, in
bonitate super nos in Christo Ie-
8 su. Gratia enim estis saluati per
fidem, (& hoc non ex vobis, Dei
9 enim donum est.) Non ex ope-
10 ribus, vt ne quis glorietur. Ipsius
enim sumus factura, creati in
Christo Iesu in operibus bonis,
quæ præparauit Deus, vt in illis
11 ambulemus. Propter quod me-
mores estote quòd aliquando vos
eratis

PARAPHRASIS.

ET vos quoq; Deus 1 qui est abunde misericors pro sua eximia charitate, & beneuolentia ad vitam spiritualem gratiæ reuocauit vnà cum 2 Christo, quem ad corporalem suscitauit, cuius resurrectionis figuram gerunt, qui apud Deum à peccatis resurgunt. Cum tamen antea spiritualiter mortui essetis propter peccata vestra, in quibus aliquando 3 vixistis vita mundana huius seculi, & pro voluntate 4 Principis, qui in hoc aere potestatem habet, dæmonis videlicet, qui vsque adhuc vim habet in 5 incredulos, & indociles, 6 inter quos, & 7 nos aliquando versati sumus, sequentes concupiscentias carnis nostræ, & eius voluntati, & cogitationibus obedientes, ac proinde non secus, atque alij eramus filij iræ. 8 Sed Deus abunde misericors pro sua benignitate nos etiam, sicut & vos cum Christo viuificauit, & suscitauit, & cum ipso cœlestes etiam sedes per ipsius Christi meritum 9 præparauit, vt futuro tempore excellentes gratiæ suæ diuitias in nos per Christi meritum collatas ostenderet: ea 11 enim manifestè Dei donũ est, non ex operibus solius arbitrij acquisita. 12 Ac proinde nemo glorietur ex

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

eratis Gentes in carne, qui dice-
bamini præputium, ab ea, quæ
dicitur circuncisio in carne, ma-
12 nufacta: quod eratis illo in tem-
pore sine Christo, alienati à con-
uersatione Israel, & hospites testa-
mentorum, promissionis spem
non habentes, & sine Deo in hoc
13 mundo. Nunc autem in Christo
Iesu, vos qui aliquãdo eratis lon-
ge, facti estis propè in sanguine
14 Christi. Ipse enim est pax nostra,
qui fecit vtraque vnum, & me-
dium parietem maceriæ soluens,
15 inimicitias in carne sua: legem
mandatorum decretis euacuans,
vt duos condat in semetipso in
16 vnum nouum hominem, faciens
pacem, & reconciliet ambos in
vno corpore, Deo per crucem,
interficiens inimicitias in semet-
17 ipso. Et veniens euangelizauit pa
cem vobis, qui longe fuistis, &
18 pacem iis, qui propè. Quoniam
per ipsum habemus accessum
ambo in vno Spiritu, ad Patrem.
19 Ergo iam non estis hospites, &
aduenæ: sed estis ciues Sancto-
20 rum, & domestici Dei super ædifi-
cati super fundamentum Aposto-
lorum, & Prophetarum, ipso sum-
mo angulari lapide Christo Iesu.
21 In quo omnis ædificatio constru-
cta, crescit in templum sanctum
in Domino. In quo & vos coædi-
ficamini in habitaculum Dei in
Spiritu sancto.

ex se fidem habuisse, aut prome-
ruisse, aut etiam salutem fuisse se-
quutum. 13 *Porrò eam ex operi-*
bus arbitrij solius non haberi, vel in-
de constat, quòd ipsius per omnia
figmentum, & creatura sumus: &
si qua bona opera in nobis sunt, ita
ea ex Deo habemus, vt instar crea-
tionis ex nullo nostro merito ab eo
acceperimus, quæ æterna sua præde-
stinatione ex seipso, & nullo merito
nostro prædefiniuit, vt in tempore ea
operaremur. Quamobrem memores
estote vos ignobiliori loco natos, 14
secundum carnem sub Gentilismo, qui-
bus à Iudæis circuncisis carnali cir-
cuncisione, quam à Patribus accepe-
runt, in qua ipsi gloriabantur, præ-
putij nomen opprobrio vertebatur,
15 *vos quoque eo tempore sine vlla*
Christi fide fuisse abalienatos ab in-
stituto, & ratione, viuendi Iudæo-
rum, tanquam 16 *peregrinos, & ex-*
traneos expertes legis ipsorum, & 17
testamenti promissorij, seu pacti, nec
vllam spem resurrectionis habentes:
denique sine veri Dei cognitione, &
cultu in hoc mundo degentes. Nunc
autem, qui longe ante à Deo, eiusque
populo aberatis, iam ad ipsum perti-
nẽtes propinquastis: ipse enim est pax
18 *nostra, qui ex vtroq; populo Iu-*
daico, & Gentili vnum efficit, diru-
ens intermediũ 19 *parietẽ* 20 *quo*
diuidebantur, mutuas videlicet inter
eos inimicitias, tribuens ipsis fidem
21 *mysteriorum, qua possent legem*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

Decalogi obseruare: ac proinde auferens ipsi legi omnem vim, qua eos propter transgressionem accusabat: 22 *vt duos populos, Gentilem scilicet, & Iudaicum in nouum hominem liberum à peccatis eadem fide renouaret, &* 23 *in semetipso omnium capite vniret, atque in eodem corpore Ecclesiæ inter se, & cum Deo paßione conciliaret, inimicitiâ, qua sibi inuicem aduersabantur, peremptâ* 24 *in semetipso: & veniens in carne tum vobis, qui procul à Deo, & populo ipsius eratis, tum etiam Iudæis, qui propius ad illum accedebant, non solum faustum pacis, & reconciliationis nuncium attulit,* 25 *sed etiam ipsam tribuit: nam ipse est per quem vterque populus eodem spiritu fidei accessum habet* 26 *ad Deum. Iam ergo Ephesij non estis peregrini, & aduenæ in populo Dei, nullam cum eo communicationem habentes, sed estis conciues* 27 *sanctorum Abrahæ, Moysis, Heliæ, & aliorum, ad Dei populum spectantes, tanquam ad familiam Dei potentis. In quo sane ædificio* 28 *Prophetæ, & Apostoli in fundamentum positi sunt, vos autem reliquam partem ædificij supra ipsos completis, connexi omnes per fidem, & spiritum gratiæ in Christo, qui est* 29 *angularis lapis in hoc ædificio, fundamentum, & reliquas ipsius partes connectens: in quo quæcunque structura coagmentata crescit, & surgit in templum sanctum Domini: in quo ex vobis, & Iudaico populo fit vnum habitaculum Dei per Spiritus Sancti gratiam.*

ANNOTATIONES.

1. Hoc loco suppleuimus totum id, *Deus qui est, &c.* vsque ad illud *à peccatis resurgunt,* id autem desumpsimus ex nu. 8. vbi Paulus dicit *(Deus autem, &c.)* ibi enim redit ad caput orationis, quod innuit particula *autem* Græcè δὲ, secundum Hieron. γάρ: idem enim verbum, quod nos repetiuimus deseruit duabus periodis, videlicet, *& nos quoque, &c.* & *in quibus & nos, &c.*

2. Iustificati dicuntur conuiuificati Christo iuxta phrasin eiusdem Apostoli ad Rom. 6. qui enim baptizantur, dicuntur in asimilationem mortis Christi mori peccatis, sicut ille vitæ corporali: & contra resurgere à morte peccati, sicut ille à corporali: ad hoc igitur alludit in hoc cap. cum dicit *conuiuificauit.*

3. Illud *ambulastis* significat vitam contrariam, quam in vitijs habuistis: ambulare enim est actio quædam vitæ.

4. Principem aeris huius intelligit dæmonem, vt cap. 6. *Contra spiritualia nequitiæ in cælestibus,* nam dæmones, cum quibus nobis pugna est, hoc medio aere commorantur.

5. Filios diffidentiæ phrasi Hebraica intelligit incredulos, & diffidentes, sicut filius perditionis dicitur perditus homo. Græce est ἀπειθεια, quod impersuasibilitas dici potest Latinè.

6. In

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

6. *In quibus* refert Hieron. ad delicta.

7. *Vos* aliqui referunt ad Iudæos: melius tamen ad ipsam personam Pauli refertur.

8. Hæc periodus est, quæ suppleri debet in præcedentibus, vt notauimus num. 1.

9. Cum dicit, *consedere nos fecit*, quasi rem præteritam, non refertur tantum ad eos, qui iam in cœlestibus cum Christo sedebant, sed ad omnes, qui merito ipsius sessuri sunt. Dixit autem de præterito, *sedere fecit*, accipiendo sessionem ipsam, pro eo quod merito Christi sedes nobis præparatæ sunt ab æterno: & ideo particula illa *in Christo*, idem significat, quod *per Christum*, qua denotatur meritum ipsius.

10. Causalis illa exprimit causam eius, quod proximè præcesſit, nimirum *(diuitias gratiæ suæ, &c.)*

11. Hoc loco *enim* causam aſsignat, quare gratia saluati sumus per fidem, nempe quia fides Dei donum est: si enim per fidem, absque dubio gratis saluati sumus: fides enim Dei donum est. Quomodo verò per fidem dicamur saluari, & iustificari, in Epist. ad Rom. 4. & 5. 2. disput. 209. cap. 4. explicaui. Quod ergo dicit *Dei enim donum est*, refertur ad fidem, & ita optima conficitur ratio, quam diximus, non tamen refertur ad illud *non ex nobis*: nam satis manifestum est, gratiam idem esse, quod donum, & non ex operibus.

12. Particula *ne*, quæ communiter significat causam finalem, idemque valet, atque *vt non*, hoc loco eam non significat: neque enim ad hoc fides est donum, vt homo non glorietur, cum id non suapte natura fides habeat: habet ergo vim illationis in hoc loco, sicut etiam aliquando solum euentum significat, ac si dicamus, *& ideo* vel *ac proinde*.

13. Causalis *enim*, hoc loco rationem reddit, quare fides non sit ex nostris operibus, quam in paraphrasi breuiter induximus.

14. Hieron. putat illud in carne additum, vt significaretur ipsos fuisse solùm secundum carnem Gentiles, spiritu verò fidei veros Israelitas, cum tamen Paulus loquatur de tempore, quo nondum Christum cognouerant, vt ex sequentibus patet: hæc interpretatio constare non potest. Alij exponunt *in carne*, hoc est, viuentes secundum carnalia desideria. Verùm cum Paulus statim adiiciat, *quod eratis in illo tempore, &c.* quo etiam ostendit, eos in peccatis vixisse, & cum Iudæos circuncisionem manifestam appellet, quasi oppositos Gentilibus secundum carnem, ideo magis placet expositio, quam in paraphrasi sequuti sumus.

15. *Sine Christo*, idem est, quod sine vlla fide Christi adhuc venturi.

16. Hospites appellat peregrinos, & alienos, sicut 1. Pet. cap. 2. *Tanquam aduenas, & peregrinos abstinere vos à carnalibus desideriis*: hoc est, rogo vos abalienatos esse à desideriis carnalibus. peregrini enim in aliqua

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ciuitate non communicant priuilegiis, & aliis bonis. Sic ergo admonet Petrus, vt in hac carne simus, veluti peregrini, non communicantes desideriis eius. Eadem phrasi dixit cap. 4. *Nolite peregrinari in feruore, qui vobis fit ad tentationem*, hoc est, nolite vos arbitrari alienos esse debere à tentatione; atque ita subiungit, *quasi nouum aliquid vobis contingat.* Alij cum Cypriano lib. 4. Epistolarum epist. 6. quæ nunc est 56. ante medium, & in exhortatione ad martyrium, cap. 9 explicant, nolite mirari, in eum sensum, quo rem mirabilem dicimus peregrinam, seu raram.

17. Hieronymus in magnis commentariis, tom. 6. & Græci referunt genitiuum, *promissionis* ad testamentum, vt nos in paraphrasi; alij referunt ad spem, melius autem refertur ad testamentum: est enim veluti epitheton testamenti, quod sæpe Scriptura appellat pactum. Per spem autem intelligit Paulus, non Christum, sed resurrectionem, quę Act 26. dicitur facta Patribus, & ob quam alibi dixit Paulus: *Propter spem Israel catena hac circundatus sum.* De hac etiam dixit cap. 1. huius Epist. *Quæ sit spes vocationis vestræ*, inquit autem eos expertes testamenti promissorij, non quòd Gentibus non esset promissum, eas benedicendas esse in semine Abrahæ, hoc est, in Christo, sed quia erant extra populum illum, cui solum prima facie videbatur facta promissio, & propterea dixit ad Rom. 3. Præstare super omnem modum populo Gentilico, quod ei commissa essent eloquia Dei, hoc est, lex, & testamentum, & Prophetiæ apud ipsos essent seruatæ. Quod verò attinet ad negotium iustificationis, in eo cap. in nulla re antecellere fusius dixi.

18. Christus non dicitur pax nostra, sicut nec sanctificatio, quòd illius sanctitate tanquam forma sancti dicamur, sed quia meruit nobis sanctitatem, & pacem, de quo 1. par. disput. 85. cap. 6. & 1. 2. disp. 202. cap. 2.

19. Græcè est vna vox μεσότοιχον, quæ significat illum parietem, quo ædes diuiduntur. Participium verò *soluens* explicari posset verbo præteriti, sicut dixit *fecit vtraque vnum*, vtrobiq; enim est participium eiusdem temporis in hunc modum, *Qui fecit vtraque vnum, & diruit inter medium parietem*, sensus autem vtroque modo idem est.

20. Istum intermedium parietem aliqui interpretantur, non inter duos populos Iudaicum, & Gentilium, sed inter ipsos Ephesios, & Deum: dum enim erant in sua infidelitate, à Deo erant diuisi. Verùm cum antea inter duos populos fecerit comparationem, & inferius dicat, vt duos condat in semetipso, melius quadrat contextus, vt in paraphrasi.

21. Hieronym. Chrysostom. Theophilact. Theodoret. & Æcumen. sic interpretantur, legem ceremonialem præceptis Euangelicis abrogans, seu commutans. Erasmus verò legit *in decretis*, atque adeò interpreta-

pretatur hoc modo: legem mandatorum in decretis sitam euacuans. Sed Græci, & Hieron. & alij Latini Patres non legunt *in decretis*. Verùm interpretes Chrysostomi, & Theodoreti ex suo cerebro in textu Pauli posuerunt *in decretis*. Mihi placet expositio paraphrasis, vt per decreta intelligat fidei dogmata, & ea pro fide accipiat, quam interpretationem sequuntur etiam Chrysost. Theophylact. & OEcumenius: & eodem modo interpretari possumus illud ad Coloss. 2. *Delens quod aduersus nos erat, chirographum decreti* si legamus, *chirographum decretis*.

22. Repetitio est illius, quod dixit: *Fecit vtraque vnum.*

23. Nonnulli interpretantur, *per semetipsum*, quæ phrasis in hac Epistola, & alibi sæpe familiaris est Paulo: sed quia hic Christum videtur comparare capiti, sicut inferius lapidi angulari coniungenti vtrunque populum, vt seruetur continuata metaphora: & comparatio, placuit interpretari, vt in paraphrasi.

24. Eodem modo interpretantur *per semetipsum*, mihi magis probatur *in semetipso*, vt sensus sit: Ipse occisus est sua morte, quod est, in seipso interfecit, & dissoluit inimicitias duorum populorum.

25. *Euangelizare*, hoc loco plus, quàm *verbo annunciare*, significare videtur, scilicet opere ipso, sicut de his etiam, qui rem desideratam nobis detulerunt, dicimus bonos fuisse nuncios.

26. Patrem nõ appellat primam personam, sed Deum Patrem communem. Sicut ad Rom. 8. inquit, *In quo clamamus, Abba, Pater.*

27. Hos sanctos, & alios similes ex populo Dei intelligit Paulus, vt exposuit Chrysost.

28. Fundamentum aliqui intelligunt fidem Apostolorum, & Prophetarum, alij verò ipsum Christum, sed metaphoricè, & argumento proposito magis congruit expositio paraphrasis: vult enim Paulus ostendere, quomodo Ephesij aggregati sint pŏpulo Dei, Christum autem comparat inferius lapidi angulari.

29. Non satis nunc cognoscitur lapis angularis, qui si esset perspectus, appareret maximè vis comparationis, & metaphoræ. Videtur sane hac metaphora optime explicare Paulus, quod superius dixerat, nempe, ex duobus populis veluti ex duobus parietibus diruto intermedio pariete inimicitiarum, factum fuisse vnum populum, veluti vnum templum; cùm verò ex duobus parietibus fit vnum habitaculum, opus est in angulo aliquo lapide communi copulari: huic ergo comparatur Christus in hoc ædificio spirituali.

ARGV-

ARGVMENTVM CAPITIS III.

EXposito iam in duobus præcedentibus capitibus mysterio vocationis erga omnes in vniuersum, & speciatim erga ipsos Ephesios, explicat nunc illis Paulus, quanto animi affectu à Deo petat, vt opus, quod in ipsis Deus sua gratia cœpit, perficiat eosque corroboret, & impleat spiritu gratiæ suæ, vt possint optimè cognoscere, quæ à Deo eis donata sunt. Et cum se in principio epistolæ vinctum esse dixisset pro ipsis, obiter explicat munus prædicationis sibi commissæ: cuius occcasione in vincula coniectus fuerat, vbi longissimam interserit parenthesin, siue hyperbaton, ob quod difficilis est sensus, vt statim apparebit.

CAPVT III.

1 HVius rei gratia ego Paulus
vinctus Christi Iesu, pro vo-
2 bis Gentibus, si tamen audistis
dispensationem gratiæ Dei, quæ
3 data est mihi in vobis: quoniam
secundum reuelationem notum
mihi factum est sacramentum,
sicut suprà scripsi in breui: prout
4 potestis legentes intelligere pruden-

PARAPHRASIS.

HVius rei, quam hactenus vobis exposui, gratia, ego Paulus in vincula coniectus, propter Euangelij huius prædicationem 1 flecto genua, & anxiè deprecor Deum, vt virtute, & potentia ab eo corroboremini. Ego inquam, vinctus propter Euangelij prædicationem, siquidem audistis quemadmodum munus gratiæ prædi-

dentiam meam in mysterio Chri-
5 sti, quod aliis generationibus non
est agnitum filiis hominum, sicut
nunc reuelatum est sanctis Apo-
stolis eius, & Prophetis in Spiri-
6 tu. Gentes esse coheredes, & con-
corporales, & comparticipes pro-
missionis eius in Christo Iesu, per
7 Euangelium. Cuius factus sum
ego minister secundum donum
gratiæ Dei, quæ data est mihi se-
cundum operationem virtutis e-
8 ius. Mihi enim omnium sancto-
rum minimo data est gratia hæc,
in Gentibus euangelizare inue-
stigabiles diuitias Christi, & illu-
9 minare omnes, quæ sit dispensa-
tio sacramenti absconditi a secu-
lis in Deo, qui omnia creauit, vt
10 innotescat principibus, & pote-
statibus in cœlestibus, per Eccle-
siam, multiformis sapientia Dei,
11 secundum præfinitionem seculo-
rum quam fecit in Christo Iesu
12 Domino nostro; in quo habe-
mus fiduciam, & accessum in con-
13 fidentia per fidem eius. Propter
quod peto, ne deficiatis in tribu-
lationibus meis pro vobis, quæ
14 est gloria vestra. Huius rei gratia,
flecto genua mea ad Patrem Do-
15 mini nostri Iesu Christi, ex quo
omnis paternitas in cœlis, & in
16 terra nominatur; vt det vobis se-
cundum diuitias gloriæ suæ, vir-
tutem corroborari per Spiritum
eius in interiori homine: Chri-
17 stum habitare per fidem in cordi-
bus

prædicandi vobis Euangelium mihi peculiari ratione commissum est: sacramentum 2 enim, & mysterium hoc absconditum, quod prædico, non humano studio, neque ex aliorum Apostolorum, aut Prophetarum doctrina didici: 3 sed ex reuelatione ita mihi innotuit, 4 quemadmodum superiori cap. breuiter vobis exposui: 5 breuiter inquam, non diffusè, quatenus vos capaces ad meam de Christo scientiam percipiendam, & intelligendam cognoui: 6 quod sanè mysterium priscis temporibus nulli vnquam hominũ, qualiter nunc sanctis Apostolis, & Prophetis reuelatum est. Mysterium inquam, illud, quo Deo placuit Gentes 7 vnà cum Iudaico populo sub vno capite, Christo videlicet constituere, simulq́; heredes promissionis in Christo factæ, per apprehensionem Euangelij participes efficere, cuius ego minister sum factus ex dono gratiæ ipsius, quæ mihi ad prædicandum 8 efficax, & virtute collata est. Mihi 9 enim sanctorum minimo, & nouissimo credita est hæc prouincia, vt annunciem Gentibus inscrutabiles Christi diuitias, & in lucem proferam, quæ sit communicatio, 10 & dispensatio tanti mysterij, quod Deus omnium conditor tot seculis in seipso absconditum seruauit, 11 vt appareat, & in conspectu Principum, & Potestatum cœlestium spirituum manifesta fiat tam varia, & multiformis Dei

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

bus vestris, in charitate radicati,
28 & fundati, vt possitis compre-
hendere cum omnibus sanctis,
19 quæ sit latitudo, & longitudo, &
sublimitas, & profundum, scire
etiam supereminentem scientiæ
charitatem Christi, vt impleami-
ni in omnem plenitudinem Dei.
20 Ei autem qui potens est omnia
facere superabundãter, quam pe-
timus, aut intelligimus secũdum
virtutem, quæ operatur in nobis:
21 ipsi gloria in Ecclesia, & in Chri-
sto Iesu in omnes generationes
seculi seculorum, Amen.

sapientia, & gratia, quam ab æterno donare decreuit, 12 & re ipsa in tempore exhibuit 13 per Iesum Christum Dominum nostrum: cuius merito 14 audemus nobis polliceri per fidem eiusdem, amicitiam, & accessum ad Deum. Cum ergo tam magnum sit vocationis vestræ mysterium, & talem accessum ad Deum habeamus, obsecro ne afflictiones, quas vestri causa patior, vos à cœpto deterreant: 15 illæ namque etiamsi vobis contingant, esse possunt causa gloriandi. 16 Huius ergo mysterij, quod hactenus exposui, gratiâ, flexis genibus aßiduè precor Patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo tum omnis 17 familia, & cognatio, tum etiam omnis paternitas, & principatus Angelorum in cœlis, & hominum in terris 18 existit: vt virtute sua, & spiritu gratiæ suæ nos interius confirmet, 19 & faciat 20 per eundem spiritum fidei Christum 21 permanere in vobis: vt ita postquam in charitate altè radices egeritis, & firma ieceritis fundamenta, percipere, & intelligere poßitis vnà cum omnibus sanctis, quæ sit tanti mysterij 23 magnitudo, & eximiam Christi in vos charitatem omni creata cogitatione superiorem intelligere: vt 24 donorum; & beneficiorum Dei perfectione compleamini. 25 Ipse autem Deus, qui omnia hæc abundantius, quàm petimus, aut cogitamus præstare potest per Christi meritum, laudetur ab Ecclesia sua in omnes generationes seculi seculorum. Amen.

ANNOTATIONES.

1. Hieronymus cum non inueniret verbum huic priori periodo, dixit esse solœcismum: nam pro eo quod dicere debuit: huius rei gratia ego Paulus vinctus Iesu Christi pro vobis Gentibus cognoui mysterium, ait: huius rei gratia ego Paulus: notum mihi factum est Euangelium. Sed quod hoc verbum non posit deseruire huic priori parti manifestè indicat particulam *quoniam*, quæ interposita est, quam præterit Hieron. Alij cum Erasmo addunt verbum substantiuum *sum* in hunc modum: huius, scilicet prædicationis gratia, ego Paulus pro vobis vinctus sum; imò & ipsi textui audacter addidit. Obstat tamen huic eius inter-

interpretationi, quòd in Græco nomini illi *vinctus* additur articulus ὁ, qui non solet adiici prædicato enunciationis. Alij cum Ambrosio supplent hoc modo: ego Paulus pro vobis legatione fungor. Alij dicunt, vt Græcanica scholia, rectum pro obliquo positum, vt sensus sit: huius rei gratia mihi Paulo, qui vinctus sum, Iesu Christi data est gratia hæc, videlicet, in Gentibus euangelizare. Ceterùm verisimilius est, hic esse parenthesin longissimam occasione illius, quod dixerat, se vinctum pro illis: quare verbum quod suppleri debet, est inferius, cum iterum repetit: *huius rei gratia flecto genua*, quasi diceret: huius, inquam, rei gratia. Et hoc pacto in paraphrasi addidimus.

2. Reddendo causam eius, quod dixerat, explicat, qua ratione commissum ei fuerit euangelicæ prædicationis officium.

3. Idem habet ad Galat. 1.

4. Significat eo modo, quo illud mysterium ipsis superiori cap. exposuit, sibi fuisse reuelatum: neque aliquid de suo addidisse.

5. Quia multo copiosius mysterium ei fuerat reuelatũ, limitat, quod dixerat superiori numero, nimirum ita à se expositum breuiter, non quod copiosius non acceperit, sed quòd ipsi non essent magis capaces. Vnde particulam *prout* Græcè πρὸς ὅ, id est, *ad quod*, vel *iuxta quod*, optimè interpretatur Chrysost. vt valeat idem, quod *quatenus*, quę est particula limitantis.

6. Ambrosius putat veteres Prophetas, & Patriarchas ignorasse hoc mysterium, quomodo scilicet Gentes sine circuncisione forent participes donorum per Christum: sed hoc verisimile non esse, quisq; colligere potest ex libris Prophetarum, maximè Isaiæ. Alij vt Chrysost. & S. Thomas 3. p. q. 17. art. 5. ad tertium dicunt, seculis præteritis reuelatum hoc mysterium, sed non sub illis circunstantiis, quibus fuit Apostolis, & Prophetis Euangelicis. Tertia expositio est etiam Chrysost. videlicet, antiquos Prophetas, & Patriarchas cognouisse vocandas esse Gentes, ignorasse tamen ex æquo futuras consortes cum Iudæis. Verùm ex libris Prophetarum conuinci potest contrarium. Mihi placet expositio Hieronymi, quam etiam habet Chrysost. vt solùm neget Apostolus filiis hominum reuelatum esse mysterium hoc. Per filios autem hominum, intelligit alios omnes, præter Prophetas, etiam antiquæ legis, & Apostolos Euangelij, hi enim dicuntur filij Dei. Sic ergò solùm hi, quibus spiritu Dei reuelatum fuit hoc mysterium, notitiam illius habuerunt: ac si diceret Paulus, paucis illud reuelatum fuisse.

7. Illud coheredes, & concorporales aliqui referunt ad Christum, vt sit sensus: heredes vnà cum Christo, & vnum cum illo corpus constituentes. Verum, vt constat ex superiori capite potius ad Iudæos

referri debet, vt in paraphrasi: sic enim in fine cap. 2. dixit coædificamini in habitaculum Dei: ex vtroque namque populo dixit eundem in Christo factum, & ædificatum. Quare mysterium est, Gentes simul cum Iudæis sub eodem capite, & in eundem populum vniri, & heredes esse promissionis.

8. Quod interpres Latinè reddidit operationem, Græcè est ἐνέργειαν, quæ vox significat efficaciam, & operationem.

9. Græcè est ἐλαχιστοτέρῳ, non superlatiuum, sed comparatiuum ex superlatiuo formatum.

10. Græcè non est οἰκονομία, quæ significat sæpissimè ipsum mysterium Incarnationis in Scriptura, & apud sanctos Patres: sed est κοινωνία, id est, communicatio.

11. Locum istum habes explicatum in tractatu de Angelis 1. p. q. 57. art. 5. vt hic in paraphrasi, non quia ex Ecclesia didicerint Angeli, sed quia in conspectu ipsorum gesta sunt ea, quæ ipsis innotuisse dicuntur.

12. Illud *quam facit*, non refertur ad æternam prædestinationem Dei, sed ad executionem in tempore.

13. Illud *in* denotat idem, quod *per*, vt sæpius dictum est. Christus autem meruisse dicitur æternam Dei præfinitionem, non secundum se, vt increatum quid est, sed ratione rei, quam Deus præfiniuit, sicut 1. part. disp. 94. diximus.

14. Fiducia hoc loco Græcè est παῤῥησία, quod aliquando significat audaciam loquendi, vt Act. 4. *Videntes autem Petrum, &c.* Verum audacia hæc idem est, quod fiducia: qui enim loquitur cum audacia, cum fiducia etiam loquitur: hìc etiam fiduciam cum Deo etiam significat.

15. Illud, *quæ est gloria vestra* Græci interpretantur in hunc sensum, nimirum: gloriari potestis, quòd tanti vos faciat Deus, vt dilectissimos Apostolos pro vobis affligi patiatur. Quæ expositio non displicet. Cæterùm fortassis Paulus etiam eos ad similes aduersitates patienter in se ipsis tolerandas exhortatur, & ob id magis placet expositio paraphrasis.

16. Hactenus durauit hyperbaton, de quo num. 1. nunc ergo redit ad orationis filum.

17. Quod paternitas hoc loco significet familiam, seu principatum latè ostendi 3. p. q. 3. art. 6. & ideo vtranque significationem in paraphrasi expressimus.

18. *Nominatur* hoc loco significat idem, quod esse, seu existere, vt eodem art. latè ostendi.

19. Infinitiuũ *habitare* pendet ex verbo superius posito, *det vobis:* ideò addidimus nos verbum *faciat*, quod in idem redit.

20. Per

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

20. Per fidem dicit, tanquam per nuncium, cui sæpe in hunc sensum tribuit Paulus iustificationem, vt vidimus in epist. 1. ad Rom. quòd spiritus fidei præstet vires ad operandum, & obseruandum legem.
21. *Habitare* perseuerantem præsentiam significat, qui enim non diu manet alicubi, non dicitur ibi habitare.
22. Comprehendere hoc loco non vsurpatur eo sensu, quo scholastici accipiunt, sed vt in paraphrasi.
23. Plenitudinem intelligit non tantum notitiæ speculationis, sed operationis etiam, quam ex ea cognitione eos habituros esse sperat.
24. Præpositio *in* hoc loco, vt alibi sæpe, significat *per*, vt Græci interpretantur. Idem est *per Christum*, atque, per meritum illius, sine quo nemo potest Deum laudare.

ARGVMENTVM
CAPITIS IV.

IAm ab hoc capite incipit Paulus sanctæ vitæ documenta Ephesiis præbere. In hoc verò ad charitatem erga proximum eos exhortatur, & hæc est secunda pars epistolæ, quæ est parænetica, seu exhortatoria.

CAPVT IV.

1 OBsecro itaque vos ego vinctus in Domino, vt dignè ambuletis vocatione, qua vocati
2 estis, cum omni humilitate, & mansuetudine, cum patientia, supportantes inuicem in charita-
3 te, soliciti seruare vnitatem Spiri-
4 tus in vinculo pacis. Vnum corpus, & vnus Spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ, vnus Dominus, vna fides, vnum
5
6 baptisma. Vnus Deus, & Pater omni-

PARAPHRASIS.

CVm 1 ergo ita sit, quòd vos Deus tot, tantisq́; beneficiis donauerit, vt hactenus ostendi, obsecro ego, qui propter Dominum in vincula sum coniectus, vt eum vitæ modum obseruetis, qui fini, & scopo, ad quem vocati estis, optimè respondeat, 2 humiliter, 3 mansueti, 4 & patienter, si quid in alio vitiosum, aut minus rectum videbitur tolerantes inuicem 5 per charitatem, studentes 6 voluntatum vnionem obser-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

omnium, qui super omnes, & per
7 omnia, & in omnibus nobis. V-
nicuique autem nostrum data est
gratia secundum mensuram do-
nationis Christi, propter quod di-
8 cit: Ascendens in altum, capti-
uam duxit captiuitatẽ; dedit dona
9 hominibus. (Quod autem ascen-
dit, quid est, nisi quia & descendit
primùm in inferiores partes ter-
10 ræ? Qui descendit, ipse est, & qui
ascendit supra omnes cœlos, vt
11 adimpleret omnia,) & ipse dedit
quosdam quidẽ Apostolos, quos-
dam autem Prophetas, alios verò
12 Euangelistas, alios autem pasto-
res, & doctores ad consummatio-
nem Sanctorum in opus ministe-
rii, in ædificationẽ corporis Chri-
13 sti: donec occurramus omnes in
vnitatem fidei, & agnitionis filij
Dei, in virum perfectum, in men-
suram ætatis plenitudinis Christi.
14 Vt iam non simus paruuli flu-
ctuantes, & circunferamur omni
vento doctrinæ in nequitia ho-
minum, in astutia ad circumuen-
15 tionem erroris. Veritatem autem
facientes in charitate, crescamus
in illo per omnia, qui est caput,
16 Christus: ex quo totum corpus
compactum, & connexum per
omnem iuncturam subministra-
tionis, secundum operationem
in mensuram vniuscuiusq; mem-
bri, augmentum corporis facit in
ædificationem sui in charitate.
17 Hoc igitur dico, & testificor in
Domi-

uare vinculo pacis, 7 *vnum corpus,*
& eundem spiritum cum aliis con-
seruantes, quemadmodum vocati e-
stis, cum credidistis in vnam, & ean-
dem vitam 8 *immortalem, quam*
speratis. Vnus est 9 *enim Dominus*
omnium, vna fides, vnum baptisma,
quo initiamur, vnus etiam Deus, &
Pater omnium nostrum, 10 *qui o-*
mnibus præsidet, omnia peruadit, &
permeat, & in ipsis quoque manet.
11 *Ob id autem quisque non putet*
se aliis omnibus æquari posse, quod
eiusdem corporis vnitatem cum aliis
sub eodem capite Christo sit conse-
quutus: vnicuique enim huius cor-
poris membro gratiæ spiritus, & in-
fluxus iuxta mensuram, & Christi
beneplacitum, qui est caput omnium,
communicatus est: id quod Psalmi-
sta 12 *significare voluit Psal. 67.*
cum dixit. Ascendens in altum,
captiuam duxit captiuitatem, de-
dit dona hominibus. 13 *Cur Pro-*
pheta inquit, ascendit? nisi quia ipse
descendit prius in inferiores partes
terræ: qui autem descendit, ipsemet
Christus est, qui ascendit super omnes
cœlos, vt omnia, quæ de ipso prædicta
erant, adimpleret. Et ipse quidem, 14
prout ei placuit, in hoc Ecclesiæ suæ
corpore cõstituit quosdam Apostolos,
quosdã Prophetas, alios verò Euan-
gelistas, alios Episcopos, qui & locum
pastoris, & doctoris habent, vt vni-
uersitatem eorũ, qui prædestinati sunt
15 *consummaret, omnibusq; numeris*
abso-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

Domino: vt iam non ambuletis,
18 ſicut & Gentes ambulant in vani-
tate ſenſus ſui, tenebris obſcura-
tum habentes intellectũ, alienati
à vita Dei per ignorantiam, quæ
eſt illis, propter cęcitatẽ cordis ip-
19 ſorum. Qui deſperantes, ſemeti-
pſos tradiderunt impudicitiæ, in
operationem immunditiæ omnis
20 in auaritiam. Vos autem non ita
21 didiciſtis Chriſtum: ſi tamẽ illum
audiſtis, & in ipſo edocti eſtis, ſic-
22 ut eſt veritas in Ieſu. Deponite
vos ſecundum priſtinam conuer-
ſationem, veterem hominem, qui
corrumpitur ſecundum deſideria
23 erroris. Renouamini autem ſpi-
24 ritu mentis veſtræ, & induite no-
uum hominem, qui ſecundum
Deum creatus eſt in iuſtitia, &
25 ſanctitate veritatis. Propter quod
deponentes mendacium, loqui-
mini veritatem vnuſquiſq; cum
proximo ſuo: quoniam ſumus
26 inuicem membra. Iraſcimini, &
nolite peccare: Sol non occidat
27 ſuper iracundiam veſtram. Noli-
28 te locum dare diabolo. Qui fura-
batur, iam non furetur: magis au-
tem laboret, operando manibus
ſuis quod bonum eſt, vt habeat
vnde tribuat neceſſitatẽ patienti.
29 Omnis ſermo malus ex ore ve-
ſtro non procedat: ſed ſi quis
bonus ad ædificationem fidei, vt
30 det gratiam audientibus. Et noli-
te contriſtare Spiritum ſanctum
Dei, in quo ſignati eſtis in diem
redem-

abſolutum eſſet totius corporis miniſteriũ, & operatio: atq; ita ædificium, quod 16 inſeipſo conſtituere propoſuit: 17 donec omnes perueniamus ad vnam fidem, & agnitionẽ filij Dei, & in viros perfectos, 18 tanquam plenæ ætatis in rerum Chriſti cognitione euadamus, robuſti ſcilicet, & conſtantes in fide ipſius: nec amplius ſimus pueri, 19 hoc eſt, inter vera, & falſa dogmata fluctuantes, nec circumferamur quouis vento doctrinæ, per 20 artificioſam hominum fallaciam, & aſtutiam, qua in errorem nos inducere conantur; ſed potius veritatem ſectantes 21 omni opere, & occaſione in charitate creſcamus, 22 coniuncti cum eo, qui eſt caput noſtrum, Chriſto nimirum, 23 ex quo totum huius Eccleſiæ corpus compactis, & connexis inuicẽ membris, ſingulisq; ſuo loco quadam animorum connexione colligatis 24 virtute, & energia, pro cuiuſq; membri cõditione, proportione quadam communicata 25 coaleſcit, & quaſi ædificium quoddam creſcit in 26 charitate. Hoc igitur dico, & per Chriſtum obteſtor, vt iam non ita agatis, ſicuti Gentiles, qui quæcunq; vana eorum 27 mens excogitauerit, ea proſequuntur, excæcati tenebris ignorantiæ, alieni omninò à vita ſpirituali, quam Deus Sanctis ſuis elargitur: 28 qui poſtquam eo duritiæ peruenerunt, vt peccatorum dolere neſciant, 29 deſperati ita ſemetipſos tradiderunt impu-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

redemptionis. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio: & clamor, & blasphemia tollatur à vobis cum omni malitia. Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.

impudicitiæ, & lasciuiæ, vt eorum libido 30 *iniustitia, si opus fuerit, compleatur. Vos autem iuxta Christi doctrinam, & spiritum non ita facere didicistis,* 31 *nisi forsan illius doctrinam audientes, nondum plenè edocti estis* 32 *iuxta veritatē, quam Christus docuit:* 33 *exuere vos veterem hominem, hoc est, vitam,* 34 *quæ prauis desideriis nullum alium fert fructum, quam corruptionis. Renouamini autem in ea* 35 *vestri parte, quæ est spiritus, seu mens vestra, induentes nouum Adamum, scilicet* 36 *Christum, qui à Deo factus est, & omni iustitia & sanctitate ornatus, hoc est Christi in vobis conuersationem, & virtutes exprimite.* 37 *Quapropter omne genus mendacij fugientes, cum sitis inuicem membra eiusdem corporis, vt prædictum est, omnes veritatem cum aliis profitemini, neque vllus alium seducat.* 38 *Si verò contingat irasci, ira sit ita moderata, vt non peccetis, sed ea sit breuissima, vt in vobis* 39 *ad occasum vsque solis non perseueret, quin imo non solùm ei consensum non præbeatis, verum etiam optimis rationibus illam omnino deponatis, & nolite in ea permanentes locum dare* 40 *dæmoni. Qui antea aliena rapiebat, amplius non furetur;* 41 *sed potius laboret, &* 42 *ex aliquo bono opificio quæstum quærat,* 43 *vt habeat, quo indigentibus subuenire possit.* 44 *Nullus sermo spurcus, & turpis de ore vestro procedat, sed qui alios in spiritu* 45 *ædificet, & ad bonum promoueat, ipsisque* 46 *commodum afferat: & nolite à vobis quasi contristatum expellere Spiritum sanctum Dei,* 47 *quo obsignati estis in baptismate,* 48 *quæ fuit dies redemptionis vestræ. Omnis amaritudo, quæ radix est aliorum malorum, ira, indignatio, vociferatio sine iudicio, & mensura, &* 49 *maledicentia longè à vobis absit, sed potius estote inuicem benigni, misericordes,* 50 *condonantes, & ignoscentes vobis ipsis, sicut etiam Deus condonauit vobis per meritum Christi.*

ANNOTATIONES.

1. Particula *itaque* est nota consequutionis ex præcedentibus, vt in paraphrasi explicauimus.

2. Explicat quo pacto dignè vocationi suę debeant ambulare, omnia autem respiciunt mutuam charitatem.

3. Græca vox est, quæ à sentiendo dicta est, cum quis modeste de se sentit, quod proprium est humilitatis.

4. Græcè

4. Græcè est μακροθυμία, quæ longanimitatem significat: est autem differentia inter patientiam, & mansuetudinẽ, vt colligitur ex S. Tho. 2. 2. quæst. 136. & quæst. 157.

5. Particula *cum* idem significat hoc loco quod *per*, denotat autem charitatem debere esse principium mutuò tolerandi alienos defectus; id verò non significat superius, vbi dicit *cum humilitate, &c.* sed ibi potius denotat affectum charitatis, & explicat, quale debeat esse opus tolerandi mutuò aliorum defectus.

6. Per spiritum aliqui intelligunt Spiritum sanctum, vt Chrysost. & Græci: verùm vtroque modo eòdem recidit sensus.

7. Illud *Vnum corpus, & vnus spiritus*, multi non referunt ad præcedentia, sed explicant hoc modo: vnum corpus est omnium, qui credunt, & vnus spiritus per singula membra, ita vt inde noua periodus incipiat. Mihi cum Caietano placuit continenti sermone ad præcedentia referre.

8. *Spes vocationis*, hoc loco pro re ipsa, quam speramus, accipitur, vt ad Rom. 8. *Spes quæ videtur, non est spes*

9. Supplenda videtur illa causalis: hanc enim videtur assignare causam, ob quam ad vnionem, & paternam charitatem eos exhortatur.

10. *Super omnes*, quidam putant significare dominium *per omnia*, & gubernationem *in omnibus* verò inhabitationem: possemus etiam in illo *per omnia*, intelligere penetrationem Dei, qui sua substantia intimè in rebus est, addidit autẽ Paulus *in omnibus*, vt perseueranter in ipsis eum manere ostenderet, non quasi transeuntem ea penetrare.

11. Aliqui censent id dixisse Paulum, vt reprimeret affectum inuidiæ, & superbiæ erga alios: alij putant dictum, vt eos, qui minus acceperant, consolaretur, quòd Christus iuxta suæ voluntatis nutũ ita distribuerit. Sensus tamen paraphrasis mihi magis probatur, & congruit cum eo, quod dicitur num. 23. & infra.

12. Psalmum illum aliqui contendunt scriptum pro victoria Syriæ habita, quæ describitur 2. Reg. 8. sed quamuis non sit contemnendus hic sensus, saltem mysticè de Christo intelligendum esse definit Paulus hoc loco.

13. Explicat Paulus verba Psalmi ad Christum ea applicans: dicit ergo Dauid: *Ascendit in altum*, hoc est, mirabiliter exaltatus es, cum ipsos Syrios in captiuitatem cepisti: nam iuxta phrasin Hebraicam captiuam ducere captiuitatem, est captiuos ducere, vnde Deuteron 21. loco illius quod vertit Hieronym. *captiuos duxeris*, ad verbum in Hebræo habetur *captiuam ceperis captiuitatem*, hic sensus est iuxta corticem literæ, at verò sensu mystico explicat Paulus de Christo. Illud autem *in inferiores partes terræ*, variè solet explicari: quidam de ipsamet terra, vt sit sensus: in in-

feriores partes mundi, quæ sunt terræ. Alij quorum sentẽtia mihi probatur in infernum quod subtus terra est, de quo dicemus latius 3. part.
14. In verbo *dedit* insinuatur gratuita Dei donatio, quæ nullis præcedentibus meritis, sed prout placuit ipsi, facta est.
15. Vox Græca καταρτίζειν, interdum significat instaurare, & reparare, & iuxta hanc significationem sensus esset: vt lapsos repararet, hæc dona largitum fuisse Christum. Appellat verò sanctos, hoc est, ad sanctitatem vocatos fideles, vt in Epist. ad Galatas, & ad Philippenses. Interdum verò significat perficere, quam significationem sequutus est interpres, quæ iure est præferenda.
16. Christi ædificium appellatur Ecclesia, quam supra Christum fundamentum firmissimum voluit ædificari.
17. Latini aliqui intelligunt illud *occurramus*, de occursu quo in die iudicii omnes conueniemus, non in vnam fidem, sed in vnam visionem, qua iam erimus stabiles, & falsis doctrinis non circumferemur: melius tamen quadrat contextui paraphrasis: nam ideo Christus constituit quosdam Apostolos, &c. ad ita perficiendos fideles, vt non solùm in alia vita, sed in hac non fluctuarent omni vento doctrinæ.
18. Ea periphrasi describit statum perfectum, quem per mensuram ætatis plenitudinis, hoc est, plenæ ætatis significat, illud autem *Christi* est obiectiue, & idem est, quod de Christo, quasi diceret, in cognitione Christi, & mysteriorum eius.
19. Quod addidit *fluctuantes* interpretatiuè additum est, vt explicaret illud, *non simus paruuli*, hoc est, pueri: horum enim propria videtur inconstantia, & fluctuatio.
20. Græca vox est, quam interpres vertit *nequitia*, est autem, vt interpretatur Chrysost. & alii Græci deducta à ludo tesserarum, in quo vnusquisque alium conatur decipere, sui tantùm commodi gratia. Præpositio *in* significat idem, quod *per*, vt sæpius in hac Epistola, & in aliis notauimus: ne autem repeteretur iterum coniunximus in paraphrasi, per astutiam, & fallaciam.
21. Illud *per omnia* interpretati sumus, in omni opere, & occasione.
22. Crescere in Christo significat in eodem corpore cum eo, tanquam capite coniunctos crescere, quod subinde explicauit, cum dixit, *qui est caput.*
23. Desumptum est ex similitudine incrementi corporis naturalis coniuncti capiti, instar cuius nos crescimus in charitate virtute à capite subministrata.
24. Secundum operationem Græcè est κατ' ἐνέργειαν, secundum energiam, hoc est, secundum virtutem, quod nos interpretati sumus, virtute communicata.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

25. *Facit augmentum* interpretati sumus, coalescit. Ceterùm quia in hoc capite non tantùm comparauerat congregationem Ecclesiæ corpori naturali, sed etiam ædificio, vt num. 14. & 15. ideo addidit *in ædificationem*, hoc est, instar ædificij.

26. Illud *in charitate*, explicat illud, in quo fit augmentum huius corporis.

27. Græcè est νοῦς, quæ partem rationalem significat.

28. & 29. Desperantes interpretatur Ambros. non credentes immortalitatem, ac proinde eam non sperantes. Verùm in Græco est ἀπηλγηκότες, quam Græci, & Hieron. interpretantur *indolentes*, quos in paraphrasi sequuti sumus: ita tamen, vt vtrunque sensum complecteremur.

30. Græcè est πλεονεξίᾳ, quam noster interpres vertit auaritiam, verum non solum communem auaritiam significat, sed lucri, hoc est, excessus cupiditatem contra iustitiam: propterea iniustitiam interpretati sumus. Hic sensus constare potest, siue auaritia sit in accusatiuo, vt in vulgata, siue in effectiuo, vt in Græco, nec opus est referre vocem *auaritiam* ad illud tradiderunt, sed vt in paraphrasi diximus, ad illud *operationem immunditiæ*, vt sensus sit: ita vt eorum libido in iniustitiam prorumpat.

31. Chrysost. & alij putant, particulam *si tamen*, non esse dubitantis, sed asserentis, sicut est in secunda Epistola ad Thessal. cap. 1. *Si tamen iustum est apud Deum retribuere, &c.* at locus certè dissimilis est, ibi namque non ponitur particula *si tamen* correctionis gratia, sicut hîc, quare melius est in modum dubitantis interpretari, vt in paraphrasi.

32. Aliqui legunt per parenthesin (*sicut est veritas in Christo Iesu*) verùm opus non est id sub parenthesi claudere, sicut non claudit emendata editio.

33. Aliqui legunt *deponite*, vulgata tamen Sixti habet *deponere*, quod referri debet ad illud, *edocti estis*, cum tamen vtroque modo idem sensus retineatur, si tamen legendum esset *deponite*, noua inde periodus deberet incipere.

34. Variè exponitur ab aliis illud *corrumpuntur*, quidam sic: qui vetus Adamus quotidie corrumpitur, dum scilicet ipsius desideria, quæ ad errorem perducunt, intercipiuntur, & eliduntur. Mihi planior videtur sensus paraphrasis, vbi desideria oneris interpretati sumus, praua desideria, quæ corruptionis fructum producunt, iuxta illud ad Galat. 6. *Qui seminant in carne, de carne metent corruptionem.*

35. Quidam *Spiritum mentis vestræ*, intelligunt Spiritum sanctum, sed vtroque modo in idem recidit: verùm sensus paraphrasis ideò mihi probatur, quia cum primùm ostendisset partem nostram, scilicet exte-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

riorem hominem, quam exuere debemus: deinde eam demonstrat, secundum quam nos renouari postulat.

36. Nouum hominem Christum intelligit, opera scilicet iustitiæ, in quibus Christus creatus est, & eisdem in nobis ad viuum exprimitur.

37. Postquam persuasit in vniuersum nos exuere veterem hominem, hoc est, abiicere opera carnis, & renouari operibus interioris hominis, speciatim vtrunque genus operum ostendit: particula verò *quapropter*, indicat illationem ex eo, quod sint membra, vt in paraphrasi.

38. Illud *irascimini*, non est præcipientis, aut permittentis, sed sensus illius in paraphrasi expressus est.

39. Posuit exemplum occasûs, non quod toto die permittat Apostolus in ira permanere; sed pro breui tempore illud assignauit.

40. Erasmus diabolum vertit calumniatorem, ἀπὸ τοῦ διαβάλλειν, quod est calumniari: intelligit verò in annotationibus Ethnicos calumniatores, vt sensus sit, compescite iram, ne ansam præbeatis Ethnicis calumniandi vos: præstat tamen cum reliquis vniuersalem omnium calumniatorem, dæmonem scilicet intelligere.

41. *Magis* hoc loco non est comparatiua particula, sed corrigentis, ideo interpretati sumus *potius*, quod in Græco est.

42. *Quod bonum est* aliqui per parenthesin legunt, nos retulimus ad *operando, &c.* vt in paraphrasi.

43. Exhortatur Paulus non tantum, ne furentur, aut laborent, ne indigeant, verum etiam vt habeant, vnde aliis tribuere possint.

44. *Omnis non* in Scriptura sæpissimè est idem, quod nullus.

45. Alludit ad metaphoram templi spiritualis, quod dixit esse ex sanctis constructum, & ita promotionem cuiusq; ad bonum appellat ædificationem.

46. Gratiam hic pro commodo phrasi Hebraica intelligit.

47. Metaphora est ab his, qui res suas obsignant, vt dignoscantur, cuius sint.

48. Quidam interpretantur in diem vsque redemptionis, quam dicunt esse extremi iudicij, habent enim Græca exemplaria, non præpositionem ἐν, sed εἰς: at verò alias etiam Apost. vnam pro alia ponit: & vulgatus merito non in diem, sed in die vertit, sicque interpretatur OEcumenius.

49. Blasphemia hic non pro maledicentia in Deum, sed genericè pro quacunque accipitur.

50. *Donantes*, putant aliqui positum pro *largientes*, quia Græcè est χαριζόμενοι, Chrysost. tamen Theophylact. & OEcumen. interpretantur condonantes, seu ignoscentes, idq; locum habere potest, etiamsi

parti-

participium Græcum significet largientes: nam & in ipsa condonatione iniuriarum est quædam liberalis largitio, & donatio.

ARGVMENTVM
CAPITIS V.

HOc etiam caput parænecticum est, & varia continet morum documenta, sicut præcedens, præsertim verò charitatis erga alios.

CAPVT V.

1 Estote ergo imitatores Dei,
2 sicut filij charissimi: & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo in odorem suauita-
3 tis. Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet san-
4 ctos; aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet, sed magis gratia-
5 rum actio. Hoc enim scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus (quod est idolorum seruitus) non habet hereditatē in regno Chri-
6 sti, & Dei. Nemo vos seducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ.
7 Nolite ergo effici participes eo-
8 rum. Eratis enim aliquando tenebræ.

PARAPHRASIS.

IMitamini 1 igitur Deum Patrem vestrum in condonando, tanquam filij ipsius dilectissimi: 2 & diligite inuicem, quemadmodum Christus dilexit vos, & semetipsum morti tradidit victimam Deo 3 suauissimi odoris. Fornicatio verò, & quæuis turpis libido, aut 4 iniusta pecuniæ cupiditas non solùm non sit in vobis, sed neque earum nomen, aut vocem 5 memoriâ retineatis, sicut decet eos, 6 qui Christi nomine, & fide sunt insigniti. Neque vlla verborum obscœnitas, aut in loquendo stultitia, aut nimia, & intempestiua 7 facetia, & dicacitas, 8 quæ nullius est vtilitatis, sed 9 potius congressibus vestris de acceptis beneficiis Deo gratias agite: oportet enim optimè, & 10 exactè hoc scire, nempe nullum 11 fornicatorem, aut libidinosum, aut etiam 12 auarum, & pecuniæ

nebræ, nunc autem lux in Domi-
9 no. Vt filij lucis ambulate. (Fru-
ctus enim lucis est in omni boni-
10 tate, & iustitia, & veritate;) pro-
bantes quid sit beneplacitũ Deo.
11 Et nolite communicare operibus
infructuosis tenebrarum; magis
12 autem redarguite. Quæ enim in
occulto fiunt ab ipsis, turpe est, &
13 dicere. Omnia autem quæ argu-
untur, à lumine manifestantur:
omne enim quod manifestatur,
lumen est; propter quod dicit:
14 Surge qui dormis, & exurge à
mortuis, & illuminabit te Chri-
15 stus. Videte itaque fratres, quo-
modo cautè ambuletis: non quasi
insipientes, sed vt sapientes, re-
16 dimentes tempus, quoniam dies
17 mali sunt. Propterea nolite fieri
imprudentes, sed intelligentes
18 quæ sit voluntas Dei. Et nolite
inebriari vino, in quo est luxu-
ria, sed implemini Spiritu sancto.
19 Loquentes vobismetipsis in psal-
mis, hymnis, & canticis spiritua-
libus, cantantes, & psallentes in
20 cordibus vestris Domino. Gra-
tias agentes semper pro omnibus
in nomine Domini nostri Iesu
21 Christi Deo, & Patri. Subiecti in-
22 uicem in timore Christi. Mulie-
res viris suis subditæ sint, sicut
23 Domino: quoniam vir caput est
mulieris, sicut Christus caput est
Ecclesiæ, ipse Saluator corporis
24 eius. Sed sicut Ecclesia subiecta
est Christo, ita & mulieres viris
suis

*cupidum, qui suæ pecuniæ ita obse-
quitur, eamque reuereri videtur, ac
si pro idolo, & Deo eam haberet, he-
redem futurum regni Christi, & Dei.
Nullus ergo vos seducat, dum verbis
fallacibus, & compositis aliud per-
suadere conatur: propter hæc enim
peccata, quæ commemoraui, Dei vin-
dicta 13 venit in eos. 14 qui per-
suadentibus hæc non licere, & conan-
tibus ab eis ipsos reuocare, non obse-
quuntur. Nolite ergo hæc vitia se-
ctantes esse participes malorum, &
pœnæ cum illis: 15 viuite, vt decet
eos, qui veram cognitionẽ diuinæ vo-
luntatis sunt consequuti, experimento
comprobãtes, quod Deo placuit. Era-
tis 16 enim aliquando in summa Dei
17 ignoratione, nunc autem vera
eius notitia illustrati: fructus enim
18 lucis fidei vestræ est omne opus
bonum, atque iustitiæ, & veritatis.
Nec commercium cum his operibus
infructuosis 19 ignorantium, & in-
fidelium habeatis, quin 20 potius
ea reprehendite, 21 namque in 22
profundo ignorantiæ, in quo ipsi ver-
santur, quasi in tenebrarum occulto,
operantur, adeò obscœna sunt, vt re-
ferre quoq; inhonestum videatur. Ce-
terùm omnia hæc, & similia, quæ 23
reprehenduntur, si ab his, qui 24
sunt filij lucis, & vt decet eos, qui ve-
ram habent cognitionem, viuunt, re-
prehendantur, ex occulto illo, & pro-
fundo ignorantiæ, in quo eorum tur-
pitudo non ita apparebat, eruuntur,
vt*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

25 suis in omnibus. Viri diligite v-
xores vestras, sicut & Christus di-
lexit Ecclesiam, & semetipsum
26 tradidit pro ea, vt illam sanctifi-
caret, mundans eam lauacro aquę
27 in verbo vitæ, vt exhiberet ipse
sibi gloriosam Ecclesiam, non ha-
bentem maculam, aut rugam, aut
28 aliquid huiusmodi, sed vt sit san-
cta, & immaculata. Ita & viri de-
bent diligere vxores suas, vt cor-
pora sua. Qui suam vxorem dili-
29 git, seipsum diligit. Nemo enim
vnquam carnem suam odio ha-
buit: sed nutrit, & fouet eam, sic-
30 ut & Christus Ecclesiam. Quia
membra sumus corporis eius, de
31 carne eius, & de ossibus eius. Pro-
pter hoc relinquet homo patrem
& matrē suam, & adhærebit vxo-
32 ri suæ: & erunt duo in carne vna.
Sacramentum hoc magnum est,
33 ego autem dico in Christo, & in
Ecclesia. Verumtamen & vos sin-
guli, vnusquisque vxorem suam
sicut seipsum diligat: vxor au-
tem timeat virum suum.

vt quam sint obscœna, statim appa-
reat: omne enim quod ex tenebra-
rum occulto detegitur, necesse est 25
illuminari. Eorum igitur turpia fa-
cta, quæ tenebris ignorantiæ tege-
bantur, dum à filiis lucis, & vera fi-
dei reprehenduntur, illuminantur,
vt appareant: propter quod 26 di-
citur: expergiscere, qui somno pecca-
torum teneris, & exurge à morte pec-
cati, qui inter mortuos iaces: & Chri-
stiana tua vita, quæ est fructus lu-
cis, & veræ fidei illustrabit turpitu-
dinem proximi tui, vt videatur, quæ
propter tenebras ignorantiæ non ap-
parebat. Videte itaque, fratres, di-
ligenter, ne tempus vobis effluat,
dum aures præbetis his, qui verbis
compositis aliud vobis tradere co-
nantur; sed potius si opus fuerit, pa-
tiamini aliarum rerum iacturam,
vt in iis 27 tempus conteratis, quo-
niam dies multis malis expositi sunt.
Quare nolite imprudenter agere, sed
diligenter inuestigate, quæ sit Dei vo-
luntas, quidquid ei placeat, vt ope-
re exequamini: neque aures his, qui
vos conantur decipere, prebeatis, & nolite inebriari vino, cuius 28 te-
mulentia despumat in 29 libidinem, sed replemini gratia Spiritus sancti:
quod 30 fiet, si dum in vnum ad quæuis loca conuenitis, Psalmi, & hym-
ni non solùm summis labiis, sed toto corde à vobis recitentur in laudem be-
neficiorum omnium, quæ à Deo Patre in 31 nomine, & merito Christi acce-
pimus. Et in congregationibus inuicem vnus alteri honorem, & reueren-
tiam non propter vanam hominum gloriam, sed Christi 32 reuerentiam de-
ferat: quæ tamen subiectionis reuerentia non omnibus in vniuersum exhiben-
da est. Nam 33 mulieres maritis suis subditæ esse debent, 34 sicut Christo:
vir enim est caput vxoris, sicut Christus est Ecclesiæ, 35 ipseque salus totius
corpo-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

corporis sui, scilicet Ecclesiæ. 36 *Quare sicut Ecclesia subiecta est Christo, sic & vxores maritis in omnibus esse debent: viri autem, & mariti non subditi esse vxoribus, sed eas diligere debent, sicut Christus dilexit Ecclesiam. Quam sanè dilectionem re ipsa declarauit, dum semetipsum pro ea in mortem tradidit, vt ipsam sanctificaret mundans aqua Baptismi in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quæ sunt* 37 *verba æternæ, & spiritualis vitæ efficacia: &* 38 *eam sibi coniungeret non solùm mundam, sed etiam decore, & gloria insignem* 39 *nulla macula, aut ruga, aut aliquo huiusmodi turpem, sed sanctam, & immaculatam.* 40 *Sic ergo mariti diligere vxores debent, vt propria corpora,* 41 *nam qui suam diligit vxorem, seipsum diligit: diligere, inquam, eas debent, cum sint ipsorum corpus, & caro propria:* 42 *nemo enim vnquam propriam carnem odio habuit, quin potius curam illius habet, nutrit, & fouet eam. Sumus* 43 *enim nos membra Ecclesiæ, cuius ipse caput est, similis cum eo naturæ, ex ossibus, & carne, sicut ipse etiam, com pacti. Hoc verò vinculum, & vnionem mariti, & vxoris quantæ sit dilectionis, & amoris causa, optimè indicauit Adamus Genes. 2. cap. hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea:* 44 *propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, quos summopere diligebat, & adhærebit vxori suæ, ipsamque ita diliget, vt propter animorum concordiam, &* 45 *corporum commixtionem duo sub vno, & eodem corpore, & eadem carne esse videantur. Historia hæc à me recitata præter sensum literæ, quem reddit, maritum scilicet relicturum patrem, & matrem, vt vxori suæ adhæreat, sensum quoq; mysticum habet,* 46 *quem sacramentum dixerim: coniunctionem enim Christi cum Ecclesia ipsamet incarnatione factam indicat. Quæ tametsi vera sint secundum sensum mysticum de Christo cum Ecclesia: volo tamen vos, & literam ipsam, quam explicaui, retineatis, vt quisque vxorem suam diligat, sicut seipsum: vxor autem* 47 *reuereatur virum, & ei subiecta sit, vt hactenus vobis exposui.*

ANNOTATIONES.

1. Perpetuus sermo est cum superiori capite, & quasi illius conclusio, ideo addidit *in condonando,* id enim dixerat in fine præcedentis capitis.
2. Cum subdit *ambulate in dilectione*, exprimit id, in quo Christum imitari debeant.
3. Præpositio *in* idem valet, quod *ad*, vt sit sensus ad hoc se Christus obtulit Deo, vt suauissimum odorem præberet ei: est metaphora, hoc est, vt ipsum placaret.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

4. Auaritia in Græco est πλεονεξία, quam accipit Hieronym. pro inordinata libidine, vt ita consequenter adiecta sit auaritia turpitudini, aliàs videretur extra rem. Sic etiam intelligit illud ad Thessal. 1. epist. cap. 4. *Ne quis in negotio circumueniat fratrem*, hoc est, relicta sua vxore alterius quærat. Mihi placet pro iniusta pecuniæ cupiditate accipi, nec extra rem eam adiecit Apostolus, cum plura alia vitia annumeret, & nescio, vbi nomen Græcum in significatione Hieronymi inueniatur: nam & illud ad Thessalon. de iniusta deceptione in negotiis agendis, & contractibus planè intelligitur.

5. Illud *nominetur* explicat Anselm. hoc modo: nulla in vobis sit, nec suspicio, nec rumor, aut fama talis peccati.

6. Sanctos appellat hic Christianos in vniuersum, sicut alibi sæpè.

7. Græcè est εὐτραπελία, quam in bonam partem accipit Aristot. 4. Ethic. cap. 8. de qua S. Thom. 2. 2. quæst. 168. artic. 2. tenet autem medium inter scurrilitatem, & rusticitatem: hic verò Paulus in malam partem accipit.

8. Eo dicitur scurrilitas, & dicacitas, *quæ non est ad rem*, quod nullius sit vtilitatis, & ideo ad rem, de qua oportet Christianos tractare, nihil attinet.

9. Magis hoc loco est idem, quod potius: in Græco est μᾶλλον, sicut cap. præced. num 40.

10. Duplicatio illa *scitote intelligentes*, est iuxta phrasin Hebraicam, qua exacta cognitio significatur, iuxta illud Psalm. 117. *Castigans castigauit me Dominus*. hoc est, seria correptione.

11. Pro eodem accipit fornicatorem, & immundum, sicut supra fornicationem, & immunditiam.

12. Hunc locum putant aliqui esse pro Hieronymo, qui supra nu. 4. auaritiam esse dixit eo loco inordinatam libidinem; quoniam cum schola Simonis, contra quam putat scriptam hanc epistolam, libidinem suam in Dei honorem referebat, ideo addidit, *quæ est idolorum seruitus*, hoc est, non quamlibet auaritiam intelligo, sed quæ est idolorum seruitus. Ego tamen non video, quam aptè illa libido Simonis dicatur idolorum seruitus, potius enim blasphemia veri Dei appellanda esset: quare placet expositio paraphrasis, quæ communis est, iuxta illud Matth. 6. *Non potestis Deo seruire, & mammonæ*, cum verò dicit, *quæ est idolorum seruitus*, non ad ipsum auarum, sed ad eius auaritiam refertur. Nos verò, vt contextum seruaremus, ad auarum retulimus, & in Græco est ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, qui est idololatra.

13. *Venit* est præsentis temporis.

14. *Filios diffidentiæ* Græcè est *inobedientiæ*, & phrasi Hebraica idem est, quod *inobedientes*, sicut filius iniquitatis idem, quod iniquus, Hieron.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

vertit filios insuasibilitatis, hoc est, qui persuasionibus non acquiescunt.

15. Periodum, quæ subsequebatur in textu, transmutauimus, & priori loco posuimus, vt deinde particula causalis *enim* suauiorem faciat contextum: præponitur namque interdum causalis periodo, cuius raddit causam, vt si quis dicat: quia aliquando eratis in tenebris, nunc autem gratiæ lumen consequuti, viuite, vt decet eos, qui illustrati sunt.

16. Causam reddit, ob quam debent viuere, sicut filij lucis, quia scilicet cum antea essent in tenebris, iam sunt sub luce veræ fidei, & agnitionis.

17. Vtitur tenebris, & luce more Hebraico pro iis, qui in eis versantur.

18. Causalis *enim* refertur ad illud, *experimento comprobantes*, ideo enim, qui viuunt, vt decet filios lucis, hoc est, eos, qui notitiam veram Dei habent, comprobant experimento id, quod Deo placet: quia fructus, & opera lucis, quibus incumbere debent, sunt omnia bona opera virtutum iustitiæ, & veritatis, quæ sanè Deo placent. Participium illud *probantes*, quod Græcè est δοκιμάζοντες, significat exquirentes, experimento comprobantes, putantes, & alia. Merito tamen interpres transtulit *probantes*: sic enim causalis, quæ est num. 18. ad ipsum referri potest. Si verò dicamus *exquirentes* non videtur, cuius reddat causam.

19. Tenebræ sicut etiam num. 17. ponuntur pro his, qui in tenebris versantur, hoc est, ignorantibus.

20. *Magis* hoc loco est corrigentis, vt supra num. 9.

21. Causalis illa reddit rationem, quare non debeant communicare operibus tenebrarum, sed ea potius reprehendere.

22. In occulto Græcè est κρυφῇ, hoc est, occultè; hic verò non significat occultum locum, in quo illi absconditi ea faciant, ne videantur, sed refertur ad ignorantiam eorum, ratione cuius eorum turpitudo non ita apparet, sed est quasi in occulto, ita enim optimè quadrat, quæ sequuntur.

23. *Arguo* idem est hoc loco, quod num. 20. *redarguo*.

24. Illud *à lumine* coniungere cum *arguuntur*, vel cum *manifestantur*, proinde est. Nomine autem luminis hic intelliguntur ij, qui supra dicuntur filij lucis, hoc est, veræ fidei, & agnitionis. Sensus verò est, eorum omnium turpitudinem manifestam fieri, si à filiis lucis redarguatur: nam per vitam Christianam, quæ est filiorum lucis, statim detegitur eorum obscœnitas.

25. Lumen hoc loco significat id, quod illuminatur, aut lumen accipit: nam quod detegitur, quia antea erat in tenebris, non fit lumen, sed illuminatur.

26. Hieronymus testatur, hanc autoritatem se non potuisse in illis Hebræorum voluminibus reperire: quare est antiqua aliqua sententia, quæ in ore hominum versabatur; eam verò probat Paulus. Obseruandum autem est *illuminabit*, hoc loco non denotare id, quod communiter significat, nempe idem, quod illustrari à lumine quomodocunq;, sicut contingit corpori, quod non habet in se natiuū lumen, neque lumen ita recipit, vt illuminare alia possit; sed sicut num. 25. accepit Paulus lumen pro eo, quod est illuminatum, & illustratum, sic etiam hîc accipit illuminari contrario modo pro eo, quod est fieri lumen, aut luminosum, vt illuminare possit, licet recepto lumine ab alio: sicut speculum, quod per refractionem, aut sicut Luna, quæ recepto lumine, à sole illuminare possunt, & detegere ea, quæ in tenebris erant: in Græco est καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ χριστός, ac si verbum pro verbo reddas. *Et illucescet, seu orietur tibi Christus:* intelligitur, vt lumine suo tibi communicato, sicut lunæ communicatur à sole, rectè possis alia illuminare, & de tenebris peccatorum eruta manifestare, factus speculum diuini splendoris: nam alio modo illuminari etiam contingit ipsis peccatoribus; nam quatenus lumine honestæ vitæ fratrum suorum deteguntur, dicuntur illuminari. Porro mihi non probatur aliorum expositio, qui illud *illuminabit*, referunt ad propriam turpitudinem, vt sensus sit, illuminabit turpitudinem tuam, vt eam videas: hic enim sensus non congruit his, quæ supra dixerat, nimirum turpia facta filiorum tenebrarum manifestari à vita honesta filiorum lucis.

27. *Tempus* Latinè, Græcè est καιρός, quod propriè articulum temporis significat.

28. Illud *in quo* referri potest ad vinum, vel ad totam illam orationem, *nolite inebriari vino*, vt sensus sit, *in quo*, hoc est, in qua re.

29. Luxuriam aliqui interpretantur pro luxu, quæ vox generalis est, & omnem superfluitatem significat. Magis tamen quadrat, si accipiatur pro libidine, quæ est proprius vini, & crapulæ fructus.

30. Ostendit iam, quo possint gratia Spiritus repleri.

31. In nomine Christi non debet referri ad gratiarum actionem, quasi sensus sit, gratias esse Deo agendas in nomine Christi, sed ad illud *pro omnibus*, vt sit sensus, pro omnibus beneficiis in nomine, aut merito Christi acceptis.

32. Timorem Christi hac parte intelligit, quem Theologi filialem appellant, nempe reuerentiam quandam. Exhortatur ergo, vt inuicem exhibeant sibi reuerentiam, & honorem ob reuerentiam, quam Christo debent.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

33. Quia videbatur in vniuersum persuasisse, vt inuicem sibi subiicerentur, & subiectionis reuerentiam exhiberent, ne mulieres putarent inter ipsas, & maritos idem quoque fieri debere, subiungit, qualiter se mutuo gerere debeant.

34. Dominum hic intelligit Christum, cuius matrimonij cum Ecclesia comparatione vtitur: facit ad hoc, quod in Græco est articulus ὁ, vt sensus sit *illi domino*, alij referunt ad maritum, iuxta illud Genes. 18. vbi Sara maritum suum dominum vocat.

35. Quidam referunt ad Christum, qui est Saluator, seu salus totius Ecclesiæ, quia ex eo tota ipsius salus deriuatur; alii referunt ad maritum.

36. Particula *sed*, hoc loco indicat illationem ex præcedenti doctrina.

37. Verbum vitæ omnes intelligunt verba, quæ accedunt ad aquæ elementum, vt fiat sacramentum.

38. Exhibere sibi, idem significat, quod alteri exhibere, scilicet coniungere matrimonio. Particulam verò *vt*, non opus est repetere, nam particula *&*, eam continet.

39. Vtitur metaphora matrimonij, quo quisque desiderat sibi speciosam, & pulchram vxorem, non senem, & rugosam, nec aliqua macula turpem.

40. Repetitio est, applicat enim iterum similitudinem Christi cum Ecclesia ad virum, & vxorem: adiungit tamen nouam rationem diligendi, & explicat magis id, quod superius dixerat, quomodo scilicet vxor sit proprium corpus, & caro viri.

41. Intelligi debet hoc loco causalis.

42. Causalis illa non refertur ad proximè præcedens, *qui suam vxorem diligit, seipsum diligit*, sed ad illud, *Viri debent diligere vxores*: ideo sententiam repetiuimus cum sua etiam causa, vt contextus connecteretur.

43. Ideo aliqui dictum putant, *de carne eius, & de ossibus eius*, quia pretio sanguinis ipsius in corpus Ecclesiæ coaptati sumus. Verùm interpretatio paraphrasis mihi placet: nam & sequentibus maximè consonat, quibus matrimonium Christi cum Ecclesia indicat Apostolus factum in ipsa incarnatione, quando similis, & eiusdem nobiscum naturæ factus est.

44. Verba illa, *propter hoc* non sunt Pauli, sed Scripturæ Genes. 2. quam Paulus in confirmationem suæ sententiæ allegat.

45. Hæc verba de matrimonio consummato, non de solo rato intelliguntur: nam ipsa corporum commixtio ex affectu maritali arctius vinculum inter coniuges facit: propter quod iam quasi vna caro reputantur.

46. Hunc

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

46. Hunc locum late examinabo in tractatu de matrimonio.

47. Græce est φοβῆται, quod timere significat: hic tamen non debet accipi seruorum more, sed cum reuerentia, vt diximus, quæ timoris species à Græcis dicitur εὐλάβεια.

ARGVMENTVM
CAPITIS VI.

PErsistit toto hoc capite in tradendis etiam præceptis moralibus, & postquam viros, & vxores instruxit, iam nunc ad alios hominum status sermonem conuertit.

CAPVT VI.

1 FIlii, obedite parentibus vestris
in Domino: hoc enim iu-
2 stum est; honora patrem tuum,
& matrem tuam: (quod est man-
datum primum in promissione.)
3 Vt bene sit tibi, & sis longæuus
4 super terram. Et vos patres, no-
lite ad iracundiam prouocare fi-
lios vestros: sed educate illos in
disciplina, & correptione Domi-
5 ni. Serui obedite dominis carna-
libus cum timore, & tremore, in
simplicitate cordis vestri, sicut
6 Christo: non ad oculum serui-
entes, quasi hominibus placen-
tes, sed vt serui Christi, facientes
7 voluntatem Dei ex animo, cum
bona voluntate seruientes, sicut
Domino, & non hominibus:
scien-

PARAPHRASIS.

FIlij obedite parentibus vestris, 1
secundum Domini voluntatem:
nam hoc naturæ lex, & iustitia po-
stulat, sicuti habetur Exod. 20. ho-
nora patrem tuum, & matrem tuam,
id enim est mandatum, 2 *cui pri-*
mò adiuncta est promissio, scilicet vt
benè sit tibi, & sis longæuus super
terram. Vos autem patres ne intem-
pestiua correctione, & imperio durè
filios vestros tractetis, vt ita ad ira-
cundiam prouocentur; sed erudite
eos, & 3 *disciplina, & obiurgatio-*
ne Christiana castigate. Serui obedite
dominis vestris temporalibus, etiam-
si 4 *infideles sint, cum timore, &*
reuerentia, sicut Christo, qui hoc
præcipit; non sub dolo, sed simplici
animo, non solum ipsis 5 *præsen-*
tibus,

8 ſcientes, quoniam vnuſquiſque,
quodcunq; fecerit bonum, hoc
recipiet à Domino, ſiue ſeruus,
9 ſiue liber. Et vos domini, eadem
facite illis remittentes minas, ſci-
entes quòd & illorum & veſter
Dominus eſt in cœlis: & perſo-
narũ acceptio non eſt apud eum.
10 De cetero fratres, confortamini
in Domino, & in potentia virtu-
11 tis eius: induite vos armaturam
Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus in-
12 ſidias diaboli: quoniam non eſt
nobis colluctatio aduerſus car-
nem, & ſanguinem, ſed aduerſus
principes, & poteſtates, aduerſus
mundi rectores tenebrarum ha-
rum, contra ſpiritualia nequitiæ
13 in cœleſtibus: propterea accipi
te armaturam Dei, vt poſsitis re-
ſiſtere in die malo, & in omnibus
14 perfecti ſtare. State ergo ſuccin-
cti lumbos veſtros in veritate, &
15 induti loricam iuſtitiæ, & calcea-
ti pedes in preparationem Euan-
16 gelij pacis. In omnibus ſumen-
tes ſcutum fidei, in quo poſſitis
omnia tela nequiſſimi ignea ex-
17 tinguere. Et galeam ſalutis aſſu-
mite; & gladium ſpiritus (quod
18 eſt verbum Dei.) Per omnem ra-
tionem, & obſecrationem oran-
tes omni tempore in ſpiritu, & in
ipſo vigilantes in omni inſtantia,
& obſecratione pro omnib. ſan-
19 ctis; & pro me, vt detur mihi ſer-
mo in apertione oris mei cum fi-
ducia, notum facere myſterium
Euan-

*tibus, ſed etiam abſentibus iuſſa eo-
rum exequentes; non vt 6 ipſis ve-
ſtris dominis, qui homines ſunt, ſed vt
Chriſto, cuius ſerui eſtis, placeatis,
exequentes ſcilicet ex animo iuſſa do
minorum, quia Dei voluntas eſt, atq;
adeò prompta voluntate non domi-
nis veſtris, ſicut hominibus, vt ipſis
tantum placeatis, ſed vt Deo, qui ita
præcipit, ſcientes quoniam vnuſquiſ-
que boni, quod iuxta Dei voluntatem
fecerit, mercedem à Deo recipiet, ſiue
ſeruus ille ſit, ſiue liber: ac proinde
non in gratiam hominũ, quibus obe-
diunt, id facere debent, cum ab eis
non mercedem æternæ retributionis,
ſed ſolum temporalem ſperent, ſed vt
Deo, à quo æternum præmium habi-
turi ſunt, placeant. Et vos domini
tales vos exhibete erga ſeruos, qua-
les ipſos erga vos eſſe deſideratis: re-
laxate ferocitatem, & minas; ne ſitis
erga eos imperioſi, ſcientes eundẽ eſſe
dominum in cœlis, qui & noſtrum,
& illorum dominatur, apud quem
nulla eſt perſonarum acceptio, qua
propter ita dominum, atque ſeruum
de facto ſuo iudicabit. 7 Tandem,
vt finem epiſtolæ imponam, date ope-
ram, vt fortes efficiamini gratia 8
Dei, & virtute illius; induite vos o-
mnem ſimul armaturam Dei, vt poſsi-
tis 9 permanere, & reſiſtere inſi-
dijs diaboli: ideò enim opus eſt, vt
omni diuina 10 armatura, & ope
roboremini: 11 quia colluctatio nõ
eſt nobis cum hominibus, qui ex car-
ne,*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

20 Euãgelij, pro quo legatione fun-
gor in catena, ita vt in ipso audeã,
21 prout oportet me loqui. Vt au-
tem & vos sciatis, quæ circa me
22 sunt, quid agam: omnia vobis
nota faciet Tychicus, charissimus
23 frater, & fidelis minister in Do-
24 mino: quem misi ad vos in hoc
ipsum, vt cognoscatis, quæ circa
nos sunt, & consoletur corda ve-
25 stra. Pax fratribus & charitas
cum fide à Deo Patre nostro, &
26 Domino Iesu Christo. Gratia
cum omnibus, qui diligunt Do-
minum nostrum Iesum Christũ
in incorruptione, Amen.

ne, & sanguine sicut nos, constant,
sed aduersus 12 Principes huius
mundi, potestates, & rectores: mun-
di inquam, non omnium, quæ in vni-
uerso sunt, sed tenebrarũ, hominum
videlicet, qui in tenebris peccatorum
huius seculi versantur; contra 13
nequitias spirituales, dæmones vide-
licet, qui in hoc 14 aëre degunt.
Quia ergo tam fortes hostes, & sem-
per ad malum peruigiles habetis, ac-
cipite omnem 15 armaturam, vt in
die 16 malo, tentationis videlicet,
& pugnæ resistere possitis, & omni-
bus armis perfectè instructi sic stare
possitis, vt non moueamini. 17 Ac-
cingite ergo lumbos spirituales mentis vestræ veritate doctrinæ, sicut milites
balteo se solent ad bellum accingere: & 18 iustam, atque honestam vitam
veluti loricam induite. Estote 19 etiam veluti qui calceis pedes præparant
ad iter parati, non solùm ad Euangelium pacis tuendum, & retinendum, sed
etiam prædicatione vestra propagandum: & 20 per omnia assumite cly-
peum fidei, quo possitis ignitos ictus dæmonum excipere; & spem vitæ 21
æternæ, tanquam capiti galeam imponite, & 22 spiritualem gladium, quod
est Verbum Dei. 23 Frequenter preces, & obsecrationes ad Deum fundite,
non in multiloquio sed ex affectu, & spiritu, ipso spiritu peruigiles, & ma-
gna 24 solicitudine, & frequenti obsecratione Deum pro omnibus fideli-
bus, & pro me deprecantes, vt Deus mihi verba 25 subministret, quibus
cum fiducia, & libertate prædicem, & publicè annunciem arcanum Euan-
gelij, & illius rationem reddam, pro cuius prædicatione legati munere fun-
gor etiam in 26 carcere, ita 27 vt de ipso Euangelio liberè audeam loqui,
prout oportet. Vt autem sciatis quæ circa me geruntur, quid etiam agam, o-
mnia narrabit Tychicus charissimus frater, & fidelis minister in Domino,
quem ad hoc ipsum misi ad vos, vt omnia, quæ dixi, intelligatis. Tranquilli-
tas, & pax conscientiæ omnibus fratribus, & charitas cum fide à Deo Patre
nostro, & Domino Iesu Christo donetur. Gratia quoque sit ijs omnibus,
qui diligunt Dominum Iesum Christum incorruptè, &
sincerè, Amen.

ANNO-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ANNOTATIONES.

1. Illud *in Domino*, iuxta phrasim Hebraicam sæpius à nobis repetitam idem est, quod secundum Dominum, & illius voluntatem.

2. *In promissione*, est additamentum restringens illud mandatum primum.

3. Græce est παιδεία, vox anceps, quæ significat & eruditionem, & castigationem: hic putant aliqui pro sola castigatione moderata vsurpari: in paraphrasi vtrunque coniunximus, vt eruditionem cum castigatione etiam significet. Quod vero addit *Domini* significat moderatam, secundum rationem, quod nos Christianam dicimus.

4. Aliqui tempore Apostoli malè intelligentes libertatem Christianam docebant, seruos non debere esse subiectos dominis infidelibus.

5. *Non ad oculum*, idem est, quod non solùm in præsentia eorum, sed etiam in absentia.

6. Duobus modis potest quis placere Christo obediendo domino suo; aut actu referendo obsequium illud in Christum, qui in Domino suo aliquo modo consideratur, aut obediēdo domino, quia secundum rationem honestum est, & oppositum peccato, & hoc etiam modo obsequitur Christo, quia ipsi placet tale opus, sicut quoduis aliud bonum morale: quod si in iustificato fiat, placet vt meritum vitæ æternæ. Quod verò improbat Paulus, est ita seruire domino, vt ipsum tantum beneuolum habeamus propter commodum nostrum, quia licet interdum non sit peccatum, bonum tamen opus non est.

7. His verbis *de cætero* claudere solet Paulus Epistolas.

8. *In*, hoc loco sicut alibi sæpe secundum phrasin Hebraicam significat *per*: indicat enim casum instrumenti.

9. *Stare* apud Paulum opponitur ei, quod est cadere, iuxta illud 1. ad Cor. 10. *Si quis existimat se stare, videat ne cadat.* Et illud ad Rom. 14. *Domino suo stat, aut cadit.*

10. Græcè est πανοπλία, quæ vox significat omnem armaturam ad militem pertinentem.

11. Variè hunc locum interpretes explicant, quidam per carnem, & sanguinem intelligunt eam partem hominis, quæ est corpus, vnde prauæ cogitationes, & motus oriuntur, & ex his nonnulli addunt particulam *tantum*, vt sit sensus: Non tantùm est nobis pugna contra nostram carnem, verùm etiam contra Principes, &c. alij nihil supplentes, hoc modo interpretantur: Tametsi pugna cum carne, & sanguine sit

grauis,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

grauis, collata tamen cum ea, quam habemus cum dæmonibus, ferè nulla est, adeò variæ sunt eorum fraudes, & vires. Mihi placet sensus Paraphrasis.

12. Principem huius mundi dæmonem appellauit Christus Ioan. 1. 12. & cap. 14.

13. Secundum phrasin Hebraicam ait, *spiritualia nequitiæ*, hoc est, nequitias spirituales.

14. Phrasis hæc *in excelsis*, sicut illa est, *Gloria in excelsis Deo*, hoc est, Deo, qui est in excelsis, similis est in hac epistola cap. 1. num. 3.

15. Armatura hoc loco idem est, quod num. 20.

16. Hieronymus & alij per diem malum intelligunt diem iudicij, verùm cum armatura deseruiat ad pugnandum, & resistendum diabolo in hac vita, melius de die tentationis intelligitur.

17. Explicat speciatim id, quod dixerat vniuersim, quomodo scilicet omnem armaturam induere debeant. Primùm autem balteo militari comparat veritatem doctrinæ: nam sicut arma ipso balteo applicantur, & continentur, ne suo loco moueantur, sic vera doctrina continet bonos vitæ mores. Nonnulli putant hîc Apostolum exhortari generatim ad vitæ veritatem, quæ hac phrasi etiam in Scriptura significatur. Sed cum hîc velit explicare, quæ sint arma spiritualia, melius militari balteo comparat veritatem doctrinæ.

18. Loricæ, quæ præcipuam partem corporis, scilicet pectus, & scapulas tegit, comparat vitæ & morum integritatem, quæ complectitur, quod præcipuum est in vita spirituali, quam appellat iustitiam 1. ad Thessalon. 5. gloriæ comparat fidem, & chariatem simul, quod idem est.

19. Pręparationem pedum, quę fit calceis, comparauit Paulus promptitudini ad peragrandum orbem, & Euangelium vbique seminandum.

20. Fidem nostram clypeo comparat, quia ea resistimus etiam diabolo, & ictibus tentationum.

21. Spem vitæ immortalis cum galea contulit. Idem fecit 1. ad Thessalon. 5. *Et galeam spem salutis, &c.* nam sicut galea caput tegit, & defendit, ita spes erigit caput, iuxta illud Luc. 21. *Respicite, & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.*

22. Verbum Dei appellauit gladium spiritualem, hoc est, doctrinam fidei; quia penetrabilior est omni gladio ancipite, & discernit cogitationes, ad Hebræos 4.

23. Omnem solicitudinem, appellat magnam.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

24. In omni tempore idem eſt, quod ſemper, iuxta illud Luc. 18. oportet ſemper orare. Significat autem non perpetuo, ſed frequenter orandum eſſe.

25. Hebraiſmus eſt ſicut Matth. 5. *Aperiens os ſuum*, ſignificat loqui, & ſenſus eſt, vt loquenti mihi Deus verba ſuggerat.

26. Indicat ſe in carcere hanc epiſtolam ſcripſiſſe.

27. Repetitio eſt eiuſdem, quod dixerat.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

EPISTOLA B. PAVLI APOSTOLI AD PHILIPPENSES.

ARGVMENTVM TOTIVS EPISTOLAE.

CVm Philippenſes à Paulo edocti Euangelium ſuſcepiſſent, ita in eo permanſerunt, vt nunquam PſeudoApoſtolos, & iudaizantes admitterent, cumque Paulum vinctum audiſſent, ei per Epaphroditum neceſſaria miniſtrarunt, vt conſtat ex cap. 2. per quem ad eos Paulus hanc mittit epiſtolam, eorum fidem laudans, & contra PſeudoApoſtolos confirmans, eosq; conſolans, & ad mutuam charitatem cohortans.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ARGVMENTVM CAPITIS VI.

IN hoc capite primùm sui erga Philippenses affectum declarat. Deinde ostendit ex suis vinculis multum Euangelio accessisse: ideoq; pro illo mortem se nihili facere, etiamsi ob ipsorum vtilitatem viuere cupiat. Postremò Christum eis non defuturum in patienter ferendis afflictionibus pollicetur.

CAPVT I.

1 PAulus, & Timotheus, serui
Iesu Christi, omnibus sanctis
in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum Episcopis, & Diaconi-
2 bus. Gratia vobis, & pax à Deo
Patre nostro, & Domino Iesu
3 Christo. Gratias ago Deo meo in
4 omni memoria vestri, semper in
cunctis orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio de-
precationem faciens, super com-
5 municatione vestra in Euangelio Christi à prima die vsq; nunc:
6 confidens hoc ipsum, quia qui
cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi Iesu:
7 sicut est mihi iustum hoc sentire
pro omnibus vobis: eo quod habeam vos in corde, & in vinculis
meis,

PARAPHRASIS.

PAulus, & Timotheus serui Iesu Christi omnibus 1 fidelibus merito Christi Iesu, qui sunt Philippis, 2 Episcopis etiam, & Diaconis, hanc epistolam mittunt. 3 Gratia vobis, & pax sit à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo, Gratias ago Deo meo semper pro vobis, 4 aßiduè vestri memor in cunctis orationibus meis, deprecans Deum, 5 cum magna lætitia, quam de vestra communicatione cum aliis Gentibus in apprehendendo, & sectando Euangelium capio, confidens me à Deo hoc ipsum 6 consecuturum, 7 vt scilicet ipse, qui gratia sua cœpit in vobis hoc opus communicationis Euangelij, perseuerare faciat vsque 8 in diem vltimi iudicij. Quod æquum est

meis,& in defensione, & confir-
matione Euãgelij,cum socij gau-
8 dij mei omnes vos sitis. Testis
enim mihi est Deus, quomodo
cupiam omnes vos in visceribus
9 Iesu Christi. Et hoc oro, vt cha-
ritas vestra magis ac magis abun-
det in omni scientia, & in omni
10 sensu, vt probetis potiora, vt sitis
sinceri, & sine offensa in diem
11 Christi, repleti fructu iustitiæ per
Iesum Christum, in gloriam, &
12 laudem Dei. Scire autem volo
vos fratres, quod quæ circa me
sunt, magis ad profectum vene-
13 runt Euangelij: ita vt vincula
mea manifesta fierent in Christo
in omni prætorio, & in cæteris
14 omnibus; & plures è fratribus in
Domino confidentes in vinculis
meis, abundantius auderent sine
15 timore Verbum Dei loqui. Qui-
dam quidem & propter inui-
16 diam, & contentionem; quidam
autem & propter bonam volun-
tatem Christum prædicant, qui-
dam ex charitate, scientes, quo-
niã in defensionẽ Euangelij po-
17 situs sum. Quidam aũt ex cõten-
tione Christum annunciant, non
sincerè, existimantes pressuram
18 se suscitare vinculis meis. Quid
enim? Dum omni modo, siue per
occasionem, siue per veritatem
Christus annuntietur; & in hoc
19 gaudeo, sed & gaudebo. Scio e-
nim quia hoc mihi proueniet ad
salutem, per vestram orationem,
& sub-

est me confidere, & sentire de vobis eo quod habeam 9 vos amicißimos, 10 cum sitis 11 charitatis meæ inuicem 12 socij, vt me reciproco amore diligatis, & in vinculis constitutum, & in defensione, & confirmatione Euãgelij, quod vobis prædicaui. Deus 13 enim mihi testis est, quam vehementer 14 desiderem vos omnes intimè, & ex corde à Christo amari, vnde hoc ipsum oro, & peto à Deo, vt charitas vestra inuicem magis, ac magis crescat cum perfecta scientia, discretione, & iudicio, & delectu, vt ex multis, quæ vobis proponuntur, videatis, quæ sunt magis vtilia: vt sitis sinceri, & dum officiosi esse contenditis in alios, nihil adulterum recipiatis in fide, aut moribus, sed sine offensa perseueretis in diem 15 iudicij, pleni fructu iustitiæ per Christi gratiam ad laudem Dei: volo autem fratres vos scire, quod quæ mihi acciderunt aduersa, quæ videbantur futura in detrimentum prædicationis meæ, potius cesserint ad profectum; ex vinculis enim, in quæ coniectus sum 16 propter Christum, hoc boni prouenit, vt 17 tota 18 aula, & palatium Neronis hac occasione aliquem rumorem de Euangelio acceperit, de quo nihil ante audiuerat, eademque fama Euangelij peruaserit vsque ad 19 reliquas partes ciuitatis; & ex fratribus 20 in Domino multi 21 hac occasione sumpta cum fiducia audeant liberius,

&subministrationem Spiritus Ie-
20 su Christi, secundum expectatio-
nem, & spem meam, quod in nul-
lo confundar: sed in omni fidu-
cia sicut semper, & nunc ma-
gnificabitur Christus in corpore
meo, siue per vitam, siue per mor
21 tem. Mihi enim viuere Christus
22 est, & mori lucrũ. Quod si viuere
in carne hic mihi fructus operis
23 est, & quid eligam ignoro. Coar-
ctor autem è duobus, desiderium
habens dissolui, & esse cum Chri-
24 sto, multò magis melius: perma-
nere autem in carne, necessarium
25 propter vos. Et hoc confidens,
scio quia manebo, & permanebo
omnib. vobis, ad profectum ve-
26 strum, & gaudium fidei. Vt gra-
tulatio vestra abundet in Christo
Iesu in me per meum aduentum
27 iterum ad vos. Tantùm dignè
Euangelio Christi conuersamini:
vt siue cùm venero, & videro vos,
siue absens, audiam de vobis, quia
statis in vno spiritu vnanimes,
28 collaborantes fidei Euangelii: &
in nullo terreamini ab aduersa-
riis; quæ illis est causa perditionis,
vobis autem salutis, & hoc à Deo:
29 quia vobis donatum est pro Chri-
sto, non solùm vt in eum creda-
tis, sed vt etiam pro illo patiami-
30 ni, idem certamen habẽtes, quale
& vidistis in me, & nunc auditis
de me.

berius, quam antea annunciare Euangelium. Sed inter omnes, qui nunc Euangelium annuntiant, alij quidem inuidia, & æmulatione: 22 *contentiose, quod viderint magnam mihi gloriam comparatam ex felici successu prædicationis Euangelij, Christum prædicãt. Alij verò* 23 *bono animo & voluntate fructum animarum, & Dei honorem præ oculis habentes.* 24 *Quidam autem ex charitate, qua me diligunt: sciunt enim reddendam mihi esse rationem, quod ad ipsum prædicandum missus fuerim; & charitate sua volunt adiuuare meam prædicationem. Alij deniq; ex quadam animi* 25 *contentione non sincero, & puro animo erga nos, putãtes se prædicatione sua calamitates mihi* 26 *augere, commouendo scilicet Neronem in maiorem contra me indignationem, quòd ego causa fuerim talis prædicationis. Quid* 27 *autem mea refert, quo affectu, vel quo fine Christum prædicent, dum modo Christus omnino annuncietur quacumque ex causa id fiat, siue* 28 *occasione aliqua alicuius humani affectus, non secundum rationem, qui prætextu prædicationis moueat; siue ex non ficto, & sincero affectu veritatis: imo* 29 *& in hoc quod Christus annuncietur, non tantùm* 30 *gaudeo, sed etiã gaudebo, quod videam veritatem Christi, vel aduersariorum testimonio confirmari. Sed neq; curo, quæ inde mihi mala proueniant:* 31 *etenim quæ ex his oriuntur, ea mihi salutem æternam*

conci-

conciliabunt, ſi veſtras orationes nactus fuero, per quas ſpiritus gratiæ Ieſu Chriſti amplius mihi ſuppeditabitur iuxta ſpem, & 32 expectationem, quam habeo: ea 33 enim fretus, ſcio, me quæ ſunt moleſta, & difficilia, ſine confuſione ſuperaturum, & 34 omni 35 metu depoſito, ſicut in omnibus periculis, in quibus antea fui, 36 ita & nunc magnificabitur Chriſtus per corpus meum, ſiue viuere contingat, ſiue mori. 37 Iſtorum ergo contentionem, quam e conantur opprimere, ſpero futuram mihi ad ſalutem, etiamſi mors mihi inde 38 ſequatur. Chriſtus enim mihi eſt pro vita corporali, quam amittere poſſum; & mortem pro lucro duco, quod defunctus hac vita cum Chriſto futurus 39 ſim. Verumtamen ſi ipſum viuere vita mortali res 40 fructuoſa eſt Eccleſiis, quibus prodeſſe poſſum, 41 etiam dubito vtrum eligam: 42 duo 43 enim ſunt, quæ me vtrinque premunt, & tenent ancipitem; quorum alterum in meum commodum deſidero, ſcilicet diſſolui, & eſſe cum Chriſto: 44 multò, longéque mihi melius alterum eſt, quod iudico 45 magis neceſſarium, permanere in carne mortali propter veſtram vtilitatem. Quocirca charitas in hanc partem meum trahit, & impellit animum. 46 Confidens autem, & credens 47 quòd vobis futura ſit neceſſaria opera mea, ſcio quod eripiar nunc à poteſtate Neronis, & manebo ſuperſtes 48 vobis omnibus, vt in fide proficiatis, & gaudeatis ſpirituali, & vera lætitia, 49 quæ ex ipſa fide naſcitur, & mihi 50 gratulemini de 51 reditu meo ad vos. Id vnum à vobis 52 expoſco, vt pro Euangelij dignitate agatis, vt ſiue cum venero ad vos, ego videam; 53 ſiue abſens audiā vos in eodem ſpiritu permanere vno animo inuicem pro fide Euangelij 54 laborantes, & certamina excipientes; nec terreamini ab aduerſariis, etiamſi pericula comminentur, & mortes: 55 id quod 56 cauſa eſt illis nos perſequentibus damnationis æternæ; vobis autem ſuſtinentibus æternæ ſalutis, quod gratiæ Dei adſcribendum eſt. 57 Vobis enim non tantùm Deus gratia ſua 58 ob merita, & interceſſionem Chriſti donauit, vt in ipſum Chriſtum credatis, ſed etiam vt decertantes pro Euangelio pro ipſo Chriſto patiamini multa incommoda, ſicut etiam me decertantem pati antea audiſtis, & nunc auditis.

ANNOTATIONES.

1. Sancti appellantur fideles ad fidem conuerſi, vt in epiſt. ad Rom. & alibi ſæpe notaui.

2. De ordine, quo ponit Epiſcopos poſt plebem, varij varia dicunt, Chryſ. & alij Græci legunt *Coepiſcopis*, & ſic intelligunt epiſtolā ſcriptam ad

ad totum clerũ, vnde dicit, *fidelibus Coepiscopis, & Diaconibus*, sed in Gręcis codicibus non est vna dictio, & ita legendum cum vulgata, *cum Episcopis*. De ordine verò dico non esse inurbanum, quia Episcopos non posuit in vltimo loco, sed in primo: quamuis enim primùm salutet omnes fideles in vniuersum, vbi etiam complectitur Episcopos, postea tamen speciatim eos salutat. Primo loco ponit Episcopos, quasi præcipuos in tota communitate. Ambros. hoc modo contexit textum Pauli, vt illud, *Paulus, & Timotheus*, coniungat cum illo, *cum Episcopis, & Diaconibus*, & sensus sit: Paulus, & Timotheus, & alij Episcopi, & Diaconi mittunt hanc epistolam Philippensibus. Et sic tolli videtur alia difficultas, quomodo Paulus dixerit, Episcopis, in plurali, cum Philippis, quæ erat vna ciuitas, vnus tantùm esset. Verùm hic sensus est planè extortus. Ad hanc verò difficultatem respondent Chrysost. & alii Græci nomen Episcopi commune fuisse etiam presbyteris multo tempore.

3. Sensus Pauli in salutatione hac, sicut in aliis epistolis est ecclipticus, & in hunc modum explicari debet, sicut in Epistola ad Roman. cap. 1. nu. 4. tum etiam sicut in epistola ad Galat. cap. 1. nu. 1.

4. Illud *in omni memoria* non significat tantùm, quotiescunque vestri recordor, sed assiduam, & iugem memoriam illius.

5. Illud *super communicatione vestra*, coniungi debet cum illo, *cum magno gaudio*, non autem cum illo, *deprecationem faciens*, quia non significat se deprecari aliquid de communicatione illorum in Euangelio, sed cum deprecatur Deum aliquid pro illis, multum gaudere de communicatione ipsorum in Euangelio.

6. Illud *consecuturum* suppleuimus, vt melius flueret contextus.

7. Explicat quod est illud, quod dixit se sperare consecuturum.

8. Dies Iesu Christi dicitur vltimi iudicij, qui dicitur etiam dies Domini magnus, propterea quod in eo maxime ipsius potestas relucebit.

9. *Habere in corde*, est phrasis obscura, quidam referunt ad memoriam, alij melius ad affectum, id quod indicat, quod sequitur nu. 11. aliàs enim non rectè ibi redderet rationem eius, quod dixerat: si verò referatur ad effectum, causalis optimè congruit.

10. In Latina vulgata dicitur *socios vos esse*, & ita difficilis est contextus, & constructio: quidam putant illud *esse* redundare, & ita exponunt, eo quòd habeam vos amicissimos, & in defensione Euangelij, &c. socios: sed in Græco non redundat particula illa, nec opus est, non tamen est εἶναι, hoc est, esse, sed ὄντας, id est, existentes: & sic omnes Græci Patres legunt, ac si ad literam diceret: cum habeam vos amicissimos existentes, vos socios meæ charitatis, & dilectionis, in vinculis, quod Latinè suauius redditur *cum sitis*, & sic interpretes Patrum Græcorum verterunt.

11. Vul-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

11. Vulgatus legit *gaudij mei*, in Græco habetur χάριτος, id est, charitatis: vulgatus pro eodem accepit gaudium, & charitatem, seu dilectionem, quia etiam charitatis est gaudere de bono amici, & de liberatione à malo, sicut dolere de malo. Græci Patres interpretantur, non charitatis, sed gratiæ, quia & Philippenses hanc etiam gratiam habuerunt, vt paterentur pro Christo, & defenderent Euangelium, sed melius est interpretari, *dilectionis*, vt referatur ad mutuum amorem.

12. Socios charitatis appellat propter reciprocum ipsorum erga Paulum amorem, quem diligebant, sicut & ipse eos.

13. Causalis hæc refertur ad id, quod dixit num. 9. eo quod habeam vos in corde.

14. Græci non legunt *esse*, sed tantùm *Vos in visceribus Iesu Christi*, nec vulgati codices habent *esse*, & sine illo interpretantur Græci in hunc modum: quàm vehementer vos amem visceribus, & amore Christi: & non carnali, aut temporali. Sed si suppleamus *esse*, fit planior contextus; verbum enim *cupio*, quod interpretati sumus *desidero*, & id, quod subsequitur, *& hoc oro, vt, &c.* illud postulare videtur: sic enim exprimit desiderium quod habet, vt diligantur à Christo, ex quo sequitur, vt & ipsi crescant in charitate.

15. Dies Christi, vt supra, dicitur dies iudicij.

16. Illud *in Christo*, interpretati sumus propter Christum, vt referatur ad vincula; licet sit hyperbaton; aliqui referunt *ad manifestata*, vt sit sensus, manifestata sunt per Christum, id est, per gratiam Christi.

17. Quod in vulgata dicitur, *in omni prætorio*, Græcè dicitur *in toto*.

18. Paulus Græcè scribens vtitur nomine Latino, *prætorium*, quia vt notat Chrysost. vulgo sic dicebatur Romæ palatium Imperatoris.

19. Textus vulgatus habet, *& in cæteris omnibus*; verùm præpositio *in* non habetur in Græcis codicibus, & videtur dubium, an suppleri debeat; quidam interpretantur sine illa referentes non ad loca, sed ad personas, vt sensus sit, *& cæteris omnibus manifesta facta sunt, &c.* alij verò ad loca, & ita dicunt supplendam præpositionem *in*.

20. Particula *in domino* Græci referunt ad confidentes, sed nos retulimus ad fratres, vt sensus sit, & ex fratribus religione Christiana.

21. *Confidentes in vinculis* non significat spem aliquam sitam in vinculis, sed vt in paraphrasi, videlicet, ex meis vinculis sumpta fiducia, & confirmati cœperunt prædicare, cum viderent me in vinculis maiori cum fiducia verbum Dei prædicare.

22. Hoc loco vulgata legit, *propter inuidiam, & contentionem*, verbum contentio in Græco est ἔρις, quod significat contentionem, seu æmulationem: contentio autem hoc loco non est sumenda, vt num. 25 in eum sensum, videlicet, vt Paulo damnum aliquod inferrent, sed vt

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

contentione sua, & æmulatione tantum gloriæ consequerentur, quantum videbant Paulo accidisse ex prædicatione; est ergo hoc loco contentio, non inimicitiæ, sed æmulationis: inuidi enim ipsa inuidia dicuntur contentiosi.

23. *Bona voluntas* in Græco hic dicitur εὐδοκία, dicit autem bonam voluntatem, non erga ipsum Paulum: hoc enim dicit num. seq. sed erga Euangelium.

24. Charitatem hoc loco intelligit, non erga Deum, sed erga Paulum, vt ipsum scilicet adiuuarent, id quod indicat ratio, quam subiungit statim *scientes, &c.* quæ si sermo esset de charitate erga Deum, non videretur esse ad rem.

25. Contentio hoc loco Græcè est ἐριθεία, quod significat contentionem, seruitutem, seu concertationem; est autem hoc loco contentio, non æmulationis, sed inimicitiæ, vt constat ex eo, quod statim subiungit. Vnde hoc loco non explicat Paulus (vt quidam putant) contentionem illam, quam posuerat num. 22. sed potius aliud genus contentionis.

26. Ex hoc loco putant aliqui epistolam hanc esse scriptam in vinculis, id quod dubium sanè est, Chrysost. in præfatione putat, priora fuisse vincula.

27. Particula *enim,* Græcè γὰρ, potius habet vim continuandi, vt particula *autem,* quàm causalis, & suppleri debet aliquid, vt sit integer sensus, vt in paraphrasi.

28. Dictio Græca, qua vtitur Paulus est πρόφασις, quæ etiam significat prætextum, in qua significatione videtur vsus Apostolus, cum occasioni opponat veritatem, sed in paraphrasi vtrunque sensum simul amplexi sumus.

29. Particula *imò,* videtur addenda.

30. Apostolus gaudet de malo opere ad bonum finem, & vtilitatem sequutam, quod licitum esse ostendi 1. 2. disp. 111. cap. 4.

31. Causalis *enim,* non refertur ad immediate præcedentia, scilicet, *gaudeo, & gaudebo,* quasi gaudium illud esset ex eo, quod prædicatio Euangelij, qua aliqui contendebant nocere Paulo, profutura esset illi ad spiritualem profectum: sic enim frustra dixisset, *Siue per occasionem, siue per veritatem,* quia illa, quæ erat per veritatem, non erat ad hoc, vt noceret Paulo: dicit ergo *gaudeo, & gaudebo,* eo quòd Christi veritas etiam aduersariorum testimonio confirmetur; causa ergo, quam reddit Paulus in hoc numero, refertur ad id quod subintelligitur, & expressimus in paraphrasi, *sed neque curo, &c.*

32. Nomen Græcum ἀποκαραδοκία, ex tribus compositum, vt notauit Theophylactus, significat vehementem expectationem, vt cum quis

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

quis etiam moto capite circumspicit,& obseruat euentum, eo vsus est Paulus ad Rom. 8. *Nam expectatio creaturæ.*

33. Particulam *quia*, aliqui putant positam pro *quod*, non causali sensu, sed vt idem valeat, quod *imò*, verùm optimè congruit causalis sensus eo modo, vt in paraphrasi, verba autem desumpsi ex Theodoreto, quibus ostendit Paulus affectum suæ expectationis.

34. Hic non est opus aduersatiua, sicut est in textu, sed coniunctiua particula, quia priorem periodum explicauimus affirmatiuo sensu.

35. Nomen Græcum παῤῥησία, significat libertatem, quod metu deposito interpretati sumus.

36. Hebraismus est, & suppleri debet *ita*, eodem modo in oratione Dominica, sicut in cœlo, & in terra, id est, ita & in terra.

37. Totus ille numerus suppleri debet, & repeti, quod dixerat Paulus num. 30. ad id enim refertur causalis numeri sequentis.

38. Causalis hæc congruè referri non potest ad proximè præcedentia: quod enim Paulo Christus sit vita, & mors sit lucrum, non est causa eius, quod proximè dixerat, scilicet per mortem, & per vitam in suo corpore magnificandam esse gloriam Christi.

39. Quia dixerat lucrum sibi esse mori, subiungit in sensu aduersatiuo, *Veruntamen, &c* quare particula *quod si*, Græcè εἰ δὲ, non habet vim continuantis, sed aduersatiuæ.

40. Aliqui non vrgent particulam *&*, sed in commentario illam prætermittunt: aliqui putantes habere vim particulæ *etiam*, aliqua supplent hoc modo, *adeo non præfero meum commodum bono vestro, vt etiam dubitem, vtrum eligam*, sed quamuis nihil suppleatur, bonus est sensus, vt in paraphrasi.

41. Quo in vulgata dicitur *hic mihi fructus est*, in Græco habetur: hoc mihi fructus est, idem tamen est sensus, & vtroque modo dici potest secundum Grammaticam: dixit autem, est mihi fructus, non quia sibi fructificari debebat, sed in hunc sensum, quia ipse vita sua fructuosus esse debebat Ecclesiis.

42. Hunc locum latè examinat August. 3. de doctrina Christiana, cap. 2. & explicat eo modo, quo nos in paraphrasi: alij verò ita interpretantur, sicut ipse refert, vt Paulus dicat se ancipitem teneri illarum duarum rerum desiderio, quem sensum sequitur Theodoretus, & vt in hunc sensum Paulum interpretarentur, dicit Augustinus aliquos abstulisse particulam *enim*, à textu: Theophylactus sequitur interpretationem Augustini: illa verò particula nec in Græcis, nec in Latinis codicibus habetur, & siue ponatur, siue non, idem potest esse sensus. Quod enim dicit, melius esse cum Christo, intelligit sibi; & ideò

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

dicit, se magis illud desiderare respiciendo proprium commodum: quod vero iudicat manere magis necessarium, indicare etiam potest affectum, & desiderium manendi, non concupiscentiæ proprij commodi, sed charitatis erga fratres. Et impossibile est, si vtrinque Paulus trahebatur anceps, non fuisse motum vtriusque desiderio: nisi enim animus esset inter duos amores, non esset anceps, erat ergo vtriusque desiderium, sed diuersa ratione: alterum proprii commodi, alterum proximorum, cum ergo negat August. vtriusque desiderium, intelligit proprij commodi.

43. Est in Græco γὰρ, quæ est causalis, quandoque continuatiua, vt hic vertit vulgatus, maiorem tamen videtur habere vim, si interpretemur causalem, idem tamen vtroque modo est sensus.

44. Illud, *Multo magis melius* est appositiuè, & sic interpretati sumus, vnde non est opus addere causalem *enim*, quod verò *magis* addit *melius*, est Hebraismus.

45. In Græco est ἀναγκαιότερον, id est, magis necessarium

46. In Græco est participium præteriti temporis πεποιθώς, verùm hoc verbo vsus est pro præsenti ad Rom. cap. 8. *Certus sum, quia neque mors, &c.* pertinet autem, tum ad certitudinem intellectus, tum etiam ad certitudinem spei, in quem sensum vulgatus hic vertit: sed quia vna non est sine alia, ideo vtroque modo interpretati sumus in paraphrasi. Confidentia verò, vel spes Pauli erat de fructu suæ doctrinæ, quem videbat illis necessarium esse.

47. Cum dicit, *& hoc confidens*, debet virgula distingui, qui enim cum sequentibus coniungunt, vix contextum ordinare possunt: illud autem *hoc* refertur ad id, quod vltimo dixit, scilicet necessarium esse manere in carcere, quia fructuosum illis; hoc ergo, inquit, confidens ita futurum, &c.

48. *Vobis* potest esse in datiuo, vt sensus sit, gratia vestri manebo, &c. vel in ablatiuo, vt in paraphrasi, sicut habent Græci.

49. *Gaudium fidei*, aliqui interpretantur, quod de fide habetur, mihi placet sensus periphrasis.

50. Quod vulgus vertit *gratulatio*, Græcis est καύχημα, quam aliàs vertit gloriam, & solùm Græcis significat gloriam, gloriationem, seu exultationem: nunquam verò gratulationem, sed vulgatus iuxta sensum optimè transtulit, ad literam enim transferre debuit *exultatio vestra*, sed cum dicat *in me*, indicat exultationem gratulationis in ipsum, quod de aduentu illius lætari deberent, quod idem est, atque congratulari. Quod verò dicit *in Christo*, potest significare adiutorium gratiæ Christi, qua gloriari deberent, vel vt in paraphrasi interpretati sumus.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

51. *Aduentum iterum ad vos,* significat reditum, qui est secundus aduentus.

52. Illud *exposco* supplet Theophylactus, quod phrasis Pauli manifeste indicat supplendum esse.

53. *Videro,* est pro *videam,* tempus pro tempore; quidam tamen ita interpretantur, vt addant *gaudeam,* hoc modo, cum venero, & videro vos, gaudeam: verùm eodem modo suppleri deberet in sequente sententia, quæ tamen id non patitur: melius ergo vt in paraphrasi vtrunque siue *videam,* siue *audiam,* refertur ad illud, *quia statis,* &c.

54. Illud, *collaborantes fidei,* non est idem, quod, cooperantes fidei, sed vt in paraphrasi, certantes pro fide, vnde datiuus significat in gratiam fidei, quod indicat id, quod sequitur. *Nec terreamini,* &c.

55. Relatiuum *quæ* refertur ad id, quod præcessit immediatè, *nec terreamini,* &c. sed concordat in genere cum causa.

56. Græcè est ἔνδειξις, Latinè *ostensio,* vnde Ambros. legit *ostentationem,* & sensus est, id quod est argumentum, & ostensio interitus, & perditionis ipsorum, sed in idem redit.

57. Hoc testimonio vtitur August. sæpissimè, & Concil. Arausic. 2. can. 5. ad probandum, fidem esse donum Dei.

58. Particula *pro Christo* varie exponi solet, vt latè examinaui 3. part. disp. 77. cap. 2. vbi magis hunc probaui sensum, quem sequor in paraphrasi.

ARGVMENTVM
CAPITIS II.

AD mutuam charitatem exemplo Christi Philippenses exhortatur Paulus: laudat etiam Timotheum, quem pollicetur ad eos se missurum, vt ex ipso cognoscere possint bonum ipsorum statum: eodem modo, & Epaphroditum multum commendat, & promittit ipsum etiam se missurum, vt eius adspectu lætari

tari poßint, quòd ante mœsti fuissent, eo quod audierant ipsum ægrotasse.

CAPVT II.

1 SI qua ergo consolatio in Chri-
sto, si quod solatium charita-
tis, si qua societas Spiritus, si qua
2 viscera miserationis: implete gau-
dium meum, vt idem sapiatis,
eandem charitatem habentes,
3 vnanimes idipsum sentientes, ni-
hil per contentionem, neque per
4 inanem gloriam: sed in humili-
tate, superiores sibi inuicem ar-
bitrantes, non quæ sua sunt sin-
guli considerantes, sed ea quæ a
5 liorum. Hoc enim sentite in vo-
6 bis, quod & in Christo Iesu; qui
cùm in forma Dei esset, non ra-
pinam arbitratus est esse se æqua-
7 lem Deo; sed semetipsum exina-
niuit, formam serui accipiens, in
similitudinem hominum factus,
8 & habitu inuentus vt homo. Hu-
miliauit semetipsum, factus obe-
diens vsque ad mortem, mortem
9 autẽ crucis. Propter quod & Deus
exaltauit illum: & donauit illi no-
men, quod est super omne no-
10 men: vt in nomine Iesu, omne
genu flectatur, cœlestium, terre-
11 strium, & infernorum: & omnis
lingua confiteatur, quia Domi-
nus Iesus Christus in gloria est
12 Dei Patris. Itaque charissimi mei
(sicut semper obedistis) non vt
in præsentia mei tantum, sed mul-

PARAPHRASIS.

SI 1 igitur mihi tentationibus agitato, & in vinculis posito 2 solamen aliquod secundum Christum ex charitate, qua me prosequimini afferre cupitis: si vultis ostendere spiritualibus in rebus secundum Dei voluntatem, aliquam mecum communicationem habere: si qua est in vobis ex corde nostri miseratio: si hæc inquam, quæ dixi, exhibere mihi vultis, id omne vel in hoc vnum conferatis, quo gaudium meum plenum erit, & perfectum, vt sitis mutua inter vos charitate deuincti, 3 & tanquam si vna anima omnes essetis connexi, eodem modo affecti sitis, idemque sentiatis, nihil agatis, aut loquamini contentiose, quo alij prouocari poßint, nec appetitu inanis gloriæ, sed humilitate, & modestia quisque alium se ipso excellentiorem, & præstantiorem putet: nec 4 spectetis, vestraq; commoda potius quæratis, 5 imò verò magis aliorum. Oportet 6 enim hunc eundem sensum, & affectum in vobis esse erga alios, 7 quem Christus Iesus habuit, qui cum verus Deus esset, 8 non putauit arrogantiam esse, seipsum agnoscere æqualẽ Deo, cum dixit: ego & Pater vnum sumus: *9 nihilominus tamen seipsum 10 exinaniuit, non quidem amittendo excellen-*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

tò magis nunc in abſentia mea,
cum metu & tremore veſtram ſa-
13 lutem operamini: Deus eſt enim
qui operatur in vobis & velle, &
perficere, pro bona voluntate.
14 Omnia autem facite ſine mur-
murationibus, & hæſitationibus:
15 vt ſitis ſine querela, & ſimplices
filii Dei, ſine reprehenſione in
medio nationis prauæ, & peruer-
ſæ: inter quos lucetis ſicut lumi-
16 naria in mundo, verbum vitæ
continentes ad gloriam meam in
die Chriſti, quia non in vacuum
cucurri, neq; in vacuum labora-
17 ui. Sed & ſi immolor, ſupra ſacri-
ficium, & obſequium fidei veſtrę,
gaudeo, & congratulor omnibus
18 vobis. Idipſum autem & vos gau-
dete, & congratulamini mihi.
19 Spero autem in Domino Ieſu,
Timotheum me citò mittere ad
vos: vt & ego bono animo ſim,
20 cognitis, quæ circa vos ſunt. Ne-
minem enim habeo tam vnani-
mem, qui ſincera affectione pro
21 vobis ſolicitus ſit. Omnes enim,
quæ ſua ſunt quærunt, non quæ
22 ſunt Ieſu Chriſti. Experimentũ
autem eius cognoſcite, quia ſic-
ut patri filius, mecum ſeruiuit
23 in Euangelio. Hunc igitur ſpe-
ro me mittere ad vos, mox vt
24 videro, quæ circa me ſunt. Con-
fido autem in Domino, quo-
niam & ipſe veniam ad vos citò.
25 Neceſſarium autem exiſtima-
ui, Epaphroditum fratrem, &
coope-

*tiam diuinitatis, quam habebat æ-
qualem cum Patre, ſed aſſumendo
humilem, & conditione ſua ſeruilem
naturam, ſcilicet humanam, 11 ſi-
milem quidem aliis hominibus, quæ
& pateretur frigus, & ſitim, & alia
incommoda, ac proinde ſimilitudi-
nem haberet peccatoris: in qua aſ-
ſumpta humanitate ſeipſum humilia-
uit obediens Patri vſque quo mor-
tem probroſiſſimam crucis pro no-
bis pateretur: propterea 12 vicíſ-
ſim Deus exaltauit illum ſecundum
humanitatem, qua ſe humiliauit, &
obediuit Patri, & prædicabilem fe-
cit ab omnibus, & nomen ita glorio-
ſum ſuper omne nomen ei conceſſit, vt
13 ipſum Ieſum omnes adorent, &
confiteantur ipſum eſſe in gloria Dei
Patris: omnes inquam etiam infer-
norum ſpiritus, qui velint nolint ip-
ſum confitentur, & maieſtatem il-
lius expaueſcunt. 14 Quare fra-
tres dilectiſſimi, ſicut mihi monen-
ti ſæpius obtemperaſtis, non tantum
cum eſſem præſens apud vos, ſed et-
iam in abſentia; nunc etiam auſcul-
tate me libenter, 15 vt Chriſti ex-
emplo ea, quæ dixi, faciatis: quæ ſa-
nè ad veſtram ſalutẽ attinent, quam
cum timore, & tremore curare debe-
tis; quòd ea licet in veſtra ſita ſit po-
teſtate, ex vobis tamen ortum non
habeat: Deus 16 enim eſt, qui ope-
ratur, & agit in vobis, vt velitis,
& faciatis ea, ex quibus veſtra ſa-
lus pendet, 17 iuxta beneplacitum
ſuum*

cooperatorem, & commilito-
nem meum, vestrum autem A-
postolum, & ministrum necessi-
26 tatis meæ, mittere ad vos: quo-
niam quidem omnes vos deside-
rabat: & mœstus erat, propterea
quòd audieratis illum infirma-
27 tum. Nam & infirmatus est vsq;
ad mortem: sed Deus misertus
est eius; non solùm autem eius,
verumetiam & mei, ne tristitiam
28 super tristitiam haberem. Festi-
nantius ergo misi illum: vt viso
eo, iterum gaudeatis, & ego sine
29 tristitia sim. Excipite ergo illum
cum omni gaudio in Domino, &
eiusmodi cum honore habetote.
30 Quoniam propter opus Christi
vsque ad mortem accessit, tra-
dens animam suam, vt impleret
id quod ex vobis deerat erga me-
um obsequium.

suum: non autem iuxta meritum vestrum: cuius enim vult, miseretur, & quem vult, deserit. 18 Omnia autem, quæ pertinent ad vestram salutem, sic agite, vt aliorum studia minimè reprehendatis, nec misceatis vos alienis rebus 19 disceptando, num bonum sit, quod hic, aut quod ille agit, vt tales sitis, de quibus nemo conqueri poßit, simplices inquam, & candidi animi, cuius non est singula aliorum reprehendere, & in dubium contentiose vocare: 20 sitis etiam filij Dei irreprehensibiles etiam in medio nationis prauæ, nempe Gentilium, inter quos lucetis, sicut luminaria in hoc mundo: 21 retineatisq; non tantùm verbo, sed etiam moribus puram doctrinam Euangelicam 22 in diem extremi iudicij: id quod erit mihi magnæ gloriationi, & lætitiæ, quod non in vacuum hactenus laborauerim. Nec solum lætor de labore, quem hactenus cum vestro fructu suscepi, 23 sed etiam si mihi ita 24 contingat, & Deus velit me esse victimam, & mori 25 propter fidem vestram, quæ etiam victima 26 Deo gratißima est, gaudeo, 27 & congaudeo: scio enim & vos gauisuros, si audiatis me pro Christo mortuum; idipsum vos facite, nimirum gaudete, & congaudete simul mecum. Confido autem in Domino me cito ad vos missurũ Timotheum, vt ex ipso intelligam bonum statum rerum vestrarum, & ita erecto, & bono sim animo, nec aliquo timore, aut solicitudine premar, ignorans qualiter vobis res succedant (neminem 28 enim alium habeo penes me, qui pariter mecum curam, aut solicitudinem vestri sincero animi affectu ita habeat: reliqui 29 enim omnes, quos mittere possem, non tam quod ad honorem Christi pertinet, quam quod sua interest, quærunt.) 30 Habetis autem & vos non leue probitatis ipsius argumentum: scitis enim, quanta erga vos charitate mecum laborauit in Euangelio promulgando. Hunc igitur spero me missurum ad vos, mox vt videro, quem habeant finem res meæ, & vincula, in

quibus

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

quibus nunc sum: imò etiam confido Deo volente, quòd & ipse ad vos cito iturus sim; nunc verò Epaphroditum meum quidem fratrem in fide, cooperatorem in seminando Euangelio, & commilitonem in perferendis vna mecum periculis, quem vos ad me 31 *legatum, seu Apostolum destinastis, vt meæ indigentiæ subueniret, necessarium existimaui mittere vobis ea de causa, quod*
32 *præ solicitudine conquiescere non poterat, donec vos videat, & præsentia sua vestram etiam mitiget tristitiam: angebat enim ipsum quòd rumor ad vos de ipsius perueniret ægritudine, ob quam & vos mœrore affici credebat: & sanè ægrotauit ad mortẽ: sed Deus noluit ipsum mori, nõ solùm misertus illius, sed etiam mei, ne & hoc mihi tristitiæ meæ accederet.* 33 *Sine cunctatione ergo misi illum statim ad vos, vt adspectu illius læti iam sitis, & ego mœrorem quem ex vestra tristitia concepi, deponam. Excipite itaque ipsum læto animo,*
34 *qualis decet Christianos, & eos* 35 *qui huiusmodi sunt, in pretio habete, morti enim vicinus fuit* 36 *ex morbo, quem contraxit vsque adeò solicitè ministrans mihi, & implens id, quod deerat obsequij vestri erga me, quem absentes curare non poteratis, vt nec vitæ suæ rationem haberet.*

ANNOTATIONES.

1. Particula *ergo* est nota continuationis: connectit autem id, quod dixerat Paulus in cap. 1. in fine mentionem faciens suorum vinculorum, in quibus erat, & afflictionis, quam patiebatur. Quare rectè suppletum est illud, *agitato, & in vinculis posito.*

2. Quod Paulus dicit *consolatio in Christo*, & *solatium charitatis*, est repetitio; at particula *in Christo* diuersum quid indicat ab illa voce *charitatis*, vt in paraphrasi explicuimus.

3. Participia omnia, quæ sequuntur, explicaui per verba eiusdem temporis, & modi, qui præcesserat in priori periodo, est enim idem sensus siue suppleatur verbum *sitis* in singulis participiis, siue referantur ad verbum, quod proximè præcesit.

4. Quia ille, qui quærit aliquid, illud considerat, & ad illud attendit, de aliis non curat, ideo Paulus posuit, *considerantes* pro *quærentes.*

5. In textu Græco est ἀλλὰ καὶ, quod est ad literam, *sed & aliorum*, quæ particulæ non videntur significare comparationem, vt in paraphrasi nos sumus interpretati, sed coniunctionem, vt Paulus exhortetur, non tantum commoda propria quærere, sed & aliorum. Verùm expositores vrgent particulam &, quam noster interpres omisit, & videntur accepisse particulam ἀλλὰ, non vt aduersatiuam tantùm, sed comparatiuè, vt in paraphrasi.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

6. Illud *enim* aut debet habere vim cõtinuantis particulæ, aut si caussalis eſt, illud imperatiuum *ſentite*, non debet eſſe tantùm exhortantis, ſic enim non redderet bene ſenſum cauſalem, ſed vt in paraphraſi, quaſi dicat: Opus eſt vt ſentiatis in vobis.

7. Illud, *quod & in Chriſto*, non refertur ad illud *ſentite*, quaſi ſit ſenſus: hoc ſentite in vobis, quod in Chriſto ſentitis, ſed ſuppleri debet illud, *quod fuit in Chriſto*, & ſenſus eſt, vt in paraphraſi, opus eſt in vobis eſſe eundem affectum, qui fuit in Chriſto: addidimus verò *erga alios*, quia de hoc erat ſermo proximè præcedens.

8. Græci ſequuti Chryſoſtomum, illud, *Non rapinam arbitratus, &c.* ſic interpretantur, cum diuinitatem ſuam non haberet pro rapto, non dubitauit illam quaſi deponere diſsimulando illam, eſt enim proprium latronum rem furto ſublatam, non facile eam deponere apud alios, ne amittant; Chriſtus autem depoſuit eo modo, id eſt, diſsimulauit ſuam diuinitatem, quia non putauit eam furto habere. Verùm ſenſus paraphraſis magis placet, qui eſt Auguſtini tract. 17. in Ioan. & lib. 2. contra Maxim. cap. 5.

9. Particulam ἀλλὰ Græci putant eſſe notam correctionis, ſequuti ſenſum, quem diximus illorum verborum *non rapinam, &c.* hoc modo: Chriſtus cum non arbitraretur diuinitatem ſibi furto vſurpaſſe, non dubitauit eam diſsimulare, adeò non veritus à maieſtate ſua deſcendere, vt planè exinanierit ſe ipſum, &c. Auguſt. accipit in ſenſu aduerſatiuo, vt in paraphraſi.

10. Exinanitio refertur ad ipſum Deum, non quia naturam diuinam amiſerit Chriſtus, & euacuauerit, ſed quia aſſumpſit humilem, ideò ipſe Deus dicitur exinanitus: ſed in hac aſſumptione non potuit eſſe meritum, quia Deus mereri non poteſt ex eo, quòd aſſumeret in ſe naturam hominis, præbuit tamen nobis exemplum humiliationis.

11. *In ſimilitudinem hominum, & habitu, &c.* idem omnino ſignificat: nec ita accipiendum eſt, quaſi non aſſumpſerit verbum veram naturam humanam, ſed vmbram illius, ſed ideò dixit in ſimilitudinem, vt oſtenderet in vera natura habuiſſe, quod attinet ad peccatum, ſimilitudinem, & habitum aliorum, vt in paraphraſi. Sic Ambroſ. & Chryſoſt. in illud ad Rom. 8. *In ſimilitudinem carnis peccati*, & in illud Hebr. 4. *Pro ſimilitudine abſque peccato.* Habuit etiam ſimilitudinem aliorum, non autem veritatem, quod attinet ad natiuitatem, & generationem ſuam: quia alij ex ſemine viri, Chriſtus de Spiritu ſancto.

12. Illud *&*, pro *etiam* poſitum eſt, & valet idem, quod *viciſsim*: hic enim explicat Paulus, quòmodo Pater rependerit vices pro humilitate, & obedientia. De hoc teſtimonio plura alia dicta ſunt 3. part. diſ. 79. c. 2. & 4. & q. 20. art. 2.

13. No-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

13. Nomen *Iesu*, hoc loco accipi pro re, ostendi satisſimè 3. p. d. 108. c. 1. in fine ex Patribus Græcis: alludit verò Paulus ad illud Isai. 46. *Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia incuruabitur mihi omne genu, &c.*

14. Per particulam *itaque*, quæ est nota illationis, applicat Paulus exemplum Christi ad id, quod proposuit.

15. Totum illud, quod habetur num. 15. suppleri debet: cum enim Paulus adduxisset exemplum Christi, qui ob nostram vtilitatem seipsum humiliauit, &c. non vult inferre inde, nos debere nostram salutem operari cum timore, & tremore, neque enim id videtur ad propositum, sed ex Christi exemplo colligit, nos eodem modo facere debere, & quia id ad salutem nostram spiritualem attinet, dixit, *itaque fratres, &c. cum metu, & tremore operamini vestram salutem*, & non dixit: itaque fratres in humilitate quisque vestrum alium sibi præstantiorem existimet, & quærat, quæ sunt aliorum, non quæ sua sunt.

16. Ideò dicit, *cum timore, &c.* quia Deus est, qui operatur: ob id enim timere debemus, quia Deus sola sua voluntate præuenit nos congrua vocatione. quam si subtrahat, non operabimur salutem nostram. subtrahere verò potest ex seipso, & facit aliquando: timere ergo debemus, ideò dictum est, *non est volentis, &c.* ad Rom 9. vt explicaui in paraphrasi illius loci.

17. *Pro bona voluntate*, Græce est εὐδοκίας, quod aliàs *beneplacitum* vertit interpres. Dixit verò *pro bona voluntate*, ad excludenda merita nostra, vt in paraphrasi. Alium sensum habet Chrysost. tamen non multum quadrat contextui rationis, qua vtitur Paulus.

18. Redit ad id, quod proposuerat, nihil scilicet per contentionem agendum. Dicit verò ad eos, *omnia autem facite, &c.* supple, *quæ pertinent ad salutem vestram*, quibus dixerat ante: *operamini vestram salutem.*

19. Pro *hæsitationibus*, alij vertunt *disceptationibus*, & idem est: qui enim disceptat, vertit in dubium, vtrum hoc bene fiat, vel non.

20. Vocem *simplices* quidam coniungunt cum voce *filij*.

21. *Retinentes* est participium, quod debet coniungi cum verbo *sitis*, quod præcessit, & ideò interpretati sumus, *retineatis*. Participium verò Græcum ἐπέχοντες, significat sustinentes, vel retinentes aliquid studio, ne eripiatur. Hortatur verò Paulus, vt retineant non tantùm verbo, & fide, sed etiam moribus, quod antea dixerat.

22. Illud *in diem Christi*, aliqui coniungunt cum eo, *in gloriam meam*, vt sit sensus: vt gloriari possim de labore meo in die iudicij: nos retulimus ad verbum *retinentes* In illum verò diem dicitur, quis retinere bonam doctrinam, & bonos mores, quia recepturus est præmium illorum coram vniuersis.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

23. Vt illa particula aduersatiua *sed*, sensum expleat, suppleri debet id, quod adiecimus, *non solùm lætor, &c.* sic enim ostendit, non solùm de præterito labore, sed de futuro etiam pro ipsis gaudere.

24. In hoc loco non significat instantem mortem, quia iam dixerat se sperare periculum illius euasurum esse, sed vt in paraphrasi, si contingat mori.

25. *Supra sacrificium*, in Græco est ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, & particula ἐπὶ, cum datiuo significat causam, & Latinè *propter*.

26. Fidei vestræ intransitiuè accipiendum est: hîc enim non meminit Paulus alicuius sacrificij, quod ipsi Philippenses sua fide offerrent Deo, sed ipsos appellat sacrificium ratione fidei, quod ipse Paulus, dum eos lucratus est prædicatione sua, obtulit Deo.

27. Verbũ Græcum συγχαίρω, significat congaudeo, sicut & χαίρω, ex quo componitur *gaudeo*, quo & vsus est Paulus. Interpres noster transtulit *congratulor*; sed idem vtroque modo est sensus.

28. Particula *enim* causam reddit, quare potius Timotheum mittat ad ipsos, quàm vllum alium.

29. Particula *enim*, rationem reddit, cur solus Timotheus sit, qui sincero affectu curam haberet illorum, cum alij etiam essent, qui in Euangelio viderentur elaborare, &c. Cum verò dicit *omnes* intelligit, vt plurimum, aut eos alios, quos ipse posset mittere præter Timotheum.

30. Verbum Græcum γινώσκετε, ambiguum est indicatiuo, & imperatiuo modo: noster interpres vertit in modo imperandi.

31. Apostolum Philippensium intelligit Paulus, siue quia missus fuit ab ipsis ad Paulum, siue quia ipsis Euangelium prædicauerat. Prior sensus mihi magis probatur, quia cum dixerit Paulus, neminem se habere, quem mittere posset, nisi Timotheum, quia omnes alij quærebant, quæ sua sunt, indicat apertè, apud se non habere alium familiarem idoneum, quem posset mittere: nam de Epaphrodito non intelligit illud, *Omnes enim quærunt quæ sua sunt*, cum ipsius fidem, & virtutem in fine Epistolæ commendet, quare Epaphroditus non erat familiaris tunc ipsius Pauli, sed missus potius ad ipsum eleemosynæ gratia.

32. Græcè est ἀδημονῶν, quod vulgatus vertit *mæstus*, Ambros. verò vertit *impatienter solicitus*, id quod Græca ipsa vox exprimit.

33. Græcè est σπουδαιότερος, quod Erasmus vertit *studiosius*, sed Chrysost. interpretatur, sine mora, sicut noster interpres vertit.

34. *In Domino* quidam referunt ad verbum *excipite*, vt sensus sit, excipite illum in Domino, sed nos conteximus cum præcedente in hunc modum, *cum gaudio in Domino*.

35. Illud *eiusmodi*, implicitè continet pluralem numerum, vt ex Græco ma-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

co manifestum est, dicitur enim τοῖς τοιούτοις, ac si dicat *eos, qui eiusmodi, &c.*

36. Ambiguum satis est, vtrum intelligat Paulus de morte, quæ imminebat Epaphrodito à Nerone, cuius periculo ipse se exposuit accedens ad Paulum vinctum in carcere, vt intelligit Chrysost. aut de mortis periculo ex morbo, vt nos cum aliis interpretati sumus. Verùm cum antea Paulus fecerit mentionem morbi, probabile est de periculo illius hîc etiam loqui.

ARGVMENTVM
CAPITIS III.

EXhortatur Philippenses, vt caueant iudaizantes, ne ab eis decipiantur, quos appellat concisos, non circuncisos, vt suo loco notabimus, ostenditq́ue veros circuncisos esse, qui spiritu seruiunt Deo, de qua circuncisione gloriari quis merito possit, sed in Christo; de carnali verò circuncisione nulla ratione, quanquam si de ea gloriandum esset, non minor ex ea esset Paulo causa gloriæ, quam aliis. Verùm tamen omnia merito se reliquisse inquit pro Christo, cuius iustitia vult inueniri iustus, & in summo studio proficere. Inuitat tandem Philippenses ad sui imitationem.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

CAPVT III.

1 DE cetero fratres mei gaude-
te in Domino. Eadem vo-
bis scribere, mihi quidem non
pigrum, vobis autē necessarium.
2 Videte canes, videte malos ope-
rarios, videte concisionem: nos
3 enim sumus circuncisio, qui spi-
ritu seruimus Deo, & gloriamur
in Christo Iesu, & non in carne
4 fiduciam habentes: quanquam
& ego habeam confidentiam in
5 carne. Si quis alius videtur confi-
dere in carne, ego magis, circun-
cisus octauo die ex genere Israel,
de tribu Beniamin, Hebræus ex
Hebræis, secundum legem Pha-
6 risæus, secundum æmulationem
persequens Ecclesiam Dei, se-
cundum iustitiam, quæ in lege
7 est, conuersatus sine querela. Sed
quæ mihi fuerunt lucra, hæc ar-
bitratus sum propter Christum
8 detrimenta. Veruntamen existi-
mo omnia detrimētum esse pro
pter eminentem scientiam Iesu
Christi Domini mei: propter
quem omnia detrimentum feci,
& arbitror vt stercora, vt Chri-
9 stum lucrifaciam. Vt & inueniar
in illo non habens meam iusti-
tiam, quæ ex lege, sed illam, quæ
10 ex fide est Christi Iesu: quæ ex
Deo est iustitia in fide, ad cogno-
scendum illum, & virtutem resur-
rectionis eius, & societatem pas-
sionum illius: configuratus mor-
11 ti eius; si quo modo occurram ad
resur-

PARAPHRASIS.

HActenus, ô Philippenses, in mœrore, & tristitia fuistis, tum ob ægritudinem Epaphroditi, tum etiam ob vincula mea, 1 reliquum iam est, vt gaudeatis, iuxta Domini tamen voluntatem, 2 vt decet Christianos homines. Mihi quidem non erit molestum eadem sæpius ad vos scribere, & de eisdem rebus commonere, vobis autem est maximè 3 necessarium: sic enim & tutiores vos reddam, ne labamini. 4 Cauete igitur homines impudentes, iudaizantes inquam, quos meritò canes appellem, qui se non tantùm venditant pro Christianis, sed etiam pro Euangelistis. Cauete hos malos operarios, & corruptores Euangelij. Cauete hos carnaliter sine delectu 5 circuncisos: vera enim, & quæ Deo placet, circuncisio apud nos est, qui spiritu fidei seruimus Deo, & gloriam 6 ex Christi gratia & spiritu; non ex circuncisione, 7 & generis prosapia, quærimus. Quanquam ego 8 si vellem, de his etiam potiori ratione possem gloriari, quàm alij plures, qui ea de re videntur se iactare posse: ego enim circuncisus sum 9 octauo die, non tanquam proselytus adoptione, sed genere Israelita 10 de tribu Beniamin. 11 Hebræus natus ex Hebræis parentibus: inter Iudæos verò in modo obseruandi ipsam legem 12 Pharisæorum sectam, & religionem tanto studio, & zelo sectatus,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

resurrectionem, quæ est ex mor-
12 tuis. Non quod iam acceperim,
aut iam perfectus sim: sequor
autem, si quo modo comprehen-
dam, in quo & comprehensus
13 sum à Christo Iesu: fratres, ego
me non arbitror comprehendis-
se. Vnum autem, quæ quidem re-
tro sunt obliuiscens, ad ea ve-
rò quæ sunt priora extendens me
14 ipsum, ad destinatum persequor,
ad brauium supernæ vocationis
15 Dei in Christo Iesu. Quicunque
ergo perfecti sumus, hoc sentia-
mus: & si quid aliter sapitis, &
16 hoc vobis Deus reuelabit. Ve-
runtamen ad quod peruenimus,
vt idem sapiamus, & in eadem
17 permaneamus regula. Imitatores
mei estote fratres, & obseruate
eos, qui ita ambulant, sicut habe-
18 tis formam nostram. Multi enim
ambulant, quos sæpe dicebam
vobis (nunc autem & flens dico)
inimicos crucis Christi: quorum
19 finis interitus; quorum Deus
venter est, & gloria in confusio-
ne ipsorum, qui terrena sapiunt.
20 Nostra autem conuersatio in cœ-
lis est: vnde etiam Saluatorem
expectamus Dominum nostrum
21 Iesum Christum, qui reformabit
corpus humilitatis nostræ confi-
guratum corpori claritatis suæ,
secundum operationem virtutis
suæ, qua etiam possit subiicere si-
bi omnia.

*ctatus, vt ad eam tuendam, & am-
plificandam Christi Ecclesiam perse-
cutus fuerim. 13 Quod si bonos
mores, qui lege scripta præcipiuntur,
spectes, sine vlla offensione inter Iu-
dæos ita versatus sum, vt nullus mihi
obiicere posset, me in vlla parte le-
gem prætermisisse. 14 Sed nihilo-
minus de his omnibus nullo modo
gloriabor: hæc enim, quæ mihi 15
videbantur esse alicuius momenti,
comparatione Christi, & veritatis
Euangelij pro damnis duco; 16 imò
verò ceteras res huiusmodi, siue phi-
losophiam, siue opes, siue quæcunque
alia, præ excellentia Euangelij Iesu
Christi nihili facio, duco pro stercori-
bus, & vilissimis rebus, 17 omni-
umque iacturam feci, vt mihi Chri-
stum comparare possem, nempe vt
18 consequerer, 19 non sanè iusti-
tiam ex proprio meo labore, & legis
sola notitia, nusquam enim ea inue-
nitur; sed 20 virtute Christi eam
veram iustitiam, quæ spiritu fidei
ipsius Christi comparatur: quam Deus
largitur subministrans interius spiri-
tum fidei, quo cognoscamus ipsum,
& 21 potentiam, qua iustos à mor-
tuis excitaturus est in vitam immor-
talem, & impaßibilem, quantumque
habeat momenti meritorum ad eam
consequendam, si quis pro ipso Chri-
sto paßiones sustineat: 22 vt conse-
querer, inquam, iustitiam veram ex
spiritu Christi cõformis effectus mor-
ti, & paßioni ipsius, 23 si qua ratione pertingam gloriosam resurrectionem.*

Dixi

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

*Dixi, si qua ratione pertingam, 24 quòd nondum brauium acceperim, nec
finem adhuc virtutis sim adeptus. 25 Prosequor igitur ad nihil aliud atten-
dens, aut cogitans, si qua ratione assequar virtutis perfectionem à Christo, &
cumulum, ad quem apprehensus, & electus fui. Ego sanè quanquam Aposto-
lus sum, arbitror me nondum ad virtutis culmen 26 peruenisse; vnum au-
tem hoc 27 ago, nimirum oblitus 28 iam rectè à me facta, & ea veluti à
tergo relinquens ad id, quod à fronte est, & adhuc superest acquirendum, me
ipsum quasi toto corpore, & manibus 29 protendens 30 ad scopum per-
fectionis, qui vocatione superna Dei ex Christi gratia quasi brauium præfixus
est, persequor. 31 Quilibet vestrûm quantumcunque perfectus fuerit, hoc
ipsum, quod longa metaphora expreßi, sentire debet, nimirum ad ea, quæ præ-
terita sunt, non esse nobis aspiciendum, ne eorum memoria vanè detineamur,
quasi iam perfectionis vltimum fuerimus consequuti, sed ad ea, quæ adhuc
facienda supersunt, incitemur. Quod si contrarium adhuc sentitis, & existi-
matis nihil vobis deesse ad perfectionis cumulum, Deus qui multa alia vobis
dedit charismata, hoc etiam addet: 32 persuadebit nimirum gratia sua hanc
modestiam, & humilitatem, vt vobis adhuc multum ad perfectionis finem
deesse credatis: interim tamen id quod iam consequuti estis in via perfectio-
nis, 33 retinere curate, videlicet, vt 34 eandem doctrinam, & dogmata
sequentes intra eandem regulam fidei contineamini. Nec in vobis sint schisma-
ta, nec vllus noua dogmata confingat: vnà cum ceteris me imitamini, & auen-
tes considerate eos, quos videritis iuxta normam 35 nostram, quam habetis,
& bene nostis, sequi vitæ conuersationem, vt illos etiam imitemini: multi
enim quos antea vobis dicebam inimicos esse crucis Christi, nunc autem, &
cum lachrymis iterum dico, 36 alios longe diuersos sectantur vitæ mores,
in luxu nimirum, quiete, & otio, qui ad extremum interitum animæ prope-
vant; 37 quorum vnicum studium in eo est, vt ventri satisfaciant, ac si
Deus ipsorum esset, 38 qui in eis rebus turpibus gloriantur, quarum ipsos
pudere deberet, & terrestria, & caduca tantum curant. Nos autem mente,
& affectu in rebus spiritualibus, & in ipso cœlo versamur 39 ex quo ven-
turum expectamus saluatorem Dominum nostrum Iesum Christum in extremo
die resurrectionis, qui corpus nostrum 40 humile, & abiectum mutabit, vt
conforme sit corpori ipsius glorioso, ea nimirum virtute, & potentia
sua, qua non solùm hoc præstare, sed vniuersa sibi subiicere
etiam potest, vt libuerit.*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ANNOTATIONES.

1. Illud *de cetero* in initio capitis implicitum habet id, quod ante suppleuimus.

2. Illud *in Domino*, hoc loco significat secundum Dominum, quod frequens est in hac Epistola, vt supra vidimus.

3. Græcè est ἀσφαλές, quod tutum significat, noster verò interpres vertit *necessarium*, idem tamen sensus vtroque modo est, vt in paraphrasi, ideò enim necessarium erat, vt tutiores essent.

4. *Videte* posuit pro *cauete*, qui enim aliquid cauere debet, oportet illud aspicere.

5. In Græco non est περιτομήν, Latinè circuncisio, sed est κατατομήν, Latinè concisio: vtitur verò Paulus hoc nomine, quod contemptum habet, concisio enim est sine delectu, & inutiliter, vt notat Chrysostom. dicitur verò circuncidi id, quod expolitur resectis superuacaneis, sic ergo Iudæos opprobrij gratia appellat concisionem, hoc est, concisos.

6. Gloriari in Christo idem est, quod Christi gratiæ gloriam tribuere, & hoc est ex Christi gratia gloriam quærere.

7. In carne fiduciam habere est gloriari ex carnis prosapia, vel ex his, quæ inde sequuntur, vt infra explicat Paulus.

8. In verbo *habeam* est sensus potentialis, vt in paraphrasi.

9. Dicit *octauo die*, vt ostendat se esse Iudæum natum, qui octauo die ex lege debeat circuncidi.

10. Gloriatur se esse de tribu Beniamin, non quia illa esset nobilissima: contra enim Saul humilitatis gratia dixit 1. Reg. 9. se esse de tribu Beniamin; sed quia illa tribus posteà in diuisione aliarum à tribu Iuda, mansit semper sub Regibus Iuda, quod fuit maximo honori omnibus ex illa tribu.

11. Addit *Hebræus, &c.* ad ostendendam generis sui antiquam nobilitatem ortam ex Hebr.

12. Hanc sectam fuisse bonam ex hoc textu Pauli colligitur, nisi enim ordo ille honestus fuisset, nunquam eum commemorasset Paulus inter ea, de quibus apud homines gloriari posset.

13. Quare non dixerit Paulus secundum iustitiam, quæ ex lege est, sed *quæ in lege est*, dicemus in fine, in quadam peculiari annotatione, vbi hunc locum, & eum, vbi inferius dicit *iustitiam quæ ex lege est*, explanabimus.

14. Particula *sed* habet inclusum sensum contrarium, quem expressimus, & causam illius.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

15. Verbum *fuerunt*, non planè affirmat, neque enim illa fuerunt lucra, vt infra Paulus, ſed videbantur eſſe iudicio hominum.

16. *Veruntamen* eſt hîc particula corrigentis, non aduerſatiua, rectè igitur interpretati ſumus *imò verò*, nec hîc eſt repetitio eiuſdem, ſed per omnia intelligit cetera, quæ numerare prætermiſit.

17. *Fidei detrimentum*, vel, vt interpretati ſumus, iacturam. Quidam putant dixiſſe Paulum, quia illa erant aliquo modo bona, & ſolùm comparatione Euangelij reputabat Paulus detrimenta, tanquam minus bona, quam eſſet Euangelium: verum ſtatim patebit illa non eſſe lucra vera apud Deum, ſed apud homines tantum: propterea dixit, quę videbantur lucra, nempe hominibus, ſe reputaſſe detrimenta propter Chriſtum. Dicit verò iacturam illorum feciſſe, non quod damnum apud Deum paſſus eſſet, ſed tantum apud homines ea omnia relinquendo, quod verò ea non fuerint lucra apud Deum, conſtat, quia zelo perſequi religionem Chriſti non erat bonum. Deinde eſſe Phariſæum, & Iudæum natione tantũ, apud Deum nullius erat valoris, quia apud ipſum circuncisio nihil valet, ſed noua creatura. De iuſtitia legis idem dicendum eſt, vt conſtabit ex annotatione peculiari in fine.

18. *Inueniar*, Hebraiſmus eſt, vt ſupra cap. 2. *Et habitu inuentus vt homo*, idem ſignificat quod eſſe, ſenſus igitur eſt, vt ſim habens iuſtitiam, &c. hoc eſt, vt habeam, aut vt conſequar.

19. Iuſtitiam ſuam dicit ſuo labore partam, quam ſibi Iudæi arrogabant, dicit ergo Paulus ſe nolle conſequi hanc iuſtitiam, non quia putet reuera talem aliquam eſſe iuſtitiam, & ſanctitatem, ſed velle iuſtitiam ex ſpiritu fidei Chriſti comparatam. Hunc locum explanauimus latiſsime 1. 2. diſp. 180. cap. 4. & alibi, quare verò dicat ex lege, infra notabimus.

20. *In illo* idem eſt, quod virtute illius iuxta illud, *in Domino meo transgrediar murum*.

21. Non loquitur Paulus de potentia, qua Chriſtus ſe excitauit à mortuis, ſed de reſurrectione iuſtorum, id autem fit manifeſtum ex eo quod dicitur paulò inferius, *Si quomodo occurram ad reſurrectionem*, &c.

22. *Configuratus*, &c. coniungi debet cum eo, quod præceſsit, *vt inueniar*. vt ab eo verbo regatur participium *configuratus*, vt quidam interpretantur, ſic: *dum conformis efficior*, &c. ſed certè durior fit contextus literæ, & participium ita poſitum non patitur hanc interpretationem, Græcè εἴπως, *ſi quomodo*, vel *ſi fortè*.

23. Quidam putant eſſe dubitantis, quod Paulus non eſſet certus de ſua ſalute, & vtuntur hoc teſtimonio contra Caluinum ad probandum, neminem certum eſſe de ſua ſalute, & iuſtitia: verùm non eſt cur Paulum ſub hac lege comprehendamus. Quare cenſeo particulam

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ὅπως, non eſſe dubitantis, ſed indicare libertatem arbitrii in ſua ſalute & iuſtificatione.

24. Illud *non quod*, non eſt corrigentis id, quod dixerat, vt quidam arbitrantur, vix enim ſic poſſet contextus ordinari: eſt ergo particula cauſalis, cui ſi negatio illa poſtponatur, optimum reddit ſenſum, vt in paraphraſi, quę ex Theophylacto deſumpſimus. In Græco eſt *οὐχ ὅτι*, quod ſignificat *non quod*, & eſt corrigentis; hic tamen vim habet, vt diximus, cauſalis.

25. In Græco eſt verbum *διώκω*, quod eſt verbum ſtadiorum, ſignificatq; pluſquam currere, nimirum toto conatu, nihil aliud intuendo, aut cogitando currere.

26. Illud *apprehendiſſe*, non refertur hic ad brauium æternæ gloriæ, nimis enim compertum erat, nondum Paulum ad illud perueniſſe, ſed ad culmen perfectionis in hac vita, vt in paraphraſi.

27. Sermo eſt ecclipticus, ſuppleri debet illud *ago*, vt ſenſus conſtet.

28. Dicit ſe obliuiſci bene antea facta: horum enim memoria ſolet ſegniores facere, potius ergo, vt inquit Chryſoſt. ad id, quod ſuper eſt, more currentium in ſtadio, tendere debemus, quam ad præterita reſpicere.

29. Græcè eſt participium *ἐπεκτεινόμενος*, ſignificat autem eum, qui non ſolum currit, ſed etiam manus, & corpus extendit, vt brauium apprehendat.

30. Ex hoc loco conſtat, hîc loqui Paulum non de præmio beatitudinis, ſed de ſcopo perfectionis, vt num. 26. notaui, quam brauio comparat, quod omnibus, tanquam quid pretioſum in hac vita, proponatur.

31. Illud *quicunque perfecti ſumus*, Auguſtinus intelligit de perfectione viæ, non patriæ: ſupponit enim hactenus de perfectione patriæ locutum Apoſtolum; ſed cum probatum maneat, locutum antea fuiſſe de perfectione viæ, locum non habet explanatio Auguſtini. Verùm ne Apoſtolus contraria ſibi doceat, Ambroſius intelligens de perfectione viæ explicat hoc, non abſolutè, ſed comparatione aliorum, ac ſi dicat: Nos qui comparatione vulgi perfecti ſumus, &c. Alij intelligunt per ironiam dictum de Philippenſibus, qui ſe iactabant perfectos, planior eſt expoſitio paraphraſis ſecundum vocum proprietatem, ſi ſuppleatur particula *quantumcunque*, vel *tametſi*. Nec ſibi contraria dicit Apoſtolus: quod enim antea dixerat, ſe nondum aſſecutum perfectionem, intelligit de ea, quam in hac vita poſſet acquirere: cum verò ſubdit, *quicunque perfecti ſumus*, intelligit de perfectione non vltima, & maxima, quam quis habere poteſt gratia Dei, ſed de perfectione abſolutè: contendit igitur quemcunq; perfectum hoc ſen-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

tire debere, nimirum sibi adhuc multum deesse perfectionis, & virtutis.
32. *Reuelabit* hoc loco non tam docere, quàm persuadere significat.
33. Sermo est ecclipticus, & suppleri debet illud *retinere curate.*
34. Verisimilius est hîc Paulum potius respexisse ad doctrinam, quàm ad mores, vt OEcumenius aduertit: quanquam Theophylactus primo de vita, deinde de doctrina intelligit. Redit ergo ad id, quod initio capitis proposuit, videlicet vitandos esse iudaizantes, volentes noua dogmata inducere.
35. Quidam legunt per appositionem *formam nos*, sic legunt Græca exemplaria, alij legunt *formam nostram*, idem autem est vtriusque literæ sensus.
36. Pauca illa si suppleantur, quę facilè ex antecedentibus intelliguntur, planior erit contextus, sermo enim concisus, & ecclipticus videtur, illud enim *inimicos Crucis Christi,* non debet coniungi cum illo *ambulant,* sed cum illo, *quos sæpe dicebam vobis,* vt in paraphrasi. Dicit verò inimicos crucis, quia austeritatem vitæ abiiciunt, quam crucem Christi, hoc est, quam Christus docuit, appellat.
37. Ad Romanos vlt. eos aliter appellauit, scilicet, *qui ventri suo seruiunt.*
38. August. serm. 15. de verbis Apostoli, & Ambros. in hunc locum referunt ad circuncisionem, quòd illi gloriantur in ea, quæ in partibus pudendis fiebat, & ideo dixisse Paulum *in confusionem ipsorum;* Græci interpretantur, vt nos in paraphrasi. Forsan referri posset ad futuram confusionem, & ignominiam in die iudicii.
39. Ambiguum est, vtrum particula *vnde* sit illatiua, an relatiua, quæ ad cœlum referatur; in Græco est *ex quo*, scilicet cœlo, quare particula erit relatiua, & optimè subiungit, *ex quo expectamus, &c.* illic enim mens nostra infixa esse solet, vnde aliquod magnum bonum expectamus.
40. *Corpus humilitatis,* est Hebraismus pro eo quod est, corpus humile, adiectiuo enim carent Hebræi, & genitiuo substantiui illud exprimunt. Idem de illo *corpus claritatis sua,* hoc est, gloriosum, & clarum.

Obser-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

Obseruatio circa num. 13. & 19.

Circa numerum 13. & 19. obseruandus est modus loquendi Apostoli: dicit enim num. 13. *Secundum iustitiam, quæ in lege est, conuersatus sine querela*, non dicit, quæ est ex lege: nunquam enim supponit ex lege sine gratia Dei esse aliquam iustitiam, quam ipse habuisset in Iudaismo, & ideò sine querela vixisset, quia vt ex tota Epistola ad Romanos constat, *litera ipsa occidit*, hoc est, sola lex sine gratia est occasio peccati, non autem sufficiens ad rectè viuendum: quod tam intelligendum est de ea parte, quæ pertinet ad mores, quàm de ea, quæ circa ceremonias versatur: illarum enim obseruatio secundum rationem ex sola litera legis non erat, sed ex spiritu fidei, vt 1. 2. disputat. 189. probaui. Dicit verò iustitiam, quæ verè est in lege, hoc est, in legis obseruatione, sed ex gratiæ spiritu, iuxta illud ad Galat. 3. *Sed qui fecerit ea, viuet in eis*, hanc verò non affirmat se habuisse, in qua gloriari posset, & non apud Deum, sed inquit se vixisse sine querela, quod sanè sine spiritu gratiæ fieri potuit, nimirum sola exteriori obseruatione, in qua non saluatur vera ratio virtutis, & iustitiæ; sufficit autem ad vitam tranquillam inter homines sine querela cum laude hoc modo legem obseruare. In hac ergo, & ipse gloriari posset, sicut in cæteris, quæ narrat: numero verò 19. non dicit iustitiam, quæ in lege est, *sed quæ ex lege est*, hoc est, ex sola notitia ipsius sine spiritu fidei, cum tamen inquit. *Vt inueniar in illo non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed quæ ex fide Iesu Christi*, non supponit esse aliquam veram iustitiam ex lege, sed dicit se velle in Christo esse, vt consequatur iustitiam, non quæ sit ex sola legis notitia, quæ sanè nusquam est, sed eam, quæ est ex spiritu fidei, quæ vera iustitia est.

ARGVMENTVM
CAPITIS IV.

***H**Ortatur Philippenses, vt cum lætitia spirituali in cœpto permaneant, & pro liberalitate, qua erga ipsum vsi fuerant necessaria suppeditando, ita gratias agit, vt simul ostendat eis animum multo maiorem inopiam patiendi. Tandem salutationibus consuetis finit epistolam.*

CAPVT IV.

1 ITaq; fratres mei charissimi, &
desideratissimi, gaudiũ meum,
&corona mea: sic state in Domi-
2 no, charissimi. Euodiam rogo, &
Syntychen deprecor, id ipsum sa-
3 pere in Domino. Etiam rogo, &
te germane compar, adiuua illas
quæ mecum laborauerunt in Eu-
angelio cum Clemente, & ceteris
adiutoribus meis, quorum no-
4 mina sunt in libro vitæ. Gaudete
in Domino semper; iterum dico
5 gaudete. Modestia vestra nota sit
omnibus hominibus. Dominus
6 prope est. Nihil soliciti sitis: sed
in omni oratione, & obsecratio-
ne, cum gratiarum actione peti-
tiones vestræ innotescant apud
7 Deum. Et pax Dei, quæ exupe-
rat omnem sensum, custodiat
corda

PARAPHRASIS.

ITaq; fratres mei 1 charissimi, & desideratissimi, qui mihi estis gaudium, quia fidem suscepistis, 2 & corona quia ob labores in prædicatione causa vestri susceptos gloriosã coronam à Domino spero, sic perseuerate in ea gratia Domini sicut cœpistis. Hoc ipsum 3 rogo Euodiam, rogo etiã & Syntychen, 4 vt scil. concordes sint, & in fidei doctrina & vitæ moribus. Rogo & te, qui sub eodem iugo euangelicæ prædicationis verus mihi socius, 5 & germanus ex animo fuisti ad iuuandas istas fœminas, quas commemoraui, in hoc opere Euangelij, in quo & ipsæ versantur, quæ mecum ob eandem causam non dubitarunt multa 6 pericula simul cum Clemente, & ceteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ, subire.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

corda vestra, & intelligentias ve-
8 stras in Christo Iesu. De cete-
ro fratres, quæcunque sunt vera,
quæcunq; pudica, quæcunq; iu-
sta, quæcunq; sancta, quæcunque
amabilia, quæcunq; bonæ famæ;
si qua virtus, si qua laus disciplinæ
9 hæc cogitate. Quæ & didicistis, &
accepistis, & audistis, & vidistis in
me, hæc agite; & Deus pacis erit
10 vobiscum. Gauisus sum autem in
Domino vehementer, quoniam
tandem aliquando refloruistis
pro me sentire, sicut & sentieba-
11 tis: occupati autem eratis. Non
quasi propter penuriam dico:
ego enim didici, in quibus sum
12 sufficiens esse. Scio & humiliari,
scio & abundare (vbiq; & in om-
nibus institutus sum) & satiari, &
esurire, & abundare, & penuriam
13 pati. Omnia possum in eo, qui me
14 confortat. Veruntamen bene fe-
cistis communicantes tribulatio-
15 ni meæ. Scitis autem, & vos Phi-
lip. quod in principio Euangelij,
quando profectus sum à Mace-
16 donia, nulla mihi Ecclesia cõmu-
nicauit in ratione dati, & accepti,
nisi vos soli: quia & Thessalonicã
semel, & bis in vsum mihi misistis.
17 Non quòd quæro datum; sed re-
quiro fructum abundantem in
18 rationem vestram. Habeo autem
omnia, & abundo: repletus sum,
acceptis ab Epaphrodito quę mi-
sistis, in odorem suauitatis, ho-
stiam acceptam, placentem Deo.
Deus

*ire. Lætamini in Domino iterum at-
que iterum, etiam si in afflictionibus
& tribulationibus versemini, & in
eis animi vestri 7 æquitas, & mo-
deratio palam appareat: 8 dies 9
enim iudicij non longe abest, in quo
veram laborum accipietis coronam;
illi verò, qui vos persequuntur, pec-
cati sui pœnas dabunt: sed in medio
omnium aduersitatum, & tribula-
tionum 10 in omni re, aut negotio,
11 id quod vobis in votis est, & de-
sideratis, Deo proponite per oratio-
nem; & obsecrationem, 12 quibus
& gratiarum actionem adiungite;
quòd si aduersarij, & hostes vos cir-
cumstant, pace, & tranquillitate, quã
Deus suis largitur, 13 & in omni-
bus ingeniorum machinationibus,
superior est, custodite diligenter ve-
stræ voluntatis affectum, & mentis
iudicium, 14 ne à Christo, cui semel
adhæsistis, excidatis. Quod reliquum
est, quæcunq; vera sunt, & à fictione
aliena, honesta, & sincera, iusta, &
æqua, sancta, digna vt amentur, ad
bonum nomen spectantia, quidquid
virtutis, & laudabilis disciplinæ est,
hæc meditamini, & exercete, &
vt summatim dicam, quæ didici-
stis, accepistis, audistis, & vidi-
stis in me, hæc operamini; & Deus,
qui autor est pacis, qua dixi custo-
diendum affectum, & intelligentiam,
erit vobis propitius, & eam donabit.
Gauisus autem sum vehementer læti-
tia, quæ decet verum Christianum,
secun-*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

20 Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum, secundum diuitias suas in gloria, in Christo Iesu. Deo autem, & Patri nostro gloria in secula seculorum. Amen. Salutate omnem sanctum in Christo Iesu, salutant vos qui
21 mecum sunt, fratres. Salutant vos omnes sancti, maximè autem qui de Cæsaris domo sunt. Gratia Domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

secundum Deum, quod iam tandem postquam cessastis, ab officiis præstandis, 15 cura de me in vobis refloruit, & sicut antea de me curare cœpistis: intermisistis autem consuetam solicitudinem, & officium, quod 16 impediti eratis, deeratq; vobis opportunitas aliquid mittendi. 17 Nec verò gaudeo, quod paupertatem, quam vestris eleemosynis subleuastis, ægrè ferrem: didici enim rebus, quæ ad manus mihi sunt, 18 contentus esse, noui æquo animo me gerere in tenuitate, & abundantia rerum per omnia assiduè probatus, scio modum tenere, vbi egregium est prandium, & famem pati, vbi copia rerum deest, omnia æquè possum 19 virtute Dei, qui mihi vires præstat. 20 Verum gauisus sum, quòd benefeceritis vestra erga me charitate, 21 participare volentes præmium, quod me manet ex paupertate, & tribulatione mea, eam eleemosynis subleuando. 22 Porrò me non gaudere, quia meam inopiam subleuastis, sed quòd in vestram vtilitatem spiritualem vestris rebus, & facultatibus mihi subuenistis, vel hoc vnum satis demonstrat, quod meum commodum ego non quæro, nec ab his omnibus, à quibus accipere subsidium possem, illud efflagito. 23 Id quod vos optimè nostis: in principio enim meæ prædicationis, cum profectus sum à Macedonia, à nulla Ecclesia (cum tamen iure possem tanquam dignus minister) quidquam accepi, nisi à vobis tantùm, qui Thessalonicam semel, & iterum in vsum mihi necessaria ad egestatem subleuandam misistis. 24 Non igitur gaudeo, quòd quæram meum commodum, sed gaudeo, quòd desiderem 25 in vestram vtilitatem vos liberales esse, & fructificare per eleemosynas. 26 Accepi itaque omnia, quæ veluti censum, & redditum digno ministro tribuistis, & 27 mihi satis superque existimo: explestis indigentiam, & inopiam meam his, quæ per Epaphroditum misistis, 28 eaque Deo gratissimum, & suauissimum sacrificium fuerunt: Deus autem meus, 29 desiderium, & studium, quod erga me habuistis, vt est ditissimus, expleat 30 gloria fœlicitatis æternæ, 31 per merita Domini nostri Iesu Christi. Amen. Salutate nomine meo omnem 32 fidelem, & in Christo baptizatum. Vos autem salutant fratres, quos mecum habeo ministros, & adiutores Euangelij; salutant etiam omnes ad Christum conuersi, qui sunt Romæ, maximè verò, qui de

Cæsaris

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

Cæsaris familia sunt. Gratia Domini nostri Iesu Christi sit cum Spiritu vestro. Amen.

ANNOTATIONES.

1. Græcè est *dilecti*, & *desiderati.*
2. *Corona* hoc loco intelligi posset, quòd ipsorum fidem, & profectum Paulus pro corona sui laboris diceret.
3. Quod est Latinè *rogo*, & *deprecor*, Græcè est idem verbum repetitum, cuius anadiplosis emphasin habet, verbum est παρακαλέω, quod hortor, aut excito significat.
4. Ferè omnes ad morum concordiam referunt, alij ad doctrinam, de qua superiori cap. ad vtrunque autem referri nihil obstat.
5. Græcè est σύζυγε, & dicitur Latinè *coniugalis*, qui est cum alio sub eodem iugo; ζυγός enim iugum significat; quæ verba perperam aliqui, quos Faber Stapulensis, & Erasmus sequuti sunt, interpretantur *germana coniux*, quibus omnes Patres contradicunt, præsertim Græci, ex quibus Theophylactus eam reddit rationem, quòd Paulus dixerit *germane* in genere masculino, cum tamen dicere debuisset in fœminino, si de vxore intelligeret. Tertiam reddit OEcumenius, quòd stultum esset putare Paulum vxorem suam reliquisse Philippis, sed vel Hierosolymis, vel in ciuitate Tharsi, vbi educatus fuerat; appellat igitur coniugalem ibi virum aliquem coadiutorem in Euangelio, quis autem ille fuerit, non constat: tametsi Chrysostomus, Theophylactus, & OEcumenius, multa de hoc homine dicant diuinantes, quis nam ille fuerit. Mitto autem quæstionem de Paulo, & Apostolis, vtrum vxores habuerint, an non, hanc enim fusè disputaui in tractatu de Sacramento ordinis, in postrema disputatione de continentia sacrorum hominum.
6. *Laborauerunt*, hoc loco non refertur ad industriam, & solicitudinem, sed ad pericula, & aduersitates toleratas.
7. Græcè est ἐπιεικὲς, neutrum adiectiuum Latinè æquum pro substantiuo ἐπιείκεια, quæ vox interdum significat æquitatem, quæ est pars iustitiæ, de qua Arist. Ethic. c. 10. nonnunquam modestiam in externa conuersatione, aliquando animi moderationem, in quo sensu hîc vsurpatur, cum agatur de afflictionibus, & tribulationibus. Sic intellexit hunc locum S. Thom. 2. 2. q. 120. art. 2.
8. Illud, *Dominus prope est*, quidam interpretantur hoc modo: paratus est opem ferre.

9. Latini subintelligunt causalem *enim*, quæ optimè quadrat contextui, Græci verò inde nouam periodum incipiunt.

10. Illud *in omni*, non debet coniungi cum oratione, est enim in Græco ἐν παντὶ, quod est neutrius generis: Vt autem coniungeretur cum oratione, quæ Græcè etiã est fœminini, nempe προσευχὴ deberet esse πάσῃ quare Græcanica scholia addunt πράγματι, hoc est, *re*, ac si dicat, in omni re.

11. *Petitiones* hoc loco desiderium, non orationem, & postulationem significant, nam postulatio ab oratione non distinguitur. Quare si orationes significaret, frustra dixisset, *Oratione petitiones vestræ innotescant, &c.* perinde enim esset, atque dicere, oratione oratio vestra innotescat: nec verò significat desiderium, & affectum ipsum voluntatis secundum se, sed rem desideratam, & petitam, hæc enim dicitur etiam desiderium, vnde obtinere dicitur petitionem, hoc est, rem petitam.

12. Illud, *in gratiarum actione*, non debet coniungi cum præcedentibus, quamuis enim oratione Deo manifestamus id, quod desideramus, id tamen non fit per gratiarum actionem, quæ est pro re obtenta, sed dicit *cum gratiarum actione*, quia post orationem illa adiungenda est pro beneficiis collatis.

13. Huius pacis meminit Dominus in Euangelio Ioan. c. 14 cum dixit, *Pacem meam relinquo vobis*, cùm verò dicit, *exuperat omnem sensum*. August. intelligit de intellectu humano, & Angelico, qui nequit comprehendere pacem, qua Deus nos diligit. Ambrosius tamen Primasius, & alij interpretantur, vt in paraphrasi, & id confirmat verbum, quod Græcè est φρουρήσει, & significat custodiam, quæ obsessis ciuitatibus adhiberi solet.

14. Custodire in Christo, idem est, quod ne excidatis à Christo.

15. *Refloruistis*, metaphora est arborum, quæ postquam infructiferæ fuerunt tota hyeme, incipiunt reflorere adueniente æstate, vt iterum fructificent: sic enim contigit Philippensibus qui intermiserant officium subueniendi Paulo in suis necessitatibus. Dicit ergo, *refloruistis pro me sentire*, hoc est, vt sentiretis, vel curam de me haberetis, vel cura de me in vobis iterum floruit, quæ mortua videbatur. Sentire Græcè φρονεῖν est curam agere.

16 Excusat eorum intermissionem, ne ipsorum culpæ illam tribuisse videatur.

17. Incipit explicare causam gaudij vsque ad num. 20.

18. *Sufficiens esse*, quasi passiuè accipiendum est, ac si diceret, sufficienter mihi prouisum puto rebus, quas ad manus habeo.

19. Præpositio *in*, significat idem, quod *per*, id quod frequens est apud Paulum, vt in Epist. ad Rom. & Galat. vidimus.

20. Num.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

20. Num. 17. dixerat se non gaudere de ipsorum eleemosynis, quod paupertatem ægrè ferret, restabat, vt ostenderet causam, ob quam gaudebat, hanc verò explicat in hoc num. & ideo suppleuimus illud *gauisus sum*, vt sensus cum præcedentibus connecteretur.

21. Non ait, subleuantes inopiam, sed communicantes, vt in paraphrasi, quo virtutem ostendit eleemosynæ.

22. Totus iste numerus suppleri debet, nam quæ sequuntur num. 23. sunt ad probandum, quod à num. 17. proposuerat: sic enim videtur contextus optimè cohęrere, non autem si referantur, quæ dicit in n. 25. vel ad remouendam à se suspicionem, quod nimium acciperet, vt aliqui volunt: aut ad temperandum correptionem, quam superius quidam putant posuisse num. 15. iuxta Græcorum expositionem.

23. Iste numerus cum præcedenti optimè connectit totam epistolæ contexturam.

24. Hic aliqui volunt esse correctionem eius, quod dixerat, vt ostendat Paulus illud dixisse non sui gratia, sed illorum. Verum nullo modo placet mihi series, & contextus, nisi hîc intelligamus illationem ex præcedentibus, quam proposuerat, nu. 17. probandam.

25. *In vestram vtilitatem*, interpretati sumus quod Paulus dixit, *in vestram rationem.*

26. Verbum Græcum ἀπέχω, plus quàm habere significat, nimirum recipere ab aliquo veluti censum, & redditum ex agris, ideò autem eo vsus est Apostolus, vt ostendat, quæ Philippenses ad ipsum miserant, debita ei fuisse, vt notant Patres Græci.

27. OEcumenius sic interpretatur *abundo*, hoc est, plura, quàm suscepta sunt, me recepisse duco; hoc modo, aut eo, quem in paraphrasi sequuti sumus, ciuiliter, & humaniter dictum est ab Apostolo.

28. In Græco non est præpositio *in*, sed appositiuè ponitur, & sensus est, vt in paraphrasi.

29. Græca exemplaria, quæ nunc habemus, pro desiderio habent χρείαν, hoc est, necessitatem, & Græci Patres interpretantur hoc modo, vt hîc Paulus precetur illis sufficientiam, quasi dicat: ego sum repletus vestris beneficiis, Deus suppleat indigentiã vestram. Verùm Chrys. fatetur exemplaria variare, & quædam habere χάραν, hoc est, gaudium, quædam χάριν, hoc est, beneficium, studium, meritum, & vtroque modo optimè quadrat sensus, quem in paraphrasi sequuti sumus, vt scilicet hîc Philippensibus Paulus precetur æternam fœlicitatem pro beneficio accepto, vt ita Deus impleat meritum ipsorum, vel studium, aut quod perinde est, desiderium.

30. Gloriam aliqui referunt ad eam, quæ est in hoc mundo, vt Paulus precetur illis gloriam apud alios ex bono opere, quod illos faciat

glorioſos,& admirabiles. Ceterum parum videtur hoc illis deprecari, maximè ſi ſequamur lectionem noſtram, vt num. ſuperiori notauimus.

31. Illud *in Christo* non eſt intelligendum, ita vt fiat noua applicatio meritorum Chriſti merito ipſorum ad conſequendam gloriam, ſed vt merito Chriſti donetur illis perſeuerantia, vt deinde meritum hoc æterna gloria remunerari poſsit. De qua applicatione meritorum Chriſti multa dixi 1. 2. diſput. 222. capit. 3.

EPISTO-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

EPISTOLA B. PAVLI APOSTOLI AD COLOSSENSES.

ARGVMENTVM TOTIVS EPISTOLAE.

COngratulatur inprimis Colossensium fidei in Christo, & maiores in ea profectus ipsis precatur, & obiter prædicata Christi excellentia, cuius se ait ministrum esse, hortatur, vt à PseudoProphetis caueant; qui vana quadam somniorum superstitione ad Iudaicas ceremonias eos pertrahere conabantur, & quam vitæ rationem tenere debeant, demonstrat.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ARGVMENTVM
CAPITIS IV.

OStendit suum erga Colossenses amorem, quo maiorem in Deo gratiam illis quotidie desiderat, & à Deo postulat: atq; excellentiam Christi, à quo omnia bona acceperunt, commendat: & qua ratione minister illius sit, ipsis exponit.

CAPVT I.

1 PAulus Apostolus Iesu Christi
per voluntatem Dei, & Timo-
2 theus frater: iis qui sunt Colossis,
sanctis, & fidelibus fratribus in
Christo Iesu. Gratia vobis, & pax
à Deo Patre nostro, & Domino
3 Iesu Christo. Gratias agimus Deo
& Patri Domini nostri Iesu Chri-
4 sti, semper pro vobis orantes, au-
dientes fidem vestram in Christo
Iesu, & dilectionem quam habe-
5 tis in sanctos omnes, propter
spem, quæ reposita est vobis in
in cœlis; quam audistis in verbo
6 veritatis Euangelij: Quod perue-
nit ad vos, sicut & in vniuerso
mundo est, & fructificat, & crescit
sicut & in vobis, ex ea die qua au-
distis, & cognouistis gratiam Dei
7 in veritate; sicut didicistis ab Epa-
phra charissimo conseruo no-
stro, qui est fidelis pro vobis mi-
nister

PARAPHRASIS.

*PAulus 1 voluntate Dei Apo-
stolus Iesu Christi, & Timotheus
frater eius Colossensibus sanctis, &
fidelibus fratribus merito Christi Ie-
su hanc mittunt epistolam. 2 Gra-
tia vobis, & pax sit à Deo Patre no-
stro. Gratias agimus Deo, dum pro
vobis oramus intellecta fide vestra
in Christo Iesu, & dilectione, quam
erga fideles omnes habetis ob spem
vobis in cœlis repositam, quam verbo
prædicationis euangelicæ, quæ ad vos
peruenit, audistis. 3 Quẽadmodum
in vniuerso mundo, vbi iam est, fru-
ctificat non secus atque in vobis fru-
ctum facere cœpit, ex quo illam au-
distis, prout edocti in ea fuistis ab E-
paphra qui est fidelis pro vobis apud
Deum Iesum Christum minister, à quo
de spirituali vestra charitate certio-
res facti sumus. Quapropter ex qua
die illam audiuimus, non cessamus
pro*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

8 nister Christi Iesu, Qui etiam ma-
nifestauit nobis dilectionem ve-
9 stram in Spiritu. Ideo & nos ex
qua die audiuimus, non cessamus
pro vobis orantes, & postulantes,
vt impleamini agnitione volun-
tatis eius, in omni sapientia & in-
10 tellectu spiritali: vt ambuletis di-
gnè Deo per omnia placentes, in
omni opere bono fructificantes,
11 & crescentes in scientia Dei; in
omni virtute confortati secun-
12 dum potentiam claritatis eius, in
omni patientia, & longanimitate,
cum gaudio gratias agentes Deo
Patri qui dignos nos fecit in par-
tem sortis Sanctorum, in lumine;
13 qui eripuit nos de potestate tene-
brarum, & transtulit in regnum
14 filij dilectionis suæ; in quo habe-
mus redemptionem per sangui-
nem eius, & remissionem pecca-
15 torum, qui est imago Dei inuisi-
bilis, primogenitus omnis crea-
16 turæ: quoniam in ipso condita
sunt vniuersa in cœlis, & in terra,
visibilia, & inuisibilia, siue throni,
siue dominationes, siue principa-
tus, siue potestates; omnia per ip
17 sum, & in ipso creata sunt; & ipse
est ante omnes, & omnia in ipso
18 constant: & ipse est caput corpo-
ris Ecclesiæ, qui est principium,
primogenitus ex mortuis: vt sit in
19 omnib. ipse primatũ tenens, quia
in ipso complacuit omnem ple-
nitudinẽ diuinitatis inhabitare: &
per eũ reconciliare omnia in ipso,
paci-

pro vobis 4 orare, & postulare, vt perfectè cognoscatis voluntatem Dei, ad hoc vt ambuletis coram Deo sicut dignum est, in omnibus illi placentes, & in omni bono opere fructificantes, crescentes indies in scientia Dei & 5 abundanti potentia corroborati, secundum robur 6 gloriæ ipsius in 7 magna patientia, & longanimitate cum lætitia gratias agentes Deo Patri, qui idoneos nos fecit, vt participaremus sortem, & hereditatem sanctorum per fidem, & lumen Euangelij, 8 qui eripuit nos de potestate errorum, & tyrannide diaboli, & transtulit in regnum Filij sui dilecti, per quem redemptionem hanc, & peccatorum remissionem consequuti sumus: qui est imago Dei 9 inuisibilis, & ante 10 omnes creaturas. Per ipsum enim condita sunt vniuersa, quæ in cœlis, & in terra sunt, visibilia, & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum initium sumpserunt, & 11 propter ipsum creata sunt, & ipse ante omnes creaturas est, & omnes eius virtute conseruantur: ipse est 12 caput corporis Ecclesiæ, qui est 13 principium illius, primus, qui ad vitam immortalem inter omnes resurrexit, vt sit in omnibus ipse primatum tenens, eo quod placuit æterno Patri in ipso esse omnem 14 plenitudinẽ diuinitatis, potestatis & gratiæ & per eũ omnia sibi reconciliare, 15 pace composita inter

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

pacificans per sanguinem eius, si-
ue quæ in terris, siue quæ in cœlis
21 sunt. Et vos cum essetis aliquan-
do alienati, & inimici sensu, in o-
22 peribus malis: nunc autem re-
conciliauit in corpore carnis eius
per mortem, exhibere vos san-
ctos, & immaculatos, & irrepre-
23 hensibiles coram ipso: si tamen
permanetis in fide fundati, & sta-
biles, & immobiles à spe Euãgelij
quod audistis, quod prædicatũ est
in vniuersa creatura, quæ sub cœ-
lo est, cuius factus sum ego Pau-
24 lus minister. Qui nunc gaudeo in
passionibus pro vobis, & adim-
pleo ea, quæ desunt passionum
Christi, in carne mea pro corpo-
25 re eius, quod est Ecclesia: cuius
factus sum ego minister secun-
dùm dispensationem Dei, quæ
data est mihi in vobis, vt impleam
26 Verbum Dei: mysterium, quod
absconditum fuit à seculis, & ge-
nerationibus, nunc autem mani-
27 festatum est sanctis eius, quibus
voluit Deus notas facere diuitias
gloriæ sacramenti huius in Gen-
tibus, quod est Christus, in vobis
28 spes gloriæ, quem nos annuntia-
mus, corripientes omnem homi-
nem, & docentes omnem homi-
nem in omni sapientia, vt exhi-
beamus omnem hominem per-
29 fectum in Christo Iesu, in quo &
laboro, certando secundum o-
perationem eius, quam operatur
in me in virtute.

inter cœlestia, & terrestria. Vos etiam cum aliquando abalienati ab illo essetis, & propter vestra opera mala 16 mente ei essetis inimici, ipse sibi reconciliauit per mortem in corpore suo 17 mortali, vt exhiberet vos sanctos, & immaculatos, & irreprehensibiles apud se, ita 18 tamen vt permaneatis in fide fundati, & stabiles, nec moueamini à spe, quam concepistis ex Euangelio, quod audistis, & prædicatum est in 19 vniuerso orbe. Cuius prædicationis factus sum ego Paulus minister, qui nunc gaudeo, quòd tot afflictiones vestri causa patior, quibus quidem in prædicatione Euangelij in me ipso perpessis 20 impleo, quod deerat 21 passioni Christi, vt fructus eius per laborem prædicationis Euangelicæ ad corpus Ecclesiæ perueniat, dum ex auditu illius fidem singuli concipientes iustificantur, cuius quidem Ecclesiæ factus sum ego minister, secundum œconomiam, & dispensationem, quæ mihi à Deo erga vos concessa est, vt perfectè 22 annuntiem Euangelium, 23 hoc est, mysterium, quod absconditum fuit ab initio mundi vsq; modo; nunc autem manifestatum est sanctis, & fidelibus eius, quibus voluit Deus notas facere 24 diuitias gloriæ sacramenti huius inter Gentes, quod quidem Sacramentum est Christus ipse in vobis, & à vobis creditus, in quo repositam habetis spem vestram, quem & nos annuntiamus

corri-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

corripientes, & docentes omnem hominem magna ſapientia, & doctrina, vt perfectum ipſi reddamus. In qua re laboro, & enitor ſecundum efficaciam, & virtutem, quæ potenter in me miracula ad hunc effectum operatur.

ANNOTATIONES.

1. Primam, & ſecundam periodum aliqui ita coniungunt, *Paulus, & Timotheus Coloſſenſibus ſalutem dicunt*: verum ſenſus paraphraſis mihi magis probatur, vt notaui in epiſt. ad Rom. c. 1. nu. 4.

2. Secunda periodo precatur illis non ſalutem more aliorum hominum, ſed more Chriſtianorum gratiam, & benedictionem Dei.

3. Græcè eſt διάκονος, non tamen eſt ordo nominis, ſed officij.

4. Participia Græca hoc loco ſecundum phraſin Græcam pro infinitiuis ponuntur.

5. Illud *omnis*, eo loco ſignificat abundantiam potentiæ: porrò illud *virtute*, non debet coniungi cum *confortati*; ſed cum præcedentibus, nam poſtea ſequitur, *ſecundum potentiam claritatis eius*, virtus enim Græcè eſt δύναμις, idem, quod Latinè *potentia*.

6. Claritas hîc idem eſt, quod gloria, Græcè habetur δόξα, appellauit verò potentiam gloriæ ipſius magnam aliquam potentiam, in qua gloria Dei maximè relucet.

7. Hîc etiam *omnis*, idem eſt, quod *magna*.

8. Quidam putant Apoſtolum loquutum de poteſtate dæmonum, qui in hoc aere caliginoſo habitant, vt ad Epheſ. 6. alij de tenebris errorum, vt ad Epheſ. 5. ſed idem omnino regnum eſt, hoc loco. Vtiturq; Concil. Trident. Seſſion. 6. cap. 3. & 4. & cenſet eo deſcribi impij iuſtificationem. De quo plura 1. 2. diſput. 204. c. 3. vbi contra Scotum ex hoc loco, & explicatione Concilij probauimus iuſtificationem noſtram non eſſe duos motus eo modo, quo ille putauit.

9. Vox *inuiſibilis*, ad Deum refertur, non ad imaginem.

10. Legendum eſt *ante omnia*, vel ſuppleri debet *creaturas*, referunt autem omnes ad diuinitatem.

11. Illud *in ipſo*, quidam explicant, vt ſignificet idem, quod *per*, & denotat cauſam conſeruationis; verùm cum iterum dicat, *& omnia in ipſo conſtant*, placuit explicare per modum cauſæ finalis, præſertim cum in Græco dicatur εἰς αὐτόν, hoc eſt, *in ipſum*: nam ſupra, vbi vulgatus legit *in ipſo* condita ſunt, Græcè habetur ἐν αὐτῷ, hoc eſt, *in ipſo*.

12. Quomodo Chriſtus ſit caput Eccleſiæ, explicaui 3. part. diſp. 48. & quamuis Græci intelligant hoc loco Chriſtum dici ab Apoſtolo caput

put secundum diuinitatem, verum cum postea ipsum appellet primogenitum ex mortuis, & plura alia, quæ non possunt intelligi, nisi de Christo secundum humanitatem, illud etiam, quod de capite dicitur, ad ipsum referri debet.

13. Cum dicit *principium* explicat, quomodo sit caput Ecclesiæ, quia est principium illius, id quod inferius magis declarat.

14. Plenitudinem alij intelligunt diuinitatis, alij potestatis, & gratiæ: verùm cum sit eadem, ex plenitudine enim diuinitatis habuit plenitudinem gratiæ, & potestatis, meritò in paraphrasi vtranque complexi sumus.

15. Quæ fuerit ista pax inter cœlestia, & terrestria, explicauimus 3. par. disp. 111. cap. 2.

16. Cum dicit *sensu*, intelligit non corporeum, sed mentis, Græcè enim est διάνοια.

17. Corpus carnis appellat corpus mortale, iuxta illud ad Hebr. 5. *Qui in diebus carnis suæ*, hoc est, mortalitatis.

18. Particula *si tamen*, non est dubitantis, sed ex phrasi explicat, quid sit necessarium, vt immaculati sint coram Deo.

19. Hyperbole est, & significat in maxima parte orbis terrarum fuisse Euangelium prædicatum.

20. Aliqui pasiones Christi hìc intelligi putant pasiones Ecclesiæ, quas Christus suas esse dicit, vnde Paulus dicebatur implere ea, quæ deerant pasionibus Christi, hoc est, Ecclesiæ. Alij sic interpretantur, postquam Christus pro nobis passus est, nihil aliud superest, nisi vt nos patiamur, iuxta illud 1. Petr. 2. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum*: sic enim quisque implet, quod deest pasionibus Christi ex parte sua. Alij hinc colligunt thesaurum Ecclesiæ ex sanctificationibus Sanctorum, quòd dicat *pro corpore eius, &c.* planior tamen est sensus paraphrasis, cum semper id referat Paulus ad ministerium prædicationis.

21. Hìc idem significat *impleam*, quod docere, & prædicare.

22. Per appositionem intelliguntur illa verba, quod indicat particula Græca τό.

23. Addit exaggerationem exaggerationi.

ARGV-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ARGVMENTVM
CAPITIS II.

Declarato suo erga Colossenses affectu, & solicitudine hortatur eos in fide Christi persistere, & à Pseudo Apostolorum doctrina, qui ceremoniis legis introducere conabantur, cauere.

CAPVT II.

1 VOlo enim vos scire, qualem
solicitudinem habeam pro
vobis, & pro iis, qui sunt Laodi-
ciæ, & quicunque non viderunt
2 faciem meam in carne: vt conso-
lentur corda ipsorum, instructi
in charitate, & in omnes diuitias
plenitudinis intellectus, in agni-
tionem mysterii Dei Patris, &
3 Christi Iesu; in quo sunt omnes
thesauri sapientiæ, & scientiæ ab-
4 sconditi. Hoc autē dico, vt nemo
vos decipiat in sublimitate sermo
5 num. Nam etsi corpore absens
sum, sed spiritu vobiscū sum; gau-
dens, & videns ordinem vestrum,
& firmamentum eius; quæ in
6 Christo est, fidei vestræ. Sicut er-
go accepistis Iesum Christum
7 Dominum nostrum, in ipso am-
bulate, radicati, & superædificati
in ipso, & confirmati in fide, sic-
ut & didicistis, abundantes in illo
8 in gratiarum actione. Videte ne
quis

PARAPHRASIS.

Dixi me laborare in Euangelij prædicatione: cupio 1 *enim non solum vobis, sed etiam omnibus,* 2 *qui adhuc faciem meam non viderunt, cognitam esse* 3 *solicitudinem meam, & curam, quam de Colossensibus, & Laodicensibus habeo, vt seipsos* 4 *consolētur instructi in charitate, vsque ad plenißimam intelligentiam, & agnitionem mysterij Dei, & Patris, & Christi Iesu, in* 5 *quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. Hoc autem est meum desiderium,* 6 *hæc mea solicitudo, vt nemo vos* 7 *seducat verbis* 8 *artificiosis, nam etsi corpore absens sim, mente tamen, & spiritu semper adsum, & summopere gaudeo, cognoscens quam rectum inter vos seruetis ordinem, & quam sit firma fides vestra, quam habetis in Christo: ideo ergo licet* 9 *corpore absens, mente tamen, & cogitatione præsens maxime solicitus sum, vt hunc ordinem,*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

quis vos decipiat per philoſophi-
am, & inanem fallaciam, ſecun-
dum traditionem hominum, ſe-
cundum elementa mundi, & non
9 ſecundum Chriſtum: quia in ipſo
inhabitat omnis plenitudo diui-
10 nitatis corporaliter: & eſtis in illo
repleti, qui eſt caput omnis prin-
11 cipatus, & poteſtatis: in quo &
circuncisi eſtis circunciſione non
manu facta in expoliatione cor-
poris carnis; ſed in circunciſione
12 Chriſti; conſepulti ei in Baptiſ-
mo, in quo & reſurrexiſtis per fi-
dem operationis Dei, qui ſuſci-
13 tauit illum à mortuis. Et vos cùm
mortui eſſetis in delictis, & præ-
putio carnis veſtræ, conuiuifica-
uit cum illo, donans vobis omnia
14 delicta. Delens quod aduerſus
nos erat, chirographum decreti,
15 quod erat contrarium nobis, &
ipſum tulit de medio, affigens il-
lud cruci: & expolians principa-
tus, & poteſtates, traduxit confi-
denter palàm, triumphans illos
16 in ſemetipſo. Nemo ergo vos iu-
dicet in cibo, aut in potu, aut in
parte diei feſti: aut neomeniæ,
17 aut ſabbathorum: quæ ſunt vm-
bra futurorum; corpus autem
18 Chriſti. Nemo vos ſeducat, vo-
lens in humilitate, & religione
angelorum, quę non vidit ambu-
lans, fruſtra inflatus ſenſu carnis
19 ſuæ, & non tenens caput, ex quo
totum corpus per nexus, & con-
iunctiones ſubminiſtratũ, & con-
ſtru-

quem cepiſtis, ſeruetis, & hanc fidem
retineatis. Sic ergo de reliquo in Chri-
ſto ambulate, ſicut ipſum accepiſtis,
mittentes in ipſo altas radices, ipſi
tanquam firmiſsimo fundamento in-
nixi, & in fide confirmati creſcite in
modum ædificij iuxta eam, quam di-
diciſtis doctrinam, diuites, & abun-
dantes in illo 10 *facti per gratia-*
rum actionem. Cauete, ne quis vos
11 *decipiat Philoſophicis, & fallaci-*
bus argutiis, quæ totæ ſitæ ſunt in ho-
minum traditione, & conſuetudine
iuxta legis 12 *Moſaicæ ceremonias,*
quæ non ſunt Chriſti Euangelio con-
ſentaneæ, ideò ergo cauere debetis: in
ipſo 13 *enim Chriſto tota diuinita-*
tis plenitudo eſt, & vos gratia quo-
que, & donis cœleſtibus eſtis repleti
virtute illius, qui eſt caput omnis
principatus, & poteſtatis, per quē et-
iam circunciſi eſtis circunciſione non
carnis humanæ manu facta, ſed cir-
cunciſione Chriſti ſpirituali, in mo-
dum illius 14 *ſepulti in Baptiſmo,*
dum renunciaſtis carnis operibus, cu-
ius etiam virtute inſtar illius in no-
uam vitam ſurrexiſtis per fidem, qua
credidiſtis virtutem Dei efficacem,
qua Chriſtum ſuſcitauit à mortuis. Et
cum eſſetis mortui delictis, & 15
concupiſcentiis veſtris carnalibus,
vos 16 *viuificauit, ſicut illum à*
morte corporali ſuſcitauit gratia ſua,
17 *remittens nobis peccata, delens*
etiam per 18 *fidem* 19 *chirogra-*
phum, quod nos reos efficiebat, &
ipſum

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

structum, crescit in augmentum
20 Dei. Si ergo mortui estis cum
Christo, ab elementis huius mun-
di: quid adhuc tanquam viuen-
21 tes in mundo decernitis? Ne te-
tigeritis, neq; gustaueritis, neque
22 contrectaueritis: quæ sunt om-
nia in interitum ipso vsu, secun-
dum præcepta, & doctrinas ho-
23 minum: quæ sunt rationem qui-
dem habentia sapientiæ in super-
stitione, & humilitate, & non ad
parcendum corpori, non in ho-
nore aliquo ad saturitatem car-
nis.

ipsum abstulit, cruceque, & sanguine
suo 20 abrogauit, & dæmones exu-
tos imperio atque potestate cum ma-
gna fiducia in modum triumphi, 21
propria sua virtute circunduxit. 22
Ne sinatis ergo vos ab aliquo conde-
mnari ob superstitiones cibi, & po-
tus, aut 23 ob partem diei festi, aut
neomeniæ, aut sabbathorum; quæ
cum sint ceremoniæ legis Moysis, &
vmbra Christi venturi, Christus au-
tem 24 ipsa veritas adumbrata, &
significata, non sunt retinendæ, ipsa
iam præsente veritate. 25 Nemo
vos seducat volens in humilitate
quadam, & religione angelorum 26 apparere, & ambulans 27 in his,
quæ nunquã vidit, sed è suo cerebro confinxit tumens iudicio, & 28 intelle-
ctu proprio, nec bene connexus capiti suo Christo, ex quo totum corpus per
iuncturas 29 subministrato spiritu, & incremento crescit secundum Deum.
Si ita renunciastis in Baptismo Iudaicis ceremoniis, vt illis sitis mortui, quid
adhuc tanquam si illis viueretis, & eas professi essetis, dogmatizatis, & de-
cernitis, talem rem 30 non esse tangendam, neque gustandam, nec contre-
ctandam, tanquam immundam, sequuti in hoc hominum 31 doctrinas, &
præcepta, cum hæc omnia, 32 quæ ad cibum, & potum pertinent, tam par-
ui momenti sint, vt ipso vsu pereant? 33 Quæ obseruationes, & ceremoniæ
habent rationem mundanæ sapientiæ in superstitione, & humilitate in eo,
quod negatur corpori alimentum, nec honoratur debita sustentatione, & sa-
turitate carnis.

ANNOTATIONES.

1. Causalis illa *enim* reddit causam eius, quod proximè præcesserat in præcedente cap. quod maioris claritatis causa in initio cap. suppleuimus.

2. Illud, *& quicunque non viderunt* coniungendum videtur eo modo, quo in paraphrasi: coniungi etiam potest cum illo, *& pro iis, qui sunt Laodicææ*, hoc modo, *& pro omnibus quicunque non viderunt faciem meam.*

3. Græcè est vox ἀγῶνα, quam quidam putant significare certamen:

ceterum ſolicitudinem etiam ſignificat apud Herodianum 2. lib.

4. Si verbum *conſolentur* ſumeretur paſsiuè, dicendum eſſet *inſtructorum*, nam & Græcè eſt συμβιβασθέντων; verùm cum dicat *inſtructi*, verbum debet accipi actiuè, vtroque autem modo idem ſenſus eſt, vt in paraphraſi: & illud *ipſorum corda*, idem ſignificat, atque *ſua corda*.

5. Dicit, *in quo ſunt omnes theſauri, &c.* vel quia Chriſtus præditus eſt omnium rerum ſcientia, vel quia in fide, quam de Chriſto habemus, reconditi ſunt theſauri veræ ſcientiæ.

6. Speciatim explicat, quæ ſit eius ſolicitudo.

7. Græcè eſt verbum παραλογίζομαι, quod ſignificat argumentis decipere aliquem.

8. Græcè eſt πειθανολογία, quæ eſt vox ſcholæ, ſicut præcedens: itaque non alludit Paulus ad eloquentiam, ſed ad captioſam argumentationem, id quod deinde repetit, cum dicit per philoſophiam, & inanem fallaciam.

9. Repetit id, quod dixerat oſtendens qualem ſolicitudinem habeat, etiam ſi abſens ſit.

10. Græcè eſt ἐν αὐτῇ, hoc eſt, in ea, refertur ad fidem, & Latina quædam exemplaria ſic habent; ſenſus autem eſt idem vtroque modo.

11. Græcè eſt verbum συλαγωγέω, aliud quidem, quam nu. 7. ſignificat autem deprædari; & quia deceptio eſt quoddam genus deprædationis, eo rectè vſus eſt Paulus.

12. *Elementa*, quidam interpretantur rudimenta prima Philoſophiæ mundanæ, quæ tradebant Gnoſtici, & Simoniaci ex ſchola Platonis: nos interpretati ſumus ceremonias legis Moyſis, quas etiam ad Galatas, & iterum in hoc cap. appellauit elementa.

13. Particula *enim* cauſam reddit, cur cauere debeant, ideò claritatis gratia pauca verba ſuppleuimus.

14. Quo pacto in Baptiſmo Chriſto conſepeliamur, & in nouam vitam reſurgamus optimè explicat Apoſt. ad Rom. 6.

15. *Præputium carnis* intelligit, non materiale, & corporeum, ſed concupiſcentias, quæ ſunt ſuperfluitates.

16. Verbum *conuiuificauit*, ſignificat ſimilitudinem ſecundum quam, ſicut Chriſtus ſurrexit virtute Dei, ſic etiam & nos eiuſdem virtute in Baptiſmo ad vitam reuocamur.

17. Participium *condonans*, non ſignificat meram imputationem ſine dono iuſtificante, quod inhæreat; ſed gratiam, qua illud donatum eſt, vt eo peccata remittantur, ſupra quod, qui vllam imputationem admittunt, hæreticis non parum fauent.

18. Græcè eſt τοῖς δόγμασιν, id eſt, decretis, ſic legunt Græci Patres cum Chryſoſtomo & Auguſt. & Hieronymus: per decreta verò intel-

ligunt

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ſigunt dogmata fidei; ac ſi dicat, ipſa fide deletum fuiſſe chirographum: vulgata verò emendata legit *decreti*, & debet referri ad chirographum, vt dicatur chirographum decreti, vel quia fuit ſententiæ, vel quia fuit pœnæ ſtatutæ in lege, vel quia fuit pacti initi cum Deo, vt in ſequenti notatione dicemus.

19. Chirographum aliqui intelligunt ſententiam mortis æternæ latam Geneſ. 2. ita Chryſoſtomus, Theophylactus, & OEcumenius, alij decalogum, eo quod in ipſo appoſita eſt pœna non obſeruantibus; quod mihi magis placet: ſic Adamus, & recentiores: qui cum non obſeruaretur, erat veluti chirographum contra nos, indicans nos reos eſſe pœnæ: dicitur autem deletum, quatenus pœnam continet, eo quod fides tribuit vires obſeruandi legem, ex quo omnis pœnæ condemnatio ceſſat. Alij per chirographum intelligunt pactum factum à Moyſe Exodi 19. cum Deo pro populo de ſeruanda lege, ſic Chryſoſtomus, Theophylactus, & OEcumen. dicitur autem deletum à Chriſto ob eandem rationem, quia ſeruata lege ex gratia Chriſti iam amplius nullam vim contra nos habere poteſt ad damnationem: quare verò de tempore, quo Chriſtus paſſus eſt, hæc dicantur, cum tamen ante aduentum meritis ipſius donata fuerit gratia ad ſeruandam legem, diximus 3. part. diſp. 77. cap. 6. hæc autem expoſitio cum noſtra conuenit, & eadem eſt, quia pactum cum Moyſe fuit lex ipſa cum pœnæ comminatione.

20. Verbum *affixit*, ſignificat abrogationem factam.

21. *In ſemetipſo*, ſignificat propria virtute. Circa hunc locum in diſp. 111. cap. 2. ſatis dictum eſt. Notandum verò eſt omnia illa participia referri ad Deum, non ad Chriſtum ſecundum humanitatem, dixerat enim *conuiuificauit cum illo*, hoc eſt, cum Chriſto.

22. Iam magis ſpeciatim oſtendit, à quo cauere debeant: hactenus enim digreſsionem fecerat, oſtendens, quantum deberent Deo, & meritis Chriſti, vt inde eos à falſa doctrina, ad quam eos alij inducere conabantur, reuocaret: hæc autem falſa doctrina erat in ſeruandis ceremoniis, vt latè oſtendi 3. part. diſp. 112. cap. 6. Dicit autem, *nemo iudicet*, hoc eſt, condemnet, eo quod ſi ipſi non profiteantur has ſeruare ceremonias, nemo eos condemnabit, quod ſic, aut ſic eas non obſeruauerint.

23. *Partem* dicit, quia non omnino, ſed ex parte ipſis ſuadere conabantur, vt iudaizantes ceremonias.

24. *Corpus* hîc ſumitur pro veritate ipſa, nam vmbra non eſt res, ſed ſimilitudo illius, res autem eſt corpus ipſum, quod vmbram efficit, inde autem ſumit argumentum, vt iam ceſſare debeant ceremonię, quod nos in paraphraſi expreſsimus.

25. Pro-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

25. Prosequitur idem, verbum autem Latinum, *seducat* Græcè est καταβραβευέτω, quod putat Valla significare idem, quod vocare ad brauium, melius tamen Erasmus interpretatur brauium intercipere, sic Chrysost. & Græci omnes, & Hieron. in epist. ad Algasiam, q. 10. dicens peculiare esse vocabulum hoc Cilicum, in qua prouincia Paulus natus, & educatus fuerat.

26. Participium *volens* refert Erasmus ad præcedentia, vt sit sensus, nemo vos seducat volens, hoc est, de industria, Græci, & Augustinus referunt ad sequentia, vt sit sensus, volens in humilitate, hoc est, affectans humilitatem, siue volens videri humilis. Verùm hæc insolens phrasis est: appellat autem religionem, & humilitatem Angelorum, quam Simoniaci docebant, nempe indignum esse vnigeniti maiestate, eum pro nobis intercedere ad Patrem, ideò dicebant Angelos hoc fungi officio.

27. Suppleri debet illud *in iis*, quia relatiuũ *quæ* non refertur ad illud, *in religione, & humilitate.*

28. Sensum carnis appellat proprium iudicium, quod est secundum carnem.

29. Ipsum corpus dixit subministratum pro eo, quod est ei subministratum esse spiritum, & vitam.

30. Ab illis verbis *ne tetigeritis, &c.* explicat speciatim, quodnam esset eorum superstitiosum iudicium in ceremoniis.

31. Illud *secundum doctrinas hominum*, non refertur ad id, quod proximè præcesserat, *quæ sunt in interitu ipso vsu*, sed ad illud, *quid adhuc decernitis?* ideo in paraphrasi ordinem verborum mutauimus.

32. Relatiuum *quæ* refertur ad cibum, & potum.

33. Relatiuum *quæ* refertur ad ceremonias prædictas, de toto verò hoc loco Pauli dixi 3. part. disp. 112. cap. 6.

ARGVMENTVM

CAPITIS III.

EXeo, quod resurrexerunt in Baptismo cum Christo, exhortatur eos ad nouam vitam, non solùm, vt ceremonias

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

nias, quas diximus, relinquant, aut non admittant, vt 2. cap. suasit, sed etiam, vt bonis operibus incumbant, & omne vitiorum genus è medio tollant.

Capvt III.

1 IGitur si consurrexistis cum
Christo, quę sursum sunt, quærite: vbi Christus est in dextera
2 Dei sedens. Quæ sursum sunt sa-
3 pite, non quę super terram. Mortui enim estis, & vita vestra est abscondita cum Christo in Deo.
4 Cùm autem Christus apparuerit, vita vestra; tunc & vos apparebi-
5 tis cum ipso in gloria. Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram; fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est simulachrorum seruitus:
6 propter quæ, venit ira Dei super
7 filios incredulitatis, in quibus & vos ambulastis aliquando, cum
8 viueretis in illis. Nunc autem deponite & vos omnia; iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de
9 ore vestro. Nolite mentiri inuicem: expoliantes vos veterem
10 hominem cum actibus suis, & induentes nouum eum, qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem eius, qui creauit illum.
11 Vbi non est Gentilis, & Iudæus, circuncisio, & præputium, Barbarus

PARAPHRASIS.

QVia 1 igitur in Baptismo ad vitam nouam instar Christi surrexistis, postquam in eodem Batismo ad imitationem illius sepulti estis, quæ in cœlis sunt, vbi Christus ad dexteram Dei sedet, quærite, hæc eadem, & cogitate, & curate, non autem, quæ mundana sunt: mortui
2 enim estis in Baptismo affectibus carnis, & viuitis iam secundum spiritum, tametsi vita vestra abscondita sit ab oculis, & sensu mundi, 3 sicut etiam vita ipsius Christi, cuius resurrectionē imitati estis in Baptismo: est autem abscondita apud Deum, cuius spiritu viuitis. Quare cum Christus in vita mortali oculis omnium manifestabitur, & vos apparebitis cum ipso viuentes in gloria. Quia ergo professi estis, vos quidem mortuos esse peccato, & viuere Deo, mortificate affectus terrestres, 4 qui adhuc viuunt in vobis, affectum 5 fornicationis, immunditiæ, & libidinis, malæ concupiscentiæ, & 6 auaritiæ; quod est genus quoddam idololatriæ: propter quæ vitia vindicta Dei venire solet super filios 7 inobedientes legibus, & Euangelio: 8 quæ quidem aliquando, & vos se-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

barus, & Scytha, seruus & liber:
sed omnia, & in omnibus Chri-
12 stus. Induite vos ergo sicut electi
Dei, sancti, & dilecti, viscera mi-
sericordiæ, benignitatem, humi-
litatem, modestiam, patientiam:
13 supportantes inuicem, & donan-
tes vobismetipsis, si quis aduer-
sus aliquem habet querelam: sic-
ut & Dominus donauit vobis, ita
14 & vos. Super omnia autem hæc,
charitatem habete, quod est vin-
15 culum perfectionis: & pax Chri-
sti exultet in cordibus vestris, in
quam & vocati estis in vno cor-
16 pore: & grati estote. Verbum
Christi habitet in vobis abun-
danter, in omni sapientia, docen-
tes, & commonentes vosmetip-
sos psalmis, hymnis, & canticis
spiritualibus, in gratia cantantes
17 in cordibus vestris Deo. Omne
quodcunque facitis in verbo, aut
in opere, omnia in nomine Do-
mini nostri Iesu Christi, gratias
agentes Deo, & Patri per ipsum.
18 Mulieres, subditæ estote viris, sic-
19 ut oportet in Domino. Viri, dili-
gite vxores vestras, & nolite ama-
20 ri esse ad illas. Filij, obedite paren-
tibus per omnia: hoc enim placi-
21 tum est in Domino. Patres, noli-
te ad indignationem prouocare
filios vestros, vt non pusillo ani-
22 mo fiant. Serui, obedite per om-
nia dominis carnalibus, non ad
oculum seruientes, quasi homi-
nibus placentes, sed in simpli-
citate

ctati estis, cum illis viuentes: 9 nunc autem quia professi estis, illis vos esse mortuos, deponite omnia hæc, & alia id genus vitia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro; ne mentiamini inuicem: 10 denique spoliate vos veterem hominem cum omnibus operibus, & affectibus illius, & induite nouum, eum scilicet, qui ad cognoscendum, quæ reuelatione nota sunt renouatur secundum imaginem Dei, qui creauit illum. In qua renouatione non refert aliquem esse Iudæum vel Gentilem: 11 circuncisum, vel habentem præputium; Barbarum, vel Scytham; seruum, vel liberum; sed in his omnibus instar omnium rerum 12 supplens omnem defectum debet esse Christus. 13 Induite ergo, sicut decet sanctos, & electos Dei, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam. Supportate vos inuicem, & mutuo condonantes iniurias, si quis contra alium ob iniuriam sibi illatam querelam habet: sicut Dominus donauit vobis peccata, ita & vos condonate inuicem iniurias illatas. Super omnia autem hæc charitatem habete erga Deum, & 14 proximos, quæ est vinculum totius 15 perfectionis, & virtutis, hac enim veluti spiritu connectuntur inter se, quæ sine illa dilabuntur.

citate cordis, timentes Deum.
Quodcunque facitis, ex animo 23
opera-

operamini, sicut Domino, & non
24 hominibus: scientes quòd à Do-
mino accipietis retributionem
hæreditatis. Domino Christo ser-
uite. Qui enim iniuriam facit, re- 25
cipiet id, quod iniquè gessit; &
non est personarum acceptio a-
pud Deum.

ANNOTATIONES.

1. Particula *Si* non est dubitantis, sed asseuerantis: prosequitur autem metaphoram, quam assumpsit superiori capite de morte, quam professi sumus in Baptismo, & de vita, ad quam in eodem resurreximus.

2. Rationem reddit, ob quam debeant quærere, quæ sursum sunt.

3. *Cum Christo*, significat similitudinem, vt in paraphrasi.

4. Esse super terram, non significat affectus terrestres, sed eos, qui adhuc viuunt, esse enim super terram, vel esse super, in Scriptura significat viuere.

5. Quatuor nominibus explicauit idem vitium carnis, & libidinis.

6. *Auaritia*, hîc Græcè est πλεονεξία, quæ significat cupiditatem lucri cum iniustitia, de qua voce diximus cap. 2. & 5. ad Ephes. vbi etiam explicauimus, quare dicitur genus idololatriæ.

7. Filios incredulitatis appellat phrasi Hebraica filios incredulos. Incredulos autem vocat eos, qui impersuasibiles sunt: id enim significat vox Græca ἀπειθείας, hoc est, *impersuasibilitatis.*

8. *In quibus*, nonnulli referunt ad filios inobedientes, vt sit sensus: inter quos vos aliquando ambulastis. Alij referunt ad vitia, quæ enumerauit, id quod mihi magis probatur propter id, quod subditur statim, *cum viueretis in illis.*

9. Illud *nunc*, emphasin habet; refert enim tempus præsens, in quo iam professi erant, se mortuos esse peccatis.

10. Particulam *Vbi* nonnulli referunt ad Deum, vt sit sensus, *apud Deum parum refert, &c.* sed eodem recidit, si referamus ad renouationem.

11. Circuncisio, & præputium hîc sumitur pro circunciso, & præputium habente.

12. *Omnia in omnibus*, interpretantur Græci, quia sit Christus, Saluator, Dominus, Deus, Caput, & Sacerdos; verùm cum velit ostendere, parùm referre apud Deum, esse aliquem Iudæum, vel Gentilem, &c. videtur Paulus significare Christum supplere omnes nostros defectus.

13. Postquam ostendit, eos quidem mortuos esse peccatis, ac proinde eos debere vitia de medio tollere omnia, quibus se mortuos esse

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

profitebantur, nunc demonstrat, qualia opera vitæ spiritualis sectari debeant, cum eodem modo profiteantur se viuere vitæ spirituali.

14. Placet charitatem hoc loco intelligere erga Deum, & proximos, vt omnem perfectionem contineat.

15. *Vinculum perfectionis*, quidam putant esse Hebraismum, hoc est, vinculum perfectum: mihi verò probatur sensus paraphrasis, qui est secundum mentem Græcorum Patrum.

ARGVMENTVM
CAPITIS IV.

EXhortatur Dominos, vt erga seruos iustitiam seruent, & omnes vniuersim, vt in oratione soliciti sint, pro seipso instent, atque cum Gentibus honestè versentur. Tandem salutationibus epistolam claudit.

CAPVT IV.

1 DOmini, quod iustum est, &
æquum, seruis præstate: sci-
entes quod & vos Dominum ha-
2 betis in cœlo. Orationi instate,
vigilantes in ea in gratiarũ actio-
3 ne: orantes simul, & pro nobis,
vt Deus aperiat nobis ostium ser-
monis ad loquendum mysterium
Christi (propter quod etiam vin-
4 ctus sum) vt manifestem illud ita,
5 vt oportet me loqui. In sapientia
ambulate ad eos, qui foris sunt;
6 tempus redimentes. Sermo ve-
ster semper in gratia sale sit con-
ditus, vt sciatis, quomodo opor-
teat

PARAPHRASIS.

VOs autem, qui seruos habetis, quod iustum, & æquum est, erga illos seruate: scitis enim vos etiam seruos esse supremi Domini, qui in cœlis est, qui vobis etiam vicem rependet, si seruos vestros iniquè tractaueritis. In oratione estote frequentes, & vigilantes cum grata commemoratione beneficiorum Dei, atque pro me orate, vt Deus mihi concedat opportunitatem loquendi, & manifestandi, vt oportet, mysterium Christi, propter quod vincula patior. Prudenter agite cum Ethnicis, qui extra Ecclesiam sunt, & diligenter cauete, ne

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

teat vos vnicuique respondere.
7 Quæ circa me sunt, omnia vobis
nota faciet Tychicus charissi-
mus frater, & fidelis minister, &
8 conseruus in Domino: quem mi-
si ad vos ob hoc ipsum, vt cogno-
scat quæ circa vos sunt, & conso-
9 letur corda vestra, cum Onesimo
charissimo, & fideli fratre, qui ex
vobis est, qui omnia, quæ hic a-
10 guntur, nota facient vobis. Salu-
tat vos Aristarchus concaptiuus
meus, & Marcus consobrinus
Barnabæ (de quo accepistis man-
data: si venerit ad vos, suscipite
11 illum.) Et Iesus qui dicitur iu-
stus: qui sunt ex Circuncisione;
hi soli sunt adiutores mei in re-
gno Dei, qui mihi fuerunt sola-
12 tio. Salutat vos Epaphras, qui ex
vobis est seruus Christi Iesu, sem-
per solicitus pro vobis in oratio-
nibus, vt stetis perfecti, & pleni in
13 omni voluntate Dei. Testimo-

ne vobis tempus, quod pretiosum est, cum illis infructuose elabatur: sermo vester cum illis afferat vtilitatem sale discretionis conditus.

nium enim illi perhibeo, quòd
habet multum laborem pro vo-
bis, & pro iis, qui sunt Laodiciæ,
& qui Hierapoli. Salutat vos Lu- 14
cas medicus charissimus, & De-
mas. Salutate fratres, qui sunt 15
Laodiciæ, & Nympham, & quæ
in domo eius est, Ecclesiam. Et 16
cum lecta fuerit apud vos episto-
la hæc, facite vt & in Laodicen-
sium Ecclesia legatur: & ea quæ
Laodicensium est, vt vobis lega-
tur. Et dicite Archippo, vide mi- 17
nisterium quod accepisti in Do-
mino, vt illud impleas. Salutatio,
mea manu Pauli. Memores esto- 18
te vinculorum meorum. Gratia
Domini nostri Iesu Christi vo-
biscum. Amen.

Reliqua, quæ sequuntur, continent salutationes.

PARAPHRASIS, IN PRIMAM EPISTOLAM B. PAVLI AD THESSALONICENSES.

ARGVMENTVM TOTIVS EPISTOLAE.

IN hac epistola Paulus non solum congratulatur Thessalonicensibus, Deoque gratias agit pro eorum ad fidem conuersione; sed etiam pro constantia, vtpote qui ob tuendam fidem multa à suis contribulibus passi essent, vt constat ex capite 2. nihilominus à vera fidei doctrina dimoueri nunquam potuissent, quin potius exemplo fuerint Ecclesiis, quæ erant in Iudæa, in qua conuersi ad fidem multa similiter à suis pro Christi fide sustinuerunt. Verum cum Thessalonicenses nunquam

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

quam lapsi fuissent, vt constat ex tota epistola; sicut nonnulli ex Iudæis, vt colligitur ex cap. 6. epist. ad Hebræos, ideo epistola hæc potius est congratulatoria, quàm exhortatoria. Contra verò in epistola ad Hebræos, quæ nihil habet congratulationis, exhortatur Paulus ipsos ex instituto ad constantiam, & perseuerantiam in fide. Capite autem 4. & 5. huius epistolæ solum reuocat in memoriam Thessalonicensibus præcepta, ac monita salutis, quæ ipsis præsens antea tradiderat.

ARGVMENTVM
CAPITIS I.

NIhil aliud continet hoc caput, quam congratulationem de eorum fide, & constantia in tolerandis persecutionibus, pro qua etiam Deo gratias agit.

CAPVT I.

1 PAulus, & Siluanus, & Timotheus Ecclesiç Thessalonicensium in Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo. Gratia vobis,
2 & pax. Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis memoriam vestri facientes in orationibus

PARAPHRASIS eiusdem capitis.

PAulus, & Siluanus, & Timotheus Ecclesiæ Thessalonicensium 1 per Dei Patris gratiam, & merita Christi congregatæ, 2 hanc epistolam mittunt. Gratia 3 sit vobis, & pax. 4 Gratias agimus Deo semper pro

bus nostris sine intermisſione,
3 memores operis fidei vestræ, &
laboris, & charitatis, & sustinen-
tiæ spei Domini nostri Iesu Chri-
sti ante Deum, & Patrem no-
4 strum, scientes fratres dilecti à
5 Deo, electionem vestram: quia
Euangelium nostrum non fuit
ad vos in sermone tantum, sed
& in virtute: & in Spiritu sancto,
& in plenitudine multa, sicut sci-
tis quales fuerimus in vobis pro-
6 pter vos. Et vos imitatores nostri
facti estis, & Domini, excipientes
verbum in tribulatione multa,
7 cum gaudio Spiritus sancti: ita vt
facti sitis forma omnibus cre-
dentibus in Macedonia, & in A-
8 chaia. A vobis enim diffamatus
est sermo Domini, non solum in
Macedonia, & in Achaia, sed & in
omni loco fides vestra, quæ est ad
Deum, profecta est, ita vt non sit
nobis necesse quicquam loqui.
9 Ipsi enim de nobis annuntiant
qualem introitum habuerimus
ad vos; & quomodo conuersi e-
stis ad Deum à simulachris, serui-
10 re Deo viuo, & vero, & expectare
filium eius de cœlis (quem susci-
tauit ex mortuis) Iesum, qui eri-
puit nos ab ira ventura.

pro omnibus vobis, mentionem vestri in orationibus nostris incessanter facientes, memores egregij operis vestri, 5 nempe quod credidistis, & propter fidem multa aduersa patienter tolerastis, & operati estis, & 6 per spem in 7 Dominum nostrum Iesum Christum longanimiter expectastis, & sustinuistis, in conspectu Dei, & Patris nostri: 8 scientes quoque fratres dilecti, peculiari quadam vocatione præ multis aliis ad audiendum Euangelium vos à Deo electos fuisse. 9 Nam Euangelium, quod ego prædico, non verbo tantùm, sed etiam virtute miraculorum, & 10 donis Spiritus sancti, 11 & plena persuasione, rebus, & argumentis exhibitis, propositum vobis fuit: sicut bene nostis, qualiter in prædicando vobis Euangelium gratiâ vestri nos gesserimus. Vos 12 autem imitati estis nos ipsos, & Dominum 13 in ferendis aduersis; dum verbum prædicationis, ad quod electi eratis, licet multa aduersa propter fidem illius passi, cum gaudio, quod Spiritus sanctus in aduersis elargitur, excepistis, ita vt exemplo fueritis omnibus, qui 14 antea crediderant in Macedonia, & in Achaia, quo in fide confirmarentur. A vobis enim diuulgatus est sermo, & fides Dei, non solum in Achaia, sed etiam in omnem circa regionem peruenit, ita vt non sit nobis necesse fidem vestram, & tolerantiam aliis enarrare: ipsi enim præueniunt nos, & cum nihil illis dixerimus de vobis, enarrant nobis, quam felicem accessum prædicatio nostra ad vos habuerit, & quo pacto à cultu, & fide simulachrorum conuersi estis ad seruien-

uien-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

uiendum Deo vero, & ad expectandum per fidem, & spem aduentum filij eius de cœlo ad iudicandum, quem secundum humanitatem Deus suscitauit à mortuis: Iesum dico, qui merito passionis suæ tribuit nobis gratiam, vt legem seruaremus, 15 *& ita eripuit ab ira & pœna illius, quæ transgressoribus propter peccatum* 16 *in die iudicij, cum ille venerit, infligenda est.*

ANNOTATIONES.

1. Illud *Deo Patri, &c.* referendum est ad Ecclesiam, non autem ad id, quod suppleuimus num. 2. neque ad numerum 3. quasi sensus esset, mitto epistolam in Deo, aut gratia sit vobis, & pax in Deo: multo enim melius refertur ad Ecclesiam, vt in paraphrasi, ita referunt Theophylactus, OEcumenius, & Chrysostomus, nempe vt Paulus eam Ecclesiam ab Ecclesia Gentilium distinguat. Præpositio autem *in* idem denotat, quod *per*, vt in Epistola ad Ephesios 1. cap. num. 1. & alibi sæpenumero.

2. In salutatione omnium aliarum Epistolarum, illud addidimus. Vide in epistola ad Romanos cap. 1.

3. Illud *sit*, addidimus sicut in aliis epistolis, Græca etiam exemplaria addunt, *à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo*, & ita iuxta hanc lectionem illud *in Deo Patre*, quod est in num. 1. non posset referri ad numerum 3. sicut notauimus.

4. Hinc incipit epistola, cætera enim sunt salutationes.

5. Per opus fidei, OEcumenius intelligit constantiam in fide, quod nihil eos à fide se mouerit. Alij intelligunt cum ipso, & Theophylacto bona alia opera ex fide profecta, quod nimirum non solis verbis, sed operibus etiam fidem suam ostenderint. Theophylactus verò opus fidei hoc posteriori modo explicatum, vocat instantiam in fide: hoc enim opus est fidei, solidè, & firmiter consistere; & instare, non solis verbis in fide gloriari. Ego verò vt in paraphrasi, per opus fidei simpliciter intelligo ipsum opus credendi: nam de perseuerantia, & operibus ex fide profectis statim loquitur, cum ait, *& charitatis, &c.*

6. *Et sustinentiæ spei*, coniunctim legendum est, vt intelligatur de sustinentia, quæ nascitur ex spe, nam propter spem multa patienter toleramus.

7. Illud *Domini nostri Iesu Christi*, non denotat causam effectricem ipsius spei, vt sensus sit, per spem, quam à Domino Iesu Christo accepistis, &c. sed significat ipsum, in quem speramus, vt in paraphrasi.

8. Illud *scientes*, Græci referunt ad præcedentia, & sequentia in hunc sensum: *Meminimus vestri in orationibus, eo quod sciremus, &c.* aut ita referunt

runt, vt non solùm referant ad electionem eorum in hunc modum: eo quod sciremus vos à Deo electos esse, sed etiam ad illud *Quia Euangelium nostrum non fuit ad vos, &c.* Hoc sensu, eo quod etiam sciremus, quod Euangelium nostrum non fuerit ad vos, &c. Nos autem putamus ad hoc posterius referri non posse, sed his posterioribus verbis reddi rationem eius, quod proximè dixerat Paulus, se scire Thessalonicenses peculiari electione à Deo electos esse.

9. Ex modo prædicationis Thessalonicensibus factæ, optimè colligit Paulus, eos fuisse à Deo peculiari electione electos: nam exterior gratia signorum, & prædicationis, interioris gratiæ indicium esse solet.

10. Illa verba *in Spiritu Sancto*, duobus modis exponunt Græci. Primo quidem, vt sensus sit, in sapientia, non carnali, sed spirituali: deinde ita, vt per Spiritum Sanctum intelligamus dona Spiritus Sancti, quæ dabantur credentibus. Ego verò existimo, per Spiritum quidem denotari dona, non tamen, quæ darentur credentibus, sed quæ ostenderet Paulus in ipsa prædicatione: loquitur enim de modo, quo propositum illis fuit Euangelium, vt inde colligat ipsos fuisse à Deo electos.

11. Pro eo quod vulgata habet in plenitudine multa, in Græco est ἐν πληροφορίᾳ, quæ vox plenam cognitionem, seu persuasionem denotat.

12. Pro &, coniunctione copulatiua posuimus *autem*, quæ est continuatiua, & eundem sensum reddit.

13. Addidimus illud *in ferendis aduersis*, vt explicaremus, in quo Thessalonicenses essent imitati Paulum, & Christum, id enim indicant verba sequentia.

14. Per *credentes*, intelligunt Græci, vt in paraphrasi eos, qui iam antea priores crediderant: quod quidem in magnam Thessalonicensium laudem cedit; non enim tam laudabile esset, si solum iis, qui postea crediderunt, exemplo fuissent.

15. Per Christum, hoc est, per merita ipsius non aliter eripimur ab ira Dei, nisi quia per gratiam eius legem seruamus: nam aduersus eum, qui legem seruat, non pugnat lex, vt dicitur ad Galatas, & notauimus 1. 2. disput. 189. cap. 4. & hac ratione iustus dicitur non esse sub lege, vt ibidem diximus, neque iusto legem esse positam, vt ibidem notauimus.

16. Venturam iram vocat, quam Deus in die iudicii ostendet in transgressores legis.

ARGV-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ARGVMENTVM
CAPITIS II.

IN hoc capite ostendit Paulus, quo pacto Thessalonicenses ipsum fuerint non solum imitati, sicut dixerat capite præcedente numero 13. sed etiam Hebræos, qui in Iudæa crediderant: eo quod propter fidem Christi multa à conciuibus suis passi essent: suam verò prædicationem obiter commendat, rationem reddens, ob quam cum fiducia in aduersis constitutus ipsis prædicauerit, vt initio capitis dixerat.

CAPVT II.

1 NAm, & ipsi scitis fratres, introitum nostrũ ad vos, quia
2 non inanis fuit: sed ante passi multa, & contumelijs affecti (sicut scitis) in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Euangelium Dei in multa
3 solicitudine. Exhortatio enim nostra non de errore, neque de
4 immunditia, neque in dolo. Sed sicut probati sumus à Deo, vt crederetur nobis Euangelium, ita loquimur: non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui pro-
5 bat corda nostra. Neque enim aliquãdo fuimus in sermone adulatio-

PARAPHRASIS.

IDeo 1 autem dixi vos imitatores nostri factos fuisse, excipientes nimirum verbũ prædicationis nostræ in multa tribulatione, 2 quia ipsi bene nostis introitum etiam nostrum ad vos, 3 non sine magno fundamento, quod est in rebus aduersis, confidentiæ, & fructus spiritualis animarum vestrarum fuisse; sed cum ante Philippis propter eandem Euangelij prædicationẽ multa aduersa passi, & contumeliis affecti fuissemus, sicut bene etiam nostis, & ex prædicatione nostra apud vos, nõ minus periculi nobis immineret, ipsis rebus aduersis, & tri-

lationis, ſicut ſcitis: neque in oc-
caſione auaritiæ, Deus teſtis eſt:
6 nec quærẽtes ab hominibus glo
riam, neque à vobis, neq; ab alijs.
7 Cum poſſemus vobis oneri eſſe,
vt Chriſti Apoſtoli: ſed facti ſu-
mus paruuli in medio veſtrum,
tanquam ſi nutrix foueat filios
8 ſuos. Ita deſiderantes vos, cupi-
dè volebamus tradere vobis non
ſolum Euangelium Dei, ſed etiã
animas noſtras: quoniam chariſ-
9 ſimi nobis facti eſtis. Memores
enim eſtis, fratres laboris noſtri
& fatigationis: nocte & die ope-
rantes, nequem veſtrùm graua-
remus, prædicauimus in vobis
10 Euangelium Dei. Vos teſtes eſtis,
& Deus, quàm ſanctè, & iuſtè ſine
querela, vobis qui credidiſtis, af
11 fuimus: ſicut ſcitis qualiter vnũ-
quemque veſtrum (ſicut Pater fi-
12 lios ſuos) deprecãtes vos, & con-
ſolantes teſtificati ſumus, vt am-
bularetis dignè Deo, qui vocauit
vos in ſuuum regnum, & glo-
13 riam. Ideo & nos gratias agimus
Deo ſine intermiſſione: quo-
niam cum accepiſſetis à nobis
verbum auditus Dei, accepiſtis
illud non vt verbum hominum,
ſed (ſicut eſt verè) verbum Dei,
qui operatur in vobis, qui credi-
14 diſtis. Vos enim imitatores facti
eſtis fratres, Eccleſiarum Dei,
quæ ſunt in Iudæa, in Chriſto Ie-
ſu: quia eadem paſſi eſtis, & vos à
15 contribulibus veſtris, ſicut & ipſi
à Iu-

*& tribulationibus, tanquam firmiſ-
ſimo fundamento nixi, cum magna
ſpe, & confidentia fructus, & con-
uerſionis veſtræ* 4 *in magno ago-
ne, & periculo Theſſalonicæ conſti-
tuti non dubitauimus Euangelium
vobis prædicare.* 5 *Ideo autem con-
tumeliis affecti in ingreſſu noſtro
ſpem magnam in vobis fructificandi
concepimus,* 6 *quia prædicatio no-
ſtra non eſt falſa doctrina, neque im-
purum, aut immundum aliquid con-
tinet, neq; doloſa eſt:* 7 *vt per impo-
ſturam audientes decipiamus: ſed ſic-
ut probati, & digni exiſtimati ſu-
mus à Deo, quibus Euangelij prædi-
catio committeretur, ita etiam verè
loquimur, non quaſi hominibus pla-
cere cupientes, ſed Deo, qui corda
ſcrutatur, & expendit.* 8 *Neq; enim
vnquam adulatoriis verbis vſi ſu-
mus, vt benenoſtis, neque prædica-
tione noſtra* 9 *in minima adhuc oc-
caſione auaritiæ accipiendo à vobis
aliquid in ſuſtentationem conſtituti
ſumus.* 10 *Deus eſtis eſt, neque glo-
riam, & autoritatem* 11 *prępoſiti
à vobis, aut ab aliis vendicare, aut
imperioſos agere voluimus,* 12 *(cum
tamen exigere poſſemus à vobis ali-
menta, ſicut alij Apoſtoli, & ita hoc
modo vobis oneri eſſe)* 13 *ſed nihil
de autoritate, & imperio curantes,
nos geſſimus in noſtra prædicatione
erga vos,* 14 *tanquam paruulos,
qui nullum præ ſe ferunt ſpecimen
imperij, & autoritatis,* 15 *atque
inſtar*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

à Iudæis, qui & Dominum occiderunt Iesum, & Prophetas, & nos persecuti sunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus
16 aduersantur; prohibentes nos Gentibus loqui, vt saluæ fiant, vt impleant peccata sua semper; peruenit enim ira Dei super illos vs-
17 que in finem. Nos autem fratres desolati à vobis ad tempus horæ, aspectu, non corde, abundantius festinauimus faciem vestram vi-
18 dere cum multo desiderio: quoniam voluimus venire ad vos; ego quidem Paulus, & semel, & iterum; sed impediuit nos Sata-
19 nas. Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Iesum Christum estis in ad-
20 uentu eius? Vos enim estis gloria nostra, & gaudium.

instar nutricis summo affectu fouentis filios sibi commendatos, desiderio vestri flagrantes tradere
16 vobis summopere volebamus non modo Euangelij doctrinam, verùm etiam vitam nostram pro vobis, & vestra salute spirituali manifesto periculo exponere, eo quod charißimi nobis facti essetis.
17 Porro aũt à nemine vestrum nos sustentationem, & alimenta pro ministerio Euãgelicæ prædicationis postulasse bene nostis; recté
18 siquidem meministis laboris nostri, & fatigationis; noctu, diuque operantes, ne quem vestrum grauaremus ab eo alimenta exigendo, prædicauimus vobis Euangelium, vos testes estis, & Deus, quàm sanctè, iustè, & sine querela vobis, qui credidistis, præstò fuimus,
19 scitis, & Deus testis est, quomodo vnumquemque vestrum
20 deprecantes vos, & consolantes, non secus, atque pater filios suos deprecari solet, & consolari,
21 obtestati sumus, vt ambularetis dignè coram Deo, qui vocauit
22 vos in suum regnum, & gloriam.
23 Ideo autem, & nos incessanter Deo gratias agimus, quoniam cum excepissetis verbum fidei Dei, & prædicationis nostræ, excepistis illud non quasi verbum humanũ,
24 sed (sicut reuera est) verbum Dei, qui per fidem eiusdem verbi
25 bona operetur in vobis, qui iam credidistis: hac enim fide fratres roborati, imitati
26 estis fideles, qui sunt in Iudæa, siquidem eadem, & vos propter Christum, & fidem eius paßi estis
27 à ciuibus nationis vestræ, quæ ipsi paßi sunt à prauis Iudæis, qui & Dominum Iesum Christum occiderunt, & Prophetas Dei, & nos persequuti sunt,
28 & quamuis putent se obsequium in hoc præstare Deo, ipsi minimè placent, atque
29 humano generi velut communes hostes, & aduersarij sunt, impedientes Euangelium Gentibus omnib. à nobis annuntiari, quo totus orbis saluari posset.
30 Ex quo fit, vt hoc modo impleant
31 mensurã peccatorum suorum, postquam in ignem, & damnationem æternam destinati sunt,
32

succensa enim est ira Dei super illos, atque ipsi sub ea comprehensi sunt, & vs-
que in finem vitæ ipsorum permittet eos in dies in peccata prolabi, neque vn-
quam ab eis per pœnitentiam recedere; & ita fiet, vt completa mensura pec-
catorum æternis suppliciis addicantur. Nos autem 33 Paulus, nimirum Sil-
uanus, & Timotheus, orbati vobis ad breue 34 tempus ipso aspectu, &
præsentia, non tamen corde: 35 ac proinde desolati vehementius studuimus
vos visere, eo quod nos omnes summopere desideramus ad vos venire: & ego
quidem non tantùm semel, sed iterum etiam vos visere curaui; 36 nostro
tamen omnium desiderio obstitit Satanas. 37 Vehementer autem, sicut dixi,
vos visere desiderauimus: quam enim aliam mercedem, aut gaudiũ, aut coro-
nam gloriæ coram Deo in aduentu Domini, qui vnicuique secundum opera
retribuet, speramus? nonne in 38 laboribus erga vestram omnium conuer-
sionem impensis eam collocatam habemus? de vestra enim conuersione, & fi-
de, quòd in ea plurimum laborauerimus, & de retributione, quam à Deo pro
ea speramus, gloriamur, & gaudemus in Domino.

ANNOTATIONES.

1. Repetiuimus id, quod dixerat Paulus num. 13. præcedentis capitis, vt connecteremus particulam causalem *nam*, cum præcedente capite, neque enim vllius alterius rei ratio per eam particulam congruè reddi potest.

2. Inde incipit cap. & ratio illa refertur ad prædictum num. 13. præcedentis capitis.

3. Nonnulli putant ideò dicere Paulum suum introitum ad Thessalonicenses, ideò non fuisse inanem, quia non fuit inefficax, & sine fructu, Oecumenius per non inanem introitum intelligit prædicationem non humanam, neq; vulgarem. Mihi placet sensus paraphrasis, quem indicat Theophylactus, nam vt ipse ait, periculis fides solidatur, dum maior in illis spes concipitur.

4. Pro in multa solicitudine, vt habet vulgatus, Græcè est ἐν πολλῷ ἀγῶνι, hoc est, cum multo periculo, & certamine: quare solicitudo hoc loco non denotat curam, & diligentiam, sed certamen, in quo quis aliquid periculi, & aduersum patitur, sic intelligunt Græci.

5. Suppleuimus numerum illum, vt explicaremus ad quod referretur causalis particula sequentis numeri.

6. Reddit rationem, ob quam fiducia magna Thessalonicæ prædicauerit, etiam si multa aduersa pateretur.

7. Per

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

7. Per errorem Theophylactus, & Græci intelligunt errorem decipientis, qui est *impostura*. Græcè autem est πλάνη, quæ vox, vt notauit Erasmus, non solùm denotat errorem decepti, sed etiam decipientis: & ita voluisset ipse, vt vulgatus verteret imposturam. Ego verò puto per errorem hoc loco significari falsam doctrinam, nam imposturam denotauit Paulus infra per dolum.

8. Probare corda est non tantum ea nosse, sed etiam expendere, Græcè pro eo, quod est, *probat*, est δοκιμάζει.

9. Per occasionem auaritiæ Græci intelligunt lucri cupiditatem, vt ita denotet Paulus, se nunquam lucri causa prædicasse. Verum cum infra id, quod de se negat, de aliis Apostolis concedat, & affirmet fore, vt aliàs licitum esset, cùm ait, *cum possemus vobis oneri esse vt Christi Apostoli*, & de cupiditate lucri ex prædicatione adquirendi, id intelligi nequit, ideo de alimentis necessariis, quæ ob munus prædicationis iure debentur, intelligendum esse censeo: alimenta autem, quæ hac ratione licitè accipiuntur, appellat occasionem auaritiæ, quia prætextu eorum ex auaritia aliquid amplius nonnunquam exquiri solet, à qua se abstinuisse testatur.

10. Vocat Deum in testem, cum agit de occasione auaritiæ, cum tamen supra agens de aliis rebus solo Thessalonicensium testimonio contentus fuerit, eo quod cætera multo magis manifesta, & nota essent.

11. Participium *quærentes*, quod est præsentis temporis, explicuimus per verbum præteriti, *voluimus*, eo quod repeti debet verbum *fuimus*, quod præcessit, ac si diceret Paulus, nec quærentes fuimus.

12. Vobis oneri esse, Græcè est ἐν βάρει εἶναι; quidam autem interpretantur hoc modo: cum possemus grauitatem inter vos, & autoritatem vendicare, tanquam Christi Apostoli, vt hæc parenthesis referatur ad proximè præcedentia, npe ad illud, *nec quærentes ab hominibus gloriam*. Nos verò cum Theodoreto, Theophylacto, Chrysostomo, & Oecumenio in paraphrasi interpretati sumus: iuxta quam expositionem retulimus ad illud, quod paulò antea dixerat, *neque in occasione auaritiæ, &c.* & per parenthesin legimus, vt faciliorem redderet contextum.

13. Particula aduersatiua *sed*, non refertur ad illud proximè præcedens *cum possemus vobis oneri esse*, & ideo illud sub parenthesi conclusimus, sed ad illud, *Non quærentes ab hominibus gloriam*.

14. Aliqui Græci codices pro paruulis legunt νήπιοι, Latinè *paruuli* alij verò ἤπιοι, Latinè mites, & quamuis vtrouis modo sensus idem videatur, tamen cum particula *sed*, oppositum denotet illius, quod dixe-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

videatur, tamen cum particula *sed*, oppositum denotet illius, quod dixerat, *Nec quærentes ab hominibus gloriam*, multò melius legit vulgatus noster νήπιοι, & Latinè vertit, *paruuli*.

15. Tametsi verba illa, *tanquam si nutrix*, non diuidantur puncto à præcedentibus, sed commate tantum, tamen non immerito coniunguntur in paraphrasi cum sequentibus: nam quamuis sensus sit, facti sumus, tanquam si nutrix foueat filios suos, tamen particula *ita*, à qua sequens periodus incipit, explicat modum, quo Paulus se habuerit, vt nutrix erga Thessalonicenses: prædicta autem verba referri non posse ad illa præcedentia, *Sed facti sumus paruuli in medio vestri*, manifestum est.

16. Illud *cupidi*, quod nos interpretati sumus, *summopere*, aliqui referũt ad participium *desiderantes*, vt sensus sit summo amore erga vos flagrantes. Verùm melius refertur ad *volebamus*, vt in paraphrasi, & ita in emendata Sixti distinctione ipsa punctorum refertur.

17. Totum hunc numerum addidimus, vt indicaremus, ad quid referenda esset causalis *enim* numeri sequentis, pro qua posuimus particulam *siquidem*, neque enim prædicta causalis referri potest ad proximè præcedentia in numero 10. & sequentibus vsque ad 16. sed ad illud, quod est in num. 9.

18. Ab experimento comprobatur id, quod dixerat num. 10. nempe nihil se accepisse pro sustentatione sui, eo quod labore manuum suarum sibi victum comparauerit.

19. Testimonium ipsorum Thessalonicensium, & Dei hoc loco adducit ad comprobandum id, quod dixerat numero 15. instar nutricis erga eorum salutem spiritualem se habuisse, & exemplum nutricis commutat in exemplum Patris, qui eodem affectu bono filiorum prospicit.

20. *Vos*, quod erat in textu non omisimus, quamuis redundare videretur, vt moris est apud Paulum.

21. Pro *obtestati sumus*, Græcè est μαρτυρόμενοι, quod licet plerunque significet simplicem testationem, hoc loco capitur, non pro testatione simplici, sed pro obtestatione, & ita interpretati sumus. Caietanus putat, in omnibus illis participiis subintelligendum esse verbum *fuimus*. Verum cum postea subdat *obtestati sumus*, non opus est prædictum verbum supplere, sed sine illo sensus rectè connectitur.

22. *Prouocauit*, interpretatur Caietanus *vocat*: verum non opus est hoc loco mutare tempus, cum scribat Paulus ad eos, qui iam ad fidem vocati erant, & eos deprecetur, vt dignè vocationi respondeant.

23. Causalis *ideo* non refertur ad præcedentia, quia nullam causam præcedentium reddit, sed connectitur cum alia causali sequenti *quo-*

niam,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

niam, & causam sequentium reddit, qua ratione addidimus particulam *autem*, quæ vim habet continuandi, vt contextus, & oratio melius flueret. Quocirca non rectè aliqui interpretantur per *quapropter*, hæc enim causalis semper refertur ad præcedentia, cum inclusum habeat relatiuum.

24. Verbum auditus idem est, quod verbum fidei, quia vt dicitur ad Rom. 10. *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.*

25. Cum Paulus dicat solùm, *operatur*, nos explicuimus id, quod dicit Deum in ipsis operari, nempe bona opera, ipse enim Deus dicitur in nobis operari velle, & perficere pro bona voluntate, opus tamen non est, vt *credidistis*, quod est præteriti, explicemus per *credatis*, sicut vult Caietanus: denotat enim Paulus initium fidei, cum primum credere cœperunt, & intellectum suum fidei diuinæ subiecerunt.

26. Per Ecclesias, quæ sunt in Iudæa, intelligit fideles ex Iudaismo conuersos.

27. Per contribules non intelligit eos, qui sunt ex eadem familia, sed latiori significatione omnes, qui sunt ex eadem natione, aut ciuitate.

28. Illum numerum suppleuimus, iuxta mentem Caietani.

29. Per homines intelligit vniuersum genus humanum, quod prædicatione Pauli saluari poterat.

30. Particula *vt* hoc loco non est nota causæ finalis, sed euentum significat, iuxta doctrinam à nobis traditam 1. part. disp. 95. cap. 7.

31. Per mensuram aliqui intelligunt abundantiam, ego verò existimo, denotari complementum omnium peccatorum, quod in diuina prædestinatione Deus expectare decreuit, vt Iudęos puniret, & idem significari censeo Matth. 23. illis verbis. *Verumtamen implete mensuram patrum vestrorum.*

32. Ira Dei tunc dicitur in aliquem peruenire, & ipsum comprehendere, seu in eum succendi, cum eum re ipsa punit, sicut hos Iudæos.

33. Per *nos* intelligit, non se solum, sed etiam Siluanum, & Timotheum, quorum etiam nomine hanc epistolam scribit.

34. Tempus horæ, idem est, quod breue tempus.

35. Pro *desolati* in numero 34. posuimus *orbati*, nam vox Græca ἀπορφανισθέντες, idem est, quod Latinè *orbati*, addidimus tamen illa verba, *ac proinde desolati*, vt complecteremur sensum nostræ vulgatæ, quæ pro *orbati* transfert *desolati*, attendens ad effectum, qui absentiam amicorum consequitur, nempe ad desolationem.

36. Hunc numerum addidimus, vt ostenderemus, ad quid referretur causalis numeri sequentis: manifestum enim est non referri ad proximè præcedentia.

37. Verba

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

37. Verba illa *coram Deo*, quæ inferius posita sunt à Paulo, in responsione interrogationis posuimus in hoc numero, eo quod Paulus de eodem interrogat, de quo respondet, neque de alia retributione, nisi de ea, quam à Deo sperabat, loquitur. Cum autem duobus modis hæc verba de retributione intelligi possent, nempe de accedentaria, quæ esset in gaudio, quod speraret Paulus se habiturum de Thessalonicensium conuersione, ita vt ipsi esset obiectum gaudij, & de gaudio beatitudinis, quæ est essentialis retributio, nos interpretati sumus de retributione essentialis beatitudinis, in quo cætera virtute continentur: id autem denotare videtur interrogatio illa, *quæ est enim nostra spes?* hæc enim interrogatio significare videtur, Paulum nihil aliud sperasse, quod quidem non rectè dixisset de solo gaudio accidentario, quod se habiturum speraret de conuersione Thessalonicensium.

38. Cum dicit: *nonne vos, &c.* non denotat ipsos Thessalonicenses futuros obiectum gaudij, quod pro retributione speraret in aduentu Domini, quia re vera sperabat maius quid pro retributione, vt diximus: dicit ergo Thessalonicenses esse coronam, & gloriam suam, quia propter labores, erga ipsos impensos, beatitudinem ipsam, quæ est in Dei visione, & fruitione, speraret.

ARGVMENTVM
CAPITIS III.

CVm in præcedente capite dixisset Paulus, non potuisse Thessalonicam se conferre ad visendos, & confirmandos fideles illius ciuitatis, sicut desiderabat; in hoc capite ostendit se eiusmodi desiderium amplius differre non potuisse, ideoq́; misisse ad eos Timotheum, qui pro eo id ipsum præstaret: se autem consolatum esse ex eorum fide & constantia, quam ex Timo-

theo reuertente resciuit, nec paruo eos videndi desiderio adhuc teneri: & tandem bene illis precatur, vt in incepto perseuerent.

CAPVT III.

1 PRôpter quod non sustinentes
amplius placuit nobis rema-
2 nere Athenis, solis: & misimus
Timotheum fratrem nostrum,
& ministrum Dei in Euangeli-
um Christi, ad confirmandos vos
& exhortandos pro fide vestra:
3 vt nemo moueatur in tribulatio-
nibus istis: ipsi enim scitis, quod
4 in hoc positi sumus. Nam & cum
apud vos essemus, prædicebamus
vobis passuros nos tribulatio-
nes, sicut & factum est, & sci-
5 tis. Propterea & ego amplius non
sustinens, misi ad cognoscen-
dam fidem vestram: ne fortè ten-
tauerit vos is, quis tentat, & ina-
6 nis fiat labor noster. Nunc au-
tem veniente Timotheo ad nos
à vobis, & annuntiante nobis fi-
dem, & charitatem vestram, &
quia memoriam nostri habetis
bonam semper, desiderantes nos
videre, sicut nos quoque vos:
7 ideo consolati sumus fratres in
vobis, in omni necessitate, & tri-
bulatione nostra, per fidem ve-
8 stram: quoniam nunc viuimus, si
9 vos statis in Domino. Quam e-
nim gratiarum actionem possu-
mus Deo retribuere pro vobis,
in omni gaudio quo gaudemus
propter

PARAPHRASIS.

QVapropter 1 cum Satanas nostrum desiderium vos videndi adhuc impediret, 2 neque nos amplius illud sustinere & differre possemus, 3 decreuimus remanere Athenis soli, & misimus Timotheum fratrem nostrum, & ministrum Dei in Euangelio Christi ad confirmandos vos, & exhortandos im fide, quam semel suscepistis, vt nemo constitutus in tribulationibus ab ea dimoueatur: ipsi enim bene nostis, eos omnes, qui fidem Christi recipiunt, 4 ipsa fide ad hoc, id est, ad ferendas afflictiones destinatos esse, 5 tantùm abest, vt pro fugiendis aduersitatibus ipsam fidem deserere debeamus: 6 id autem rectè scitis; 7 siquidem & cum apud vos essemus, annunciabamus vobis, nos propter fidem passuros quidem esse tribulationes, sicut re ipsa factum est, & bene nostis. Idcirco cum ad vos ire non possem, vt dixi, & timens, ne terrore afflictionum à fide dimoueremini, desiderium vos confirmandi in fide amplius differre non possem; misi Timotheum ad explorandam, & cognoscendam fidem vestram, ne forte communis aduersarius, qui tentat omnes, tentauerit vos, & labo-

propter vos ante Deum nostrum
10 nocte ac die abundantius oran-
tes, vt videamus faciem vestram,
& compleamus ea, quæ desunt fi-
11 dei vestræ? Ipse autem Deus, &
Pater noster, & Dominus Iesus
Christus dirigat viam nostram ad
12 vos. Vos autem Dominus multi-
plicet, & abundare faciat charita-
tem vestram in inuicem, & in o-
mnes, quemadmodum & nos in
13 vobis; ad confirmanda corda ve-
stra sine querela, in sanctitate an-
te Deum, & Patrem nostrum, in
aduẽtu Domini nostri Iesu Chri-
sti, cum omnibus sanctis eius, A-
men.

laborem nostræ prædicationis inanem, & sine fructu in vobis 8 reddiderit. Nunc aũt redeunte Timotheo Thessalonica ad nos, & 9 prospera annuntiante nobis de fide, & charitate vestra, quodque memores nostri semper estis 10 in bonum cupientes nos videre, sicut & nos quoque vos visere desideramus, 11 consolationẽ accepimus ex vobis per fidẽ vestrã, de qua nobis Timotheus prospera annuntiauit: 12 tametsi & nos in necessitate, & afflictione essemus constituti, 13 ita vt propter gaudium, quod de vobis accepimus, nullus sensus doloris, & tribulationis nostræ in nobis reliquus fuerit; sed quasi à morte timoris, & doloris suscitati resumpto spiritu viuamus, cum nulla sit tam grauis afflictio, etiam si sit mortis, quæ nobis doloris causa esse possit, dummodo vos in fide Domini, & charitate constanter perstare sciamus. 14 Neque mirandum est, quòd dixerim, nos viuere, eo quod sciamus vos in fide, & charitate perseuerare: 15 etenim ita lætati sumus, vt 16 ne inueniamus quidem, quas gratias Deo dignas reddere poßimus pro 17 pleno gaudio, quod ex vestro profectu habemus 18 in Domino, nocte dieque magis ac magis orantes, vt concedat nobis Deus videre vos, & docere vos aliqua, 19 quæ adhuc ad doctrinam fidei vestræ magis explicandam desiderantur. Ipse autem Deus, & Pater noster, & Dominus Iesus Christus, ita dirigat viam nostram ad vos, 20 vt obstacula, quibus Satanas obsistere nobis contendit, de medio tollat. Dominus autem vestram congregationem, & Ecclesiam multiplicet, & charitatem vestram exuberare faciat, 21 non tantùm mutuã in fratres fideles, qui vos etiam diligunt, 22 sed etiã in omnes alios etiã infideles, qui adhuc non diligunt vos 23 (quemadmodum & nos feruenti charitate non solùm nunc diligimus vos, cum scimus vos in fide permanere, & nos à vobis diligi; verùm etiam quando infideles, & inimici Christi eratis, dileximus) exuberare inquam, faciat charitatem vestram, vt confirmentur, & seruentur corda vestra in sanctitate apud Deum, quæ sit 24 sine graui peccato, & lethali, 25 in aduentu Domini nostri Iesu Christi, quando cum omnibus sanctis ad iudicandum venerit, Amen.

ANNO-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ANNOTATIONES.

1. Causalis *quapropter* refertur ad id, quod capite præcedente dixerat, *sed impediuit nos Satanas* & ideo in paraphrasi illud repetiuimus, vt ostenderemus connexionem huius capitis cum præcedente per particulam illam causalem.

2. Sustinere hoc loco idem est, quod differre, nam qui differt desiderium, aliquid pati, & sustinere dicitur.

3. Pro *placuit nobis* Græcè est εὐδοκήσαμεν, Latinè *decreuimus*, eundem autem sensum continent verba illa, *placuit nobis*, nisi quod secundum Grammaticæ regulas participium *non sustinentes*, non potest rectè conuenire cum illis.

4. Positos esse, idem est, quod destinatos, & constitutos esse: addidimus autem illud *ipsa fide*, vt ostenderemus destinationem hanc in ipsa fidei nostræ professione fundamentum habere.

5. Numerum quintum addimus, vt vim rationis Pauli, & energiam, qua suadebat Thessalonicensibus, ne propter afflictiones, & aduersa, quæ patiebantur, à fide deficerent, magis explicaremus.

6. Illud quod est in numero sexto repetiuimus, vt connexionem rationis, quam subiungit Paulus, indicaremus, nec verbis in paraphrasi additis, obscurior redderetur.

7. Reddit rationem eius, quod dixerat in numero tertio, & nos iterum in nu. 6. repetiuimus, vt diximus: quare nimirum dicat, eos rectè scire eos, qui credunt, eo ipso ad patiendum aduersa destinatos esse.

8. Inanem laborem suæ prædicationis appellat sine fructu, quod eos timeret à suscepta fide metu persecutionum recessisse.

9. Quod Timotheus renunciauerit eos in fide, & charitate perseuerare, prospera annunciatio fuit Paulo, quòd esset contra timorem, & ideò diximus in paraphrasi, prospera annunciante.

10. Bonam memoriam vocat Paulus, non quod viua esset quomodocunque, sed quod ea esset in bonum, non in malum, sicut aliqui etiam amici aliorum memores esse solent.

11. *Consolati sumus*, passiuè positum est pro eo, quod est, consolationem accepimus.

12. Quod ait, *In omni tribulatione, & necessitate nostra* addit Paulus, vt expenderet eximiam consolationem, quam habuit ex bono nuntio Timothei.

13. Explicat magnitudinem consolationis, vt non solùm abstulerit timorem de eorum lapsu, sed etiam lenierit dolorem, quem ipse ex

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ſuis tribulationibus Athenis patiebatur, ita vt iam quaſi è morte ſuſcitatus viueret.

14. Addidimus in paraphraſi num. 13. vt oſtenderemus connexionem cauſalis particulæ ſequentis cum præcedentibus, quæ non ita bene apparere poſſet, niſi numerus ille adderetur propter aliqua, quæ in præcedente numero ad maiorem explicationem addidimus.

15. Ab effectu oſtendit, quam magna lætitia fuerit affectus, quod nimirum non inueniat dignas gratias, quas pro ea Deo reddere poſsit.

16. Per negationem explicuimus mentem Pauli, eam enim continet interrogatio illa affirmans, *quam enim, &c.*

17. Per omne gaudium intelligit plenum, & integrum, ſicut etiam per omnem benedictionem, integram benedictionem, ad Epheſios 1. vt ibidem notauimus.

18. Per illud, *in Domino*, explicat, quale fuerit gaudium, nimirum ſpirituale.

19. Non dicit, *quæ deſunt*, quaſi exiſtimet eos adhuc integrè non credere, ſed vt in paraphraſi explicuimus. Ita notant Chryſoſtom. Theophylactus, & Euthymius.

20. Iuxta Scripturæ phraſin dirigere idem eſt, quod ea, quæ obſtare poſſunt auferre, & in hunc ſenſum explicuimus illud Prouerbior. 16. *à Domino greſſus diriguntur*. 1. 2. diſp. 185. cap. 20.

21. Per illud *inuicem*, intelligit mutuam charitatem inter fratres, & fideles iuſtos.

22. Per illud, *& in omnes*, intelligit reliquos omnes etiam infideles, vt in paraphraſi.

23. Per parentheſin ea explicare voluimus, & aliqua ſuppleuimus, vt clarior ſenſus redderetur: nam Paulus eandem omnino Theſſalonicenſibus deprecatur gratiam, quam ſibi à Deo conceſſam fuiſſe exiſtimauit.

24. Querela hoc loco denotat *lethale peccatum*, quod ſolùm in aduentu Domini erit cauſa damnationis: Lucæ autem 1. cum dicit de Zacharia, & Eliſabeth, fuiſſe ſine querela, ſignificat peccatum, quod apud homines ſolùm criminationis, & querelæ cauſa eſſe ſolet, vt notat Auguſtinus lib. 1. de gratia Chriſti cap. 48. & 49.

25. Aliqui cum Caietano pro *in aduentu*, legunt *in aduentum*: ſed codices omnes habent *in aduentu*, & ſenſus planus eſt, vt in paraphraſi.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

ARGVMENTVM
CAPITIS IV.

CAput hoc continet exhortationes de moribus, & in fine nonnihil de reſurrectione, non vt ex inſtituto Theſſalonicenſibus explicet Paulus myſterium reſurrectionis, & in eo ipſos confirmet: ſed vt indicet quo pacto ex fide reſurrectionis conſolari ſe inuicem debeant de morte ſuorum: hoc enim genus ſolatij eſt proprium fidelium, & Chriſtianorum, qui ſpem habent vitæ æternæ.

CAPVT IV.

1 DE cætero ergo fratres, roga-
mus vos, & obſecramus in
Domino Ieſu, vt quēadmodum
accepiſtis à nobis quomodo o-
porteat vos ambulare, & placere
Deo, ſic ambuletis, vt abundetis
2 magis. Scitis enim quæ præcepta
dederim vobis per Dominum Ie-
3 ſum. Hæc eſt enim voluntas Dei,
ſanctificatio veſtra: vt abſtineatis
4 vos à fornicatione, vt ſciat vnuſ-
quiſque veſtrum vas ſuum poſſi-
dere in ſanctificatione, & hono-
5 re; non in paſsione deſiderij, ſi-
6 cut & Gentes, quæ ignorant
Deum, & ne quis ſupergrediatur,
neque circunueniat in negotio
fratrem

PARAPHRASIS.

QVod ſupereſt ergo fratres, rogamus vos, 1 & hortamur, vt eo modo, quo accepiſtis 2 oportere vos viuere, & placere Deo, 3 viuatis, vt indies in iuſtificatione creſcatis: 4 id autem præſtare poteritis, 5 ſiquidē nō ignoratis, quæ præcepta 6 tanquā Chriſti legem vobis tradiderim. 7 Dixi autem, tanquam Chriſti legem, quia ſunt diuinæ voluntatis, ac proinde Chriſti; nam diuinæ voluntatis eſt ſanctificatio veſtra in omni opere bono virtutis, & abſtinentia ab omni genere peccatorum: vt ita abſtineatis vos 8 à fornicationis peccato, & vnuſquiſque veſtrum ſe ipſum

fratrem suum: quoniam vindex
est Dominus de his omnibus, sic-
ut prædiximus vobis, & testificati
7 sumus. Non enim vocauit nos
Deus in immunditiam, sed in
8 sanctificationem. Itaque qui hæc
spernit, non hominem spernit,
sed Deum, qui etiam dedit Spiri-
9 tum suum sanctum in nobis. De
charitate autem fraternitatis non
necesse habemus scribere vobis:
ipsi enim vos à Deo didicistis, vt
10 diligatis inuicem. Etenim illud
facitis in omnes fratres in vni-
11 uersa Macedonia. Rogamus au-
tem vos fratres, vt abundetis ma-
gis: & operam detis, vt quieti si-
tis, & vt vestrum negotium aga-
12 tis, & operemini manibus vestris,
sicut præcepimus vobis: & vt ho-
nestè ambuletis ad eos, qui foris
sunt, & nullius aliquid desidere-
13 tis. Nolumus autem vos ignorare
fratres, de dormientibus: vt non
contristemini, sicut & cæteri, qui
14 spem non habent. Si enim credi-
mus quod Iesus mortuus est, &
resurrexit: ita & Deus eos, qui
dormierunt per Iesum, adducet
15 cum eo. Hoc enim vobis dicimus
in verbo Domini, quia nos, qui
viuimus, qui residui sumus in ad-
uentum Domini, non præuenie-
16 mus eos qui dormierunt. Quo-
niam ipse Dominus in iussu, & in
voce Archangeli, & in tuba Dei
descendet de cœlo: & mortui, qui
in Christo sunt, resurgent primi.
Deinde

ipsum 9 tanquam vas quoddam aptum ad conseruandum diuinæ gratiæ liquorem purum conseruet in sanctitate, & vero apud Deum 10 honore absque ignominia, non in affectionibus concupiscentiæ, sicut Gentes, quæ ignorant Deum. Præterea ne quis vi opprimat, neque fraude decipiat in negotio fratrem: quoniam de his omnibus peccatis vindictam sumet Dominus, sicut obtestati sumus vobis:
11 ideò autem vindictam sumet de his peccatis in iis, qui fidem habent; nam vocatione fidei suæ non vocauit nos Deus, vt immunditia horum peccatorum inquinaremur, sed vt sanctificaremur magis: ex quo fit, vt qui hæc mandata spernit, non me, aut hominem spernat, sed Deum qui non solum hæc præcepta tradit, 12 sed etiam spiritum gratiæ suæ, vt ea seruaremus. De amore autem charitatis erga fratres necesse non est, vt vos moneamus, eo quod à Deo, qui est autor illius, non tantum intellectu, sed
13 etiam affectu ipso verè edocti estis, vt inuicem vos diligatis: 14 siquidem re ipsa id facitis in omnes fratres, diligentes ipsos, & opera charitatis eis exhibentes, non tantum Thessalonicæ, sed etiam in vniuersa Macedonia. Rogamus autem vos, vt in ea charitate, qua cœpistis in dies magis, ac magis 15 crescatis, & enitamini ad hoc, vt quieti erga alios sitis, nullas inter fratres rixas, & dissensiones seminantes: & vt vestras
res

17 Deinde nos, qui viuimus, qui re-
linquimur: simul rapiemur cum
illis in nubibus, obuiam Domino
in aera: & sic semper cum Domi-
18 no erimus. Itaq; consolamini in-
uicem in verbis istis.

*res agatis, & propriis manibus labo-
retis, quatenus sustentari poßitis, sic-
ut præcepimus, & monuimus vos, &
vt honestè viuatis 16 inter infideles,
17 nullius rei eorum indigentes, ita
vt nec stipem ab eis petere vobis ne-
cesse sit, ne facilè offendantur, si videant hominem corpore sanum mendica-
re, quando & nostri iis etiam hominibus offenduntur. Nolumus autem, vt
ignoretis, aut obliuioni tradatis doctrinam, & documenta, quæ 18 de de-
functis fidelibus vobis tradidimus, vt de eorum obitu non contristemini, sicut
infideles, & Gentiles, qui cum nullam fidem, & spem vitæ æternæ habeant,
ita contristari solent, 19 vt nullam prorsus ex fide, & spe melioris vitæ pro
defunctis suis recipiant consolationem, ac proinde solo temporis cursu dolor
eorum mitigetur. 20 Nam si nos fideles credimus, quod Iesus mortuus est,
& in vitam immortalem resurrexit, ita etiam 21 credere debemus, quod
Deus eos, qui ex fidelibus sanctis dormierunt, suscitabit, & in eandem vitam
immortalem cum eo simul adducet: 22 diximus autem, cum eo simul addu-
cet; quia hoc vobis asseueranter ex sententia Domini affirmamus, quod ij,
qui nunc viuunt, & nondum vitæ cursum finierunt, non prius resurgent,
quam qui antea mortui sunt, quasi prius mortui ab hac resurrectione in vi-
tam immortalem longius distent: quoniam ipse Dominus Iesus Christus cum
23 maiestate, imperio, & potestate, 24 & cum voce Archangeli instar tu-
bæ nomine Dei vocantis mortuos ad iudicium veniet, & simul, atque vox hæc
insonuerit: 25 primum quidem mortui in fide Christi, & sanctitate resur-
gent; 26 reliqui præterea fideles, qui nunc viuunt, & postea futuri sunt,
& 27 in Domino morientur, simul cum iis qui prius mortui 28 in Domi-
no fuerant, resurgent, & in aera simul cum illis rapientur obuiam Christo.
Non igitur temporis decursu, sicut Gentiles, sed hac firma spe, & fide resurre-
ctionis, quam prædictis verbis vobis exposui, consolationem doloris vestri di-
ligenter exquirite.*

ANNOTATIONES:

1. In Græco est παρακαλοῦμεν, quod consolari, & hortari significat: obsecrare autem magis est, quam rogare. & aliquando idem, quod per sacra rogare: pro *rogamus* autem in Gręco est ἐρωτῶμέν, à verbo ἐρωτάω, quod interrogare, & petere significat, & aliquando precari, vt in hoc loco, & Matth. 15. *rogabant dicentes, dimitte ipsam.*

2. Illud *quomodo* redundare videtur, ideo in paraphrasi omisimus.

3. Totum illud *sic & ambuletis*, putat Caietanus redundare, & ita putat hunc esse sensum, hortamur vt abundetis magis. Ego verò existimo non redundare, vt patet ex paraphrasi: illud autem *ita abundetis magis*, denotat finem, & fructum, qui ex recta vita consequitur.

4. Numerum 4. addimus, vt ostenderemus vim causalis sequentis.

5. Hic redditur causa non eius, quod in textu præcesserat; sed eius quod suppletum est, & facile subintelligebatur.

6. Illud *per Dominum Iesum Christum*, denotat autorem legis traditæ ab Apostolis.

7. Illud *dixit autem, &c.* in paraphrasi suppleuimus, vt ostenderemus vim causalis particulæ sequentis, cum ad præcedentia vix referri posset: perperam enim sequentia aliqui legunt per continuatiuam *autem* hoc modo, *hæc est autem, &c.* cum emendata legat cum causali *enim*, hoc pacto: *hæc est enim voluntas Dei, &c.*

8. Propter Gentiles meminit fornicationis, & quod existimarent non esse peccatum, vt admonet Caietanus.

9. Vocat corpora Thessalonicensium, seu ipsos vasa, quia homines sunt instar vasis ad suscipiendum liquorem diuinæ gratiæ.

10. Honorem hîc accipit pro vero, qui est apud Deum, non pro honore apud homines.

11. Illud, *ideò autem, &c.* suppleuimus ob eandem rationem, quam diximus num. 4. & 7.

12. Nomine Spiritus Sancti, non solùm intelligit Paulus sanctificationem, sed etiam auxilium gratiæ præuenientis, & adiuuantis ad seruandam legem, sine quo, vt ex mente Augustini diximus 1. 2. disp. 189. & in paraphrasi Epistolæ ad Romanos sæpe numero, cum sola notitia lex Dei seruari non potest.

13. Sicut intelligere, & scire in Scriptura, non solùm denotat notitiam intellectus, sed etiam affectum voluntatis, vt perspicuum est, ita etiam discere denotat disciplinam non tantum intellectus, sed etiam affectus.

14. Ex causa, quam hîc reddit Apostolus colligitur id, quod diximus, disciplinam, de qua numero præcedente loquitur, etiam ad affectum pertinere, nam quod didicerint comprobat ex opere ipso.

15. Abundare, hoc loco est crescere magis, ac magis in charitate.

16. Per eos, qui *foris sunt*, intelligit infideles, qui sunt extra Ecclesiam, sicut, & in eo loco 1. ad Cor. 5. *Quid enim mihi de his, qui foris sunt?*

17. Pro eo, quod vulgatus dixit, *& nullius aliquid desideretis.* Græcè est, μηδενὸς χρείαν ἔχητε, vt nullius indigentiam habeatis; hinc enim oritur, *vt alterius* desideremus rem, & petamus, si illa indigemus. Exhortatur

tatur igitur, vt ita sustentationi suæ necessaria laborantes propriis manibus, si opus fuerit, habeant, vt ab eis nihil petant, ne offendantur.

18. Dormio Latinè, & κοιμάομαι Græcè in Scriptura sumitur pro mori, inde autem deriuatur vox κοιμητήριον, quod si verbum pro verbo redderes, dicere deberes Latinè dormitorium, sumitur autem pro loco, in quo requiescunt corpora defunctorum.
19. Suppleuimus num. illum, vt explicaremus discrimen inter tristitiam infidelium de dormientibus, & fidelium.
20. Reddit rationem aliquam cur debeant non contristari, sicut Gentes, sed ex fide, & spe consolationem accipere.

21. Fides catholica docet, omnes tam bonos, quam malos resurrecturos, verum quia mali resurrecturi sunt ad secundam mortem, nempe ad pœnam inferni, solum meminit hîc Paulus resurrectionis sanctorum, qui in vitam resurrecturi sunt, quorum resurrectionis spes iure optimo iis qui superstites sunt, esse debet causa consolationis, vt hîc contendit Paulus.
22. Quædam verba hîc addidimus, vt ostenderemus, cuius rei causam indicaret sequens particula causalis.
23. Per *iussum*, intelligit id, quod dixit Luc. cap. 21. *Cum potestate magna, & maiestate*, ita vt id, quod ipse iusserit fieri, futurum sit.
24. Non puto futuram aliam vocem Archangeli, & & aliam tubæ, sed cum hæc facturus sit Christus ministerio Angelorum, ad hanc vocem resonantem instar tubæ, vtetur etiam illo, & ideò quæ in textu diuersa videbantur, nos coniunximus.
25. Per illud *primi* quidam putant non denotari ordinem temporis, sed dignitatis respectu damnatorum, quasi priores illi in Domino mortui resurrecturi sint ad gloriam, damnati autem ad mortem: quam expositionem sequitur Gagneius, indicant Theodor. Theophyl. Oecumen. & Primasius. Verum cum illud *primi*, posuerit Paulus respectu eorum, qui tunc viuebant, & de illis dixerit, *deinde nos qui viuimus*, hæc interpretatio quadrare non potest, nec probanda est, quam alij explicant de ordine dignitatis, vt ij, qui iam dormierant resurrecturi sint ad maiorem gloriam. Sed S. Thomæ hæc expositio non probatur, quia aliqui ex iis, qui postea morituri erant, futuri erant digni maiori gloria, quam multi alij prius mortui. S. Thom. exponit de ordine temporis, non inter resurrectionem priorum, & posteriorum, quia vtrorumque futura est in momento, & ictu oculi, sed inter resurrectionē eorum, qui dormierunt, & raptum eorum, qui superstites tunc erunt, quia prius illi resurgent, quàm hi rapiantur, postea verò simul vtrique rapientur in aera. Denique Anselmus denotare videtur resurrectionem eorum,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

qui dormierunt, futuram prius, & eos prius Christo occursuros in aera, antequam occurrant, qui tunc superstites erant: postea verò hos rapiendos in aera ab angelis, vt simul cum prioribus, deinde Christo occurrant. Mihi videtur, vt in paraphrasi, nomen *primum* positum esse pro aduerbio *primum*; nam Græcè est πρῶτον, Latinè primum: huic autem rectè subiunctum fuisse aduerbium Græcum, ἔπειτα, Latinè *deinde*, & his nec denotari ordinem temporis, neque dignitatis, sed solius narrationis, vt *deinde* idem sit, quod præterea, sicut in paraphrasi exposuimus. Sumit autem Paulus argumentum consolandi fideles de morte suorum ex resurrectione, quam speramus, quę tam iis, qui mortui tunc erant, quam iis, qui tempore Pauli viuebant, & postea victuri, & nasciturі erant, simul futura est: nec vlli eorum alios in resurrectione præuenient, eo quòd prius mortui non longius distent à resurrectione.

26. Per residuos, & qui nunc viuunt, non intelligit eos tantùm, qui tempore Antichristi superstites erunt, sed omnes quocunque tempore viuentes comparatione mortuorum, qui præcesserunt.

27. Addidimus verba huius numeri, quia Paulus hîc solum loquitur de morte bonorum, de quibus spem resurrectionis ad meliorem vitam habemus, non autem de damnatis.

28. Hic ostendit, quo pacto simul futurus est occursus omnium Christo, vt ita sit communis ratio consolandi quoscunque fideles de morte suorum defunctorum, qui diu antea mortui sunt, & præcesserunt.

ARGVMENTVM
CAPITIS V.

QVoniam dixerat Paulus in fine præcedentis capitis, vnumquemque fidelem debere mitigare dolorem suum de morte suorum propinquorum, & amicorum, consideratione, & spe resurrectionis futuræ in aduentu Domini Iesu Christi ad vitam immortalem, & dixerat,

vt

vt inuicem se consolarentur in verbis his; ideo in hoc capite 5. instruit eos de die aduentus, ne putarent certo, & definitè ab hominibus sciri. Et ostendit qualiter ipsum expectare debeant. & in hoc ferè mediam partem capitis consumit. In altera verò, quæ tota parænetica etiam est, alia documenta salutis Thessalonicensibus præbet.

CAPVT V.

1 DE temporibus autem & momentis, fratres, non indige-
2 tis vt scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet.
3 Cum enim dixerint, pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in vtero habenti, & non effugient.
4 Vos autem fratres non estis in tenebris, vt vos dies illa tanquam
5 fur comprehendat: omnes enim vos filij lucis estis, & filij diei: non sumus noctis, neq; tenebrarum.
6 Igitur non dormiamus sicut & cæteri, sed vigilemus, & sobrij si-
7 mus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrij sunt, no-
8 cte ebrij sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrij simus, induti loricam fidei, & charitatis, & galeam
9 spem salutis: quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionē salutis per Dominum nostrum

PARAPHRASIS.

MOnui quidem vos præcedente capite, vt spe aduentus Christi, in quo omnes in eo mortui resurrecturi sunt ad vitam immortalem, vt vnusquisque fratrem suum de morte suorum consolaretur, & ipse etiam dolorē suum leniret, atq; hoc dixisse vobis sufficiat ad eum effectū: de ipso tamen definito tēpore, & momento, quo Christus venturus est, nec esse nō vt est vobis scribam: vt enim estis 4
diligētes, in sciendis mysteriis, exactè nostis 5 *Dominum venturum clanculum repente, sicut fur in domum alicuius repente, & ipso Domino nihil omnino præcauente ingredi solet;* 6
cum enim impij putabunt omnia in pace & secura esse, tunc eis repente superueniet æternum supplicium, & sicut prægnanti mulieri nihil cogitanti, imò ridenti, & ludenti dolores partus, qui sunt instar mortis, repentè aduenire solent. 8 *Iis igitur homini-*

nostrum Iesum Christum, qui
10 mortuus est pro nobis: vt siue
vigilemus, siue dormiamus, simul
11 cum illo viuamus. Propter quod
consolamini inuicem, & ædifica-
12 te alterutrum, sicut & facitis. Ro-
gamus autem vos fratres, vt no-
ueritis eos, qui laborãt inter vos,
& præsunt vobis in Domino, &
13 monent vos, vt habeatis illos a-
bundantius in charitate propter
opus illorum; pacem habete cum
14 eis. Rogamus autem vos fratres,
corripite inquietos, consolamini
pusillanimes, suscipite infirmos,
15 patientes estote ad omnes. Vide-
te ne quis malum pro malo alicui
reddat: sed semper quod bonum
est, sectamini inuicem, & in om-
16 nes. Semper gaudete. Sine inter-
17 missione orate. In omnibus gra-
18 tias agite; hæc est enim voluntas
Dei in Christo Iesu in omnibus
19 vobis. Spiritum nolite extingue-
20 re. Prophetias nolite spernere.
21 Omnia autem probate, quod bo-
22 num est, tenete. Ab omni specie
23 mala abstinete vos. Ipse aũt Deus
pacis sanctificet vos per omnia:
vt integer Spiritus vester, & ani-
ma, & corpus sine querela in ad-
uentu Domini nostri Iesu Christi
24 seruetur. Fidelis est, qui vocauit
25 vos: qui etiam faciet. Fratres, o-
26 rate pro nobis. Salutate fratres
27 omnes in osculo sancto. Adiuro
vos per Dominum, vt legatur e-
pistola hæc omnibus sanctis fra-
tribus.

minibus, & peccatoribus, & infidelibus aduentus Domini erit sicut aduentus furis, 9 vos autem non estis in tenebris, & nocte 10 infidelitatis, vt ita 11 dormientes, & incautos 12 aduentus Christi 13 sicut aduentus furis vos præueniat, & opprimat. 14 Omnes enim estis filij 15 lucis, & diei, & fidei, hoc est fideles; non estis filij noctis, & tenebrarum infidelitatis, hoc est, infideles. 16 Cum igitur sitis filij diei, & fidei, hoc est fideles, non dormiatis, neq; inebriemini, hoc est, ne peccetis, & peccato tanquam somno, & ebrietate incauti sitis pro hora illa, & die aduentus Domini, 17 sicut & cæteri infideles, qui sunt filij infidelitatis, ac proinde noctis, & tenebrarum, hoc est, infideles somno, & ebrietate, peccato dormiunt, & ebrij sunt, & ideo incauti, & improuidi pro illo aduentu; sed bonis operibus, & custodia legis 18 vigilate, hoc est, parati, & sobrij estote contra somnum, & ebrietatem animæ (cui inertia, & incuria coniuncta est) videlicet contra peccatum. 19 Qui enim inter homines somno corporis dormiunt, non interdiu, sed nocte dormire consueuerunt, & qui inebriari solent vino, eo quòd potationi nimium dediti sint, non interdiu inebriantur, ne dedecori eis sit, sed noctu, vt simul cum ebrietate somnum coniungant, & ita nemo hoc illis probare possit. Vos autem diei filij estis, hoc est fidei filij, seu fideles, sobrij estote, bo-

nis

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

28 tribus. Gratia Domini nostri Iesu Christi vobiscum. Amen.

nis operibus incũbentes, ne vino peccati inebriemini, atque ita improuidi inueniamini, 20 & veluti custodes vigilantes excitate in vobis fidem, & charitatem, vt eis tanquam lorica induti, & spem, vt ea tanquam galea muniti sitis, 21 id quod maximè congruit vocationi vestræ. 22 Nam ex quo Deus vos ad fidem conuertit, non fecit vos filios fidei, hoc est fideles ad hunc finem, vt vos incautos, & improuidos in die aduentus sui inueniret, & ita æterno supplicio in vos animaduerteret: sed vt 23 consequeremini æternam salutem ex meritis Domini nostri Iesu Christi, qui mortuus est pro vobis, 24 vt ita spiritu, & animo quidem vigilantes, 25 siue corpore vigiletis, siue dormiatis, cum ille aduenerit, ita vos præparatos inueniat, vt cum illo vitam æternam consequamini, propterea mutuo 26 consolamini, & exhortamini vos hac doctrina, 27 & mutuo ædificate bonis operibus, sicut reuera facitis, 28 vt ita spiritu vigilantes aduentum Domini, sicut oportet, expectetis. 29 Sicut autem præcedente capite ad paternam charitatem erga omnes in vniuersum vos sui exhortatus, ita etiam nunc rogo, vt eos, qui inter vos laborant in prædicatione Euangelij, & in aliis Ecclesiasticis ministeriis, & præsunt vobis in Domino, & tanquã pastores monent vos, 30 agnoscatis, & magis quã alios diligatis, & circa hos charitas vestra magis eluceat: 31 vt ita gratiam eis reddatis operis, quod erga vos præstant, & pacem cum eis habeatis. Rogamus autem vos, vt 32 alia quæ ad mores etiam pertinent, diligenter curetis, videlicet vt corripiatis, & moneatis 33 otiosos, consolemini pusillanimes, opitulemini infirmis, & imbecillibus, patienter toleretis, non tantum fideles, sed etiam 34 alios omnes infideles. Malum malo non rependatis, vindictam de iniuriis vobis illatis sumentes: quin potius 35 pro malo accepto bonum reddatis, 36 non tantùm iis, qui eandem fidem vobiscum sectantur, sed etiam infidelibus, 37 & semper hilari animo sitis, etiamsi aduersa patiamini. 38 indesinenter oretis, 39 & de omnibus rebus, etiam aduersis gratias Deo agatis: 40 hoc enim voluntati Dei placet, & summopere acceptum est. 41 Spiritus sancti dona non prohibeatis inter fideles exerceri. Et prophetiæ gratiam, qua aliqui præditi sunt, ea de causa, quod inter vos falsi aliqui Prophetæ inueniantur, non contemnatis: 42 sed omnia, quæ videntur esse dona Dei, siue linguarum, siue prophetiæ, siue sanitatis, examinate diligenter, an à bono spiritu, & gratia Dei procedant, & quod bonum esse inueneritis, ad vtilitatem spiritualem fidelium retineatis, & exerceri inter vos permittatis. Nec tantum ab eo, quod malum reuera est, sed etiam ab eo quod malum apparet, & videtur,

tur, omnino abstineatis, nec permittatis inter vos. 43 *Deus autem ipse, qui*
horum donorum autor est, sanctificet vos 44 *totos, hoc est, spiritum, & *
carnem vestram, 45 *vt pars vestra rationalis, & sensus, & vita sine corru-*
ptione vlla peccati, pro aduentu Domini nostri Iesu Christi seruetur. 46 *Fi-*
delis est Deus, ac verax, qui vocauit nos in fidem, & Euangelium hoc, ac pro-
inde ita faciet, & præstabit id, quod dixi: Fratres orate pro Paulo, 47 *Sil-*
uano, & Timotheo; salutate fratres omnes, qui vobiscum sunt, 48 *& oscu-*
lo puro, & casto, nomine nostro pacem eis præbete. Adiuro vos, vt legatur
Epistola hæc 49 *omnibus fidelibus fratribus. Gratia Domini nostri Iesu*
Christi vobiscum sit. Amen.

ANNOTATIONES.

1. Hunc totum numerum addidimus, vt ostenderemus connexionem huius capitis cum fine præcedentis.

2. Aduerbium *autem*, vim habet aduersatiuæ dictionis, potius quam continuatiuæ, & ideo per *tamen* sumus interpretati.

3. Græci putant ideo Paulum dixisse, *non indigetis*, quod nullius vtilitatis illis futurum esset, quin potius causa, vt si quis sciret postremum diem iudicij, nulla illi virtutis cura esset, sed vsque ad extremum vitæ Baptismum differret, & pœnitentiam; ita Oecumenius, Theophylactus, Chrysostomus; intelligunt autem non solùm de aduentu Christi in extremo die iudicij, sed etiam de fine cuiuslibet. Chrysostomus verò ita exponit, vt dicat Paulus *non indigetis*, eo quod sit superuacaneum de die illo extremo (de quo putat Paulum solùm loqui, non de fine cuiuscunque) quia cum consummatio vitæ sit cuiuscunque terminus, frustra quis scire desideraret extremum diem iudicij. Mihi tamen placet cum Theodoreto, illud dixisse Paulum modestiæ gratia, vt indicaret eos in ea re, ita bene instructos esse, vt eius doctrina in hac parte non indigerent, estq; idem sensus huius loci, & illius capitis præcedentis, *De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis*, pro *necesse habemus*, Græcè vtrobique est, οὐ χρείαν ἔχετε, quod ad verbum est, *non indigentiam habetis*, & noster vulgatus in 4. cap. transtulit, *non necesse habuimus*, pro *non necesse est*, hic autem *non indigetis*, idem tamen est sensus, quem in hoc capite maximè confirmat ratio, quam subdit Paulus, cum ait, *Ipsi enim diligenter scitis.* Quod sensui Chrysostomi, & Theophylacti accommodari non potest, vt patet. Quamuis autem Paulus his verbis loquatur de extremo die iudicij, & aduentu Domini, eadem tamen ratio videtur extremi diei vniuscuiusque hominis, vt inopinatè venturus sit, & ideò vigilare debeamus, sicut infra suadet Paulus.

4. Illud

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597

4. Illud *diligenter*, idem est, quod rectè, & exactè, non quomodocumque, sed ob ipsorum diligentiam, & studium, quod etiam obiter commendat.

5. Pro *die* posuimus ipsum Christum, qui venturus est repentè, & inopinatè, sicut fur; hic enim modus aduentus, non diei, sed ei, qui die illo venturus est, conuenit. Et ipse Christus instar furis venturus est, nam furis aduentus hora omnino ignoratur.

6. Aduentum Christi solùm dicit futurum repentinum respectu malorum, quibus reuera erit instar aduentus furis, quia illos omnino dormientes inueniet, hoc est, suæ salutis nullam curam habentes. Nam bonis repentinus non erit, cum ipsi omni tempore parati sint ad reddendam rationem, & bonis operibus muniti. Hæc est enim vigilia, ad quam Apostolus nos inuitat. Eodem modo descripsit Christus aduentum suum, Luc. 17. & Matth. 24. exemplo hominum, quos edentes & bibentes inuenit aqua diluuij in diebus Noe, vt notauit Theodoretus in hunc locum. Et ita id, quod in vniuersum de omnibus dixisse videtur, nimirum omnibus futurum aduentum Christi instar aduentus furis, limitat ad solos peccatores, de iustis autem aliud putat esse, vt patebit num. 9.

7. Vtitur exemplo prægnantis ad idem significandum, tametsi Theophylactus, & Oecumenius ad hoc putent hoc exemplum fuisse adductum, vt sicut mulier præsentit aliquid partus, & signa aliqua habet de eo, tamen certum diem ignorat, sic homines indicia aliqua, & signa, quæ præcedent, habebunt aduentus Christi, horam tamen ignorabunt. Chrysostomus verò eodem putat exemplum spectare, neque exponit illud, sicut prædicti Patres, vt quemadmodum mulier ridere solet, & ludere, & in ipso ludo, & risu repentè dolores partus ei adueniunt, sic etiam aduentus Christi erit iis, qui cuncta tranquilla, & secura esse putauerint, si ipsi peccatis sordidi erunt.

8. Hic numerus explicatus est num. 7.

9. Mutauit hic personam, sicut in epistola ad Hebræos cap. 12. cum dixit, *ideoq;, & nos tantam habentes, &c.* & addidit, *recogitate enim, &c.* nos autem in paraphrasi eandem semper seruauimus.

10. Per noctem & tenebras intelligunt Chrysostomus, & Theophylactus, & Caietanus statum peccati, videlicet mortalis. Verùm cum postea dixerit: *omnes enim vos filij estis, & filij Dei,* opponens eos filiis tenebrarum, & certum non esset omnes illos esse tunc in statu gratiæ, multo melius, per tenebras, & noctem intelligitur infidelitas, per lucem autem, & diem fides. Adde quod metaphora vigilantis, & dormientis multò melius hoc modo integrè seruatur, & ita Theodoretus tenebras, & noctem pro ignoratione, lucem autem, & diem pro cogni-

tione Dei accipit, vt ita persistat Paulus in parabola, quam incepit, id quod ex sequentibus quoque patebit.

11. Illud, dormientes, & incautos, addidimus ad exprimendam vim parabolæ sumptam à nocte, infra enim inquit Paulus eos, qui dormiunt, nocte dormire. Et ad Rom. 13. opera tenebrarum vocat somnum, & inertiam, quæ vigilantiæ opponitur, vt ibidem explicuimus. Hoc enim opus proprium est tenebrarum, cum ergo dixisset, eos non esse in tenebris, & nocte, rectè addidimus dormientes, & incautos, quod proprium est noctis, & tenebrarum.

12. Aduentum Christi pro die aduentus posuimus, sicut num. 5.

13. Hunc etiam numerum addidimus ad exprimendam vim parabolæ sumptæ ex aduentu furis, qui nocte esse solet, quando homines dormiunt, ac proinde inermes, & improuidi.

14. Reddit rationem, quare non sint in tenebris, & nocte.

15. Filij lucis, & diei dicuntur more Hebraico, qui sunt in die, & luce, seu qui luce, & die fruuntur. Et quia per diem, & lucem intelligit Paulus fidem, & cognitionem Dei, vti diximus, ideo filij lucis, & diei fideles dicti sunt à Paulo, sicut phrasi Hebraica filij perditionis dicuntur filij perditi: & filij iræ, qui Dei vindictam patiuntur.

16. Optima ratione colligit ex præcedentibus id, quod contendit, videlicet Thessalonicenses vigilantes esse debere, & prouidos pro aduentu Christi, ac proinde non inebriari, & dormire, quæ duo diligentiæ, vigilantiæ, & prouidentiæ opponuntur.

17. Per cæteros intelligit filios tenebrarum, & noctis, hoc est, non fideles, quos antea opposuerat filiis diei, & lucis, hoc est, fidelibus.

18. Per vigilare intelligit Paulus bona opera, & sanctificationem, per quæ homo non improuidus expectat extremum iudicium, ac proinde se habet instar vigilantis, qui aduentum furis expectat. Opponit autem hanc vigiliam somno peccatorum, cui coniungitur incuria: per sobrietatem verò eadem quoque bona opera, & sanctificationem intelligit, quam opponit ebrietati etiam peccatorum, cui etiam coniuncta est inertia, nam qui in peccatis existens expectat aduentum Christi, perinde se habet, atque si dormiens, aut ebrius expectaret aduentum furis, hic non posset vim illius vllo modo effugere.

19. Id, ad quod exhortatur Thessalonicenses, confirmat exemplo sensibili eorum, qui corpore dormiunt, & inebriantur, vt sicut ij, qui in die sunt, neque dormiunt, neque audent inebriari: quia hæc opera minimè conueniunt diei: ita etiam Thessalonicenses, qui sunt filij diei, hoc est, fideles, non dormiant somno peccati, neque eo inebrientur, id enim minimè decet fideles, sed sobrij sint, hoc est, bonis operibus abundent.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.6.597